MONETARY ECONOMICS

M.A . ఆర్థికశాస్త్రం, Semester – II, Paper-II

రచయిత

షేక్ అమీర్

MA (Eco), MA (DE)., MBA., M.A. (Psy), M.Phil., Ph.D

ఎకనామిక్స్‌లో అకాడెమిక్ కౌన్సెలర్

దూర విద్య కేంద్రం

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం

Director

Dr. NAGARAJU BATTU

MBA., MHRM., LLM., M.Sc. (Psy).,MA (Soc)., M.Ed., M.Phil., Ph.D

CENTRE FOR DISTANCE EDUCATION

ACHARAYA NAGARJUNA UNIVERSITY

NAGARJUNA NAGAR – 522 510

Ph: 0863-2293299, 2293214, ,Cell:9848477441

0863-2346259 (Study Material)

Website: www.anucde.info

e-mail:anucdedirector@gmail.com

M.A . ఆర్థికశాస్త్రం.,

First Edition: 2022

No. of Copies:

©Acharya Nagarjuna University

This book is exclusively prepared for the use of students of M.A . Economics, **Centre for Distance Education, Acharya Nagarjuna University and this book is meant for limited circulation only.**

Published by:

Dr. NAGARAJU BATTU,

Director

Centre for Distance Education,

Acharya Nagarjuna University

Printed at:

FOREWORD

Since its establishment in 1976, Acharya Nagarjuna University has been forging aheadin the path of progress and dynamism, offering a variety of courses and research contributions. I am extremely happy that by gaining 'A' grade from the NAAC in the year 2016, Acharya Nagarjuna University is offering educational opportunities at the UG, PG levels apart from research degrees to students from over 443 affiliated colleges spread over the two districts of Guntur and Prakasam.

The University has also started the Centre for Distance Education in 2003-04 with the aim of taking higher education to the door step of all the sectors of the society. The centre will be a great help to those who cannot join in colleges, those who cannot afford the exorbitant fees as regular students, and even to housewives desirous of pursuing higher studies. Acharya Nagarjuna University has started offering B.A., and B.Com courses at the Degree level and M.A., M.Com., M.Sc., M.B.A., and L.L.M., courses at the PG level from the academic year 2003-2004 onwards.

To facilitate easier understanding by students studying through the distance mode, these self-instruction materials have been prepared by eminent and experienced teachers. The lessons have been drafted with great care and expertise in the stipulated time by these teachers. Constructive ideas and scholarly suggestions are welcome from students and teachers involved respectively. Such ideas will be incorporated for the greater efficacy of this distance mode of education. For clarification of doubts and feedback, weekly classes and contact classes will be arranged at the UG and PG levels respectively.

It is my aim that students getting higher education through the Centre for Distance Education should improve their qualification, have better employment opportunities and in turn be part of country's progress. It is my fond desire that in the years to come, the Centre for Distance Education will go from strength to strength in the form of new courses and by catering to larger number of people. My congratulations to all the Directors, Academic Coordinators, Editors and Lesson- writers of the Centre who have helped in these endeavors.

Prof. P. Raja Sekhar
Vice-Chancellor (FAC)
Acharya Nagarjuna University

202EC21: MONETARY ECONOMICS

Module – 1 : SUPPLY OF MONEY
Functions of Money – Determinants of money supply; RBI approach to money supply; High powered money and money multiplier; control of money supply.

Module – 2 : DEMAND FOR MONEY
Keynes's liquidity preference approach to demand for money – Aggregate demand for money; Post Keynesian Theories of Demand for Money – Tobin, Boumol, Friedman

Module - 3 : MONEY MARKET EQUILIBRIUM AND IS-LM MODEL
Equilibrium in money market – Equilibrium in product market – Derivation of LM Curve and IS Curve – General Equilibrium.

Module - 4: BANKING
RBI and its functions – Methods of Credit Control – Reserve Bank of India and Monetary Policy – Objectives and Limitations. Objectives and functions of Commercial Banks – Money Market and Role of Commercial Banks – Nationalization and Privatization of Commercial Banks.

Module – 5: MONETARY SECTOR REFORMS IN INDIA
Banking Sector Reforms – Chakravarthy Committee Report – Narasimham Committee Report.

READING LIST:

1. Ackley, G. (1978), Macroeconomics: Theory and Policy, Macmillan, New York.
2. James Froyen: Macroeconomics, McGraw Hill, New York.
3. Edward Shapivo: Macroeconomics, McGraw Hill, New York.
4. Dornbusch, Fischer and Startz, Macroeconomics, Tata McGraw Hill, New Delhi.
5. Keynes, J.M. (1936), The General Theory of Employment, Interest and Money, Macmillan, London.
6. Chakravarty, S.C. (1985), Report of the Committee to Review the Working of the Monetary System, Reserve Bank of India, Bombay.
7. Gurley, J and E.S. Shaw (1960), Money in a Theory of Finance, Brookings Institution, Washington.
8. Reddy, Y.V. (2000), A Review of Monetary and Financial Sector Reforms in India – A Central Banker's Perspective, UBSPD, New Delhi.
9. Laidler, D.E.W. (1977), Demand for Money: Theory and Evidence, Dum- Don Valley, New York.

CONTENT

1. ద్రవ్యనిర్వచనం - విధులు మరియు సమీపద్రవ్యాంశాలు 1.1-1.16

2. ద్రవ్య నిల్వల కొలమానాలు-ద్రవ్య గుణకం 2.1-2.13

3. ద్రవ్య డిమాండు 3.1-3.21

4. ఆధునిక వడ్డీ సిద్ధాంతం 4.1-4.19

5 బ్యాంకింగ్ - విత్త వ్యవస్థలు 5.1-5.12

6. బాంకింగ్ వ్యవస్థలు 6.1-6.8

7. భారతదేశంలో వాణిజ్య బాంకింగ్ 7.1-7.15

8. బ్యాంకింగ్ రంగంలో సంస్కరణలు 8.1-8.15

9. ద్రవ్య విధానం - చక్రవర్తి కమిటి 9.1-9.9

10. బ్యాంకింగ్ రంగ సంస్కరణలపై నరసింహం కమిటి 10.1-10.10

పాఠము - 1

ద్రవ్యనిర్వచనం - విధులు మరియు సమీపద్రవ్యాంశాలు

ఈ పాఠ్య భాగం చదివిన తరువాత మీరు ఈ క్రింది అంశాలు తెలుసుకోగలరు.

1. ద్రవ్య నిర్వచనం, విధులు
2. ద్రవ్య పరిమాణం, రకాలు
3. మంచిద్రవ్య లక్షణాలు
4. ద్రవ్యప్రాముఖ్యత, లోపాలు
5. ద్రవ్య ఆర్థిక వ్యవస్థ, స్వరూపం, లక్షణాలు
6. భారతదేశంలో ద్రవ్య సప్లయ్ కొలమానాలు

పాఠ్య నిర్మాణ క్రమము

1.1 ఉపోద్ఘాతం
1.2 వస్తువినిమయ పద్ధతిలోని ఇబ్బందులు లేక లోపాలు
1.3 ద్రవ్యం - నిర్వచనం
1.4 ద్రవ్యం - విధులు
1.5 ద్రవ్య పరిణామం - ద్రవ్య రకాలు
1.6 ద్రవ్యం - సమీపద్రవ్యం
1.7 మంచిద్రవ్యం లక్షణాలు
1.8 ద్రవ్యనిర్వచనంపై సిద్ధాంతపరమైన వాదన ఉద్దేశాలు
1.9 ద్రవ్యప్రాముఖ్యత
1.10 ద్రవ్యంలోని లోపాలు
1.11 ద్రవ్య ఆర్థికవ్యవస్థ స్వరూపం, లక్షణాలు
1.12 భారతదేశంలో ద్రవ్య సప్లయ్ కొలమానాలు
1.13 ముఖ్యపదాలు
1.14 సమీక్ష
1.15 స్వయం సమీక్ష ప్రశ్నలు
1.16 చదువవలసిన పుస్తకాలు

1.1. ఉపోద్ఘాతం :

భూమిపై మానవుని మనుగడ ప్రారంభములో మానవుని అవసరాలు పరిమితంగా ఉండేవి. మరోవిధంగా చెప్పాలంటే కేవలం అతడికి ప్రాథమిక అవసరాలు మాత్రమే ఉండేవి. తనకు అవసరమైన వస్తుసేవలన్నంటిని తానే తయారుచేసుకొనేవాడు లేక ఉత్పత్తిచేసుకొనేవాడు. సామాన్య జీవితాన్ని గడుపుతూ స్వయం సమృద్ధితో జీవించేవాడు. ప్రతివ్యక్తి తన వినియోగానికి అవసరమైన అన్ని వస్తువులను తానే తయారుచేసుకోవడం కష్టంగా వుండేది. ఎందుకంటే తన తెలివితేటలు, నైపుణ్యం తనకవసరమైన అన్నివస్తువులను ఉత్పత్తి చేయడానికి సరిపోయేదికాదు ఒకోవ్యక్తి తన నైపుణ్యం, సామర్థ్యానికి అనుకూలంగా ఏవో కొన్నివస్తువులను మాత్రమే బాగా ఉత్పత్తి చేయగలిగేవారు. ఆ విధంగా మానవుని జీవితంలో ప్రత్యేకీకరణ మరియు శ్రమవిభజన మొదలైంది. దీనితో ఒక వ్యక్తితాను ఉత్పత్తిచేసినదానిలో (వస్తువులలో) ఎక్కువభాగం ఇతరులకిచ్చి, తనకుకావలసిన ఇతరవస్తువులను వారియొద్ద నుండి తీసుకొనుట ప్రారంభమైంది. దీనినే వస్తువినిమయ

పద్ధతి (Barter System) అంటారు. ఈ విధంగా ఒకవ్యక్తి తన యొద్ద వున్న వస్తువులను ఇతరులకిచ్చి, తన యొద్దలేని వస్తువులను వారియొద్ద నుండి పొందే పద్ధతి వస్తుమార్పిడి విధానమనబడుతుంది. అంటే ప్రత్యక్షంగా వస్తువులనిచ్చి, వస్తువులను పొందుట (Direct exchange of goods for goods) అర్థశాస్త్రంలో వస్తుమార్పిడి విధానంగా చెప్పబడింది. ఇక్కడ వస్తుంటే భౌతిక వస్తువు అభౌతిక వస్తువంటే (సేవ) గా అర్థం చేసుకోవాలి. ఈ వస్తు వినిమయ లేక వస్తుమార్పిడి పద్ధతి చాలా కాలం ప్రపంచంలో వివిధ దేశాలలో అమలులో ఉండేది. ఇప్పటికి ఆఫ్రికా ఖండంలోని కొన్ని ప్రాంతాలలోను, భారతదేశంలో గ్రామీణ ప్రాంతాలలోను ఈ పద్ధతి కొంతవరకు అమలులో వుంది. అయితే ఈ పద్ధతి అచరణలో చాలా ఇబ్బందులు, కష్టాలు ఎదుర్కొనవలసి ఉంటుంది. సమాజంలో నాగరికత పెరుగుతూ ఉన్నపుడు ఈ పద్ధతినుండి అనేక చిక్కులు, క్లిష్టసమస్యలు ఎదురౌతాయి. వస్తువినిమయ పద్ధతిలో సాధారణంగా ఎదురయ్యే కొన్ని ముఖ్య సమస్యలను చర్చిద్దాం.

1.2. వస్తు వినిమయ పద్ధతిలోని ఇబ్బందులు లేక లోపాలు :

మానవుని కోర్కెలు, వస్తువుల సంఖ్య, పరిమాణం తక్కువగా ఉన్నంతకాలం వస్తువినిమయ పద్ధతి బాగానే పనిచేసింది. ప్రజలకోర్కెలు, అభిరుచులు, నాగరికత మార్పుచెందికొద్ది వస్తుపరిధి, వైవిధ్యం పెరుగుటతో ఈ పద్ధతిలోని లోపాలు సంపూర్ణంగా విధితమయ్యాయి. అవి.

a. ఈ విధానంలో వస్తుసేవల విలువలను కొలుచుట లేక ధరలు తెలుసుకోవడానికి ఒక సామాన్య (Common measure of value) యూనిట్‌లేకపోవుట. సామాన్య యూనిట్ లేకపోవుటవల్ల ప్రతివస్తువవిలువను, ఏదో ఒక ఇతర వస్తువురూపంలో తెలియజేస్తే సరిపోదు. దాని విలువలను ఇతర వస్తువులన్నింటి రూపంలో తెలియజేయవలసి వుంటుంది. ఏదైన ఒక వస్తువు మారితే అన్ని వస్తువుల విలువలను మార్చవలసి ఉంటుంది. ఇది చాలా ప్రయాసతో కూడినపని. అందువలన వస్తుపరిమాణం, సంఖ్య తక్కువగా ఉండే ప్రాథమిక ఆర్థిక వ్యవస్థలలో ఈ పద్ధతి పనిచేస్తుంది కాని, ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలలో అనగా వస్తువుల సంఖ్య ఎక్కువగా వుండే వ్యవస్థలలో పనిచేయదు. ప్రతివస్తువులో ఎన్నోరకాల ప్రమాణాలు ఉంటాయి కనుక ఏదైనా ఒక సామాన్య విలువ కొలమానం లేనట్లయితే వస్తువుల విలువలు కొలుచుట కష్టం. ఫలితంగా వస్తు వినిమయంలో కొందరులాభిస్తే, మరి కొందరు నష్టపోతారు. చదువులేని వారు ఎక్కువగా వుండే వ్యవస్థలో ఈ పద్ధతి అనేక సమస్యలు, చిక్కులు సృష్టిస్తుంది.

b. ఈ పద్ధతిలో వస్తువుల మార్పిడి జరగాలంటే ఇరుపక్షాలవారి కోరికలలో సమన్వయం (Double coincidence of wants) ఉండాలి. అంటే ఈ పద్ధతిలో వస్తువును అమ్మదలచుకున్న వ్యక్తికి, కొనదలచుకున్న వ్యక్తి లభిస్తేచాలదు. ఆ వ్యక్తి యొద్ద తనకు కావలసిన వస్తువు కూడా ఉండాలి. లేకుంటే వారిద్దరి మధ్యవ్యవహారం జరగటానికి వీలుండదు. ఉదాహరణకు ఒకని యొద్ద జొన్నలున్నాయి అనుకుందాం. అతడికి పాలు కావాలి. మారోవ్యక్తి దగ్గర పాలున్నాయి. కాని ఆతడికి బియ్యంకావాలి. వీరిద్దరి మధ్యకోరికలలో సమన్వయం లేకపోవటంవల్ల వ్యాపార వ్యవహారం జరగడానికి అవకాశంలేదు. వీరిద్దరి మధ్య వ్యవహారం జరగాలంటే మూడో వ్యక్తి, అవసరముంటుంది ఆ మూడోవ్యక్తి యొద్ద బియ్యం ఉండాలి, అంతేగాక అతడికి జొన్నలు అవసరమై ఉండాలి. ఇటువంటి వ్యక్తి దొరికినప్పుడే వీరిద్దరి మధ్య వ్యవహారం జరగడానికి వీలుంటుంది. ఇటువంటి పరిస్థితులలో వ్యాపారం పరిమితమై, చురుకుగా సాగక అర్థికాభివృద్ధి సాధించడానికి వీలుండదు.

c. ఈ పద్ధతి పనిచేయాలంటే వస్తువుల విభజనకు అవకాశం ఉండాలి. లేని పక్షంలో వ్యాపారం జరుగదు. ఉదాహరణకు ఒక వ్యక్తి వద్ద ఆవు వుంది. మరోవ్యక్తి వద్ద వస్త్రం ఉంది. ఒక వ్యక్తికి అవసరమైన కొద్ది వస్త్రం విలుకంటే ఆవు విలువ ఎక్కువ. ఆవును విభజించలేము. కాబట్టి వ్యాపారానికి వీలుండదు. అంతేగాక ఆవును విభజిస్తే దాని విలువ పూర్తిగా నశించి పోతుంది.

d. ఈ విధానంలో సంపదను భవిషత్తుకోసం దాచుకోవడానికి వీలుండదు. వస్తువులలో ఎక్కువ భాగం నిలువ ఉండవు. ఉదాహరణకు ఒక వ్యక్తి గొఱ్ఱెల రూపంలో భవిషత్తుకోసం సంపదను నిలువచేస్తే, వాటికేమైన వ్యాధి సోకితే అవి చనిపోతాయి. అప్పుడతడు పూర్తిగా నష్టపోతాడు. కొన్ని సందర్భాలలో వస్తువులు తమనాణ్యతను, విలువను కోల్పోతాయి. అంతేగాక వస్తురూపంలో భవిష్యత్‌కొరకు ఆదాచేయడానికి వస్తువులను దాచుకొనడానికి సొమ్మువ్యయం చేయవలసివస్తుంది.

e. ఈ పద్ధతిలో ఋణాలు ఇచ్చిపుచ్చుకొనుట కూడా కష్టమే. ఋణం వస్తురూపంలో ఇవ్వడం జరుగుతుంది. దానిని తిరిగి వస్తురూపంలోనే వాపసు చేయాలి. ఇక్కడ కొన్ని యిబ్బందులున్నాయి. ఏ వస్తువును ఋణంగా ఇచ్చారో అదేవస్తువును తిరిగి వాపసు చేయాలి. ఇది వీలుకాకపోవచ్చు. ఒకవేళ అదేవస్తువును వాపసు చేయగలిగినప్పటికి దానివిలువ తగ్గిపోవచ్చు ఉదాహరణకు ఒక వ్యక్తి మరోవ్యక్తి యొద్దనుండి ఒక ఆవును అప్పుగా తీసుకున్నాడని భావిద్దాం. 5 సంవత్సరాలయ్యాక ఆ ఋణం అదే ఆవు రూపంలో తిరిగి చెల్లించవలసి వచ్చినప్పుడు ఆవు, వట్టిపోయి, ముసలిదై విలువను కోల్పోయి ఉంటుంది. ఈ సందర్భములో అప్పుయిచ్చినవాడు ఎక్కువగా నష్టపోతాడు. వస్తువినిమయపు విలువ మారినపుడు అప్పు యిచ్చినవారో లేక తీసుకున్నవారో నష్టపోక తప్పదు.

ఈ కారణాల మూలంగా వస్తు వినిమయ పద్ధతి ప్రారంభంలో సంతృప్తికరంగా పనిచేసినప్పటికి, జనాభా, వస్తువులసంఖ్య, పరిమాణం, భౌగోళిక కలాపాలు పెరుగటంతో పూర్తిగా నిరుపయోగమైనది. ఈ విధానములో వున్న ఈ ఇబ్బందులు, చిక్కులు, సమస్యలు ద్రవ్యాన్వేషణకు, ఆవిష్కరణకు దారితీశాయి.

1.3. ద్రవ్యం - ద్రవ్య నిర్వచనం :

వస్తువినిమయ లేక వస్తుమార్పిడి విధానములోగల తీవ్రమైన లోపాలు కారణంగా సమర్థవంతమైన ప్రత్యమ్నాయ పద్ధతిని కనుక్కోవలసిన అవసరత మానవ సమాజానికి ఏర్పడింది. ద్రవ్యం మొదట కొలమానంగా ప్రవేశపెట్టబడింది. దీనివల్ల వివిధ వస్తువుల విలువను ఒక సామాన్య యూనిట్ రూపంలో తెలుసుకొనటానికి వీలుకలుగుతుంది. కొంతకాలం తరువాత ద్రవ్యం వినిమయసాధనంగా వాడబడటం మొదలైంది. ద్రవ్య ప్రవేశం వలన వస్తువినిమయ పద్ధతిలోని లోపాలు తొలగింప బడుటేగాక, సాంకేతికాభివృద్ధికి, ప్రత్యేకీకరణకు, శ్రమవిభజనను ప్రవేశపెట్టడానికి, ఉత్పత్తి పరిమాణాన్ని, పరిధిని, వ్యాపార పరిమాణాన్ని పెంపొందింప చేసుకోడానికి అవకాశమేర్పడింది. వస్తువుల క్రయ విక్రయాలు (మార్కెట్లు) అంతర్జాతీయస్థాయికి పెరిగాయి. మూలధన సంచయనానికి వీలుయేర్పడింది. ద్రవ్యాన్ని ఎవరు, ఎప్పుడు, యే ఉద్దేశంతో కనుగొన్న, ద్రవ్యం ఈనాడు మానవ జాతి శ్రేయస్సుకు, పురోభివృద్ధికి దోహదకారి అయింది. అందుకనే క్రౌథర్ (Crowther) అనే ఆర్థిక శాస్త్రవేత్త, ద్రవ్యం గురించి ఇలా అంటాడు, "అతిముఖ్యమైన మానవ కల్పనలలో ద్రవ్యం ఒకటి ప్రతి శాస్త్రంలో ముఖ్యమైన కల్పన ఒకటి వుంటుంది. యంత్ర శాస్త్రములో అది చక్రం, విజ్ఞాన శాస్త్రంలోనిప్పు, రాజనీతి శ్రాస్తంలో ఓటు, అదేవిధంగా అర్థశాస్త్రంలో, మనిషిసామాజిక జీవితంలో ద్రవ్యం ఒక ముఖ్యమైన కల్పన".

ద్రవ్యం ఎప్పుడు పుట్టింది ఇదిమిత్తంగా తెలియదు. అయితే అది మానవజాతి ప్రారంభదశలో పుట్టలేదు. మానవ మనగడ కొన్ని వేల సంవత్సరాలు సాగిన పిదప వస్తువినిమయ పద్ధతిలోని ఇబ్బందులు తీవ్రమైన పిదప ద్రవ్యం వాడుకలోకి వచ్చింది. ద్రవ్యాన్ని నిర్వచించటం చాలా కష్టం. ద్రవ్యం అనేకవిధులను నిర్వహిస్తుంది కనుక వాటినన్నిటిని ఒకే నిర్వచనంలో పొందుపరచటం అసాధ్యం కాకపోయినప్పటికీ చాలకష్టమైనపని. అందుకనే ద్రవ్యాన్ని పలువురు ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలు పలురకాలుగా నిర్వచించారు. ఇప్పుడు కొన్ని ముఖ్యమైన నిర్వచనాలు పరిశీలిద్దాం.

1. F.A. Walker ద్రవ్యాన్ని ఈ విధంగా నిర్వచిస్తాడు.

"ద్రవ్య కార్యకలాపాలను నిర్వర్తించేది ద్రవ్యం" (Money is what money does) ఇది ద్రవ్య విధుల ప్రాతిపదికన ఇవ్వబడిన నిర్వచనం. ద్రవ్యవిధులను ప్రత్యక్షంగా ప్రస్తావించక పోయినా పరోక్షంగా వాటిని ఈ నిర్వచనం తెలియజేస్తుంది.

2. D.H. Robertson ద్రవ్యాన్ని "వస్తువులు కొనుగోలులోను, ఇతర వ్యాపారవ్యవహారాలలోను విస్తారంగా సర్వజన అంగీకారాన్ని పొందే ఏ వస్తువైనను ద్రవ్యం" అని నిర్వచించాడు. (Anything which is widely accepted in payment for goods, and indischarge of other kinds of business obligations). ఈ నిర్వచనం వల్ల ద్రవ్యం వినిమయసాధనంగా వ్యవహరిస్తుందని చెప్పుబడుచున్నది. ద్రవ్యం చేసే ఇతర విధులు ఈ నిర్వచనం తెలియజేయదు.

3. "ఏదైతే వినిమయ సాధనంగా, విలువకొలమానంగా, మూల్యనిధిగా, వ్యవహరిస్తూ సర్వజన అంగీకరిని పొందుతుందో అది ద్రవ్యం". (Any thing that is generally acceptable as a means of exchange and which at the same time acts as measure and store of value"). ఈ నిర్వచనంలో ద్రవ్యం యొక్క నాలుగు ప్రధాన విధులలో మూడు విధులు మాత్రమే గుర్తింపబడ్డాయి. ద్రవ్యం భవిష్యత్తులో చెల్లింపుల కొలమానంగా కూడా పనిచేస్తుంది. ఈ నిర్వచనంలో ఈ విధి విస్మరింప బడినది.

ద్రవ్యలక్షణాలు :

సార్వత్రిక కొనుగోలు శక్తి గలదేనినైనను ద్రవ్యమనవచ్చును. ద్రవ్యం యొక్క ముఖ్యగుణం ద్రవత్వం. ద్రవత్వమంటే జాప్యం లేకుండా, నష్టం జరుగకుండ సులభంగా వివిధ వస్తుసేవలలోనికి మార్పుచేయుటకు వీలున్నలక్షణం. ఏదేని ద్రవ్యంగా పరిగణింపబడే దేనికైన ప్రధానంగా మూడు లక్షణాలు ఉండాలి. అవి (1) సంపూర్ణ ద్రవత్వం, (2) కాల విలంబనలేని ఫలనత్వం (Quick maturity) (3) వినిమయసాధనంగా సర్వజన అంగీకారం. ఈ మూడు లక్షణాలు పరస్పరం ఆధారపడి ఉంటాయి. రొక్కం కానప్పుడే, ద్రవత్వం, ఫలనత్వం లక్షణాలకు ప్రాముఖ్యత యేర్పడుతుంది.

1.4. ద్రవ్యం విధులు (Functions of Money) :

ద్రవ్యం విధులు ముఖ్యంగా నాలుగు. అవి ఏవంటే 1. వినిమయ మాధ్యం 2. మూల్యకొనమానం 3. మూల్యవిధి 4. భవిషత్ చెల్లింపుల కొలమానం. వీటిలో మొదటి రెండు ప్రాథమిక విధులు (Primary functions) మిగిలినవి రెండుగౌణ విధులు (Secondary functions)

ప్రాథమిక విధులు :

1. వినిమయ మాధ్యం (Medium of Exchange) :

ద్రవ్యం విధులలో ఇది అతిప్రాముఖ్యమైనది. ద్రవ్యం వినిమయ మాధ్యంలేక సాధనంగా వ్యవహరించుట ద్వారా వస్తుమార్పిడి విధానములో నున్న కష్టాలు అధిగమించడానికి తోడ్పడుతుంది. కోర్కెల సమన్వయం అనేది ద్రవ్య ఆర్థిక వ్యవస్థలో అవసరంలేదు. మార్కెట్‌కు వచ్చే అన్ని వస్తువులు ముందుగా ద్రవ్యంలోకి మార్చబడతాయి. అంటే వస్తుసేవలను ద్రవ్యానికి అమ్మడం జరుగుతుంది. తరువాత ఆ ద్రవ్యాన్ని కావలసిన వస్తువులలోనికి మార్చుకోవచ్చు. అంటే ద్రవ్యంతో అవసరమైన వస్తువులు కొనుక్కోవచ్చు. ఉదాహరణకు ఆవు ఉన్న ఒకవ్యక్తి గుఱ్ఱం కొరకు ఆవు అవసరమై గుఱ్ఱం కలిగి ఉన్న వ్యక్తి కొరకు వెదకనవసరంలేదు. తన ఆవుని ద్రవ్యానికమ్ముకొని ఆ డబ్బుతో గుఱ్ఱాన్ని కొనుక్కోవచ్చు. అందరూ ద్రవ్యాన్ని కోరతారు కనుక అందరి కోర్కెలలోనూ సమన్వయముంటుంది. అంతేగాక ద్రవ్యంలో అతిచిన్న యూనిట్లు కూడా ఉంటాయికనుక వినిమయ మాధ్యంగా విభజన కూడా అనుకూలంగా వుంటుంది. ద్రవ్యంతో ఏ వస్తువునైనా, ఎప్పుడైనా, ఎక్కడైనా కొనుక్కోవచ్చు. కాబట్టి కాలసమన్వయం కూడా ఉంటుంది. దీని మూలంగా వ్యాపార వ్యవహారాలు త్వరగా జరిగి వ్యాపారపరిధికూడా పెరుగుతుంది.

2. మూల్యకొలమానం (Measure of Value):

ద్రవ్యం యొక్క రెండవ ముఖ్యమైన విధి కొలమానంగా వ్యవహరించడం. ద్రవ్యం వస్తుసేవల విలువలను కొలవడానికి ఉపయోగపడుతుంది. ఏదైతే వినిమయం మాధ్యంగా వ్యవహరిస్తుందో దానితోనే వస్తువుల విలువలను తెలియజేయుట సహజం. వ్యాపార ఒప్పందాలు, వ్యాపార లెక్కలు కూడా ద్రవ్యరూపంలోనే తెలియజేయడం జరుగుతుంది. ద్రవ్యం ఒక కొలబద్ద లాంటిది దానితో వస్తువుల విలువలను పోల్చు కొనవచ్చును. ద్రవ్యం మూల్యకొలమానంగా చేయటంవలన ధరలయంత్రాంగం ఏర్పడింది. వివిధ వస్తువుల మార్కెట్ ధరలకు పోల్చి నప్పుడు వాటి సాపేక్ష విలువలు సులభంగా తెలుస్తాయి.

ద్రవ్యం నిర్వహించే ఈ రెండో విధి దాని మొదటి విధి ఫలితం. ఎప్పుడైతే ద్రవ్యం వస్తువులమార్పిడికి ఉపయోగబడుతుందో ఆ వస్తువుల విలువలను కూడా ద్రవ్యంలో తెలియజేయవలసి ఉంటుంది. వస్తువు విలువలను ద్రవ్యరూపంలో తెలిపినప్పుడు దానిని "ధర" అంటారు. ధర సహాయంతో ఉత్పత్తి విలువ జాతీయాదాయం, ప్రజల తలసరి ఆదాయం తెలుసుకోవడానికి కూడా వీలౌతుంది.

గౌణవిధులు లేదా ద్వితీయశ్రేణి విధులు :

a) మూల్య నిధి (Store of Value) : ద్రవ్యాన్ని వ్యాపార వ్యవహారాలలో వినిమయ మాధ్యంగా ఉపయోగించడం జరుగుతుంది కాబట్టి దానిని భవిష్యత్ అవసరాల నిమిత్తం నిధిగా ఉంచుకోవడం జరుగుతుంది. అంటే ద్రవ్యం మూల్యనిధిగా కూడా వ్యవహరిస్తుంది. ద్రవ్యాన్ని ఎంతకాలమైన ఉంచుకోవచ్చు గనుక, ప్రతివ్యక్తి తన ఆదాయంలో కొంత భాగాన్ని భవిషత్ అవసరాలకోసం దాచుకుంటూడు. వ్యాపార సంస్థలు కూడా ప్రతిరోజు చేయవలసిన ఖర్చుకోసం ద్రవ్యాన్ని నిధిగా ఉంచుకుంటాయి. ప్రజలు అనారోగ్యం, తెలియకుండావచ్చే అవసరాల కోసం కూడా కొంతద్రవ్యాన్ని దాచుకుంటారు. అయితే ద్రవ్యానికి నశించిపోయే లక్షణం లేకపోయినా విలువ నిధిగా వాడబడినపుడు ధరలలోవచ్చే హెచ్చు తగ్గులను బట్టి, బ్యాంకులు చెల్లించే వడ్డీరేటులోని మార్పులను బట్టి కొన్ని సందర్భాలలో కొంతమందికి ప్రయోజనాన్ని, మరికొంతమందికి నష్టాన్ని కలిగిస్తుంది. మొత్తం మీద వస్తుమార్పిడి విధానంలో లేని సౌలభ్యం భవిషత్ అవసరాల నిమిత్తం కొంత సంపదను నిలువచేసుకోవడానికి ద్రవ్యం ఎంతగానో ఉపయోగపడుతుంది.

b. భవిషత్తలోని చెల్లింపుల కొలమానం (Standard of differed paymnets) :

ద్రవ్యం వస్తువుల విలువలను కొలవడానికేగాక రుణాలు లెక్కించటానికి, ఇవ్వడానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది. భవిష్యత్‌లో తిరిగి చెల్లించే వాగ్దానం మీద తీసుకొనే మొత్తాన్ని రుణం అంటాం. ఈ విధంగా ఇవ్వలసిన రుణాన్ని ద్రవ్యరూపంలోనే ఉదహరిస్తారు. ద్రవ్యం లేనప్పుడు వస్తువినిమయం ఏ విధంగా ఇబ్బందికరమో, అదేవిధంగా రుణాలను ఇవ్వడం తీసుకోవడం కూడా అంతేకష్టం, ఇబ్బంది. ద్రవ్యం వలన రుణాలు ఇవ్వడం తీసుకోవడం ఎంతో తేలిక అయింది. వ్యాపారవ్యవహారాలు, లావాదేవీలు వేగంగా సాగుతున్నాయి. ప్రతిదేశంలో మూలధనమార్కెట్ యేర్పడడానికి అవకాశం కలిగింది.

క్లుప్తంగా ద్రవ్యం విధులను క్రింది రెండుపంక్తులలో చెప్పవచ్చు. ద్రవ్యం నాలుగు విధులవస్తువు, అది "ఒక వినిమయమాధ్యం, ఒక మూల్యకొలమానం, ఒక భవిషత్‌లోని చెల్లింపుల కొలమానం, ఇంకా ఒక నిధి" ("Money is a matter of functions four medium, a measure, a standard and a store". వినిమయ మాధ్యంగాను, మూల్యకొలమానంగాను వ్యవహరించడానికి ద్రవ్యం సర్వజన అంగీకారం పొందాలి. దేశంలోని ప్రజ మూల్యనిధిగా, భవిషత్‌లోని చెల్లింపులకొమానంగా వ్యవహరించడానికి ద్రవ్యం విలువ నిలకడగా ఉండాలి. అంటే తరచుద్రవ్యం విలువ మారకూడదు. అయితే గుర్తుంచుకోవలసిన ఒక విషయమేమంటే ద్రవ్యం విధులన్ని ఒక్కొక్కటి వేరు, వేరుగా పనిచేసేవి కావు. అన్నివిధులు పరస్పర సంబంధం కలిగి ఉంటాయి. ఈ దినాలలో ద్రవ్యం మూల్యాన్ని బదలీ చేసేదిగా కూడా పనిచేస్తుంది. (As a means of Transferring Value). ఒక వ్యక్తి తనకున్న స్థిర, చర ఆస్తులను ఒకచోట విక్రయించి ఆ డబ్బుతోమరోచోట వాటిని కొనుక్కోవచ్చు. ఆ విధంగా విలువను ఒకచోటనుండి మరియొక చోటికి ద్రవ్యం ద్వారా బదలీచేయవచ్చును అనునది Kinely అను ఆర్థిక శాస్త్ర వేత్త అభిప్రాయం.

1.5 ద్రవ్యపరిణామం - ద్రవ్యరకాలు : (Evolution and kind of money) :

వస్తుద్రవ్యం : వస్తువినిమయ పద్ధతిలోని లోపాలు ద్రవ్యకల్పనకు దారి తీశాయి. దీనివల్ల ప్రజల ఆర్థిక జీవితం సుగమమైంది. ఈ రోజు మనం ఉపయోగిస్తున్న ద్రవ్యం మానవచరిత్రలో చాలా పరిణామాల తరువాత ఏర్పడింది. మానవ నాగరికత ఆరంభంలో ప్రజలందరి అంగీకారము పొంది అనేక పదార్థాలు, వస్తువులు ద్రవ్యంగా వాడబడ్డాయి. బియ్యం, గోధుమలు, పొగాకు, పశువులు మొదలైనవి ద్రవ్యంగా వాడబడ్డాయి. సముద్ర తీరప్రదేశాలలో గుల్లలు (Shells) చల్లని దేశాలలో చర్మాలు, కొమ్ములు ద్రవ్యంగా వాడబడ్డాయి. ఉష్ణం అధికంగా (Tropical) ఉండేదేశాలలో ఏనుగు దంతాలు, పులిపళ్లు మొదలగు పదార్థాలు ద్రవ్యంగా వాడబడినవి. కాలక్రమేపి వివిధరకాలైన ద్రవ్యాలు అమలులోకి లేక వాడకంలోకి వచ్చాయి. పైన మనం చెప్పుకున్నవన్ని వస్తుద్రవ్యంగా (Commodity Money) చెప్పబడతాయి. లోహద్రవ్యం, కాగితద్రవ్యం కూడా పిదప చలామణిలోకి వచ్చాయి.

లోహద్రవ్యం : వస్తుద్రవ్యంలోని లోపాలు, ఇబ్బందులు లోహద్రవ్యానికి దారి తీశాయి. ఇనుము, రాగి, కంచులాంటి లోహాలన్నింటికి ద్రవ్య వస్తువుగా వ్యవహరించే అవకాశం లభించింది. చివరికి విలువైన లోహాలు బంగారం, వెండి ద్రవ్యవస్తువులుగా ఉపయోగించబడ్డాయి. ఈ లోహాలకు విలువ ఉండడమేగాక, ఆభరణాలలాంటి అవసరాలకోసం మంచి గిరాకీ ఉండటం మరోప్రత్యేకత. వాటి సప్లయి సాపేక్షంగా తక్కువగా ఉండుటచేత వాటి విలువ ఎక్కువగా వుంటుంది. అందువల్ల వాటిని ద్రవ్యవస్తువుగా ఎంపిక చేయుటం జరిగింది. వాటిని ఒక ప్రాంతమునుండి మరోప్రాంతానికి తేలికగా తరలించవచ్చు కాబట్టి అవి వినమయ మాధ్యంగా వ్యవహరించడానికి మంచి సౌలభ్యం ఉంది. ఈ లోహాలను ఎంత చిన్న యూనిట్లుగా విభజించినప్పటికి వాటి విలువ నిలకడగా ఉంటుంది. ఎంతకాలము గడచిన వీటివిలువ సాధారణంగా తగ్గదు. ఎంతకాలమైన వీటిని నిలువ ఉంచుకోవచ్చు. ప్లాటినం లోహమే అయినప్పటికి ఇది బంగారం, వెండి కన్న విలువైనది, అరుదైనది గనుక ద్రవ్యవస్తువుగా ఉపయోగింపబడలేదు. ఒకవేళ దీనిని వాడితే అతి చిన్న పరిమాణంలో ఉపయోగించవలసి వస్తుంది. ఈ విధంగా చేయుటం కష్టం గనుక దీనిని ద్రవ్యవస్తువుగా ఉపయోగించ లేదు. ఇనుము లాంటి లోహాలు ఎక్కువ పరిమాణంలో లభించుటవల్ల వాటి విలువ తక్కువగా వుంటుంది. అతి చిన్న వ్యవహారాలలో కూడా ఎక్కువ పరిమాణంలో దీనిని ఉపయోగించవలసి వస్తుంది. ఇది కూడా ఇబ్బందికరమే. బంగారం, వెండి లోహాలలో వెండి తక్కువ విలువైనదైనప్పటికీ ఎక్కువకాలం ద్రవ్యవస్తువుగా ఉపయోగంలోవుంది. దీనికి కారణం బంగారానికి ఎక్కువ విలువ ఉండుటయే. అంతేగాక దానికి అతిచిన్న వ్యవహారాలలో అనుకూలత లేకపోవడం. కొంతకాలం తరువాత బంగారంతోపాటు చిన్న, వ్యవహారాలకోసం ప్రత్యేకంగా వెండి లేదా రాగి లేదా కంచులోహాలు వాడకంలోకి వచ్చాయి.

లోహద్రవ్యంలో రెండు దశలున్నాయి. మొదటిదశలో లోహపుతునకలు ద్రవ్యంగా వాడడం జరిగింది. ఇవి చేతులు మారినప్పుడు అంటే చలామణిలో ఉన్నప్పుడు ప్రతిసారి వాటిని పరీక్షించవలసి ఉంటుంది. లోహనాణ్యత, బరువు తెలుసుకొనటం కష్టం కాకపోయినప్పటికి వాటి వాడకం అసౌకర్యంగా వుండేది. రెండవ దశలో నాణెములను ప్రవేశపెట్టడంతో ఇబ్బందులన్ని తొలిగిపోయాయి. ప్రభుత్వ ముద్ర, గురుతలతో నాణేలు జారీ అయ్యాయి. వీటి బరువు, నాణ్యతల విషయంలో ప్రభుత్వ వాగ్దానం ఉండటం వల్ల వాటిని లెక్కపెట్టుకొంటే సరిపోతుంది. వీటిని పరీక్షించవలసిన అవసరముండదు. లోహంకూడా వస్తువు కావడంవల్ల లోహ ద్రవ్యాన్నికూడా వస్తు ద్రవ్యంగా పరిగణిస్తాం.

కాగితపు ద్రవ్యం : ద్రవ్యపరిమాణంలో తదుపరి దశ కాగితపుద్రవ్యం. లోహద్రవ్యంలో ఉన్న ఇబ్బందులు కాగితపు ద్రవ్య ప్రవేశానికి కారణమయ్యాయి. నాణేలతో చిన్నస్థాయి వ్యాపార వ్యవహారాలు చేయవచ్చుగాని పెద్దవ్యవహారాలు కష్టం. అంతేగాక విలువైన బంగారం, వెండి వంటి లోహాలను ఒక ప్రాంతము నుంచి మరోప్రాంతానికి తీసుకుని వెళ్లుట ప్రమాదంతో కూడినపని. ఈ రకమైన ఇబ్బందులన్ని అధిగమించడానికి కాగితం ద్రవ్యం ప్రవేశపెట్టటం జరిగింది. ప్రారంభంలో వ్యాపారసంస్థలు తమవద్దనున్న లోహద్రవ్యంకు బదులు దానిని ఋజువుచేసే పత్రాలనే ద్రవ్యంగా ఉపయోగించారు. కొంతకాలం తరువాత పత్రాలనే ద్రవ్యంగా గుర్తించడం జరిగింది. ఈదశలో పత్రాలను ప్రభుత్వం తన ఆధీనములోకి తీసుకోవడం జరిగింది. పిదప ప్రభుత్వంచే కాగితపు ద్రవ్యాన్ని జారీచేయడం జరిగింది.

ప్రభుత్వ కాగితపు ద్రవ్యంలో రెండు దశలున్నాయి. మొదటిదశలో కాగితపుద్రవ్యం లోహద్రవ్యానికి ప్రత్యమ్నాయంగా మాత్రమే ఉండేది. చట్టరీత్య కాగితపు ద్రవ్యం లోహద్రవ్యంలోకి పరివర్తనీయం. అందుకనే కాగితపుద్రవ్యం ఈ క్రింది వాగ్దానంతో జారీ అయ్యేది. "ఈ నోటును ఉన్నవారు కోరినపుడు... మొత్తం ఇవ్వగలనని వాగ్దానం చేస్తున్నాను" ("On demand I promise to pay the bearer the sum of".) జారీచేసే ప్రభుత్వ అధికారి సంతకముతో జారీ చేయబడుతుండేది. రెండవదశలో కాగితపుద్రవ్యం పరివర్తనీయతను కోల్పోయింది. ఇప్పుడు అన్నిదేశాలలో ఈ ద్రవ్యపత్రంమీది వాగ్దానం మాత్రం అలాగే మిగిలి పోయింది. ప్రస్తుతం చలామణిలో ఉంటున్న చట్టబద్ధమైన ద్రవ్యంలో ఎక్కువ భాగం కేంద్రబ్యాంకు జారీచేయుచున్న కాగితపు నోట్లు (Currency notes) రూపంలోనే ఉంటుంది.

ప్రస్తుతకాలంలో అన్నిదేశాలలో M_1 ద్రవ్యమంటున్నారు. M_1 = కరెన్సీ, నాణేలు మరియు బ్యాంకుడిమాండ్ డిపాజిట్లు. ద్రవ్యానికి ఒక నిర్దిష్టమైన ఆకారం ఈ రోజులలోలేదు. అంతర్జాతీయస్థాయి S.D.R (Special Drawing Rights) ద్రవ్యంగా వ్యవహరిస్తున్నారు. దీనికి ఒక ఆకారం లేదు.

ద్రవ్యంలో రకాలు (Types of Money)

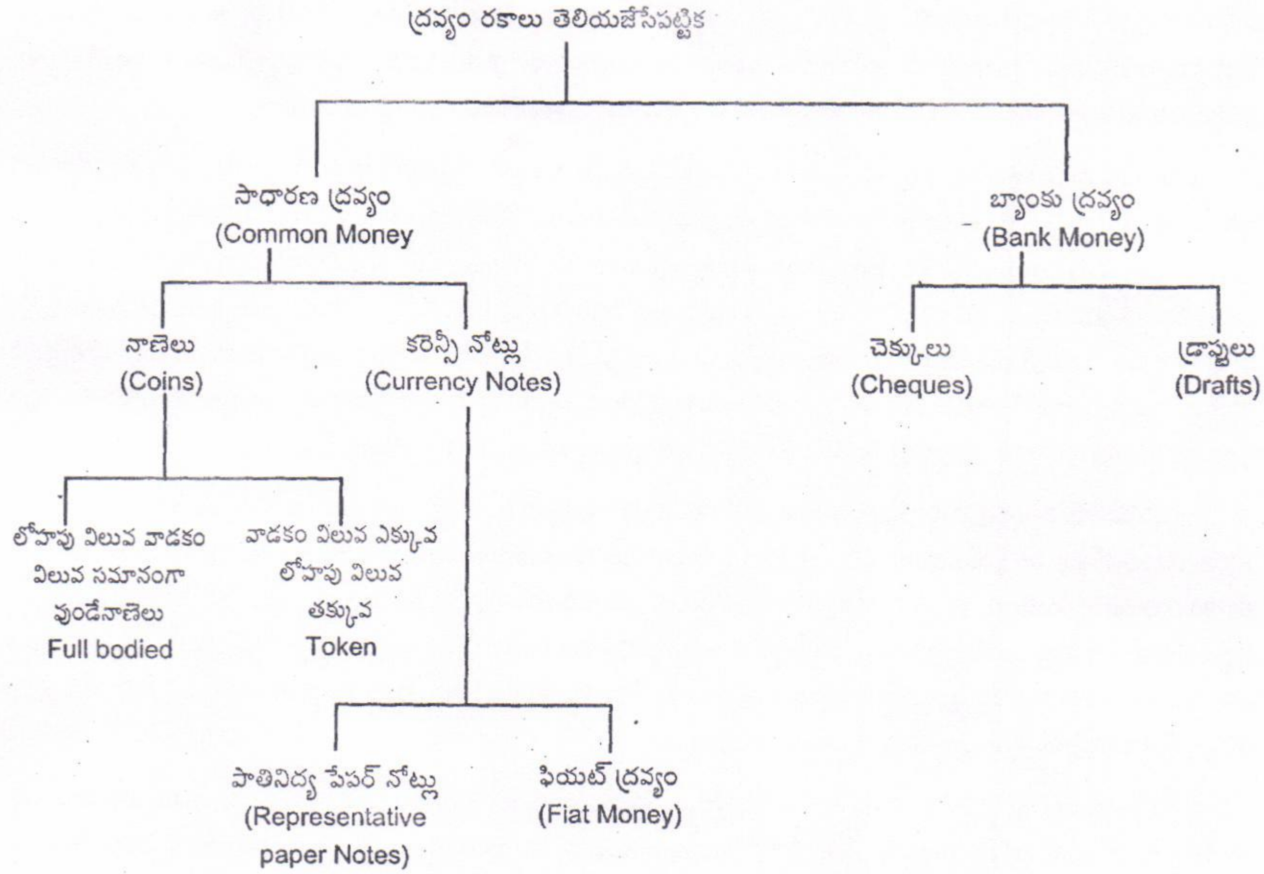

1. సాధాణద్రవ్యం (Common Money) : సాధారణ ద్రవ్యాన్ని ప్రభుత్వ ద్రవ్యం అని కూడా అంటారు. ఇది ప్రభుత్వం జారీచేసే ద్రవ్యం కనుక దీనిని చట్టబద్దమైన (Legal tender Money) ద్రవ్యమని కూడా అంటారు. దీనిని Standard Money)అని కూడా అంటారు.

2. ఈ రోజులలో చాలా వ్యాపార వ్యవహారాలు చెక్కులు, డ్రాఫ్టులు సహాయంతో జరుగుతున్నాయి. బ్యాంకులలో ద్రవ్యాన్ని దాచుకున్నవారు వారి డిపాజిట్లపై చెక్కులిస్తారు. దీనిని బ్యాంకుద్రవ్యంగా పరిగణిస్తాం. అదేవిధంగా వేరేప్రాంతాలకు పంపడానికి వారిడిపాజిట్లపై డ్రాఫ్టులు కూడా తీసుకుంటారు. వీటిద్వారా కూడా ఎంతో వ్యాపారంజరుగుతుంది. ద్రవ్యం మాదిరిగా చెక్కులను, డ్రాఫ్టులను వ్యాపారవ్యవహారాలలో ఆమోదించి తీరాలి. కనుక వీటిని సమీప ద్రవ్యమని కూడా అంటారు. పై పట్టికను నిశితంగా పరిశీలిస్తే ద్రవ్యంలోని వివిధరకాలను గూర్చి అర్థమౌతుంది.

1.6 ద్రవ్యం - సమీపద్రవ్యం : (Money and near Money)

చలామణిలో ఉండే ద్రవ్యం (1) చట్టబద్దమైన ద్రవ్యం ఉదా॥ నాణెములు (Coins) మరియు కరెన్సీ నోట్లు (Currency notes) (2) బ్యాంకు ద్రవ్యం లేదా చెక్కులు, డ్రాఫ్టులరూపంలో తీసుకోవడానికి వీలుంటే ద్రవ్యం. దీనిని (Bank Money or credit Money) అంటారు. ఈ చెక్కులు డ్రాఫ్టులు ద్రవ్యంకాదుగాని ఇవి ద్రవ్యం చేసే పనులు చేస్తాయి. చట్టబద్దమైన ద్రవ్యం సంపూర్ణ (perfectly liquid) ద్రవత్వం

కలిగిన ఆస్తి. దీనితో దేనినైన ఎప్పుడైనా కొనుక్కోవచ్చు. ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలలో వ్యాపార పరిమాణం బాగా పెరుగుటతో చట్టబద్ధమైన ద్రవ్యం పెద్దవ్యవహారాలు నిర్వహించడానికి ఇబ్బందికరంగా ఉంది. ఈ ఇబ్బందిని అధిగమించడానికి ద్రవ్యానికి చాలా ప్రత్యమ్నాయాలు కనుగోవడం జరిగింది. ఉదాహరణకు ఒక ఇంటినిగాని, లేక ఒక కారుని గాని కొనడానికి బ్యాంకు ద్రవ్యాన్ని వాడటం జరుగుతుంది. వ్యాపారస్తులు తమవ్యాపార కార్యకలాపాలలో బ్యాంకు ద్రవ్యాన్ని ఎక్కువగా వినియోగించుటవల్ల సప్లయిలో ఉన్న మొత్తం ద్రవ్యంలో బ్యాంకు ద్రవ్యం అధికభాగంగా ఉంటుంది. ఇప్పుడు ద్రవ్యములోని అన్నిభాగాలు (Components) ద్రవ్యాన్ని కలిగి ఉంటాయి.

ద్రవ్యంకాక ద్రవ్యత్వాన్ని అధికంగా కలిగి ఉండే కొన్ని ఆస్తులు ఉన్నాయి. ఇవి ద్రవ్యమంత ద్రవత్వాన్ని (Liquidity) కలిగి ఉండకపోయిన అధికంగానే ద్రవత్వాన్ని కలిగి ఉంటాయి. ఈ విధమైన ఆస్తులను 'సమీపద్రవ్యం' (Near Money) అంటారు. వీటికి ఉదాహరణ మారకపు బిల్లులు (bills of exchange) ట్రెజరీ బిల్లులు (treasury bills) డిబెంచర్లు (Debentures), బాండ్లు, పొదుపు పత్రాలు (Savings Certificates) మొదలగునవి. వీటన్నిటికి మార్కెట్ ఉంటుంది. అవసరాన్ని బట్టి వీటిని ఏ సమయములోనైన ద్రవ్యంగా మార్చుకోవడానికి వీలుంటుంది. వీటిని ద్రవ్యంగా మార్చుకోవడానికి ఎక్కువకాలం పట్టదు, ఎక్కువ కష్టముండదు. సమీప ద్రవ్యాన్ని వస్తుసేవల కొనుగోలుకు ప్రత్యక్షంగా ఎక్కువ వాడరు. అయితే వాటిని త్వరగా ద్రవ్యంలోకి మార్చుకోవడం ద్వారా వ్యాపార వ్యవహారాలు సులువుగాచేసుకోవచ్చు. పైన పేర్కొనబడినవన్ని ద్రవ్యానికి ప్రత్యమ్నాయంగా, సమీప ద్రవ్యంగా, ద్రవత్వ ఆస్తులుగా చెప్పబడతాయి.

(a) **వినిమయ. మారకపు బిల్లు** (Bill of exchange) : ఈ రకమైన బిల్లులు మంచి సమీప ద్రవ్యంగా పనిచేస్తాయి. ఇది కొంతమొత్తాన్ని సమీపభవిష్యత్‌లో ఒక నిర్దిష్ట సమయంలో చెల్లించడానికి చేసే వాగ్దానం. సాధారణంగా ఈ లాంటి బిల్లుల కాల వ్యవధి మూడుమాసాలు లేక 90 రోజులుగా ఉంటుంది. నమ్మకమైన వ్యాపార వ్యవహారాలకు సంబంధించి మాత్రమే ఈ రకమైన బిల్లుల ప్రమేయముంటుంది. ఈ ఆర్థిక బిల్లులు ఒక వ్యక్తి మరోవ్యక్తికి రుణం ఇచ్చేటప్పుడు ఉత్పన్నమౌతాయి. ఆలాంటి ఒక ఆర్థికపరమైన బిల్లు ట్రెజరీ బిల్లు, ప్రభుత్వం తన స్వల్పకాల అవసరాల నిమిత్తం వాగ్దాన పత్రం ఇచ్చి రుణాలు తీసుకుంటుంది. వీటిని ట్రెజరీ బిల్లు అంటారు. ఈ రకమైన బిల్లును డిస్కౌంట్ చేసుకోవడంద్వారా బిల్లు గలవ్యక్తి డబ్బు పొందవచ్చును.

బాండ్ (Bond) ఇది మరొక ముఖ్యమైన సమీపద్రవ్యం. ప్రభుత్వం తనకు అవసరమైన దీర్ఘరుణాలకు గాను ఈ సాధనాన్ని ఉపయోగిస్తుంది. ఇదికూడా ఒక వాగ్దాన పత్రమే. దీనిలో ప్రభుత్వం తీసుకునే దీర్ఘకాలిక ఋణాన్ని ఎన్ని సంవత్సరాలలో ఎన్ని వాయిదాల మీద, ఎంత వడ్డీ చెల్లిస్తూ తీరుస్తుంది. అసలు మొత్తం ఎప్పటిలోపల వాపసు చేయబడుతుంది అనే విషయాలుంటాయి. ఈ పద్ధతిని ప్రభుత్వంతోపాటు పారిశ్రామిక సంస్థలు, వ్యాపార సంస్థలు కూడా అనుసరిస్తాయి.

వ్యాపార సంస్థలు వ్యక్తులకు, ప్రభుత్వానికి యిచ్చే బాండ్లు 'డిబెంచర్లు' (debentures) అనబడతాయి. కొన్ని సందర్భాలలో తాను రుణాన్ని ఎప్పుడు తిరిగి చెల్లించేది ప్రస్తావించకుండ తానెంత వడ్డీ చెల్లిస్తుందో చెపుతూ బాండ్లను విక్రయిస్తుంది. ఈ బాండ్లు, డిబెంచర్లు సులువుగా మార్కెట్‌లో ద్రవ్యానికి అమ్ముకోవొచ్చు. అందుచేత ఇది సమీప ద్రవ్యంగా చెప్పబడుతుంది.

పారిశ్రామిక, వాణిజ్య సంస్థలు యొక్క 'ఈక్విటీ షేర్లు' కూడా 'సమీపద్రవ్యాస్తుల' జాబితాగా చూపబడతాయి. వీటికి ఇంతనికర మొత్తం చెల్లిస్తామని షేర్లు తీసుకున్నవారికి యేవిధమైన వాగ్దానముండదు. అయితే సంస్థకు వచ్చేలాభాలలో వారు వాటా అడగడానికి హక్కును షేరు అమ్మిన సంస్థలు కల్పిస్తాయి. "ఈక్విటీషేర్లు" స్టాక్ఎక్స్చేంజి (Stock exchange) మార్కెట్‌లో ఎప్పుడైన అమ్ముడుపోతాయి. అయితే కొంతలోటు భరించవలసి ఉంటుంది. ఇవి 'ద్రవత్వం' ఆస్తులుకావు.

ఇక్కడ మనం తెలుసుకోవలసిన మరో విషయమేమంటే 'సమీపద్రవ్య ఆస్తులు" వాస్తవద్రవ్యంకాదు. ద్రవ్యం పొందుటకు సాధ్యపడేవి (Claims to Money). సమీపద్రవ్యాస్తిని కలిగియున్న ఒక వ్యక్తి ఉదాహరణకు bill of exchange ఉన్నవ్యక్తి దానిని ద్రవ్యంగా మార్చుకొని యేదైన వస్తువును కొనగలడు. అందుచేత ఏమి చెప్పబడిందంటే "ద్రవ్యంగా పరిగణింపబడేవన్నీ ద్రవ్యస్తులేగాని ద్రవ్యాస్తులన్ని ద్రవ్యం కాదు "All components of money are liquid but all liquid assets are not money".

ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలో ద్రవ్యం, సమీపద్రవ్యం యొక్క ప్రాముఖ్యత గుర్తింపదగినది. సాధారణంగా ఒకవ్యక్తి తన యొద్దనున్న ద్రవ్యాన్ని, తనకు బ్యాంకులో ఉన్న Deposit ద్రవ్యాన్ని ఖర్చుచేస్తాడు. కొన్ని సందర్భాలలో అతడు వ్యయపర్చగల ద్రవ్యపరిమాణం ఆతడు కలిగి ఉన్న సమీప ద్రవ్యాస్తులమీద కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది. Radcliffee Committee చెప్పినట్లు 'వ్యయం అందుబాటులో ఉన్న ద్రవ్యంపైనేగాక ప్రజలు తాముపొందగలమని భావించే రుణాలపైన, వ్యయపర్చగల సమీప ద్రవాస్తులపైన ఆధారపడి ఉంటుంది. అంటే ప్రజలు తీసుకొనే వారి వ్యయమునకు సంబంధించిన నిర్ణయాలు వారి అప్పటికప్పుడు కలిగియున్న ద్రవ్యపరిమాణంపై నేగాక వారు కలిగివుండే ఇతర ద్రవత్వాలపై ఆధారపడి ఉంటాయి. అదేవిధంగా ఒకదేశ ద్రవ్యవిధానానికి ఆ దేశంలో ఉన్న ద్రవ్య సప్లయి, డిమాండ్‌పైనేగాక దేశం మొత్తం మీదగల ద్రవ్యత్వస్థితిపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

1.7. మంచిద్రవ్య లక్షణాలు (Qualities of Good Money) :

(1) దేశంలో ఉండే ద్రవ్యం విలువ స్థిరంగా లేక నిలకడగా ఉండాలి. తరచు దానివిలువ మారకూడదు. ద్రవ్యం విలువ తరచుమారితే ఆర్థిక వడుదుడుకులు, అస్థిరత యేర్పడి అభివృద్ధి దెబ్బతింటుంది. ప్రజలు ఇబ్బందులకు గురియౌతారు. కనుక మంచి ద్రవ్యంగా పరిగణింపబడే యేసాధనానికైన స్థిరమైన విలువ ఉండాలి (Stability of Value).

(2) ద్రవ్యవస్తువు సర్వజన అంగీకారం పొందినదై ఉండాలి. లేకుంటే అది ద్రవ్యంగా చలామణి కావడానికి అవకాశముండదు. అది లోహమైన, కాగితమైన మరేవస్తునైనా ప్రజల ఆమోదం పొందలేకపోతే అది ద్రవ్యంగా కొనసాగుట అసాధ్యం. కనుక మంచి ద్రవ్యానికుండవలసిన సుగుణాలలో సర్వజన అంగీకార మొకటి (General Acceptability).

(3) మన్నిక (Durability) ద్రవ్యవస్తువునకు మన్నిక ఉండాలి. గతంలో ద్రవ్యంగా వాడబడిన అనేక వస్తువులు ఇప్పుడు ద్రవ్యంగా వాడబడుటలేదు. దీనిక కారణం వీటిలో మన్నికలేకపోవుట. లోహద్రవ్యానికి సంపూర్ణ మన్నిక ఉంది. కాగితం ద్రవ్యం ఎక్కువ కాలం మన్నకపోయిన పాతనోట్ల స్థానే క్రొత్త నోట్లు తక్కువ వ్యయంతో జారీచేయవచ్చు గనుక కాగిత ద్రవ్యానికి మన్నిక ఉంటుందని చెప్పవచ్చు.

(4) సులభంగా తీసుకొని పోగలిగి ఉండుట (Portability) : 'చలామణిలో ఉండే ద్రవ్యం చేతులు మారుతూ ఉంటుంది. ప్రదేశాలు కూడా మారుతూ ఉంటుంది. అందుచేత ద్రవ్యంగా వ్యవహరించే వస్తువు దీనికి అనుకూలంగా ఉండాలి. ఇంతవరకు ఉపయోగించిన ద్రవ్యవస్తువులలో ఈ లక్షణం కొంతవరకు మాత్రమే ఉంది. కాగితపు ద్రవ్యానికి ఈ లక్షణం సంపూర్ణంగా ఉంది. అందుకనే ఈ రోజులలో అన్నిదేశాలలో కాగితద్రవ్యం ఎక్కువగా అమలులో ఉంది. బ్యాంకు ద్రవ్యానికి కూడా ఈ లక్షణం పూర్తిగా ఉంది.

(5) విభాజ్యత (Divisibility) : ద్రవ్యంగా వ్యవహరించేవస్తువు విభజనకు అనుకూలంగా ఉండాలి. లేకపోతే చిన్న చిన్న వ్యాపార వ్యవహారాలు చేయుట కష్టం. పూర్వం వాడిన వస్తువులలో ఈ లక్షణం పూర్తిగా లోపించుట మూలంగా వాటిస్థానే లోహద్రవ్యం, కాగిత ద్రవ్యం ప్రవేశపెట్ట బడ్డాయి. కనుక మంచి ద్రవ్యవస్తువుగా చెప్పబడ్డానికి ఆ వస్తువు విభజించుట వీలైనదై ఉండాలి.

(6) సజాతీయత (Homogeneity) : ద్రవ్యం చూడగానే గుర్తించుటకు వీలుగా ఉండాలి. అంటే ద్రవ్యవస్తువులోని అన్ని యూనిట్లు ఒకే రకంగా ఉండాలి. ఉదాహరణకు మన దేశంలో వాడబడే వందరూపాయలనోట్లు ఒకేరంగు, ఒకే సైజు, ఒకేరకమైన వివరాలతో చలామణి అవుతాయి. వీటిలో యేవిధమైన తేడాలు వుండవు. తేడా వుంటే అది నకిలీ నోటుగా గుర్తింపబడుతుంది. చలామణిలో నుండి తొలగింపబడుతుంది. దీనినే సజాతీయత అంటారు. ఈ లక్షణం, లోహ, కాగితపు ద్రవ్యాలలో మాత్రమే ఉంది.

(7) వ్యాకోచత్వం (Elasticity) : దేశంలో జరిగే వ్యాపారవ్యవహారాల స్థాయిని బట్టి, జనాభా మార్పును బట్టి, ద్రవ్యావసరాలు మారుతూ ఉంటాయి. ఈ మార్పుల కణుగుణంగా ద్రవ్య పరిమాణం మారాలి. అంటే దేశంలో వ్యాపార వ్యవహారాలు హెచ్చుస్థాయిలో జరుగునపుడు, జనభా పెరుగుదల ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు ఎక్కువ ద్రవ్యం అవసరమౌతుంది. అదేవిధంగా వ్యాపార వ్యవహారాలు తగ్గినపుడు, జనాభా పెరుగుదల తగ్గినప్పుడు ద్రవ్య అవసరత ఎక్కువగా ఉండదు. అప్పుడు ద్రవ్యం సప్లయి తగ్గించాలి. ఈ విధంగా పరిస్థితులను బట్టి ద్రవ్యం

సప్లయిని పెంచుట, తగ్గించుటనే ద్రవ్యావ్యాకోచత్వం అంటాం. కాగితద్రవ్యానికి మాత్రమే పైన పేర్కొన్న లక్షణాలన్ని ఉన్నాయి. అందువలననే ఈదినాలలో అన్ని దేశాలలో కాగితపు ద్రవ్యం ఎక్కువగా అమలులోవుంది.

1.8. ద్రవ్య నిర్వచనంపై సిద్ధాంత పరమైనవాదన (Theoretical Debate on the Definition of Money) :

ఈ మధ్యకాలములో ఏది ద్రవ్యం, ఏది ద్రవ్యంకాదు అనేవివాదం బయలుదేరింది. ఈ వాదనంతా ద్రవ్యం యొక్క విధుల ఆధారంగా జరుగుతుంది. Prof. Harry G. Johnson ఈ మధ్య నిర్వహించిన సర్వే Monetary Theory and Policy ప్రకారం ద్రవ్యనిర్వచనం, ద్రవ్యసప్లయిలకు సంబంధించి నాలుగురకాల వాదనలున్నాయి. 1. Conventional Approach 2. Chicago Approach 3. Gurely and Show Approach 4. Credit Approach.

1. సాంప్రదాయ వాదన (Conventional Approach) : కొంతమంది ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలు ద్రవ్యం నిర్వహించే విధులలో ఒకటైన 'ద్రవ్యం వినిమయ మాధ్యం' అనేవిధిపై ఆధారపడి ద్రవ్యాన్ని నిర్వహించారు. వీరు ద్రవ్యంలో కరెన్సీ నోట్లు, డిమాండ్ డిపాజిట్లు చేర్చారు. ద్రవ్యం వినిమయమాధ్యం అనేది వారిదృష్టిలో ముఖ్యమైన విధిగనుక వారు ఈ రెండింటినే (కరెన్సీ నోట్లు, డిమాండ్ డిపాజిట్లు) ద్రవ్యంలో చేర్చారు. ఈ రెండు సంపూర్ణ ద్రవత్వాన్ని కలిగి ఉంటాయి.

ఈ తరగతికి చెందినవారి వాదన ప్రకారం మొత్తం ద్రవ్యపరిమాణం = కరెన్సీ + డిమాండ్ డిపాజిట్లు, (Money Stock = Cash + Demand Deposits). దీనిని 'M' అంటారు. ఈ వాదన చేసినవారు ద్రవ్యపరిమాణంలో సమీప ద్రవ్య అంశాలను ద్రవ్యంలోకి చేర్చలేదు. వీటిని ద్రవ్యంగామార్చాలంటే కొంతఖర్చు అవుతుందని, ఇవి ఘనీభవించిన (Frozen Assets) ఆస్తులని వారి అభిప్రాయం. వీటిని చాల తక్కువ ధరకు అమ్మవలసి వస్తుందని వారు భావించారు.

2. చికాగోవాదన (Chicago Approach) : ఈ విధమైన అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తంచేసినవారికి నాయకునిగా చెప్పుకోదగినవాడు Prof. Milton Friedman. వీరు ద్రవ్యం కేవల వినిమయమాధ్యంగానే వ్యవహరిస్తుంది అనేవాదనతో ఏకీభవింపరు. వీరి ఉద్దేశములో ద్రవ్యం కేవలం వినిమయ సాధనంగానే గాక మూల్యనిధిగా (Store of Value) గా కూడా డిమాండ్ చేయబడుతుంది. కీన్సు కూడా ఉంచుకునే ద్రవ్యం" (Money to hold) అనే మాటవాడేడు. ద్రవ్యం కేవలం వినిమయ మాధ్యంగా గాక, మూల్యవిధిగా కూడా డిమాండ్ చేయబడేటప్పుడు, సమీప ద్రవ్యాన్ని (Near Money) కూడా ద్రవ్యంలో చేర్చాలనేది వీరి వాదన. కనుక టైమ్ డిపాజిట్లను కూడా ద్రవ్యంలోనికి చేర్చాలనేది వీరి ఉద్దేశం. ఈ ఉద్దేశం ప్రకారం ML_2

అనగా M_2 + Time Deposits

= Currency + Demand Deposits + Time Deposits

ML_2 = కరెన్సీ + డిమాండ్ డిపాజిట్లు + టైమ్ డిపాజిట్లు

వీరి పరిశోధనల ద్వారా తెలియవచ్చిన దేమంటే ద్రవ్య ఆదాయానికి ద్రవ్య సప్లయికి సన్నిహిత సంబంధమున్నది. ద్రవ్యసప్లయిలోని మార్పులు ద్రవ్య ఆదాయంలో మార్పులు తెస్తాయి. అట్టి సంబంధం ఈరెండింటికి ఉంది. టైమ్ డిపాజిట్లు కాలపరిమితి నిర్ణయింపబడిన డిపాజిట్లు కూడా ద్రవ్యసప్లయిలో చేరిస్తే, ద్రవ్య సప్లయిలోని మార్పువల్ల, ద్రవ్య ఆదాయంలో వచ్చేమార్పు మరింతస్పష్టంగా తెలుస్తుంది.

3. Gurely and shaw Approach : వీరు చలామణీలో ఉండే ద్రవ్య వేగాన్ని, దానిద్వారా యేర్పడే పరిణామాల మీద ఆధారపడి వారివాదనను తెలియజేసారు. అంతేగాక ద్రవ్యానికి ప్రత్యమ్నాయంగా వాడబడే ద్రవత్వంగల 'సమీప ద్రవ్య సాధనాలైన స్వల్పకాల ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలు, టైమ్ డిపాజిట్లు పోస్టాఫీసు సేవింగ్స్ బ్యాంకు డిపాజిట్లు మొదలగు వాటిని కూడా ద్రవ్యంలో భాగంగా పరిగణించారు.

వీరిరువురి ఉద్దేశప్రకారం ద్రవ్యం సప్లయి అన్నప్పుడు కరెన్సీ, డిమాండ్ డిపాజిట్లు, టైమ్ డిపాజిట్లు మరియు బ్యాంకెతర ఆర్థిక సంస్థల అప్పులు కలిపి, ద్రవ్యానికి వాటి వాటి ప్రత్యమ్నాయంకాగల స్థాయిని పరిగణలోనికి తీసుకొని ద్రవ్య సప్లయిని నిర్ధారించాలి.

4. పరపతివాదన (Credit Approach) : ఈ వాదనను వినిపించినవారిని స్థూలంగా రెండు వర్గాలుగా విభజింపవచ్చు. (1) Federal Reserve System of U.S.A. ఆర్థిక నిపుణులు. (2) R.S. Sayers సిద్ధాంత ప్రాతిపదికపై పనిచేసిన Radclitte Committee అభిప్రాయాలు. అమెరికా Federal Reserve System (Central Bank of U.S.A.) ఆర్థిక నిపుణులు కరెన్సీ ద్రవ్యానికి - పరిపతిద్రవ్యం (Money created by Commercial bank) ప్రత్యమ్నాయంగా పేర్కొన్నారు. వారి ఉద్దేశము పరిపతిసాధనాలైన, చెక్కులు, డిపాజిట్లు ద్రవ్యానికి అతి సన్నిహిత ప్రత్యమ్నాయాలు.

రెండవ వర్గం ద్రవ్యభావనను ఆర్థిక వ్యవస్థలోగల సాధరణ ద్రవత్వంతో ప్రతిస్థాపించాలంటారు. వీరి ఉద్దేశంలో ద్రవ్యసప్లయి దానిచలన వేగం ఆర్థిక వ్యవస్థకంత ప్రాముఖ్యం కాదు ఎందుకంటే ద్రవ్యాన్ని - పరపతితో యేవిధమైన పరిమితిలేకుండ ప్రతిస్థాపించవచ్చు. ఒకపరపతి పత్రం (Credit card) దానిని కలిగి యున్న వ్యక్తి తనకు కావలసిన వస్తువుల నన్నిటికి కొనుక్కోవడానికి తోడ్పడుతుంది. ద్రవ్యపరమైనచర్యలకు ద్రవ్యం సప్లయి ప్రధాన కారణంకాదు అనేదివారివాదన. దేశ ఆర్థిక వ్యవహారాలు కేవలం ద్రవ్య సప్లయి మీదకాక ద్రవత్వం మీద ఆధారపడి ఉంటాయి అనేది వీరి నమ్మకం. ఈ వాదనల మధ్యపొందికలేదు.

1.9. ద్రవ్యప్రాముఖ్యత (Significance of Money) :

ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలో ద్రవ్యానికి అతికీలకమైన స్థానం, ప్రాముఖ్యమైన పాత్ర ఉన్నాయి. ప్రతివారి అనుదిన వ్యాపారవ్యవహారాలలో ద్రవ్యాన్ని ఉపయోగిస్తున్నారు. వ్యాపార సంస్థల వ్యాపారలెక్కలు, వస్తుసేవల విలువలు అన్నీ ద్రవ్యరూపంలోనే ఉంటున్నాయి. ఈ మధ్యకాలములో ప్రతి ఆర్థిక కార్యక్రమాన్ని ద్రవ్యసహాయంతో నిర్వహించుట వల్ల ద్రవ్యం ఆర్థికాభివృద్ధికి ఒక ముఖ్యసాధనమైంది. వస్తు వినిమయం ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలలో పూర్తిగా ద్రవ్యసహాయంతోనే జరుగుతుంది. ద్రవ్యం ఒక వ్యక్తికి ఒక వస్తువు పట్ల ఉన్నకోర్కె, దానినాతడు పొందినప్పుడు పొందే ప్రయోజనాన్ని కొలవగలుగుతుంది. జాతీయ సంపదవృద్ధికి, ప్రజల సాంఘికశ్రేయస్సు పెరుగుదలకు ఎంతో తోడ్పడుతుంది. దేశాలపారిశ్రామికీకరణ వేగంగా జరుగడానికి, ఆర్థిక వ్యవస్థ సాఫీగా పనిచేయడానికి ద్రవ్యం ఎంతగానో ఉపయోగపడుతుంది.

Prof. Robertson చెప్పినట్లు ద్రవ్య ఆర్థిక వ్యవస్థ ఉనికి సమాజములో ప్రజలకు ఏమికావాలి? ఎంతకావాలి...? ఏమి ఉత్పత్తిచేయాలి? ఎంత ఉత్పత్తి చేయాలి? పరిమితంగా ఉత్పాదక శక్తిని మంచిగా ఎలా వినియోగించుకోవాలి అనే విషయాలలో ఎంతో సహాయపడుతుంది.' ' ద్రవ్య ప్రాముఖ్యతను తెలియజెప్పే కొన్ని అంశాలు ఈ క్రింద క్లుప్తంగా ఉదహరింపబడ్డాయి.

(a) రుణాల పరిష్కారం (Debt settlements) : ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలో రుణాలపరిష్కారం ద్రవ్యసహాయంతో జరుగుతుంది. ఇంతకుముందున్న ఇబ్బందులన్నీ ద్రవ్యప్రవేశంతో తొలిగిపోయి రుణాలు తీసుకోవడం, తిరిగి చెల్లించడం చాలా సులువుగా జరిగిపోతున్నాయి.

(b) ఆదాయం (Income) : ఆదాయలన్నీ ఇప్పుడు ద్రవ్యరూపంలోనే ఉంటున్నాయి. శ్రామికుల వేతనాలు, వ్యాపార సంస్థల లాభాలు, అన్ని ద్రవ్యరూపంలో ఉంటున్నాయి.

(c) సంపద (Wealth) : వస్తుమార్పడి విధానంలో ప్రజలు తమ సంపదను వస్తురూపంలో దాచుకొనేవారు. వస్తువులు నశించినపుడు, దొంగిలించబడ్డపుడు నష్టపోయేవారు. దాచుకోవడం సమస్యగా ఉండేది, ద్రవ్యాన్ని కనుగొనుటవలన సంపదను భవిష్యత్ అవసరాలకు దాచుకోవడానికి మంచి అవకాశం ఏర్పడింది. ఈ రోజులలో ప్రతివారు తమ సంపదలో కొంతభాగాన్ని ద్రవ్యరూపంలో దాచుకుంటున్నారు.

d) వినియోగం (Consumption) : ద్రవ్యం వల్ల వినియోగదారునికి ఎంతో సౌలభ్యం ఏర్పడింది. ద్రవ్యానికి కొనుగోలు శక్తి ఉండుటవల్ల అతడు వస్తుసేవలను తనకుకావలసిన పరిమాణంలో, అవసరమైన సమయంలో కొనడానికి వీలు కలిగింది. వినియోగదారుడు వస్తువినిమయ పద్ధతిలో ఎదుర్కొన్న ఇబ్బందుల్నిలోని ద్రవ్యం తొలగించింది.

e) ఉత్పత్తి (Production): ద్రవ్యయం వల్లనే ఉత్పత్తిలో ప్రత్యేకీకరణ లేదా శ్రమవిభజన ప్రవేశపెట్టి ఉత్పత్తిని భారీఎత్తున నిర్వహించడానికి వీలు ఏర్పడింది. వివిధ ఉత్పత్తి సాధనాలకు ద్రవ్యంలో వాటిధర సులువుగా చెల్లింపబడుతుంది. ద్రవ్యం వస్తువుల విలువల కొలమానంగా ఉపయోగపడుచున్నందువల్ల వ్యాపారవ్యవహారలు సాఫీగా, సజావుగా జరిగిపోతున్నాయి.

(f) ప్రభుత్వవిత్తం (Public finance) : ఆధునిక రాజ్యాలు గతంలో మాదిరిగా పోలుసురాజ్యలుకావు. ఆర్థికవ్యవస్థలో ప్రభుత్వాలు చురుకైన పాత్రను నిర్వహిస్తున్నాయి. ద్రవ్యంలేని పక్షంలో ప్రభుత్వాలు ప్రణాళికలు అమలు చేయడానికి గాని అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు చేపట్టడానికి గాని అవకాశముండదు. ప్రభుత్వాల, వ్యయము, పన్నులవిధింపు, రుణాల నిర్వాహణ, లోటు ద్రవ్య విధానం మొదలగు ఆర్థిక వ్యవహారాల నిర్వాహణకు ద్రవ్యం ఎంతగానో ఉపయోగపడుతుంది.

పెట్టుబడిదారీ ఆర్థిక వ్యవస్థ - ద్రవ్యం : పెట్టుబడి దారీ ఆర్థికవ్యవస్థ ముఖ్య ఉద్దేశము అధికలాభార్జన. ఈ వ్యవస్థలోపోటీ, ప్రయివేటు ఆస్తులు, వాటిపైన వారసత్వపు హక్కులు, ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యం, వినియోగ దారునికి పూర్తిస్వేచ్ఛ ఈ వ్యవస్థ ప్రధానలక్షణాలు. ఈ వ్యవస్థలో ప్రభుత్వ జోక్యం ఆర్థిక వ్యవహారాలలో వుండదు. మార్కెట్ యంత్రాంగానికి ప్రాధాన్యత ఎక్కువ. వస్తువు సప్లయి, డిమాండ్‌ల ప్రభావంతో ధరలు నిర్ణయింపబడతాయి. అంటే వస్తుసేవల విలువలను ద్రవ్యంతో కొలవడం జరుగుతుంది. అమ్మకాలు కొనుగోళ్ళ ద్రవ్యంతోనే చేయబడతాయి. ఆదాయాలన్నీ ద్రవ్యరూపంలో ఉంటాయి. ఉత్పత్తి కారకాలకు ప్రతిఫలం ద్రవ్యంలోనే చెల్లింపబడుతుంది. ఈ విధంగా ద్రవ్యం పెట్టుబడిదారీ ఆర్థిక వ్యవస్థలో అతికీలకమైన స్థానం కలిగి ఉంటుంది.

సామ్యవాద ఆర్థిక వ్యవస్థ - ద్రవ్యం పాత్ర : సామ్యవాద ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఉత్పత్తి సాధనాలన్ని ప్రభుత్వ యాజమాన్యంలో ఉంటాయి. ఉత్పత్తి లాభాలదృష్ట్యా కాక ప్రజలశ్రేయస్సు దృష్ట్యా జరుగుతుంది. ఆర్థికాభివృద్ధి యావత్తు ప్రణాళికా బద్ధంగా జరుగుతుంది. ప్రజలు జీవించుటకు అవసరమైన ఆహారం, వస్త్రం, నివాసం సమకూర్చే బాధ్యతను ప్రభుత్వం తనపై వేసుకొని పనిచేస్తుంది. ప్రణాళికలు అమలు చేయడానికి ద్రవ్యం ఉపయోగింపబడుతుంది. అదేవిధంగా ప్రజాశ్రేయస్సు కార్యక్రమాల అమలుకు కూడా ప్రభుత్వం కోట్లలో ద్రవ్యం వ్యయం చేస్తుంది. అంతేగాక బదలీ చెల్లింపులు, నిరుద్యోగ భృతి, వృద్ధాప్య పింఛను మొదలగు ఆర్థిక సహాయం ప్రజలకు చేయడానికి ప్రభుత్వం ద్రవ్యాన్ని విరివిగా ఉపయోగిస్తుంది. ఈ విధంగా దేశ ఆర్తికాభివృద్దికి, ప్రజా సంక్షేమానికి సామ్యవాద ఆర్థిక వ్యవస్థలో ద్రవ్యం గణనీయమైన పాత్రను నిర్వహిస్తుంది.

ఒక ఆర్థిక శాస్త్రవేత్త అన్నట్లు "ద్రవ్యం పెట్టు బడిదారీ ఆర్థిక వ్యవస్థలో యజమాని పాత్రను, సామ్యవాద ఆర్థిక వ్యవస్థలో సేవకుని పాత్ర నిర్వహిస్తుంది. రెండు ఆర్థిక వ్యవస్థలలో ఈ రెండు పాత్రలు ముఖ్యమైనవే. కనుక ద్రవ్యం ఈ రెండు ఆర్థిక వ్యవస్థలలో చాలా ప్రాముఖ్యమైన పాత్రను నిర్వహిస్తుంది.

మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థ : ద్రవ్యం భారతదేశం వంటి మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థలలోకూడ చాలా విశిష్టమైన పాత్రపోషిస్తుంది. ఉద్యోగి స్థాయి నిర్ణయించుటలో, ఉత్పత్తి - ఆదాయం పెంచుటలో ప్రవేటురంగములో ద్రవ్యం పాత్ర గణనీయం. ప్రభుత్వరంగములో వనరులకేటాయింపులో, ఆదాయ సంపదల పంపిణీలో ద్రవ్యం కీలకపాత్రపోషిస్తుంది. మూలధన సంచయనం, ఆర్థికాభివృద్ధి, ప్రణాళికల అమలు, ప్రజాసంక్షేమ కార్యక్రమాల నిర్వాహణ ఈలాంటి ముఖ్య కార్యక్రమాలలో ద్రవ్యం తన పాత్రను సమర్ధవంతంగా పోషిస్తుంది. అందుచేత Sayers చెప్పినట్లు ద్రవ్యమనే కేంద్రబిందువు చుట్టు ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలు అల్లుకొని ఆధారపడి ఉన్నాయి. ఇక్కడ ఏ రకమైన ఆర్థిక వ్యవస్థకు మినహాయింపులేదు.

1.10. ద్రవ్యంలోని లోపాలు (Defects of Money)

: మానవుని కల్పనలలో ద్రవ్యం ఒక విశిష్ట కల్పనని ఇంతవరకు ద్రవ్యప్రాముఖ్యత ద్వారా, ఆధునిక వ్యవస్థలలో దాని ప్రాధాన్యత ద్వారా తెలుసుకున్నాం. ఈ రోజు ప్రపంచంలో మనం చూసే వర్తక; వ్యాపార అభివృద్దులన్నీ ద్రవ్యం వలన యేర్పడినవే అనునది నిర్వివాదమైన అంశం. అయితే ద్రవ్యంలో, దానిపాత్రలో ఉన్న కొన్ని లోపాలవలన కొన్నిసమస్యలు కూడా ఎదురౌతున్నాయి. అట్టిలోపాలు కొన్ని ఇక్కడ ప్రస్తావించడం జరిగింది.

a) విలువ అస్థిరత (Instability of Value) : ద్రవ్యం విలువ అన్ని సందర్భాలలో నిలకడగా ఉండదు. కొన్ని సమయాలలో ద్రవ్యం విలువ తగ్గుతుంది. అప్పుడు వస్తుసేవల ధరలు పెరిగి 'ద్రవ్యోల్బణం' ఏర్పడుతుంది. కొన్ని సందర్భాలలో ద్రవ్యం విలువ పెరుగుతుంది, ధరలు (వస్తు, సేవల) తగ్గుతాయి, ఫలితంగా "ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం" మేర్పడుతుంది. ఈ పరిణామాలు ఆర్థిక వ్యవస్థను అస్థిరంచేసి, అభివృద్ధి ప్రక్రియను దెబ్బతీస్తాయి. ఈ విధంగా ద్రవ్యవిలువలోని మార్పువల్ల ప్రభుత్వం, ప్రజలు ఆయాసందర్భాలలో ఇబ్బందులెదుర్కొనవలసి వస్తుంది.

b) ఆదాయ అసమానతలు (Economic inequalities) : ద్రవ్యం మూల్యనిధిగా వ్యవహరిస్తుంది గనుక ధనికులు, సంపన్నులు అధికమొత్తాలలో ద్రవ్యం దాచుకుంటారు. దాచుకునే అవకాశం వున్నది గనుక మరింత ఎక్కువ సంపాదించి, ఇంకా ఎక్కువగా పెట్టుబడులు పెట్టి ఇంకా సంపన్నులవడానికి అవకాశం యేర్పడింది. తక్కువ ఆదాయం ఉన్నవారు, దాచుకోలేరు, పొదుపు చేయలేరు. కనుక వారి ఆర్థిక పరిస్థితి ఏమి అభివృద్ధి కాదు కనుక ధనికపేదవర్గాల మధ్య ఆదాయ అసమానత లేర్పడతాయి.

(c) ద్రవ్యం దురలవాట్లు (Vices) : సంఘములో ప్రస్తుతం ఉన్నఅనేక సాంఘిక దురలవాట్లకు, ఆర్థిక నేరాలకు ద్రవ్యమే కారణంగా చెప్పబడుతుంది. ప్రజల, త్రాగుడు, వ్యభిచారం, లంచగొండితనం, దొంగతనం మొదలగు దురాచారాలకు, దురలవాట్లుకు ద్రవ్యం కారణమౌతుంది. అందుచేత ద్రవ్యాన్ని అతిజాగ్రత్తగా వినియోగించుకోవాలి. ద్రవ్యంపై, నిఘా, నియంత్రణ, అదుపులేకపోతే దానివల్ల అనేక ప్రమాదకర పరిస్థితులేర్పడతాయి.

అందుకే అన్నారు "ద్రవ్యం మంచి సేవకుడు, చెడుయజమానియని", ద్రవ్యాన్ని మంచిసేవకుని ఉపయోగించుకునేటట్లు ఉపయోగించాలి.

1.11. ద్రవ్యార్థిక వ్యవస్థ స్వరూపం, లక్షణాలు (Nature and features of Monetary Economy) :

ద్రవ్యార్థిక వ్యవస్థలో ద్రవ్యం, విస్తారంగా, స్వేచ్ఛగా ఉపయోగింపబడుతుంది. ద్రవ్యం వినిమయ మధ్యంగా చలామణిలో ఉంటుంది. ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలన్నీ ద్రవ్య ఆర్థిక వ్యవస్థలే. కనుక ఈ వ్యవస్థలలో ద్రవ్యంతో వస్తువులను కొనడం జరుగుతుంది. మరోవిధంగా చెప్పాలంటే ద్రవ్య ఆర్థిక వ్యవస్థలలో వస్తువులు ద్రవ్యంలోకి, ద్రవ్యం వస్తువులలోనికి మార్చబడుతుంది.

కాగిత ద్రవ్యం, నాణేలు చలామణిలో ఉంటాయి. బ్యాంకు చెక్కులు, డ్రాఫ్టులు కూడా ఉపయోగింపబడతాయి. చిన్నవ్యవహారాలకు నాణేలను, పెద్ద వ్యవహారాలకు కరెన్సీనీ ఎక్కువగా వాడతారు. అన్ని వ్యవహారాలు ద్రవ్యంలో జరుగుతాయి. వ్యాపారాలకు, ఇతర వ్యవహారాలకు సంబంధించిన లెక్కలు ద్రవ్యంలో రాస్తారు. అన్ని వస్తువుల విలువ ధరలలో చెపుతారు గనుక ఆర్థిక వ్యవస్థలో ధరల యంత్రాంగముంటుంది.

ద్రవ్య ఆర్థిక వ్యవస్థలో వస్తు వినిమయ పద్ధతిలోని లోపాలుండవు. వస్తూత్పత్తి ఎక్కువగా జరుగుతుంది, వస్తువైవిధ్యము కూడా ఉంటుంది. ఉత్పత్తి దారులకు కొత్త వస్తువులను కనిపెట్టి, మార్కెట్‌లో ప్రవేశపెట్టడానికి కావలసినంత ప్రోత్సాహం లభిస్తుంది. అభివృద్ధి ప్రక్రియ కూడా చాలా వేగంగా జరుగుతుంది.

ద్రవ్యం ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలలో చాలా విలువైన సాంఘిక వనరు. ఇది సంపద అంతటికి మూలం. ప్రజలు ద్రవ్యం కోసం పనిచేస్తారు. పొందిన కొనుగోలు శక్తితో వివిధ వస్తుసేవలు కొని వినియోగించి ప్రయోజనాన్ని, ఆనందాన్ని పొంది, ద్రవ్యసహాయంతో ఆ ప్రయోజనాన్ని కూడా కొల్లుకోగలుగుతారు.

ద్రవ్యార్థిక వ్యవస్థయొక్క మరోముఖ్య లక్షణం, ఈ వ్యవస్థలో బ్యాంకింగు వ్యవస్థ ఉంటుంది. వాణిజ్యబ్యాంకులు డిపాజిట్లను ప్రజల యొద్దనుండి, సంస్థల యొద్ద నుండి సేకరించి, పరపతిని సృష్టిస్తాయి. ఆర్థికవ్యవస్థలో ద్రవ్యంతోపాటు సమీప ద్రవ్యాన్నిక్కూడా సముచితస్థానముంటుంది. ద్రవ్యవ్యవహారాలన్ని నియంత్రించడానికి, అజమాయిషీ చేయడానికి ఒక కేంద్ర బ్యాంకుకూడా ఉంటుంది. ధరలస్థిరీకరణకు, సంపూర్ణ ఉద్యోగితసాధనకు, ఆర్థికాభివృద్ధి పెంపొందించుటలోను కేంద్ర బ్యాంకుయొక్క పాత్ర విశిష్టమైనది. ద్రవ్య ఆర్థికవ్యవస్థలలో ఉత్పత్తి పరిమాణం, వస్తువులవైవిద్యం, ఉత్పత్తి పద్ధతి, వస్తుసేవల ధరలు, వివిధ వర్గాల మధ్య జాతీయాదాయం పంపిణి మొదలగు అంశాలన్నిటిపై

ద్రవ్యప్రభావం ఉంటుంది. ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలు అన్నిరంగాలలో అభివృద్దిని సాధించడానికి ముఖ్యకారణం అవి ద్రవ్య ఆర్థిక వ్యవస్థలు కావడం.

ద్రవ్యపు ముసుగు (Money Veil) : సాంప్రదాయ అర్థశాస్త్రవేత్తల ఉద్దేశంలో ద్రవ్యానికి యేవిధమైన ప్రాధాన్యతగాని, చెప్పుకోదగిన పాత్రగానిలేదు. దానికి తనకుతానుగా ఆర్థిక వ్యవస్థను ప్రభావితం చేసే శక్తిలేదు. దేశార్థిక కార్యకలాపాలకు అనుకూలంగా ద్రవ్యం మారవలసిందేకాని, దానికి అనుకూలంగా ఆర్థిక కార్యకలాపాలు మారవు. ద్రవ్యం వస్తు వినిమయ పద్ధతి (bartter system) లోని లోపాలను అధిగమించుటకు మాత్రమే తోడ్పడుతుందిగాని ఆర్థిక వ్యవస్థ పనితీరును నిర్దేశించడంగాని, ప్రభావితం చేయుటగాని చేయలేదు. కనుక (ద్రవ్యం ఫలశూన్యం (barren) మైనది, ప్రభావరహితమైనది, అనునది సాంప్రదాయ ఆర్థిక వేత్తల అభిప్రాయం. ఒరిపిడి, రాపిడి లేకుండ యంత్రం పనిచేయడానికి ఉపయోగపడే నూనెలాగ ద్రవ్యం ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఉపయోగపడుతుంది. దీనివల్ల ఉత్పత్తి, పంపిణి, వినిమయం సాఫీగా జరుగుతాయి. అర్థశాస్త్రవేత్త పిగూ "ద్రవ్యం ఆర్థిక జీవితశరీరానికి కట్టిన వస్త్రం" (Money is the garment draped round the body of Economic life) అంటాడు. ద్రవ్యం వినిమయపద్ధతిని మాత్రమే మారుస్తుంది. ఆర్థిక కార్యకలాపాలే లేనప్పుడు ద్రవ్యం ఉండదు. కాని ద్రవ్యం లేకపోయినా ఆర్థిక కార్యకలాపాలు ఆలాగే ఉంటాయి. ఈ దృక్పథంలో చూచినప్పుడు ద్రవ్యం ఒక ముసుగు మాత్రమే అనునది సాంప్రదాయ ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తల అభిప్రాయం.

ద్రవ్యం వల్ల వినిమయం సాఫీ జరుగుతుంది. అయినప్పటికి అది ఆర్థిక కార్యకలాపాలస్థాయి నిర్ణయించలేదు. ద్రవ్యం వినియోగదారులు వస్తు సేవలను పొందడానికి ఉపయోగపడుతుంది, కాని అది వారి వినిమయ పరిమాణాన్ని నిర్ణయించలేదు. వినిమయంలో ద్రవ్యం ముఖ్యపరికరమే అయినప్పటికి ప్రజలు నిజంగా కోరేది ద్రవ్యంకాదు. ద్రవ్యంతో కొనగలిగిన వస్తువులను.

అందుకనే సాంప్రదాయ ఆర్థికశాస్త్రవేత్త జె.బి.సే "సప్లయ్, తన డిమాండ్‌ను అదే సృష్టించుకొంటుంది అన్నాడు. ఉత్పత్తి దారుడు ఒక వస్తువును ఉత్పత్తి చేసినప్పుడు, అతడు వేరే వస్తువులకు డిమాండ్ సృష్టిస్తున్నాడు. వాటిని తన వస్తువుతో కొంటున్నాడు. అధిక ఉత్పత్తి, నిరుద్యోగము దీనివలన యేర్పడవు. సాంప్రదాయ ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తల ఉద్దేశంలో ద్రవ్యసంబంధమైన ఇబ్బందులు చాలా అరుదుగా ఉంటాయి. ఒకవేళ అటువంటి ఇబ్బంది ఏదైనా ఏర్పడినట్లయితే అది దానంతట అదే సర్దుకుంటుంది.

ఈ సందర్భములో మనం ఒక విషయాన్ని మరువకూడదు సాంప్రదాయ ఆర్థిక వేత్తలు దీర్ఘకాలాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని సంపూర్ణ ఉద్యోగితా ప్రమేయంతో విశ్లేషణచేసారు. వారి ఉద్దేశంలో దీర్ఘ కాలంలో ద్రవ్యం సప్లయి దానంత అదేదాని డిమాండ్‌కు సమానమౌతుంది. అందువల్ల వారు వస్తువినిమయ పద్ధతిని దృష్టిలో ఉంచుకొని ఆర్థిక వ్యవస్థ పనితీరును విశ్లేషించారు. 1930 లో యేర్పడిన ఆర్థిక మాంద్యం, పిదప యేర్పడిన పరిణామాలు సాంప్రదాయ సిద్ధాంతం లోపభూయిష్టమైనదిగా ఋజువుచేసాయి. ప్రస్తుత ఆర్థిక వ్యవస్థలు మాత్రం ద్రవ్యం మీదే ఆధారపడి పనిచేస్తున్నాయి.

1.12. భారతదేశంలో ద్రవ్యం సప్లయ్‌కొలమానాలు (Money stock or Supply Measures in India) :

సామాన్య మానవుని దృష్టిలో ద్రవ్యమంటే కేంద్రబ్యాంకు, ప్రభుత్వం ముద్రించిన నాణాలు, కరెన్సీనోట్లు దీనినే చట్టబద్ధ ద్రవ్యం (legal tender money) అంటారు. బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలో, విత్తశాఖలలో అనేక పరివర్తనాత్మక లేక గుణాత్మక మార్పులు రావడం వల్ల, ఇంకా అనేక సంస్థ పరమైన మార్పులు, సంస్కరణలు అమలు చేయబడటం వల్లను ఈ రోజు ప్రపంచంలో నాణేలు, నోట్లు మాత్రమే కాకుండా ద్రవ్యానికి అనేక ఇతర ప్రత్యమ్నాయాలు ఏర్పడ్డాయి. ద్రవ్యత్వ స్థాయిని బట్టి, మూల్య నిధిగా ద్రవ్యం వ్యవహరించుచున్న తీరును బట్టి ఈ రోజులలో అనేక ద్రవ్యం సప్లయ్ కొలమానాలున్నాయి. భారతదేశంలో ఈ క్రింద తెలిపిన (5) వ్యవహారిక కొలమానాలు అధికారికంగా ప్రకటింపబడుతున్నాయి.

1. ప్రజల యొద్ద గలద్రవ్యం = జారీచేసిననోట్లు + నాణేలు - బ్యాంకుల వద్దగల నగదు

2. M_1 = ప్రజల యొద్దగల కరెన్సీ + రిజర్వుబ్యాంకు వద్ద గల ఇతర డిపాజిట్లు + బ్యాంకుల వద్దగల డిమాండ్ డిపాజిట్లు

   M_1 ను సంకుచిత (Narrow) ద్రవ్యకొలమానం అంటారు. సాధారణంగా భారతదేశములో ద్రవ్యమంటే M_1

3. $M_2 = M_1$ + తపాల కార్యాలయాల పొదుపు డిపాజిట్లు (Post office Savings Deposits) :

4. $M_3 = M_1$ + బ్యాంకులవద్ద గల కాలపరిమితి (Time Deposits) డిపాజిట్లు.

M_3 ని విశాల (wider) కొలమానం అంటారు. గ్రామప్రజలు ఎక్కువగా ఉన్న మనదేశంలో ప్రజలు పోస్టాఫీసులలో వారి ద్రవ్యాన్ని పొదుపు చేసుకుంటున్నారు. ఇది కూడా పట్టణప్రాంతములోని వాణిజ్యబ్యాంకులు వలె భద్రత, ద్రవ్యత్వం కలిగి ఉన్నాయి. వీటిని కూడా గణించడానికి M_2, M_4 అనే కొలమానాలు ప్రవేశపెట్టబడ్డాయి.

5. $M_4 = M_3$ + మొత్తం తపాలా కార్యలయాల డిపాజిట్లు. పైన తెలిపిన అయిదు కొలమానాలను వాటిద్రవ్యత్వాన్ని బట్టి అవరోహణ శ్రేణిలో తెలుపబడినాయి. కరెన్సీ, M_1 లకు ద్రవ్యత్వం చాలా ఎక్కువ. M_4 కు ద్రవ్యత్వం చాలా తక్కువ.

ముఖ్య పదాలు (Keywords) :

1. **వ్యవహారికద్రవ్యం** (Money proper) : ద్రవ్యవ్యవహారాలకు ఉపయోగించే ద్రవ్యాన్ని వ్యవహారిక ద్రవ్యం అంటారు. వస్తుక్రయ విక్రయాలకు, రుణాలు ఇవ్వడానికి, తిరిగి చెల్లించడానికి దీనిని ఉపయోగిస్తారు. ఇది ఎల్లప్పుడు చలామణిలో ఉంటుంది. ఇది కాగితపుద్రవ్యం గాను, నాణేలుగాను ఉంటుంది.

2. **వస్తుమార్పిడి పద్ధతి** (barter system) : ఒకవ్యక్తి తాను ఉత్పత్తిచేసిన వస్తువును ఇతరులకిచ్చి, తనకు కావలసిన వస్తువులను ఇతరుల యొద్దనుండి పొందుట. ఇది ప్రత్యక్షంగా జరుగుతుంది. దీనిని వస్తువినిమయ పద్ధతి అని కూడా అంటారు.

3. **బ్యాంకు ద్రవ్యం** (Bank Money) : వాణిజ్యబ్యాంకులు ఈ రోజులో చెక్కులు డిమాండ్ డ్రాఫ్టులు రూపంలో బ్యాంకులో ద్రవ్యాన్ని డిపాజిట్‌గా ఉంచిన, వ్యక్తులకు, సంస్థలకు వారి వ్యాపారవ్యవహారాలు సులభంగా సాగించుకోవడానికి కల్పించిన సదుపాయం. దీనిని సమీపద్రవ్యమనికూడా అంటారు.

4. **వస్తుద్రవ్యం** (Commodity Money) : యేదైనా ఒకవస్తువు ద్రవ్యంగా చలామణి అయినప్పుడు దానిని 'వస్తుద్రవ్యం' అని అంటారు. ప్రారంభదశలో అనేక దేశాలు ఆయావస్తువులను ద్రవ్యంగా వాడేవారు. వాస్తవానికి అప్పుడు కేవలం వస్తుద్రవ్యమే ఉండేది.

5. **కృతికనాణేలు** (Token Money) : ఇవి తక్కువ రకమైన లోహంతో తయారయ్యేనాణాలు. ఇవి కూడా చలామణిలో ద్రవ్యంగా వ్యవహరిస్తాయి. వీటి ముఖవిలువ (face value) వీటిలోని లోహాలు విలువ (Intrinsic) కన్న ఎక్కువగా ఉంటుంది. వీటిని పరిమితమైన చట్టబద్ధద్రవ్యం (Limited legal tender Money) అని అంటారు.

6. **సమీప ద్రవ్యం** (Near Money) : ద్రవ్యానికి ప్రత్యమ్నాయంగా ఉపయోగింపబడే సాధనాలనన్నిటిని సమీపదవ్యమంటారు. ఉదాహరణకు వినిమయ బిల్లులు, ఖజానా బిల్లులు, ప్రభుత్వరుణపత్రాలు, పొదుపు సర్టిఫికెట్లు మొదలైనవి. వీటిని అవసరమైనప్పుడు తేలికగా లేక సులువుగా ద్రవ్యంగా మార్చుకోవచ్చు.

1.13. సమీక్ష :

ద్రవ్యనిర్వచనం - విధులు సమీపద్రవ్యాంశాలు అనే ఈ విభాగంక్రింది వస్తువినివయం లేక మారకం విధానంలో ఉన్న ఇబ్బందులు, ఫలితంగా మానవుడు ద్రవ్యాన్ని కల్పించుకున్న తీరు, ద్రవ్యం పరిణామం ప్రక్రియ వివరింపబడ్డాయి. తరువాత ద్రవ్యానికివ్వబడిన వివిధ

నిర్వచనాలు, ద్రవ్యవిధులు పరిశీలింపబడ్డాయి ద్రవ్యం రకాలు, మంచిద్రవ్యవస్తువు కుండవలసిన లక్షణాలు కూడా పేర్కొనబడ్డాయి. ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలలో ద్రవ్యం యొక్క ప్రాధాన్యత, అది నిర్వహిస్తున్న పాత్రను గూర్చి కూడా వివరించడం జరిగింది. ద్రవ్యనిర్వచనంపై తలెత్తిన భిన్నఅభిప్రాయాలు, వాదనలుకూడా చర్చించబడ్డాయి. ద్రవ్యంలోని లోపాలు, ద్రవ్యాన్ని సరియైన విధంగా ఉపయోగించకపోతే వచ్చే ఆర్థికపరమైన సమస్యలు కూడ వివరింపబడ్డాయి. ద్రవ్య ఆర్థిక వ్యవస్థరూపం దానిలక్షణాలు, ద్రవ్యముసుగు అనే భావన కూడా ఈ అధ్యాయంలో వివరించడం జరిగింది. చివరిగా భారత దేశంలో వ్యవహారిక ద్రవ్యం సప్లయ్ కొలమానాలు కూడా ప్రస్తావించబడ్డాయి.

1.14. స్వయం సమీక్ష ప్రశ్నలు :

1. "ద్రవ్యకార్యకలాపాలను నిర్వర్తించేది ద్రవ్యం" ద్రవ్యం యొక్క విధులను విశదీకరింపుము.
2. ద్రవ్యంను నిర్వచించి, ద్రవ్యానికి, సమీపద్రవ్యానికి మధ్యగల తేడాను విపులీకరించుము.
3. ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలో 'ద్రవ్యమనే' భావనను సమీప ద్రవ్యభావనను తప్పించింది. చర్చించుము.
4. a. ద్రవ్య ఆర్థిక వ్యవస్థ స్వరూపం, లక్షణాలను వివరింపుము

   b. ద్రవ్యపుముసుగు (Money Veil).

   c. భారతదేశంలో వ్యవహారిక ద్రవ్యం సప్లయ్ కొలమానాలు

1.15. చదువవలసిన పుస్తకాలు

1. G. Crowther - An Outline of Money
2. E. Shapiro - Macro Economics
3. F.R. Glabe - Macro Economics
4. D.H. Robertson - Money
5. A.C.L. Day - Outline of Monetory Economics.

పాఠం - 2

ద్రవ్య నిల్వల కొలమానాలు-ద్రవ్య గుణకం

2.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు
2.1 విషయ పరిచయం
2.2 ద్రవ్య నిల్వల కొలమానాలు
2.3 ద్రవ్య నిల్వల కొలమానాలు- ప్రాముఖ్యత
2.4 హైపవర్ ద్రవ్యం
2.5 ద్రవ్య సప్లయ్‌ని నిర్ణయించే అంశాలు
2.5.1 హైపవర్ ద్రవ్యాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు
2.5.2 ద్రవ్య గుణకాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు
2.6 ద్రవ్య గుణకం
2.6.1 ద్రవ్య గుణక ప్రక్రియ
2.6.2 ద్రవ్య గుణకాన్ని రాబట్టుట
2.6.3 సంకుచిత ద్రవ్య గుణకం
2.6.4 విస్తృత ద్రవ్య గుణకం
2.6.5 ద్రవ్య గుణకాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు
2.6.6 ద్రవ్య గుణకంపై విమర్శ
2.7 భారతదేశంలో ద్రవ్యగుణకాలు
2.8 సారాంశం
2.9 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు
2.10 ముఖ్య పదాలు
2.11 స్వయం సమీక్ష ప్రశ్నలు
2.12 చదువ వలసిన పుస్తకాలు

2.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు :

ద్రవ్య విధులను మనం గత భాగంలో చదువుకున్నాం. ఈ భాగంలో మనం ద్రవ్య నిల్వలకు సంబంధించి, ద్రవ్య నిల్వలలో మార్పులకు సంబంధించిన అంశాలను గురించి తెలుసుకుబోతున్నాం. ఈ పాఠం పూర్తయ్యే సరికి మీరు క్రింది విషయాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

1) ద్రవ్య నిల్వల కొలమానాలు
2) ద్రవ్య నిల్వల కొలమానాల ప్రాముఖ్యత
3) సంకుచిత ద్రవ్యం, విస్తృత ద్రవ్యం

4) హైపవర్ ద్రవ్యం
5) ద్రవ్యాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు
6) గుణకాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు
7) భారతదేశంలో ద్రవ్యగుణకం విలువలు

2.1 విషయ పరిచయం

వస్తు మార్పిడీ విధానంలో ఉన్న లోపాలను అధిగమించుటకు చేసిన మానవ సృష్టి ద్రవ్యం. ద్రవ్యం యొక్క వివిధ విధులైన విలువల కొలమానం, వినిమయ మాధ్యం, భవిష్యత్ చెల్లింపుల కొలమానం, విలువల నిధి మరియు ఇతర విధులను గురించి గత భాగంలో మనం తెలుసుకున్నాం. ఈ భాగంలో ద్రవ్య నిల్వల కొలమానాలను, అవి ఆధారపడ్డ అంశాలను వివరించడం జరిగింది. ద్రవ్య సప్లయ్‌ని ప్రభావితం చేసే హైపవర్ ద్రవ్యం, ద్రవ్యగుణకాలను కూడా చర్చించటం జరిగింది. ఇప్పుడు మనం ద్రవ్య నిల్వల కొలమానాలను గురించి తెలుసుకుందాం.

2.2 ద్రవ్యనిల్వల కొలమానాలు (Money Stock Measures)

ద్రవ్య నిల్వల కొలమానాన్ని తెలుసుకోవడానికై మొట్టమొదటి నుంచి అన్వేషణ కొనసాగుతున్నది. వ్యాపార వ్యవహారాలపై ఆధారపడి రూపొందించిన సిద్ధాంతాలు 'వ్యాపార వ్యవహారాలు జరపటం కోసం ఉన్న ద్రవ్యాన్నే ' ద్రవ్య పరిమాణంగా భావించారు. ఆస్తుల ప్రాతిపదికగా రూపొందించిన సిద్ధాంతాలు వివిధ విత్త సంబంధమైన ఆస్తులు అంటే బాండ్లు, షేర్లు మొదలైన వాటిని కూడా ద్రవ్యంగానే భావించారు. అంటే ద్రవ్య విధులైన 'మారకపు సాధనం', 'విలువల నిధి' అనే రెండు విధులను నిర్వర్తించే ద్రవ్యాన్నే ద్రవ్య పరిమాణంగా చెప్పటం జరిగింది.

ద్రవ్యం, ఇతర ఆస్తులను ద్రవ్యంగా భావిస్తే అనేక అంశాలు మనకు స్ఫురిస్తాయి. కరెన్సీ, డిమాండ్ డిపాజిట్లు అధిక ద్రవ్యత్వాన్ని కలిగి ఉంటాయి. మారకపు సాధనంగా కూడా పనిచేస్తాయి. కాల డిపాజిట్లు, ప్రభుత్వ డిపాజిట్లు ద్రవ్యత్వాన్ని కలిగి ఉన్నా మారకపు సాధనంగా మార్పు చేసుకోవటానికి కొంత వ్యయం అవుతుంది. రియల్ ఎస్టేట్లు, ఆటోమొబైల్ వాహనాలు ద్రవ్యత్వ దృష్ట్యా తక్కువ స్థాయిలో ఉన్నా మారకం జరగటానికి స్వల్పకాలం, అధిక వ్యయం ఉంటుంది. ఈ విధంగా అనేక అంశాలు ద్రవ్య జాబితాలోకి వస్తాయి. అందువల్ల ద్రవ్యం, ఇతర ఆస్తులు అనే విభజనను వదిలివేయడం జరిగింది.

నేడు ద్రవ్యపరిమాణాన్ని కొలిచే పద్ధతిని ఆదేశ కేంద్రబ్యాంకులు అమలు చేయటం జరుగుచున్నది. కేంద్ర బ్యాంకులు సాధారణంగా అమలు చేస్తున్న ద్రవ్య పరిమాణ వర్గీకరణ, ద్రవ్య ఆస్తుల లక్షణాలనుబట్టి గాని, బాంకులు మరియు ఇతర విత్త సంస్థల మధ్య సంస్థాగత వ్యత్యాసాల ప్రాతిపదికపై ఆధారపడి కాని ఉంటుంది. ఇప్పుడు మనం కొన్ని దేశాలలో ద్రవ్య నిల్వల పరిమాణాన్ని నిర్ణయించే కొలమానాలను పరిశీలిద్దాం. అమెరికాలో నాలుగు సమిష్టి ద్రవ్యరాశులను, అంటే M_1, M_2, M_3, L లను తీసుకుంటే, బ్రిటన్‌లో ఆరు రాశులను M_0 నుంచి M_5 వరకు ఉన్నాయి. M రాశులు ఎక్కువగా ఉన్నాయంటే విత్త సంబంధమైన ఆస్తులు ఎక్కువగా ఉన్నట్లు, పరిమాణం కూడా ఎక్కువగా ఉన్నట్లుగా చెప్పవచ్చు. అమెరికాలో సంకుచిత ద్రవ్య కొలమానము M_1, ఈ ద్రవ్యము ద్రవ్య లక్షణమైన వినిమయ మాధ్యాన్ని సూచిస్తుంది. ఈ ద్రవ్యాన్ని కింది విధంగా చెప్పవచ్చు

M1 = ప్రజల వద్ద ఉన్న కరెన్సీ
+ డిమాండ్ డిపాజిట్లు
+ ఇతర చెక్కుల రూపంలో ఉన్న డిపాజిట్లు.

(ఉదా ॥కు Now మరియు ATS (Now= Negetoable Order or Withdrawal, ATS= Automatic Transfer Service)

+ ట్రావెలర్స్ చెక్కులు

రెండో విధమైన కొలమానంలో ద్రవ్య నిల్వలను కింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

M_2 = M_1 + పొదుపు డిపాజిట్లు
+ చిన్న మొత్తాల్లో (Small Denominations) టైమ్ డిపాజిట్లు

+ ద్రవ్య మార్కెట్‌లోని మ్యూచువల్ ఫండ్స్
+ (Overnight Purchase Agreements) రాత్రికి రాత్రి కొనుగోలు ఒప్పందాలు
+ రాత్రికి రాత్రే అమెరికా వాసులకు జారీ చేసిన యూరో డాలర్లు

విస్తృత ద్రవ్య కొలమానంలో ద్రవ్య నిధులను M_3, L గా చెప్పటం జరుగుతుంది

M_3 = M_2 + అధిక మొత్తాల్లో టైమ్ డిపాజిట్లు
+ కాల పరిమితిపై తిరిగి కొనుగోలు చేసే అప్పులు (Term Repurchase Liabilities)
+ అమెరికావాసులు టర్మ్ యూరో డాలర్ల పరిమాణం

L = M_3 +అమెరికా వాసుల బాంకేతర పొదుపు బాండ్లు
+ స్వల్పకాల ట్రజరీ సెక్యూరిటీలు
+ కమర్షియల్ పేపర్
+ బాంకర్ల అంగీకారాలు

ఈ వివిధ కొలమానాలు అమెరికా ద్రవ్య వ్యవస్థ ఆధునికతను తెలియజేస్తుంది. అయితే అభివృద్ధి చెందుచున్న దేశాల ద్రవ్య వ్యవస్థ సరళంగా ఉంటుంది. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల్లో మలేషియా ద్రవ్య వ్యవస్థ మిగిలిన వాటి కంటే ప్రత్యేకతను కలిగి ఉంది. మలేషియాలో ద్రవ్య నిల్వలను మూడుగా చెప్పవచ్చు.

M_1 = ప్రజల వద్ద ఉన్న కరెన్సీ
+ డిమాండ్ డిపాజిట్లు

M_2 = పొదుపు డిపాజిట్లు
+ కాల డిపాజిట్లు
+ డిపాజిట్ సర్టిఫికెట్లు

M_3 = M_2+ ఫైనాన్స్ కంపెనీలోని డిపాజిట్లు
+ మర్చెంట్ బాంకుల్లోని డిపాజిట్లు
+ డిస్కౌంట్ హౌస్‌ల లోని డిపాజిట్లు

విస్తృత ద్రవ్య కొలమానంలో మలేసియా నందు బాంకేతర విత్తవ సంస్థలైన ఫైనాన్స్ కంపెనీలను, మర్చెంట్ బాంకులను, డిస్కౌంట్ హౌస్‌లను కూడా జత చేయుటం జరిగింది.

భారతదేశంలో ద్రవ్యనిల్వల పరిమాణాలను M_1 నుండి M_4 గా నిర్వచించారు.

M_1 = ప్రజల వద్ద ఉన్న కరెన్సీ
+ డిమాండ్ డిపాజిట్లు
+ రిజర్వు బ్యాంకు వద్దగల ఇతర డిపాజిట్లు

M_1 = M_2
+ పోస్టాఫీసు సేవింగ్స్ బాంకుల్లో ఉన్న సేవింగ్స్ డిపాజిట్లు

M_2 = M_1
+ కాల డిపాజిట్లు

M_4 = M_3
+ పోస్టాఫీసు సేవింగ్స్ నిర్వహణలో ఉన్న అన్ని డిపాజిట్లు

M_1, M_3 ల మధ్యగల వ్యత్యాసం కాల డిపాజిట్లను కలిగి ఉండడం మాత్రమే. ద్రవ్య సప్లయ్ M_1 ను సంకుచిత ద్రవ్య సప్లయ్‌గాను, M_3 ని విస్తృత ద్రవ్య సప్లయ్‌గాను చెప్పటం జరుగుతుంది.

2.3 ద్రవ్య సప్లయ్ కొలమానాల ప్రాముఖ్యత M_1 మరియు M_3

పైన చెప్పిన వివిధ కొలమానాలను ద్రవ్య సప్లయ్ కొలమానాలు అంటారు. భారతదేశంలో ఈ కొలమానాలు M_1, M_2, M_3, M_4 గా చెప్పటం జరుగుతుంది. అందులో M_1, M_3 అనేవి ప్రాముఖ్యత గల కొలమానాలు M_1 ను సంకుచిత ద్రవ్యం (Narrow Money) అని, M_3 ని విస్తృత ద్రవ్యం (Broad Money) అని అంటాము. ద్రవ్య ఆర్థిక వేత్తలలో చాలామంది ద్రవ్య సప్లయ్‌ని సంకుచితార్థంలో (M_1) నిర్వచిస్తారు. కాని ఫ్రేడ్ మన్ మరియు ఇతర ఆర్థిక వేత్తలు ద్రవ్యాన్ని విస్తృతార్థంలో (M_3) నిర్వచిస్తారు. చక్రవర్తి కమిటీ ప్రతిపాదనలు బట్టి రిజర్వు బ్యాంకు కూడా ఈ మధ్యకాలంలో M_1 కన్నా M_3 గా నిర్వచించటానికే ప్రాధాన్యత నిస్తుంది. RBI ఎందువల్ల విస్తృత ద్రవ్యానికి (M_3) ప్రాముఖ్యతనిస్తుందో తెలుసుకుందాం.

1) M_3 ని పరిగణలో తీసుకుంటే పొదుపు డిపాజిట్లలో డిమాండు డిపాజిట్లు భాగమని, కాలడిపాజిట్లు భాగమని విభజించే సమస్య ఉత్పన్నం కాదు.

2) భారతీయ రిజర్వు బ్యాంకు ద్రవ్య విధానంలోని 'పరపతి బడ్జెటింగ్' కు ప్రాధాన్యతనిస్తుంది. ఈ విధానాన్ని అవలంభించుటకు కేవలం డిమాండు డిపాజిట్లే కాక కాల డిపాజిట్లను పరిగణలోకి తీసుకోవటం వాంఛనీయం. అందుచేత M_3 లో రెండు రకాలైన డిపాజిట్లను తీసుకుంటారు. కావున M_3 నే ఉపయోగించటం జరుగుచున్నది.

M_3 కన్నా M_1 ని ఉపయోగించటమే సముచితమైన కొలమానం అనటానికి ఉన్న కారణాలను ఇప్పుడు పరిశీలిద్దాం.

1. ద్రవ్యం సర్వాంగీకారం గల విలువల కొలమానం. కీన్స్ మరియు ఫ్రీడ్‌మన్‌లు ద్రవ్యాన్ని విలువల నిధిగా కూడా పరిగణించారు. ఈ రెండు లక్షణాలు M_1 కొలమానంలో ఉన్నాయి. M_3 లో అదనంగా కాల డిపాజిట్లు ఉన్నాయి.ఇవి కేవలం విలువల నిధిగానే పనిచేస్తాయి తప్ప చెల్లింపులకు పనికిరావు. అందుచేత M_1 ను ద్రవ్య కొలమానంగా ద్రవ్య ఆర్థిక వేత్తలు సూచిస్తారు.

2. సాధారణంగా బాంకుల్లోని కాల డిపాజిట్లు విలువల నిధిగా పనిచేస్తాయి. ఇవేకాక బ్యాంకేతర సంస్థల విత్త ఆస్తులు అంటే డిపాజిట్లు కూడా ఉంటాయి. వీటన్నిటినీ దగ్గర ద్రవ్యం (Near Money) అంటాము. వీటికి ద్రవ్యత్వం తక్కువ. ద్రవ్యకొలమానానికి ముఖ్యమైనది ద్రవ్యత్వం అందుచేత ద్రవ్య ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలు M_1 నే ద్రవ్య నిల్వలకొలమానంగా భావించారు.

3. పరపతి బడ్జెటింగ్ (Credit Budgeting) లో కూడా M_3 ద్వారా ద్రవ్య సప్లయ్‌ని కనుగొనుట సాధ్యం కాదు. ప్రణాళికా బద్ధమైన M_3 మరియు హై పవర్ ద్రవ్యాన్ని అంచనా వెయ్యటానికి కాల డిపాజిట్లు పెరుగుదలను తెలుసుకోవాలి. కాని బాంకు పరపతులు అభిలషణీయ పెరుగుదలను క్రెడిట్ బడ్జెటింగ్ ద్వారా M_3 కి అమలు చెయ్యటం క్లిష్టమైన ప్రక్రియ. అందుచేత M_1 ను ద్రవ్య సప్లయ్‌ని కొలమానంగా భావించటం జరుగుతుంది.

4. కాల డిపాజిట్లు ఒకే రకమైనవిగా ఉండవు. వాటి కాలపరిమితిలోగాని, ఫలనకాలంలో (Meturity) గాని వ్యత్యాసాలుంటాయి. స్వల్పకాల డిపాజిట్లు M_1 కు దగ్గరగా ఉంటాయి. కాని దీర్ఘకాల డిపాజిట్లు కాదు. అందుచేత M_1 ను ద్రవ్య సప్లయ్ కొలమానంగా భావించటం మంచిదని ద్రవ్య ఆర్థిక వేత్తల భావన.

పై చెప్పిన కారణాల వల్ల M_3 కన్న M_1 ను ద్రవ్య సప్లయ్ కొలమానంగా తీసుకోవటం మంచిదని ద్రవ్య ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తల భావన.

2.4 హైపర్ ద్రవ్యంలేదా రిజర్వు ద్రవ్యం

ద్రవ్య సప్లయ్ సిద్ధాంతంలో హైపవర్ ద్రవ్యం లేదా రిజర్వు ద్రవ్యం అతి ముఖ్యమైంది. ప్రజల వద్ద ఉన్న నోట్లు, నాణేలు, బాంకుల్లో ఉండే డిపాజిట్లను కలిపి సాధారణ ద్రవ్యం అంటారు. అయితే బాంకు రిజర్వు నిధులు, నోట్లు, నాణేలు కలిపితే దాన్ని హైపవర్డ్ ద్రవ్యము అంటారు. ఈ చలరాశులన్నీ ద్రవ్య సప్లయ్‌ని నిర్ణయించటమేకాక ద్రవ్య గుణకాన్ని కూడా రూపొందిస్తాయి. ప్రస్తుతం పైన తెల్పిన వివిధ భావనలను పరిశీలిద్దాం. సాధారణ ద్రవ్య సప్లయ్‌ని కింది సమీకరణ రూపంతో చూపవచ్చును.

$M_s = C+D$ --------(1)

ఈ సమీకరణంలో M_s= సాధారన ద్రవ్య సప్లయ్, C= నోట్లు, నాణులు, D= డిపాజిట్లు, ఈ సమీకరణలో C అని కింది విధంగా సూచించవచ్చును

$C = C_r . D$ --------(2)

C_r ద్రవ్యంగా పెట్టుకునే డిపాజిట్లలో భాగం. (2) వ సమీకరణాన్ని (1)వ సమీకరణలో ప్రతిక్షేపిస్తే

$M_s = Cr.D + D$

పై సమీకరణను మార్చి రాస్తే

$M_s = (C_r + 1)D$ లేదా

$$D = \frac{M_s}{C_r + 1} \quad \text{--------(3)}$$

అదే విధంగా హైపవర్డ్ ద్రవ్యాన్ని క్రింది సమీకరణలో చూపవచ్చు.

$H_s = C + R$ -------(4)

$R = R_r.D$ -------(5)

H_s= హైపవర్ ద్రవ్యం, R_r= రిజర్వు ద్రవ్యంగా పెట్టుకునే డిపాజిట్లలోభాగం (5వ సమీకరణను, 2వ సమీకరణను (4)లో ప్రతిక్షేపిస్తే

$H_s = C_r.D + R_r.D$

పై సమీకరణను మార్చి రాస్తే

$H_s = (C_r + R_r)D$ లేదా

$$D = \frac{H_s}{C_r + R_r} \quad \text{--------(6)}$$

$$\frac{Ms}{Cr+1} = D = \frac{Hs}{Cr+Rr}$$

పై సమీకరణను మార్పు చేస్తే

$$Ms = \frac{Cr+1}{Cr+Rr} H_s \quad \text{-----(7)}$$

(7)వ సమీకరన కుడివైపు మొదటి భాగాన్ని ద్రవ్యగుణకంగా అభివర్ణించవచ్చును

$$Km = \frac{Cr+1}{Cr+Rr}$$

K_m అంటే ద్రవ్యగుణకం

C_r, R_r లను ఇంతకుముందే సూచించాము.

2.5 ద్రవ్య సప్లయ్‌ని నిర్ణయించే అంశాలు

ద్రవ్య సప్లయ్ పరిమాణాన్ని నిర్ణయించే అంశాలను స్థూలంగా రెండు విధాలుగా వివరించవచ్చు.

1. రిజర్వు ద్రవ్యాన్ని లేదా హైపవర్ ద్రవ్యాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు
2. ద్రవ్య గుణకాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు

ఈ రెండు విధాలైన అంశాలను ఇప్పుడు మనం తెలుసుకుందాం.

2.5.1 హైపవర్ ద్రవ్యాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు

హైపవర్ ద్రవ్యాన్ని గుర్తించటానికి కేంద్రబాంకు నికర ద్రవ్యపరమైన అప్పులను (Net Monetory Liabilities) ప్రాతిపదికగా చేసుకోవచ్చు. వీటిని కేంద్రబాంకు ఆస్తి, అప్పుల పట్టీని బట్టి పరిశీలించవచ్చు. ఈ అంశాలను భారతీయ రిజర్వు బ్యాంకును ఆధారంగా చేసుకుని వివరించటం జరిగింది. హైపవర్ ద్రవ్యమును ప్రజల వద్ద ఉన్న నోట్లు,నాణేలు, (c) మరియు బాంకు రిజర్వులు (R) గా చెప్పవచ్చు అని గతంలో తెలుసుకున్నాము.

హైపవర్ ద్రవ్యము = ప్రభుత్వానికిచ్చిన నికర రిజర్వు బ్యాంకు పరపతి
\+ బాంకుల కిచ్చిన RBI పరపతి
\+ వాణిజ్య రంగానికి RBI ఇచ్చిన పరపతి
\+ RBI వద్ద ఉన్న నికర విదేశీ మారకపు ద్రవ్య ఆస్తులు

\+ ప్రభుత్వము ప్రజలకు చెల్లించవలసిన నగదు అప్పులు (Liabilities)

\- RBI యొక్క నికర ద్రవ్యేతర అప్పులు (Liabilities)

రిజర్వు బాంకు నిర్వహణలో వచ్చే ఆస్తుల మార్పులను ప్రాతిపదికగా చేసుకొని మొత్తం హైపవర్డ్ ద్రవ్యాన్ని అంచనా వేయటం జరుగుతుంది.

రిజర్వు బాంకు ఆస్తి అప్పుల పట్టీ

అప్పులు Liabilities	అస్తులు Assets
1. ప్రజల వద్ద ఉన్న కరెన్సీ	1. ప్రభుత్వాలకు RBI* ఇచ్చిన నికర పరిమితి (కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు
2. బాంకు రిజర్వులు i) చేతిలో ఉన్న నగదు ii) RBI వద్ద ఉన్న బాంకర్ల డిపాజిట్లు	2. బాంకులకు RBI ఇచ్చిన పరపతి [1]
3. నికర ద్రవ్యేతర ** అప్పులు (Liabilities)	3. వాణిజ్య రంగాలకు ఇచ్చిన RBI పరపతి [2]
	4. RBI లో ఉన్న నికర విదేశీ మారకపు అప్పులు
	5. ప్రజలకు ప్రభుత్వం చెల్లించవలసిన నగదు అప్పులు

* నికర ప్రభుత్వ డిపాజిట్లు. ఇందులో RBI ఉంచుకున్న ట్రజరీ బిల్లులు, నిర్ణీత తేదీకి చెల్లించే సెక్యూరిటీలు మొదలైనవి.

** RBI మరియు బాంకుల యొక్క మూలధనం, రిజర్వులు, RBI నిర్వహణలో ఉన్న జాతీయ నిధులు,Compulsory Deposit Scheme డిపాజిట్లు మొదలైనవి.

1. RBI ఋణాలు IDBI, NABARD మొదలైన విత్త సంస్థల (బాంకేతర కార్యకలాపాలు నిర్వహించే) వాటాలు/ బాండ్లకు చేసిన అడ్వాన్సులు లేదా పెట్టుబడులు, అంతర్గత బిల్లులు కొనుగోలు లేదా డిస్కౌంటు

2. ప్రభుత్వం RBI ప్రతినిధిగా రూపాయి నాణేలను, ఇతర చిన్న నాణేల ముద్రణ చేస్తుంది.

2.5.1 ద్రవ్య గుణకాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు

ద్రవ్య గుణాన్ని క్రింది సమీకరణ రూపంలో చెప్పవచ్చు.

$$K_m = \frac{C_r+1}{C_r+R_r}$$

పై సమీకరణలోని వివిధ అంశాలు ద్రవ్య గుణకాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. ద్రవ్య గుణకంపై ఆధారపడి ద్రవ్య సప్లయ్ ప్రభావితం అవుతుంది.

C_r = ద్రవ్యంగా ఉంచుకొనే డిపాజిట్లలో భాగం

R_r = రిజర్వు ద్రవ్యంగా పెట్టుకొనే డిపాజిట్లలో భాగం

పై C_r,R_r లు ద్రవ్య గుణకాన్ని నిర్ణయిస్తాయి. కాని ఈ నిష్పత్తులే సంపూర్ణంగా నిర్ణయిస్తాయని చెప్పలేము. ఎందుకంటే ఈ నిష్పత్తులే వివిధ కారణాల వల్ల మారే అవకాశం ఉంది.

2.6 ద్రవ్య గుణకం

ద్రవ్య సప్లయ్‌కి హైపవర్ ద్రవ్యానికి గల సంబంధాన్ని గురించి ద్రవ్య గుణక విధానం తెలియజేస్తుంది. సాంప్రదాయంగా ద్రవ్య సప్లయ్ పరిమాణం హైపవర్ ద్రవ్యం లేదా రిజర్వు ద్రవ్యానికి గుణకం రెట్లు ఉంటుందని భావన. కాని ద్రవ్య గుణకం అనేది స్థిరంగా ఉండదు. గుర్తింపు లేని కొన్ని అంశాల మీద కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది.

2.6.1 ద్రవ్య గుణక ప్రక్రియ

ద్రవ్యగుణక ప్రక్రియ కింది సులువైన సమీకరణ మీద ఆధారపడి ఉంది.

$M_s = K_m . H_s$

K_m ద్రవ్యగుణకం, H_s హైపవర్ ద్రవ్యం ఈ సమీకరణ ఆర్థిక వ్యవస్థలో ద్రవ్య పరిమాణం హైపవర్ ద్రవ్యానికి గుణకం రెట్లు ఉంటుంది. హైపవర్ ద్రవ్యాన్ని కింది సమీకరణ ద్వారా చెప్పవచ్చు.

Hs= C+R

హైపవర్ ద్రవ్యాన్ని గురించి గత భాగంలో తెలుసుకున్నాం. హైపవర్ ద్రవ్యములో ప్రజలవద్దనున్న నోట్లు నాణేలు (e) మరియు బాంకర్ల వద్దనున్న రిజర్వులు R or Rr D ఉంటాయి. గత భాగంలోని సమీకరణ (7)ను ప్రస్తుతం చూపటం జరిగింది.

$M_s = K_m . H_s$

$$M_s = \frac{C_r + 1}{C_r + R_r} HS$$

పై సమీకరణలోని అంశాలను ఇదివరకే తెలుసుకున్నాం. పై సమీకరణను బట్టి ద్రవ్యగుణకం

$$K_m \quad \frac{C_r + 1}{C_r + R_r}$$

అంటే ద్రవ్యగుణకం ద్రవ్యంగా పెట్టుకునే డిపాజిట్లలో భాగం (Cr) రిజర్వు ద్రవ్యంగా ఉంచుకొనే డిపాజిట్లలో (R_r) భాగంపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

ద్రవ్య నిల్వల పరిమాణాన్ని నిర్ణయించే కొలమానాలను ఆయా దేశాల కేంద్ర బ్యాంకులు రూపొందిస్తాయి. కేవలం వ్యాపార వ్యవహారాలపై రూపొందించిన సాంప్రదాయ సిద్ధాంతాలలోని ద్రవ్యాన్ని 'సంకుచిత ద్రవ్యం'గాను, విత్త సంబంధమైన ఆస్తుల రూపంలో ఉన్న ద్రవ్యాన్ని 'విస్తృత ద్రవ్యం' అని చెప్పటం జరుగుతుంది. ప్రస్తుతం భారతదేశంలో ద్రవ్య నిల్వల ప్రాతిపదికగా ద్రవ్యగుణకాన్ని పరిశీలిద్దాం.

2.6.2 ద్రవ్యగుణకాన్ని రాబట్టుట

భారతదేశంలోని ద్రవ్య నిల్వలను M_1 నుంచి M_4 గా చెప్పటం జరిగింది.

M_1 ప్రజల వద్ద ఉన్న కరెన్సీ +డిమాండు డిపాజిట్లు + RBI వద్ద ఉన్న ఇతర డిపాజిట్లు

$M_2 = M_1 +$ పోస్టాఫీసులో ఉన్న పొదుపు డిపాజిట్లు

$M_3 = M_1 +$కాల డిపాజిట్లు

$M_4 = M_3 +$ పోస్టాఫీసు సేవింగ్స్ వ్యవస్థలో ఉన్న అన్ని డిపాజిట్లు

పై అంశాల్లోని సంకుచిత ద్రవ్యం (M_1), విస్తృత ద్రవ్యం (M_3) ని ప్రాతిపదికగా ద్రవ్య గుణకాలను తెలుసుకుందాం.

2.6.3. సంకుచిత ద్రవ్య గుణకం (Narrow Money Multiplier)

సంకుచిత ద్రవ్య నిర్వచనాన్ని బట్టి,సంకుచిత ద్రవ్యం క్రింది సమీకరణ రూపంలో ఉంటుంది.

$M_1 = K_{m1} . H_s$

పై సమీకరణలో K_{m1}= సంకుచిత ద్రవ్య గుణకం, H_s= రిజర్వు ద్రవ్యం M_1= సంకుచిత ద్రవ్యం పై సమీకరణను బట్టి సంకుచిత ద్రవ్యగుణకాన్ని కింది విధంగా రాయవచ్చు.

$K_1 = M$

$$= \frac{C+DD}{C+R}$$

D (డిపాజిట్లు) = DD (డిమాండ్ డిపాజిట్లు)+
TD (టైం డిపాజిట్లు),
C = నోట్లు,నాణేలు, R = రిజర్వులు
Hs = C+R , $R=R_r$ (DD+TD), R_r = రిజర్వు నిష్పత్తి

$$K_{m_1} = \frac{C+DD}{C+R_r(DD+TD)}$$

పై చలరాశులనన్నింటినీ DD తో భాగిస్తే

$$Km = \frac{1+\frac{C}{DD}}{\frac{C}{DD}+Rr\left(1+\frac{TD}{DD}\right)}$$

కావున సంకుచిత ద్రవ్య గుణకాన్ని క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు

$$Km = \frac{1+c}{c+Rr(1+L)}$$

Where, $C = \frac{C}{DD}$ $\quad t = \frac{TD}{DD}$

సంకుచిత ద్రవ్య గుణకాన్ని రాబట్టుట

సంకుచిత ద్రవ్యగుణకాన్ని అంకెల సహాయంతో పరిశీలిద్దాం. భారతదేశంలో డిమాండు డిపాజిట్లు కరెన్సీ నిష్పత్తి (c) 1.35, డిమాండు డిపాజిట్లకు కాల డిపాజిట్లు నిష్పత్తి (t) 6.04 అని, మొత్తం డిపాజిట్లలో బాంకర్ల రిజర్వులు Rr 0.08 అయితే సంకుచిత ద్రవ్య గుణకాన్ని క్రింది విధంగా తెలుసుకోవచ్చు.

$$K_{m_1} = \frac{1+c}{c+R_r(1+t)}$$

$$= \frac{1+1.35}{1.35+0.08(1+6.04)}$$

$$K_{m1} = 1.24$$

2.6.4 విస్పృత ద్రవ్య గుణకం (K_{m3})

నిర్వచనాన్ని బట్టి విస్పృత ద్రవ్యాన్ని క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

$$M_3 = K_{m3}.H_s$$

పై సమీకరణలో K_{m3} = విస్పృత ద్రవ్య గుణకం, H_S = హైపవర్ ద్రవ్యం, M_3=విస్పృత ద్రవ్యం, ఈ సమీకరణను బట్టి విస్పృత ద్రవ్య గుణకాన్ని క్రింది విధంగా రాయవచ్చు.

$$K_{m3} = \frac{M_s}{H_s}$$

$$= \frac{C+DD+TD}{C+R}$$

ఎందుకంటే M_3=C+DD+TD,
H=C+R

$$K_{m3} = \frac{C+DD+TD}{C+R_r(DD+TD)}$$

పై సమీకరణలో R_r= రిజర్వు నిష్పత్తి పై సమీకరణలో అన్ని చలరాశులను DD తో భాగిస్తే

$$K_{m3} = \frac{1+\frac{C}{DD}+\frac{TD}{DD}}{\frac{C}{DD}+Rr\left[1+\frac{TD}{DD}\right]}$$

$$K_{m3} = \frac{1+c+t}{c+R_r(1+t)}$$

Where, $c=\frac{C}{DD}$, $t=\frac{TD}{DD}$

పై సమీకరణలో

c = డిమాండు డిపాజిట్లకు కరెన్సీ నిష్పత్తి

t = డిమాండు డిపాజిట్లకు కాల డిపాజిట్ల నిష్పత్తి

R_r = డిమాండు మరియు కాలడిపాజిట్ల మొత్తానికి బాంకు రిజర్వుల నిష్పత్తి.

విస్తృత ద్రవ్యగుణకాన్ని రాబట్టుట

భారతదేశంలో c=1.35, t=6.04, R_r=0.08 అయినట్లయితే విస్తృత ద్రవ్య గుణకాన్ని కింది విధంగా రాబట్టవచ్చు.

$$K_{m_3} = \frac{1+c+t}{c+Rr(1+t)}$$

$$= \frac{1+1.35+6.04}{1.35+0.08(1+6.04)}$$

$$K_{m_3} = 4.4$$

2.6.5 ద్రవ్య గుణకాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు

ద్రవ్యగుణకాన్ని ప్రభావితం చేసే ముఖ్య నిష్పత్తులు c,t ,R_r

ఇవి ద్రవ్యగుణకాన్ని సంపూర్ణంగా ప్రభావితం చేస్తాయనే చెప్పలేము. ఎందుకంటే ఈ నిష్పత్తులే మరి కొన్ని అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటాయి. వివిధ అంశాలలోని మార్పులు, వాటివల్ల ఏర్పడే ప్రభావాలను కింద వివరించటం జరిగింది.

1. కరెన్సీ, డిమాండు డిపాజిట్లు నిష్పత్తి $\left(C \text{ or } \frac{C}{DD}\right)$

ద్రవ్య సప్లయ్ పరిమాణం కరెన్సీ, డిమాండు డిపాజిట్లపై ఆధారపడి మారుతుంది. ఈ నిష్పత్తికి ద్రవ్యసప్లయ్‌కి విలోమసంబంధం ఉన్నది. కరెన్సీ,డిమాండు డిపాజిట్ల నిష్పత్తి పెరిగితే ద్రవ్యగుణకం విలువ తగ్గి ద్రవ్య సప్లయ్ కూడా తగ్గుతుంది.

2. కాలడిపాజిట్లు, డిమాండు డిపాజిట్ల నిష్పత్తి $\left(t \text{ or } \frac{TD}{DD}\right)$

సాధారణంగా కాల డిపాజిట్ల రిజర్వు నిష్పత్తి, డిమాండు డిపాజిట్ల రిజర్వు నిష్పత్తి కన్నా తక్కువగా ఉంటుంది. ఒక వేళ ఈ నిష్పత్తి $C\left(\frac{C}{DD}\right), t\left(\frac{TD}{DD}\right), R_r\left(\frac{R}{D}\right)$ పెరిగితే,

డిపాజిట్ల బహుముఖ విస్తరణ జరిగి ద్రవ్య సప్లయ్ పెరుగుతుంది. అంటే కాల, డిమాండు డిపాజిట్ల పెరుగుదల గుణక పెరుగుదలకు కారణమై ద్రవ్య సప్లయ్ పెరుగుతుంది.

3. రిజర్వు నిష్పత్తిలో మార్పులు (R_r)

మొత్తం డిపాజిట్లలో బాంకర్ల రిజర్వు నిష్పత్తిలో మార్పులు గుణకాన్ని వ్యతిరేకంగా ప్రభావితం చేస్తాయి. ఈ నిష్పత్తి పెరిగితే అంటే ఎక్కువ పరిమాణంలో రిజర్వుగా ఉంచుకొంటే ద్రవ్య సప్లయ్ తగ్గుతుంది.

4. ఋణంగా తీసుకున్న (Non borrowed) రిజర్వు ద్రవ్యం :

ఋణంగా తీసుకుని రిజర్వులు ఉంటే లేదా బాంకులకు విచక్షణాత్మక (discritionary) ఫైనాన్స్ పెరగటం వల్ల గుణక విలువ పెరిగి ద్రవ్య విస్తరణ జరుగుతుంది.

2.6.6 ద్రవ్యగుణకంపై విమర్శ

ద్రవ్యగుణకాన్ని విస్తృతంగా ఉపయోగిస్తున్నప్పటికీ అనేక విమర్శలకు గురయ్యింది. గుణకంలో ఉపయోగించిన భావనలు లేదా నిష్పత్తులపై ద్రవ్య ఆర్థికవేత్తలకు, ద్రవ్యేతర ఆర్థిక వేత్తల మధ్య భేదాభిప్రాయాలు ఉన్నాయి. వీరి మధ్యభేదాభిప్రాయాలను తెలుసుకునేముందు విస్తృత ద్రవ్యగుణక నమూనాను ఇవ్వటం జరిగింది.

$$K_{m3} = \frac{1+c+t}{c+R_r(1+t)}$$

1) పై ద్రవ్య గుణకంలోని c, t, R_r లలో వేటిని ద్రవ్య సంస్థలు నియంత్రణ చేయగలవు? ఇవి నిశ్చలంగా ఉంటాయా లేక చలనమైనవా? మొదలైనవాటిపై ద్రవ్య, ద్రవ్యేతర ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తల విభేధాలు ఉన్నాయి. ద్రవ్యేతర ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తల ప్రకారం ఈ నిష్పత్తులు అనిశ్చితంగా ఉంటాయని భావిస్తే, ద్రవ్య ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలు సరిపడినంత నిశ్చితంగా ఉంటాయి అని భావిస్తారు.

2. గుడ్‌హార్ట్ అనే శాస్త్రవేత్త ద్రవ్య గుణక భావన ఒక సమానత్వం అంటారు. ద్రవ్య సప్లయ్‌ని సమీకరణం అయిన $M_s = K_m . H_s$ ను సప్లయ్ ఫలం అనే కన్నా సమతౌల్య నిబంధన అంటే బాగుంటుందంటారు. ఈ గుణకంలో తీసుకునే కరెన్సీ డిమాండ్ డిపాజిట్ రేటు, కాల డిపాజిట్-డిమాండ్ డిపాజిట్ రేట్లు మొదలైనవి మాత్రమే విశ్లేషణకు సరిపోవు. మరియు ఈ విశ్లేషణలో వడ్డీరేట్లలో మార్పుల ప్రభావానికి ప్రాధాన్యత లేదు.

3. ఈ విశ్లేషణ ప్రకారం రిజర్వు ద్రవ్యం లేదా రిజర్వు ద్రవ్య పరిమాణం స్థిరంగా ఉంటుందని, ద్రవ్య సంస్థల నిర్ణయాలపై ఆధారపడి ఉంటుందని భావించడం వల్ల ద్రవ్య గుణక పరిధి పరిమితమై పోతుంది. ఈ ద్రవ్య నిర్ణయానికి బాహ్యశక్తుల (exogenous variables) ప్రభావాలను పరిగణలోకి తీసుకోలేదని గుడ్‌హార్ట్ అనే శాస్త్రవేత్త విమర్శించాడు.

2.7 భారతదేశంలో ద్రవ్యగుణకాలు

భారతదేశంలో ఆర్థిక సంస్కరణలకు పూర్వం 11 సం॥ల, తరువాత 11సం॥ల సంకుచిత ద్రవ్యం (M_1), విస్తృత ద్రవ్యం (M_3) ల గుణకాలను కింద పట్టిక 3.1 తెలుపుతుంది.

పట్టిక

భారతదేశంలో ద్రవ్యగుణకాలు

సంవత్సరం	సంకుచిత ద్రవ్యగుణకం $K_{m_1} = M_1/H_s$	విస్తృత ద్రవ్యగుణకం $K_{m_3} = M_3/H_s$
1980-81	1.23	2.95
1981-82	1.21	3.05
1982-83	1.23	3.14
1983-84	1.15	2.98
1984-85	1.26	3.24
1985-86	1.15	3.13
1986-87	1.14	3.14
1987-88	1.08	3.05
1988-89	1.07	3.08
1989-90	1.06	3.03
1990-91	1.12	3.17
1991-92	1.15	3.19
1992-93	1.12	3.29
1993-94	1.09	3.11
1994-95	1.14	3.12
1995-96	1.10	3.08
1996-97	1.20	3.48
1997-98	1.18	3.63
1998-99	1.19	3.78
1999-2000	1.22	4.01
2000-2001	1.25	4.33
2001-2002	1.25	4.44
1980-81 నుంచి 1990-91 సగటు	1.15	3.09
1991-92 నుంచి 2001-2002 సగటు	1.17	3.59

పట్టిక 3.1 ను గమనిస్తే సగటు సంకుచిత ద్రవ్యగుణకం సంస్కరణల పూర్వం 1.15 ఉంటే సంస్కరణల తరువాత 1.17కు పెరిగితే, విస్తృత ద్రవ్యగుణకం 3.09 నుంచి 3.59కి పెరిగింది అనే విషయం అవగాహన అవుతుంది. ఈ ధోరణి ఉండుటకు గల కారణాలను క్రింది పట్టిక తెలుపుతుంది.

పట్టిక

భారతదేశంలో $C\left(\frac{C}{DD}\right), t\left(\frac{TD}{DD}\right), R_r\left(\frac{R}{D}\right)$ నిష్పత్తుల ధోరణులు

సంవత్సరం	c	t	R_r
1980-81	1.40	3.37	0.13
1990-91	1.35	4.42	0.17
2001-02	1.34	6.04	0.01

పై సమాచారాన్ని బట్టి 'c' నిష్పత్తి సంస్కరణల తరువాత స్వల్పంగా తగ్గింది. అంటే ఈ ధోరణి బాంకింగ్ వ్యవస్థలో స్థబ్దతను సూచిస్తుంది. 't' విలువ సంస్కరణల తరువాత గణనీయంగా పెరిగింది. అంటే కాల డిపాజిట్లపై అధిక వడ్డీ రేట్ల అవగాహన వల్ల పోర్టుపోలియే పెట్టుబడుల్లో సర్దుబాట్లు జరిగినట్లు సూచిస్తుంది. R_r విలువ గణనీయంగా తగ్గడమనేది సంస్కరణ తరువాత కేంద్ర బాంకు అవలంబించిన స్వేచ్ఛా ద్రవ్య విధానాన్ని (Liberal Money Policy) సూచిస్తుంది.

2.8 సారాంశం

ద్రవ్య పరిశోధనలో ద్రవ్యసప్లయ్ సిద్ధాంతము నూతన పరిశోధనాంశం. ద్రవ్య నిల్వలకు, రిజర్వు ద్రవ్యం లేదా హైపవర్ ద్రవ్యానికి గల సంబంధాన్ని ద్రవ్యగుణక విశ్లేషణ ద్వారా ఈ సిద్ధాంతం వివరిస్తుంది. ద్రవ్య నిల్వల పరిమాణం రెండు అంశాలపై అవగా 1) రిజర్వు ద్రవ్యాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు. 2) ద్రవ్య గుణకాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

భారతదేశంలో రిజర్వు లేదా హైపవర్ ద్రవ్యం ఆధారపడిన అంశాలు

1) ప్రభుత్వానికి RBI ఇచ్చిన నికర పరపతి 2) బాంకులకు RBI ఇచ్చిన నికర పరపతి 3)వాణిజ్య రంగానికి RBI ఇచ్చిన నికర పరపతి 4) RBI వద్ద ఉన్న నికర విదేశీ మారకపు ఆస్తులు 5) ప్రజలకు ప్రభుత్వం చెల్లించవలసిన అప్పులు

ద్రవ్యగుణకాన్ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు : 1) కరెన్సీ, డిమాండు డిపాజిట్ల నిష్పత్తి (c) 2) కాల డిపాజిట్లు, డిమాండు డిపాజిట్ల నిష్పతి (t) మొత్తం డిపాజిట్లలో బాంకర్ల నిల్వలు.

భారతదేశంలో ద్రవ్యనిల్వల పరిమాణాలను M_1, M_2,M_3,M_4 గా చెప్పటం జరిగింది. M_1 ను సంకుచిత ద్రవ్యమని, M_3 ని విస్తృత ద్రవ్యమని అంటాము. నూతన ఆర్థిక సంస్కరణల పూర్వం కన్నా ఆర్థిక సంస్కరణల తరువాత ద్రవ్య పరిమాణం, ద్రవ్య గుణకాలలో పెరుగుదల వచ్చింది. ద్రవ్య గుణకాలలో సంకుచిత ద్రవ్య గుణకాల సగటు పెరుగుదల స్వల్పంగా అంటే 1.15 నుండి 1.17కు పెరిగితే, విస్తృత ద్రవ్య గుణకం గణనీయంగా అంటే 3.09నుంచి 3.59కి పెరిగింది.

2.9 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. ద్రవ్య నిధులను స్థూలంగా రెండుగా చెప్పవచ్చు ఎ) ప్రాథమిక విధులు (విలువల కొలమానం, వినిమయ మాధ్యం) బి) గౌణ విధులు (భవిష్యత్ చెల్లింపుల కొలమానం, విలువల నిధి)

2. ద్రవ్య సప్లయ్ పరిమాణాన్ని నిర్ణయించే పద్ధతులు ఆదేశ కేంద్ర బాంకులు అమలు చేస్తాయి. సమిష్టి ద్రవ్య పరిమాణాలు అమెరికాలో M_1, M_2,M_3 L బ్రిటన్‌లో M_0 నుంచి M_5 వరకు ఉన్నాయి. మలేషియాలో ద్రవ్యనిల్వలను M_1, M_2,M_3 అని మూడుగా ఉంటే, భారతదేశంలో M_1, M_2,M_3,M_4 అనే నాలుగు భావనల్లో ఉన్నాయి.

3. ద్రవ్య సప్లయ్‌ని నిర్ణయించే అంశాలను
   a. హైపవర్ ద్రవ్యాన్ని నిర్ణయించే అంశాలు
   b. ద్రవ్య గుణకాన్ని నిర్ణయించే అంశాలని రెండుగా చెప్పవచ్చు.

4. ద్రవ్య సప్లయ్ కొలమానాల్లో ముఖ్యమైనవి సంకుచిత ద్రవ్యం (M_1) మరియు విస్తృత ద్రవ్యం (M_3). భారతదేశంలో M_1 కన్నM_3 అనే కొలమానానికే ప్రాముఖ్యత ఇవ్వటం జరుగుతుంది.

5. ద్రవ్యగుణకం విలువ ద్రవ్యంగా ఉంచుకొనెడి డిపాజిట్లలో భాగం, రిజర్వుగా ఉంచుకునే డిపాజిట్లలో భాగం మీద ఆధారపడి ఉంటుంది.

6. ద్రవ్య గుణకాన్న ప్రభావితం చేసే అంశాలు : ఎ) కరెన్సీ, డిమాండు డిపాజిట్ల ఉత్పత్తి బి) కాల డిపాజిట్లు, డిమాండు డిపాజిట్ల నిష్పత్తి సి) రిజర్వు నిష్పత్తిలో మార్పులు డి) ఋణంగా తీసుకొని రిజర్వు ద్రవ్యం

2.10 ముఖ్య పదాలు

1. సంకుచిత ద్రవ్యం (Near Money) : ద్రవ్యముఖ్య లక్షణమైన వినిమయ మాధ్యాన్ని సూచించే ద్రవ్యాన్ని సంకుచిత ద్రవ్యం (M_1) అంటాము.

2. విస్తృత ద్రవ్యం (Broad Money) : ద్రవ్య లక్షణాలైన వినిమయ మాధ్యం, విలువల నిధి అనే లక్షణాలను సూచించే ద్రవ్యాన్ని విస్తృత ద్రవ్యం (M_3) అంటాము.

3. హైపవర్ ద్రవ్యము (High Power Money) : ప్రజల వద్ద ఉన్న నోట్లు, నాణేలు మరియు బాంకు రిజర్వులను కలపగా వచ్చు ద్రవ్యమే హైపవర్ ద్రవ్యము.

4) ద్రవ్యగుణకం (Money Multiplier) : ద్రవ్య సప్లయ్‌ని హైపవర్ ద్రవ్యంతో భాగిస్తే ద్రవ్యగుణకం లభ్యమౌతుంది. ఇది హైపవర్ ద్రవ్యానికి, ద్రవ్యసప్లయ్ ఎంత పరిమాణంలో ఉంటుందో తెలుపుతుంది.

2.11 స్వయం సమీక్ష ప్రశ్నలు

I. **వ్యాసరూప ప్రశ్నలు**

1. ద్రవ్య నిల్వల పరిమాణాలను గురించి వ్రాయండి?
2. రిజర్వు ద్రవ్యం లేదా హైపవర్ ద్రవ్యాన్ని గురించి వ్రాయండి?
3. ద్రవ్య గుణకాన్ని విశ్లేషించండి?
4. ద్రవ్య గుణక నిర్ణయకాలను తెల్పి, ద్రవ్య గుణకంపై గల విమర్శలు వ్రాయండి?

I. **సంక్షిప్త ప్రశ్నలు**

1. ద్రవ్య నిల్వల కొలమానాలు
2. హైపవర్ ద్రవ్యాన్ని నిర్వచించండి
3. ద్రవ్యం ఆధారపడి ఉన్న అంశాలు
4. ద్రవ్యగుణకాన్ని రాబట్టండి
5. ద్రవ్యగుణకం ఆధారపడిన అంశాలు

2.12 చదువవలసిన పుస్తకాలు

1. F.R Glahe : Macro Economics, Thecry and Policy, Harcourt Brace Jovanovich, INC, New York.
2. Suraj B. Gupta : Monetory Economics, S Chand and Co. Ltd., New Delhi
3. Narendra Jadar : Monetory Economics for India, Macmillan India Ltd., Delhi
4. Rangarajan,C and Singh, A : Reserve Money,Concepts and Policy implications for India, RBI occasional Papers, 1984.
5. Rudder Datt and Sundaram : Indian Economy, S.Chand & Co., Ltd., New Delhi
6. Reserve Book of India: Report of the Committee to Revive the Working of the Monetory System, 1988.

పాఠం - 3

ద్రవ్య డిమాండు

విషయ క్రమం :

3.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

3.1 విషయ పరిచయం

3.2 సాంప్రదాయ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం

3.2.1 ఫిషర్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం

3.2.2 కేంబ్రిడ్జ్ సిద్ధాంతం

3.3 కీన్స్ ద్రవ్యత్వాభిరుచి సిద్ధాంతం

3.4 టోబిన్ ద్రవ్యత్వాభిరుచి సిద్ధాంతము

3.5 బౌమాల్ ద్రవ్య లావాదేవీల సిద్ధాంతం

3.6 మిల్టన్ ఫ్రీడ్‌మన్ ఆధునిక ద్రవ్యరాశి సిద్ధాతం

3.7 సారాంశం

3.8 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

3.9 ముఖ్య పదాలు

3.10 స్వయం సమీక్షా ప్రశ్నలు

3.11 చదువవలసిన పుస్తకాలు

3.0 ఉద్దేశాలు, లక్ష్యాలు

ద్రవ్య విలువలో వచ్చే మార్పులను వివరించేందుకు రూపొందించిన వివిధ సిద్ధాంతాలను ఈ భాగంలో వివరించటం జరిగింది. ఈ భాగం పూర్తయ్యేసరికి మీరు క్రింది విషయాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

1) ఫిషర్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం
2) కేంబ్రిడ్జ్ సిద్ధాతం
3) కీన్స్ ద్రవ్యత్వాభిరుచి సిద్ధాంతం
4) టోబిన్ ద్రవ్యత్వాభిరుచి సిద్ధాతం
5) బౌమాల్ ద్రవ్య లావాదేవీల సిద్ధాంతం
6) మిల్టన్ ఫ్రీడ్‌మన్ ఆధునిక ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం.

3.1 విషయ పరిచయం

ఆర్థిక వ్యవస్థలో సాధారణ ధరల స్థాయిలో వచ్చే మార్పులు ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తల దృష్టిని ఆకర్షించటం జరిగింది. ధరలలో మార్పులకు కారణాలు కొన్ని ద్రవ్య సంబంధమైనవేతే, మరికొన్ని ద్రవ్యేతర కారణాలు. యుద్ధాలు, కరవు కాటకాలు, వాతావరణం మొదలైనవి ద్రవ్యేతర కారణాలుగా చెప్పవచ్చు. ద్రవ్య కారణాల ప్రాతిపదికగా రూపొందించిన వివిధ సిద్ధాంతాలను ఈ భాగంలో వివరించటం జరిగింది.

కీన్స్‌కు పూర్వం రూపొందించిన సిద్ధాంతాలలో ఫిషర్ సిద్ధాంతము. ద్రవ్య లక్షణమైన 'మారకపు సాధనం' అనే దానిపై ఆధారపడి

రూపొందించటం జరిగింది. తరువాత రూపొందించిన కేంబ్రిడ్జ్ సిద్ధాంతం ద్రవ్యలక్షణమైన 'విలువల నిధి'ని ప్రాతిపదికగా తీసుకుని రూపొందించటం జరిగింది. కీన్స్ ద్రవ్యత్వాభిరుచిపై ఆధారపడి సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు.

ఆ తరువాత టోబిన్ అనే శాస్త్రవేత్త కూడా ద్రవ్యత్వాభిరుచిని ప్రాతిపదికగా చేసుకుని రూపొందించినా, గత సిద్ధాంతంలోని లోపాలను సరిదిద్దుతూ తన సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు. బౌమాల్ తన సిద్ధాంతాన్ని వ్యాపార ఇన్వెంటరీలపై ఆధారపడి రూపొందించాడు. చివరిగా మిల్టన్ ఫ్రీడ్‌మన్ ఆధునిక ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాన్ని వివరించటం జరిగింది. ఇప్పుడు వివిధ సిద్ధాంతాలను వివరంగా పరిశీలిద్దాం.

3.2 సాంప్రదాయ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం

ధరలలో మార్పులకు ద్రవ్యేతర అంశాలైన యుద్ధాలు, కరువుకాటకాలు, వాతావరణం మొదలైనవి ప్రత్యేక కారణాలుగా, ద్రవ్యసప్లయ్‌లో మార్పులు కారణాలుగా వివరణలు ఇవ్వటం జరిగేది. ధరల పెరుగుదలకు కారణం ద్రవ్య సప్లయ్‌లో వచ్చే మార్పులని ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం మొట్టమొదటిగా వివరణను ఇవ్వటం జరిగింది.

ద్రవ్య సప్లయ్‌లో మార్పుల వల్ల ధరలస్థాయిలో మార్పులు వస్తాయనే ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంత వివరణ ప్రకృతిధర్మవాదుల వ్రాతల్లో కన్పించింది. 1752వ సంవత్సరంలోనే డేవిడ్ హ్యూమ్ తన Political Discources లో విదేశీ వ్యాపార చెల్లింపుల సర్దుబాటు యంత్రాంగంలో ఈ సిద్ధాంతాన్ని ఉపయోగించటం జరిగింది. వాణిజ్యవాదుల నుంచి హ్యూమ్ వరకు, వారి సిద్ధాంత వివరణల్లో ద్రవ్యరాశి సప్లయ్ పరిమాణానికి, ధరలస్థాయికి ధనాత్మక లేదా అనులోమ సంబంధం ఉన్నట్లు నిర్ధారించారు. అయితే ఖచ్చితమైన నిష్పత్తిలో ఉన్నట్లు స్థిరంగా చెప్పలేదు. వీరు సాంకేతిక పురోగతి వల్ల సమిష్టి ఉత్పత్తి పెరుగుతుందనే విషయాన్ని, ద్రవ్యసంస్థల స్వభావంలో మార్పువల్ల ద్రవ్య ప్రసారవేగం (Velocity of Money) మారుతుందని చెప్పారు. కాని ద్రవ్య సప్లయ్‌లో వచ్చిన మార్పు నిష్పత్తిలోనే ధరలస్థాయి మారుతుందనే విషయాన్ని స్థిరంగా చెప్పలేకపోయారు.

ఈ సిద్ధాంతం మొదటి వివరణ ప్రకారం ద్రవ్యరాశిలో పెరుగుదలవల్ల ధరలస్థాయిలో తగ్గుదల సంభవిస్తుంది. సాంప్రదాయ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాన్ని రెండు దృక్కోణాలలో రూపొందించటం జరిగింది.

1. ద్రవ్యం మారకపు సాధనంగా భావించి రూపొందించిన ఫిషర్ సిద్ధాంతం లేదా సమీకరణ(Americal Version)
2. విలువ నిధి అనే ద్రవ్య లక్షణంపై ఆధారపడి రూపొందించిన కేంబ్రిడ్జ్ సిద్ధాంతం లేదా కేంబ్రిడ్జ్ సమీకరణ (Cambridge Version)

3.2.1 ఫిషర్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం

ఈ సిద్ధాంతంలో ద్రవ్యాన్ని డిమాండు చేయటానికి ముఖ్య కారణము ద్రవ్యం 'మారకసాధనం'గా ఉపయోగపడటం. ఫిషర్ భావనలో ఎక్కడ కొనుగోలుదారునికి అమ్మకందారునికి మారకం కొనసాగుతుందో అక్కడ ద్రవ్యము వస్తువుకు లేదా సేవకు లేదా సెక్యూరిటీకి మారకపు సాధనంగా ఉంటుంది. కావున వస్తువు లేదా సేవ లేదా సెక్యూరిటీల అమ్మకపు విలువ, అవి మారకమయ్యే ద్రవ్య విలువకు సమానంగా ఉంటుందనే వాస్తవంపై ఫిషర్ తన సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు.

ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం మారకానికి ఉన్న వస్తుసేవలతో పోల్చితే, ద్రవ్యపరిమాణం ఎక్కువగా ఉంటే సాధారణ ధరల స్థాయి ఎక్కువగా ఉంటుంది లేదా ద్రవ్య విలువ తక్కువగా ఉంటుంది. ఫిషర్ సిద్ధాంతాన్ని Regid గా చెప్పాలంటే ద్రవ్యపరిమాణంలో ఏనిష్పత్తిలో మార్పు వస్తే ధరలలో కూడా ఆ నిష్పత్తిలో మార్పు వస్తుంది లేదా విలువ అదే నిష్పత్తిలో వ్యతిరేక దిశలో మార్పు చెందుతుంది. సులువైన సరళిలో చెప్పాలంటే మిగిలిన పరిస్థితుల్లో మార్పు లేనట్లయితే, చలామణిలో ఉన్న ద్రవ్య పరిమాణం పెరిగితే ధరలస్థాయి కూడా పెరుగుతుంది లేదా ద్రవ్య విలువ తగ్గుతుంది. ద్రవ్య పరిమాణం తగ్గితే ధరల స్థాయి తగ్గుతుంది లేదా ద్రవ్య విలువ పెరుగుతుంది.

ఫిషర్ 1911 సం॥లో The Purchasing Power of Money అనే గ్రంథంలో ఒక సమీకరణను ఇవ్వటం జరిగింది. ఒక నిర్ణీత సమయంలో, ఒక దేశములో ఉన్న ద్రవ్యపరిమాణం పరిమాణం మొత్తం(MV), ఆదేశంలో కొనుగోలు లేదా అమ్మకం జరిగే వస్తుసేవల పరిమాణానికి (PT) సమానంగా ఉంటుందని ఫిషర్ అంటారు.

$$MV=PT$$

ఫిషర్ ధరకు (P), ద్రవ్యరాశికి సంబంధాన్ని వివరిస్తూ ,సాధారణ పరిస్థితుల్లో మార్పుల వల్ల ద్రవ్యపరిమాణం పెరిగితే సాధారణ ధరల స్థాయిలో కూడా అదే నిష్పత్తిలో మార్పు సంభవిస్తుందని ఫిషర్ అంటాడు. ద్రవ్యరాశికి, ధరలకుగల ప్రత్యక్ష సంబంధాన్ని తెలిపే ఫిషర్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాన్ని క్రింది పటం- .1లో చూపవచ్చు.

రేఖాపటం-3.1

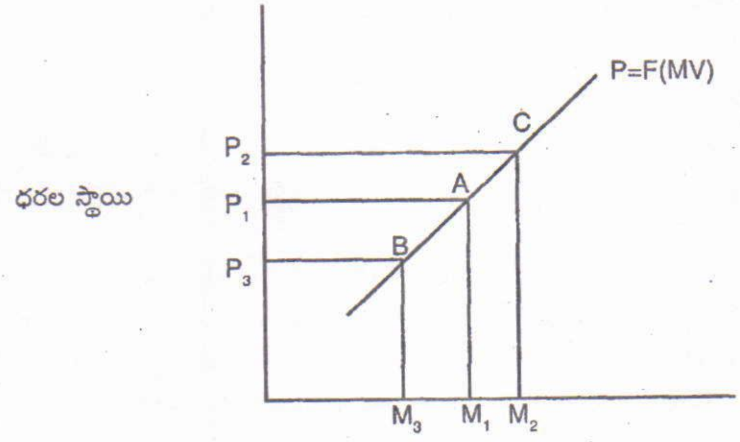

పటం3.1 లో గమనిస్తే ద్రవ్యరాశి M_1ఉంటే ధరలస్థాయి P_1, ద్రవ్యరాశి OM_1, నుంచి OM_2 కు పెరిగితే ధరలస్థాయి OP_1 నుంచి OP_2 కి పెరిగింది. OM_3 కి తగ్గితే ధరలస్థాయి OP_3 కి తగ్గింది. ABC బిందువులను కలుపగా వచ్చే రేఖ ద్రవ్యరాశిలో మార్పుల కనుగుణంగా ధరలలో వచ్చు మార్పులను తెలియజేస్తుంది. ఒక వస్తువు ధర ఏ విధంగా డిమాండు సప్లయిపై ఆధారపడి నిర్ణయమౌతుందో అదే విధంగా ద్రవ్య విలువ కూడా ద్రవ్య సప్లయ్ ($MV+MV_1$) ద్రవ్య డిమాండు (PT) లపై ఆధారపడి నిర్ణయమౌతుందని ఫిషర్ వివరిస్తాడు.

ద్రవ్య సప్లయ్ ($MV+M_1V_1$).

ఫిషర్ ప్రకారం చలామణిలో ఉన్న ద్రవ్య పరిమాణం (M) అనేది స్వతంత్ర చలాంకము. ఇది కేంద్రబ్యాంకు నిర్ణయంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ప్రజలవద్ద నున్న ద్రవ్యం చేతులు మారే సంఖ్యను ద్రవ్య ప్రసారవేగం (V) అంటాము. ద్రవ్య ప్రసారవేగం అనేక సంస్థాగతమైన సాంకేతిక అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. కాబట్టి V అనేది స్థిరంగా ఉంటుందని ఫిషర్ భావిస్తాడు. ఫిషర్ బ్యాంకు డిపాజిట్లను (M_1) కూడా పరిగణలోకి తీసుకున్నాడు. బ్యాంకు డిపాజిట్ల ప్రసారవేగము V_1 ఒక ఆర్థిక వ్యవస్థలోని ద్రవ్య సప్లయ్ పరిమాణము చలామణిలో ఉన్న ద్రవ్యము దాని ప్రసారవేగం, బాంకు డిపాజిట్ల వాటి ప్రసారవేగంపై ఆధారపడి ఉంటుంది ($MV+M_1V_1$)

ద్రవ్య డిమాండు (PT)

దేశంలో వస్తుసేవల మారకం కోసం ద్రవ్యానికి డిమాండు ఏర్పడుతుంది. వివిధ వస్తుసేవలను కొంటానికి ద్రవ్యం ఉపయోగపడుతుంది కావున ద్రవ్యాన్ని డిమాండు చేస్తారు. దేశంలోని వస్తుసేవల మొత్తం విలువలను ద్రవ్య డిమాండు అంటారు. మొత్తం వస్తు సేవలను (T), వాటి సగటు ధర స్థాయి (P) లో గుణించినట్లయితే ద్రవ్య డిమాండు వస్తుంది. ఫిషర్ సమీకరణలో ద్రవ్య డిమాండు PT లో సూచిస్తాము. ఫిషర్ తన "The Purchasing Power of Money" అనే గ్రంథంలో క్రింది సమీకరణలను తెలియజేశాడు.

1) $MV=PT$

2) $MV+M^1V^1=PT$

M= చలామణిలోని ద్రవ్య పరిమాణం. ఇందులో కేంద్రబ్యాంకు జారీ చేసిన కరెన్సీ

V= ద్రవ్య ప్రసారవేగం నిర్ణీతకాల వ్యవధిలో ద్రవ్యయూనిట్ ఎన్నిసార్లు చేతులుమారుతుందో దాన్నే ప్రసారవేగం అంటారు.

P= ధరలస్థాయి నిర్ణీత కాల వ్యవధిలో అమ్మకం జరిగిన వస్తువుల ధరల భారిత సగటు

T= నిర్ణీత కాల వ్యవధిలో జరిగిన అన్ని వ్యాపార వ్యవహారాల సంఖ్య

M^1= బ్యాంకుల డిమాండు డిపాజిట్లు

V^1= బ్యాంకు డిమాండు డిపాజిట్ల ప్రసార వేగం

MV= ద్రవ్యరాశి సప్లయ్

$MV+M^1V^1$= బాంకు ద్రవ్యాన్ని కూడా జతచేసిన ద్రవ్య సప్లయ్

ఫిషర్ అభిప్రాయంలో ద్రవ్య ప్రధాన విధి వినిమయ మాధ్యం. ఏ దేశంలోనైనా ఉత్పత్తి స్థాయి ఆ దేశంలో లభ్యమయ్యే ఉత్పత్తి సాధనాలమీద, సాంకేతిక పద్దతుల మీద, ప్రజల అలవాట్లు అభిరుచులు మొదలైన అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. స్వల్పకాలంలో ఇవన్నీ స్థిరంగా ఉంటాయి కావున ఉత్పత్తి అయిన వస్తురాశి స్థిరంగా ఉండి, దానికి అవసరమైన డిమాండు కూడా స్థిరంగా ఉంటుంది. ఇక స్వల్పకాలంలో మారగల అంశం ద్రవ్యసప్లయ్ మాత్రమే. కావున ద్రవ్యసప్లయ్ పెరిగిన రేటులలోనే ధరలస్థాయి పెరుగుతుందని ఫిషర్ అంటారు. బ్యాంకు ద్రవ్యాన్ని కూడా జతచేసి ఫిషర్ సమీకరణ క్రింద చూపటం జరిగింది.

$$MV+M^1V^1=PT$$

$$P=\frac{MV+M^1V^1}{T}$$

మొత్తం ద్రవ్యరాశిని వ్యాపార వ్యవహారాల సంఖ్యతో భాగిస్తే ధరలస్థాయి తెలుస్తుంది.

ఫిషర్ సిద్ధాంతంలో ప్రమేయాలు. ఫిషర్ సిద్ధాంతం క్రింది ప్రమేయాలకు ఆధారంగా తీసుకొని రూపొందించబడింది.

1) వస్తుమార్పిడి ఉండదు, అన్ని వ్యాపార వ్యవహారాలు ద్రవ్యం ద్వారానే జరుగుతాయి.
2) ద్రవ్యం కేవలం వినిమయ మాధ్యంగానే పనిచేస్తుంది.
3) ప్రజల అలవాట్లు, అభిరుచులలో మార్పుండదు.
4) జారీచేయబడ్డ ద్రవ్యం అంతా చలామణిలోనే ఉంటుంది. ద్రవ్యాన్ని దాచిపెట్టుకోవడం కాని, పూర్వం దాచినది చలామణిలోకి రావడంకాని జరుగదు.
5) ద్రవ్య ప్రసార వేగం V స్థిరంగా ఉంటుంది.
6) ద్రవ్య డిమాండు స్థిరంగా ఉంటుంది.
7) ధర స్వతంత్రంగా మారదు. సమీకరణలోని ఇతర అంశాలవల్ల ప్రభావితం అవుతుంది.
8) సంపూర్ణోద్యోగితా స్థాయి అమల్లో ఉంటుంది.

విమర్శ :

ఫిషర్ సిద్ధాంతం అనేక విమర్శలకు గురయ్యింది. అందులో కొన్ని ముఖ్య విమర్శలను పరిశీలిద్దాం.

1. ఫిషర్ సిద్ధాంతం కేవలం MV=PT అనే ఒక గణిత సమానత్వం (Mathematical Identity). ఈ సిద్ధాంతం దేశంలో ఉన్న ద్రవ్య పరిమాణం, వస్తుపరిమాణంకు సమానం అని తెలియజేయటం తప్ప దేనిని ఏది నిర్ణయిస్తుందని కాని, ద్రవ్య విలువను ఏ అంశాలు నిర్ణయిస్తాయనేది తెలియజేయదు. అందువల్లనే కీన్స్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం కేవలం ప్రాముఖ్యత లేని ఒక వాస్తవం అంటారు. ఈ సిద్ధాంతంలో ద్రవ్య విలువ నిర్ణయానికి సంబంధించిన సరైన వివరణ లేదు. కనీసం ద్రవ్య సప్లయ్ ఎందుకు పెరుగుతుంది లేదా ఎందుకు తగ్గుతుందనే విషయాన్ని కూడా తెలియజేయదు అని విమర్శించారు. అందువల్లనే కీన్స్ ఈ సిద్ధాంతాన్ని ప్రాముఖ్యతలేని గణితవాస్తవమే ఫిషర్ సిద్ధాంతం అని విమర్శించారు.

2. ఫిషర్ తీసుకున్న ప్రమేయాలు అవాస్తవికమైనదని తీవ్రంగా విమర్శించటం జరిగింది. ఫిషర్ సిద్ధాంతంలో ధరస్థాయి ద్రవ్యపరిమాణంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. సమీకరణలో మిగిలిన అంశాలు, స్థిరంగా ఉంటాయని భావించాడు. కాని వాటి మధ్య సంక్లిష్ట సంబంధం ఉందన్న విషయాన్ని ఫిషర్ గమనించలేదు.

i) ద్రవ్య సప్లయ్‌లో పెరుగుదల ధరల పెరుగుదలకు ఏ విధంగా కారణమో, ధరల పెరుగుదల కూడా ద్రవ్యసప్లయ్‌కి కారణం అనేదికూడా అంతేవాస్తవం. ధరలు ఎక్కువగా ఉంటే, లాభాలు ఎక్కువగా ఉండడంవల్ల వ్యాపారస్తులు పెట్టుబడి పెంచుతారు. అందుకోసం

బ్యాంకులవద్ద నుంచి అప్పు తీసుకుంటారు. తద్వారా బ్యాంకు ద్రవ్యం పెరుగుతుంది.

ii) ఫిషర్ అన్నట్లుగా ధర అనేది స్థబ్దంగా ఉండే అంశం (Possive Factor) కాదు వాస్తవానికి P అనేది చురుకుగా ఉండి మరియు T ని ప్రభావితం చేస్తుంది. ధరలో పెరుగుదల వల్ల వ్యాపారంలో లాభాలు పెరిగి, పెట్టుబడి పెరిగి, తద్వారా T ప్రభావితం అవుతుంది.

3) T లో వచ్చే మార్పులు V లోను M లోను మార్పులకు కారణం అవుతాయి. అధిక పరిమాణంలో వర్తకం అంటే ఎక్కువ ద్రవ్య లావాదేవీలు (Financial Transacsion) కాబట్టి అవి V మరియు M ను పెంచుతాయి. ఈ విషయాన్ని ఫిషర్ సిద్ధాంతం నిర్లక్ష్యం చేసింది.

4) ఫిషర్ V ని స్వతంత్రం మరియు స్థిరం అని భావించాడు. వాస్తవానికి V మారుతుంది. ఒకవేళ ద్రవ్య పరిమాణంలో మార్పు వస్తే, దాని మార్పులను V లో మార్పులు తటస్థం (Natural) చేస్తాయి కూడా. కొన్ని సందర్భాలలో V లో అధికమార్పు ధరల్లో మార్పుకు కారణమై ద్రవ్య సప్లయ్‌లో కూడా మార్పుకు కారణం కావచ్చు.1920లో జర్మనీలో వచ్చిన అతి ద్రవ్యోల్బణం ద్రవ్య పరిమాణంలో మార్పు వల్ల కాక V లో మార్పు వల్ల ఏర్పడినదే.

3) ఆర్థిక వ్యవస్థలో సంపూర్ణోద్యోగిత అనే ప్రమేయాన్ని కీన్స్ విమర్శించటం జరిగింది. ఆధునిక సమాజంలో సంపూర్ణోద్యోగితా అసాధారణంగా కన్పించే విషయం. ఒక వేళ నిరుద్యోగ వనరులు ఉంటే M లో వచ్చు మార్పులు ధరను మార్చవు. కాని T లో మార్పుకు కారణం కావచ్చు.

4. వ్యాపార చక్రాలలో ఆర్థిక మాంద్యం ఉన్నప్పుడు మార్కెట్‌లో ద్రవ్య సప్లయ్‌ని పెంచినందువల్ల ధరలు పెరగటానికి బదులు తగ్గుతాయి. ఈ వివరణను ఫిషర్ సిద్ధాంతం ఇవ్వలేకపోయింది.

5. హాన్ అనే శాస్త్రవేత్త ఫిషర్ సమీకరణలో కొన్ని విరుద్ధమైన విషయాలు వెల్లడిచేశాడు. సమీకరణంలోని M అనే అంశం ఒక నిర్ణీత సమయానికి (Point of Time) సంబంధించినది. V అనే అంశం కాలవ్యవధికి (Period of time) సంబంధించినది. కాబట్టి పోల్చటానికి వీలులేని ఈ రెండు అంశాలను గుణిస్తే వచ్చు విలువ అసంబద్ధమైనది అవుతుంది.

6. ఈ సమీకరణ ద్రవ్య విలువలలో మార్పులకు కారణమైన అంశాలను విశ్లేషణ చెయ్యలేదు. ధరలస్థాయిల్లో మార్పులు సంభవించే క్రమాన్ని కూడా ఈ సమీకరణ వివరించలేదు.

7. ద్రవ్యము కేవలం వినిమయ మాద్యంగా పనిచేస్తుందనే ఒక లక్షణాన్ని ప్రాతిపదికగా చేసుకుని ఈ సిద్ధాంతం రూపొందించటం జరిగింది. అయితే ద్రవ్యానికి అనేక ఇతర లక్షణాలు ఉన్నాయి. వాటిని ఈ సిద్ధాంతం పరిగణలోకి తీసుకోలేదు.

8. ఫిషర్ సమీకరణ MV=PT అనే నిశ్చల సిద్ధాంతం. ఈ నిశ్చల సిద్ధాంతం ఆధునిక చలన ఆర్థికవ్యవస్థలకు వరింపచేయుటం సాధ్యం కాదు.

ఫిషర్ సిద్ధాంతం పైన తెల్పిన అనేక విమర్శలకు గురయ్యింది. సాంప్రదాయ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాన్నే కేంబ్రిడ్జి శాస్త్రవేత్తలు ద్రవ్యము విలువల నిధిగా పనిచేస్తుందనే విధిపై ఆధారపడి వివరించటం జరిగింది. ఇప్పుడు మనం కేంబ్రిడ్జి శాస్త్రవేత్తల సమీకరణను పరిశీలిద్దాం.

32.2 కేంబ్రిడ్జ్ సిద్ధాంతం

ద్రవ్య లక్షణాలలో వినిమయ మాద్యం అనే లక్షణాన్ని అధారంగా చేసుకొని ఫిషర్ సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు.అయితే కేంబ్రిడ్జి ఆర్థిక వేత్తలు ద్రవ్య విధుల్లో వినిమయ మాంద్యం కన్నా 'విలువలనిధి' అనేది ముఖ్యమైనదిగా భావించి ఈ సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించినారు. అందుచేతనే ఈ సిద్ధాంతాన్ని నగదు నిల్వల సిద్ధాంతం అని అంటారు. ఈ సిద్ధాంతం ఆల్ఫ్రేడ్ మార్షల్, ఎ.సి.పిగూ, రాబర్ట్‌సన్, జె.యం కీన్స్ మొదలైన కేంబ్రిడ్జి ఆర్థికవేత్తలతో ముడిపడి ఉంది.

ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం ద్రవ్యాన్ని డిమాండు చేయటానికి కారణం అది వినిమయ మాద్యంగా పనిచేయటం కాదని, 'విలువలనిధి'గా పనిచెయ్యటమేనని ఈ శాస్త్రవేత్తల అభిప్రాయం. ఈ సిద్ధాంతం కేవలం ద్రవ్య సప్లయ్‌పై కాకుండా ద్రవ్య డిమాండు పై ఆధారపడి రూపొందించిన సిద్ధాంతం. ద్రవ్యాన్ని డిమాండు చేయటానికి కారణం అది వినిమయ మాద్యంగా పనిచేయటం వల్ల కాదని, వివిధ ఉద్దేశాలతో ద్రవ్యాన్ని నగదు రూపంలో ఉంచుకోవాలనే కోరికపైనే ఆధారపడి ఉంటుందని ఈ శాస్త్రవేత్తలు వివరించటం జరిగింది.

మార్షల్ సమీకరణం

మార్షల్ ప్రకారం ప్రతి సమాజం తమ ఆదాయంలో కొంత నిష్పత్తిని నగదు రూపంలో ఉంచుకుంటుంది. అది 5వ భాగం కావచ్చు.

10వభాగం లేదా 20వభాగం కావచ్చు. అధిక పరిమాణంలో నగదు వనరులున్నట్లయితే వ్యాపారం సులువుగా ఉండడం, బేరమాడే అవకాశం ఉండడం పెట్టుబడి చేయటానికి అవకాశం ఉండడం లాంటి అనేక సౌకర్యాలుంటాయి. ఒకవేళ సమాజంలో ఉన్న ప్రజలు తమ ఆదాయంలో 10వ భాగాన్నే సంపదగా, 15వభాగాన్ని నగదురూపంలో ఉంచుకోవాలని అనుకుంటే ద్రవ్య సమిష్టి విలువ ఈ రెంటి మొత్తానికి సమానంగా ఉంటుంది. కాబట్టి మార్షల్ సమీకరణ ఆదాయానికి, సంపదకు ఉన్న నిశ్చల ఫలము. మార్షల్ సమీకరణ క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

$$M=kY$$

ఈ సమీకరణలో M ద్రవ్యపరిమాణం, Y= ద్రవ్య ఆదాయం

K= ద్రవ్య ఆదాయం (Y) లో నిష్పత్తి లేదా ప్రసారవేగం యొక్క వ్యుత్క్రమం. Y అనే అంశాన్ని PO తో (P=Price Level,O=Output) ప్రతిక్షేపిస్తే

$$M=k\,PO$$

or $$P=\frac{M}{kO}$$

పిగూ సమీకరణం

మార్షల్ రూపొందించిన సమీకరణ స్వరూపాన్ని పిగూ క్రింది విధంగా ఇవ్వటం జరిగింది.

$$P=\frac{kR}{M}$$

ఈ సమీకరణలో P= ధర, M= ద్రవ్యసప్లయ్

R= జాతీయాదాయం లేదా సమాజంలో మొత్తం వనరుల సముదాయం k= జాతీయదాదాయం(R) నగదు రూపంలో ఉంచుకోవాలనుకొనే నగదు నిష్పత్తి

పిగూ సమీకరణలో R అనేవి స్థిరం అనిభావిస్తే పై సమీకరణ దీర్ఘచతురస్రాకార అతిపరాల వలయరేఖను (Rectangular Hyperbola)పోలి ఉంటుంది. దీనితోపాటు బ్యాంకు డిపాజిట్లను కూడా పరిగణలోకి తీసుకుంటే (కొంతమంది తమ ద్రవ్యాన్ని బ్యాంకులో డిపాజిట్లు వలె ఉంచుకుంటారు) ఈ సమీకరణ క్రింది విధంగా విస్తరిస్తుంది.

$$P=\frac{kR}{m}\{C+h(1-C)\}$$

$$M=\frac{kR}{P}\{C+h(1-C)\}$$

పై సమీకరణలో C= ప్రజలు నగదు రూపంలో ఉంచుకోవాలనే ద్రవ్య నిష్పత్తి

(1-C)= ఆదాయంలో బ్యాంకు డిపాజిట్లు రూపంలో ఉంచుకునే నిష్పత్తి

h= బ్యాంకర్లు బ్యాంకుల్లో నగదు రూపంలో ఉంచుకొనే డిపాజిట్లలోని నిష్పత్తి పిగూ ప్రకారం k,R,c,h లు స్థిరంగా ఉంటాయి. ఈ సమీకరణ కూడా దీర్ఘచతురస్రాకార అతిపరావలయరేఖ సమీకరణ. ఈ సమీకరణలో P అనేది ధరలస్థాయి. ద్రవ్య కొనుగోలుశక్తికి సంబంధించిన సమీకరణ క్రింది విధంగా ఉంటుంది.

$$\frac{1}{P}=\frac{M}{kR[c+h(1-c)]}$$

పై సమీకరణలో k,c,h లు ధనాత్మక స్థిర రాశులు వీటి విలువలు ఒకటికన్న తక్కువగాను, సున్నా కన్నా ఎక్కువగాను ఉంటాయి. నగదు నిల్వల సమీకరణ అనేది kRP కి ఫలంగా ఉంది. ఇది ఎడమనించి కుడికి వాలుతుంది. ఎందుకంటే ద్రవ్యాన్ని ఎక్కువ పరిమాణంలో నిల్వ ఉంచుకోవాలని ప్రజలు భావిస్తే ద్రవ్య కొనుగోలు శక్తి తగ్గుతుంది. ఈ విషయాన్ని క్రింది పటం-3.2 తెలుపుతుంది.

రేఖాపటం3.2

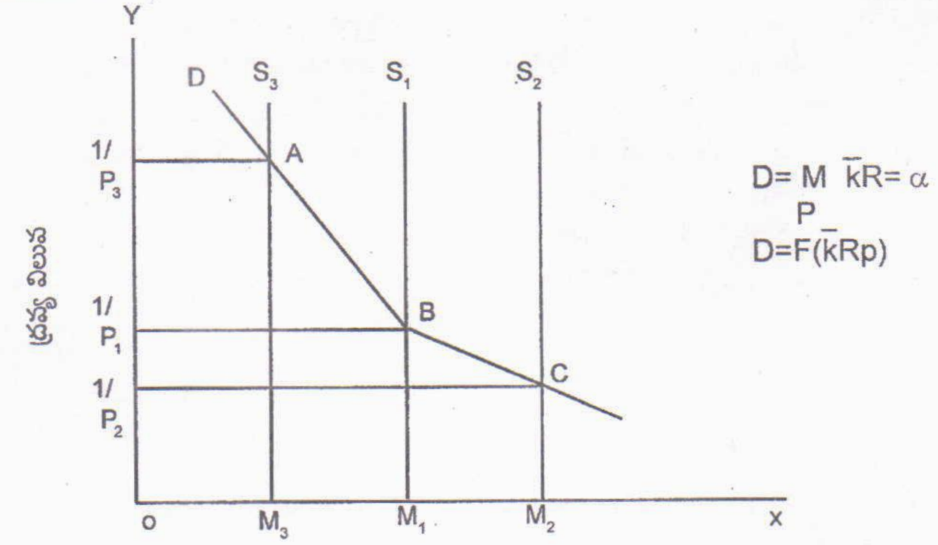

ద్రవ్య డిమాండు పరిమాణం

మార్షల్, పిగూ, వాల్రాస్ మొదలైన శాస్త్రవేత్తలు ద్రవ్య డిమాండు రేఖ లంబాతి పరావలయరేఖలా ఉంటుందని భావిస్తారు. వీరి ప్రకారము ద్రవ్య నిల్వ రెట్టింపయితే ధరలస్థాయి రెట్టింపవుతుంది.

రాబర్ట్‌సన్ సమీకరణ :

రాబర్ట్ సన్ అనే శాస్త్రవేత్త కూడా పిగూ సమీకరణను పోలిన సమీకరణను స్వల్ప భేదాలతో ఇవ్వటం జరిగింది. రాబర్ట్‌సన్ సమీకరణ క్రింది విధంగా ఉంటుంది.

$$M=kPt$$

$$P=\frac{M}{kT}$$

P = ధరలస్థాయి (ద్రవ్య విలువకు వ్యుత్క్రమం)

T = మొత్తం వస్తు, సేవలు (పిగూ సమీకరణలోని R)

k = ప్రజలు నగదు రూపంలో ఉంచుకోవాలనే ద్రవ్య పరిమాణం లేదా T నిష్పత్తి (ఈ సమీకరణ పిగూ సమీకరణ కన్నా సులువుగా పోల్చటానికి అవకాశం ఉంది).

కీన్స్ సమీకరణ :

వినియోగ వస్తువుల ప్రాతిపదికగా నగదు నిల్వల సమీకరణను కీన్స్ ఇవ్వటం జరిగింది. కీన్స్ తన సిద్ధాంతాన్ని క్రింది రెండు సమీకరణల ద్వారా వివరించటం జరిగింది.

$n=pk$ మరియు

$n=P(K+rk^1)$

పై సమీకరణల్లో n చలామణిలో ఉన్న మొత్తం ద్రవ్య పరిమాణం, p= వినియోగ వస్తువుల ధరలస్థాయి, k= ప్రజలు ద్రవ్యరూపంలో ఉంచుకోవాలనే వినియోగవస్తువుల పరిమాణం, (పిగూ సమీకరణలో kT, రాబర్ట్‌సన్ సమీకరణలో kR), k^1 = బ్యాంకు డిపాజిట్ల రూపంలో ప్రజలు ఉంచుకొనే వినియోగవస్తువులు, r= బ్యాంకు డిపాజిట్లు (k^1) లో బ్యాంకర్లు నగదు రూపంలో ఉంచుకొనే నిష్పత్తి

k, k^1 మరియు r లు స్థిరంగా ఉన్నట్లయితే n మరియు p లు సమిష్టిగా సమాన నిష్పత్తిలో పెరుగుట లేదా తగ్గుట సంభవిస్తుంది. ఈ సమీకరణ కూడా మార్షల్, పిగూ, రాబర్ట్‌సన్ సమీకరణలు పోలి ఉంది.

కేంబ్రిడ్జి సమీకరణ, ఫిషర్ సమీకరణ కన్నా అనేక విధాలుగా మెరుగైనది. అయిననూ ఈ సమీకరణ కూడా అనేక విమర్శలకు

పోనయ్యింది.

1. చలన ఆర్థిక వ్యవస్థలో ధర స్వభావాన్ని వివరించుటకు కేంబ్రిడ్జి సమీకరణ సరిపోదు. చలన ఆర్థిక వ్యవస్థలో చక్రరూప భ్రమణంలో ఏర్పడే ధరలలో మార్పులకు సంబంధించిన వివరణను కూడా ఈ సమీకరణ ఇవ్వలేదు.

2. ఈ సిద్ధాంతము అంచనా వ్యాపార డిమాండ్‌ను పరిగణలోనికి తీసుకోలేదు. నేడు అంచనా వ్యాపారం ద్రవ్య డిమాండును నిర్ణయించటంలో ముఖ్యమైన అంశము. దీనితోపాటు వడ్డీరేటును కూడా ఈ సిద్ధాంతం వివరించలేదు.

3. ఈ సిద్ధాంతంలో ఆదాయ స్థాయిలను పరిశీలించటం జరిగింది కాని ఉత్పాదకత, ద్రవ్యత్వాభిరుచి, మొదలైన వాటిని పరిగణలో తీసుకోలేదు. ఇవి ద్రవ్య విలువ నిర్ణయంలో అతి ముఖ్యమైనవి.

4. k,T, అనే అంశాలు స్థిరంగా ఉంటాయని, ద్రవ్య డిమాండు ఏకత్వ వ్యాకోత్వంగా ఉంటుందనే ప్రమేయాలు ఈ సిద్ధాంత అవాస్తవికతను తెలియజేస్తున్నవి.

5. ఈ సమీకరణలో అన్ని వర్గాల ప్రజల నగదు నిల్వలను ఒక మొత్తంగా చెప్పటం జరిగింది. కాని వివిధ ఆధాయ వర్గాల ప్రజల నగదు నిల్వలు వివిధ రకాలుగా ఉంటాయి. వారి నగదు నిల్వలను నిర్ణయించేటప్పుడు కూడా నిర్ణయకాలు భిన్నంగా ఉంటాయి మరియు వివిధ వర్గాల నగదు నిల్వల మార్పుల నిష్పత్తులు కూడా అధిక ప్రాధాన్యత కలిగిన విషయాలు. అయితే వాటికిఈ సమీకరణలో ప్రాధాన్యతలేదు.

ఫిషర్- కేంబ్రిడ్జ్ సమీకరణలో పోలికలు :

1. ద్రవ్యం వినిమయ మాధ్యంగా పనిచేస్తుందనే లక్షణంపై ఆధారపడి ఫిషర్ సమీకరణను రూపొందిస్తే, మరొక ద్రవ్య లక్షణమైన విలువల నిధిని ప్రాతిపదికగా కేంబ్రిడ్జి సమీకరణ రూపొందించబడినది.

2. ఫిషర్ సిద్ధాంతం ఒక నిర్ణీత కాల వ్యవధిలో (Period of time) విలువను గురించి వివరిస్తూ ద్రవ్య ప్రసారవేగాన్ని (V) ఉపయోగించటం జరిగింది. కేంబ్రిడ్జి సమీకరణలో ద్రవ్య విలువను ఒక నిర్ణీత సమయంలో (Point of Time) వివరిస్తూ, ద్రవ్య విలువల డిమాండు(k) ను ఉపయోగించటం జరిగింది. అయితే రెండు సమీకరణలను గమనిస్తే, ఫిషర్, సమీకరణలో (V) ని కనుగొనుటకు 1/k ఉపయోగిస్తే, కేంబ్రిడ్జి సమీకరణలో k కోసం 1/V ని ఉపయోగించటం జరిగింది. నగదు మారకపు సమీకరణ MV=PT లో V కి బదులు 1/k ని ప్రతిక్షేపిస్తే మనకు M=kPT అనే సమీకరణ వస్తుంది. ఇది నగదు నిల్వల సమీకరణ. ఈ నగదు నిల్వల సమీకరణ M=kPT లో k కి బదులు 1/V ప్రతిక్షేపిస్తే నగదు మారకపు సమీకరణ వస్తుంది.

3. రాబర్ట్‌సన్ అనే శాస్త్రవేత్త ప్రకారం రెండు సమీకరణలు ఒకే దృగ్విషయాన్ని తెలిపే రెండు పరిశీలనలు నగదు మారకపు సమీకరణ లేదా ఫిషర్‌సమీకరణ ద్రవ్యాన్ని ఒక ప్రవాహముగా భావిస్తే, నగదు నిల్వల సమీకరణ లేదా కేంబ్రిడ్జి సమీకరణ ద్రవ్యాన్ని నిల్వలగా భావించటం జరిగింది. నగదు మారకపు సమీకరణ ద్రవ్య ప్రసారవేగం (V), నగదు నిల్వల నిష్పత్తిలో నగదు నిల్వల డిమాండు (k) ప్రాతిపదికగా సమీకరణలు రూపొందించబడ్డాయి, అని అంటారు.

4. నగదు మారకపు సిద్ధాంతం కన్నా నగదు నిల్వల సిద్ధాంతం మిన్న అని అంటారు హాన్‌సన్. మార్షల్ సమీకరణం M=kY అనేది ద్రవ్య, ధరల సిద్ధాంతానికి నూతనమైన పంథా. ఈ సిద్ధాంతం ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతానికి మరొకరూపమే అనేది వాస్తవంకాదు అని హాన్సన్ అంటారు.

5. నగదు మారకపు సిద్ధాంతానికి, నగదు నిల్వల సిద్ధాంతానికి గల కీలకమైన వ్యత్యాసాన్ని క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు. మార్షల్ సమీకరణను బట్టి చూస్తే ప్రజలు ద్రవ్యాన్ని ఉంచుకోవాలనే అభిలాష వల్ల, ద్రవ్య యంత్రాంగము ద్రవ్య సప్లయ్‌ని నియంత్రణ చేయాలని ప్రయత్నించినను, ద్రవ్య డిమాండులో ఆకస్మాత్తుగా మార్పులు వస్తాయి. కావున ద్రవ్య డిమాండుకు కీలకమైన అంశం ద్రవ్యత్వాభిరుచి. ఈ అకస్మాత్తుమార్పులు (K) విలువలో మార్పులకు కారణమౌతాయి. ఫలితంగా ఆదాయం, ధరలు, స్థాయిలుకూడా మారతాయి. మార్షల్ ప్రకారం ఈ మార్పులు తగ్గేవి కావచ్చు లేదా పెరిగేవైనా కావచ్చు.

3.3 కీన్స్ ద్రవ్యత్వాభిరుచి సిద్ధాంతం

కేంబ్రిడ్జి విశ్వ విద్యాలయంలో ఆల్ఫ్రెడ్ మార్షల్ శిష్యుడైనందున, కీన్స్ సిద్ధాంతం కూడా కేంబ్రిడ్జి సిద్ధాంతం సరళిలోనే ఉంటుంది. అయితే కీన్స్ సిద్ధాతం గత సిద్ధాతం కన్న మెరుగైన విశ్లేషణను ఇవ్వటం జరుగుతుంది. కీన్స్ ప్రకారం వ్యక్తులు లేదా సంస్థలు మూడు ఉద్దేశాలకోసం ద్రవ్యాన్ని డిమాండు చేయటం లేదా ద్రవ్య నిల్వలను ఉంచుకోవటం జరుగుతుంది. అవి : 1) వ్యాపార వ్యవహారాల ఉద్దేశం

2) ముందు జాగ్రత్త ఉద్దేశం 3) అంచనా వ్యాపార ఉద్దేశం.

1. వ్యాపార వ్యవహారాల ఉద్దేశం కోసం డిమాండు :

వ్యక్తులు లేదా సంస్థలు తమ దైనందిన కార్యకలాపాల కోసం లేదా తమ ప్రణాళికా బద్ధమైన అవసరాలకోసం కొంత ద్రవ్యాన్ని డిమాండు చేస్తారు. వ్యాపార వ్యవహారాల కోసం డిమాండు చేసే పరిమాణం ఆదాయ స్థాయి మరియు సంస్థాగత అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

2. ముందు జాగ్రత్త ఉద్దేశం కోసం డిమాండు :

ప్రణాళికా బద్ధంకాని లేదా ఊహించని అవసరాలను ఎదుర్కొనటం కోసం కొంత పరిమాణంలో ద్రవ్యాన్ని ఉంచుకోవటం లేదా డిమాండు చెయ్యటం జరుగుతుంది. ఈ ఉద్దేశం కోసం డిమాండు చేసే పరిమాణం కూడా ఆదాయస్థాయి మరియు సంస్థాగత అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

కీన్స్ వ్యాపార వ్యవహారాలు ముందు జాగ్రత్త ఉద్దేశం కోసం డిమాండు చేసే పరిమాణాన్ని మొత్తాన్ని M_t గా సూచించటం జరిగింది. వ్యక్తులు, సంస్థలు ఒకే విధంగా ప్రవర్తించటం జరుగుతుందనే భావిస్తే, ఈ డిమాండ్‌ను కీన్స్ క్రింది విధంగా సూచిస్తాడు.

$$M_t = kY$$

M_t వ్యాపార వ్యవహారాలు, ముందు జాగ్రత్తకోసం ద్రవ్య డిమాండు, Y= ద్రవ్య ఆదాయము, k= ప్రసారవేగం వ్యుత్క్రమం (1/V). ఈ డిమాండు వడ్డీరేటును బట్టి మారదు.

3. అంచనా వ్యాపారం కోసం డిమాండు

వ్యక్తులు ద్రవ్యాన్ని డిమాండు చేయాలనే రెండో అవసరం అంచనా వ్యాపారం లేదా బాండ్ల రూపంలో మార్చుకోవటం. కీన్స్ తన విశ్లేషణలో వడ్డీరేటును మాత్రమే చలరాశిగా భావించాడు. బాండ్లయొక్క వర్తమాన విలువను P_v అని వర్తమాన విలువ ఫలాన్ని క్రింది విధంగా తెలియజేశాడు.

$$P_v = \frac{R}{i} \quad \text{----} \quad (1)$$

R= బాండ్ల నుంచి వచ్చే సాంవత్సరీక స్థిర రాబడి, i = వడ్డీరేటు

వ్యక్తులు తాము నిల్వచేసుకోవాలనే ద్రవ్యాన్ని నగదురూపంలో ఉంచుకుంటారా అనేదాన్ని ఇప్పుడు పరిశీలిద్దాం. వడ్డీరేటులో మార్పుండదు అని భావిస్తే, ప్రజలు ద్రవ్యాన్నిమొత్తాన్ని బాండ్ల రూపంలో ఉంచుటకు ఆసక్తి చూపుతారు. ఎందుకంటే బాండ్లవల్ల వారికి ధనాత్మక ప్రతిఫలం వస్తుంది. వడ్డీరేటు స్థిరంగా ఉండదని భావిస్తే బాండ్ల రూపంలో ఉంచుట లేదా ఉంచకపోవటం భవిష్యత్‌లో వడ్డీరేట్లలోత వచ్చే మార్పులపై ఆధారపడి ఉంటుంది. వడ్డీరేటు భవిష్యత్‌లో తగ్గుతుందని ప్రజలు భావిస్తే బాండ్లరూపంలో ఉన్న ఆస్తులపై కాపిటల్ గెయిన్స్ ఎక్కువగా పొందుతారు. అందువల్ల బాండ్లరూపంలో మార్చటం జరుగుతంది. ఒకవేళ వడ్డీరేటు పెరిగితే కాపిటల్ లాసస్ (Capital Losses) వస్తాయి. కావున నగదు రూపంలో ఉంచుకొనటానికి ఆసక్తి చూపుతారు ప్రజలు వడ్డీరేటు పెరుగుతుందా? లేదా? అనేదాన్ని అంచనావేయటాన్ని కీన్స్ క్రింది విధంగా వివరిస్తాడు.. ప్రతి వ్యక్తి సాధారణ లేదా దీర్ఘకాలిక వడ్డీరేటును వర్తమాన వడ్డీరేటుతో పోల్చి భవిష్యత్తులో వడ్డీరేటు పెరుగుతుందా? తగ్గుతుందా? అనే విషయాన్ని నిర్ణయించుకుంటాడు. ఒక వేళ సాధారణ వడ్డీరేటు, వర్తమాన వడ్డీరేటుకన్నా తక్కువగా ఉంటే భవిష్యత్తులో వడ్డీరేట్లు వర్తమాన వడ్డీరేట్లు కన్నా తగ్గుతాయని భావిస్తారు. అందుకు భిన్నంగా సాధారణ వడ్డీరేటే వర్తమాన వడ్డీరేటుకన్నాఎక్కువగా ఉంటే భవిష్యత్‌లో వడ్డీరేట్లు వర్తమాన రేట్లు కన్నా పెరుగుతాయని భావిస్తారు. దీనిని బట్టి భవిష్యత్తులో బాండ్లవల్ల లాభం వస్తుందా? నష్టం వస్తుందా? అని అంచనా వేసుకుంటారు. ఈ అంచనాలను బట్టి ఆస్తిపరులు తమ ఆస్తిని ద్రవ్యరూపంలో ఉంచాలా? లేక ద్రవ్యరూపంలో ఉంచాలా అనేది నిర్ణయించుకుంటారు.

పై వివరణను బట్టి చూస్తే అంచనా వ్యాపార డిమాండ్ వర్తమాన వడ్డీరేటుపై ఆధారపడి ఉంటుంది. కీన్స్ సమిష్టి నగదు నిల్వల అంచనా వ్యాపార డిమాండు క్రింది విధంగా కీన్స్ తెలియజేశాడు.

$$M_{sp} = h(i)$$

M_{sp}= అంచఢా వ్యాపార డిమాండ్, i= వడ్డీరేటు.

కీన్స్ తెలియజేసిన అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండును క్రింది పటం- 3.3 లో విశ్లేషించటం జరిగింది

పటం - 3.3

అంచనా వ్యాపార కోసం డిమాండు చేసే ద్రవ్య పరిమాణం

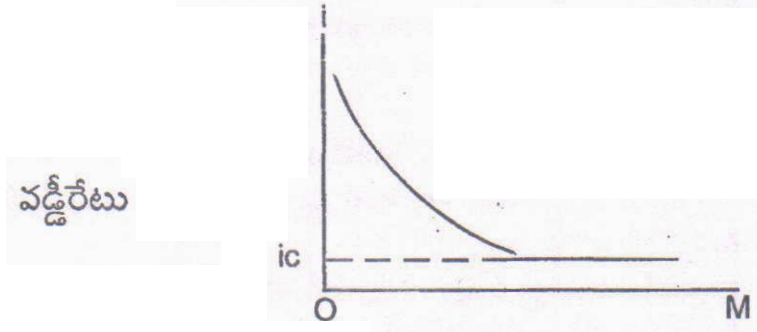

అంచనా వ్యాపారం కోసం డిమాండు చేసే ద్రవ్యపరిమాణం

పటంలో ic అనేది క్రిటికల్ వడ్డీరేటు ఈ రేటు వద్ద అంచనా వ్యాపార డిమాండు రేఖ వాలు శూన్యం అవుతుంది. దీనినే ద్రవ్యత్వ వలయం అంటారు.

కీన్స్ ప్రకారం సమిష్టి ద్రవ్య డిమాండు md వ్యాపార వ్యవహారాలు మరియు అంచనా వ్యాపార డిమాండులను కలిపితే వస్తుంది.

$md = m_t + M_{sp} = kY + h(i)$

క్రింది రేఖాపటం4.4 ద్రవ్య డిమాండును గురించి వివరిస్తుంది.

పటం-3.4

ద్రవ్య డిమాండ్‌ను రాబట్టటం

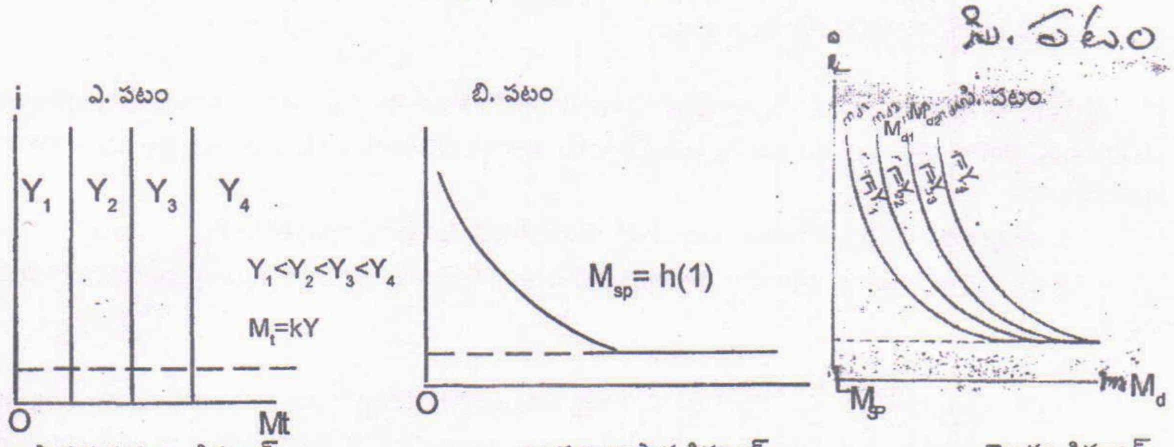

వ్యాపార వ్యవహారాల డిమాండ్ | అంచనా వ్యాపార డిమాండ్ | మొత్తం డిమాండ్

పై పటం- 3.4 ఎలో వ్యాపార వ్యవహారాల డిమాండు వివిధ ఆదాయ స్థాయిలో $Y_1<Y_2<Y_3<Y_4$ గా చూపటం జరిగింది. వడ్డీరేటుతో పాటు వ్యాపార వ్యవహారాల డిమాండు మారదు కాబట్టి ఈ డిమాండు రేఖలు Y అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటాయి. పటం- .4 బిలో అంచనా వ్యాపార డిమాండును చూపటం జరిగింది. ఈ పటంలో ద్రవ్యత్వవలయం i_c వద్ద ఏర్పడుతుంది. పటం- .4 సిలో మొత్తం డిమాండు రేఖలను చూపటం జరిగింది. ద్రవ్య ప్రసారవేగాన్ని క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు

$$Y = \frac{Y}{M_d}$$

V= ద్రవ్య ప్రసారవేగం

ఆ తరువాత కీన్స్ ప్రసారవేగం (V) స్వల్పకాలంలో స్థిరంగా ఉంటుందనే విషయాన్ని త్రోసిపుచ్చాడు. అంచనా వ్యాపార నిధులు వడ్డీరేటును బట్టి మారుతుంటాయి. అంటే m_d స్వల్పకాలంలో స్థిరంగా ఉండదు కాబట్టి నిర్ణీత ఆదాయం (Y) వద్ద V లో మార్పులు వస్తాయని కీన్స్ అంటారు.

కీన్స్ సిద్ధాంత ఆధిక్యత

కీన్స్ తన సిద్ధాంతంలో ద్రవ్య పరిమాణంలో మార్పులకు, ధరలలో మార్పులకు ప్రత్యక్షంగా సంబంధమును వివరించలేదు కాని పరోక్షంగా వివరించటం జరిగింది. కీన్స్ విశ్లేషణ సాధారణ విలువ సిద్ధాంతంలో ఒక భాగమే తప్ప స్వతంత్రమైన విశ్లేషణ కాదు. ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాల కన్నా కీన్స్ సిద్ధాంతం క్రింద విషయాలలో మెరుగైనది.

1. ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతంలో ఉన్న ముఖ్య లోపమైన ద్రవ్యరాశిలో మార్పులు ధరలను నిర్ణయిస్తాయనే లోపాన్ని కీన్స్ తొలగించాడు. ఇతని ప్రకారం ధరల స్థాయిలను ప్రభావితం చేసిది వడ్డీరేటు, పెట్టుబడి, ఉద్యోగిత, ఉత్పత్తి, వాస్తవిక ఆదాయం. కీన్స్ తన సిద్ధాంతంలో వినియోగం, పెట్టుబడి, ద్రవ్యత్వాభిరుచి, వడ్డీరేటు మొదలైన వాటిని వివరించి గత సిద్ధాంతాల కన్న మెరుగైన విశ్లేషణ ఇవ్వటం జరిగింది.

2. కీన్స్ తన సిద్ధాంతంలో ద్రవ్య సిద్ధాంతాన్ని, విలువ సిద్ధాంతాన్ని మిళితం చేశాడు. వ్యక్తిగత ధరలు, ఉత్పత్తి వ్యయం, డిమాండ్ మరియు సప్లయ్ వ్యాకోచత్వంపై ఆధారపడతాయి. కాని సాధారణ ధరలు ఉత్పత్తి వ్యయాలు, సప్లయ్,ఉద్యోగిత మొదలైన అనేక అంశాలపై ప్రభావితం అవుతాయి.

3. సాంప్రదాయ సిద్ధాంతం ద్రవ్య సప్లైని ధరలస్థాయిని తప్ప, వడ్డీరేటును పరిగణలోకి తీసుకోలేదు. అయితే వడ్డీరేటును కూడా పరిగణించి కీన్స్ వాటిని అనుసంధానం చేశాడు.

4. సాంప్రదాయ సిద్ధాంతం వలే ద్రవ్య సప్లయ్‌లో పెరుగుదల ధరలలో పెరుగుదలకు కారణం కాదని, సంపూర్ణోద్యోగితా స్థాయి దాటిన తరువాతనే ధరలు పెరుగుతాయని కీన్స వివరించాడు. అంతేకాక ఆర్థిక మాంద్య సమయంలో ద్రవ్యసప్లయ్‌ని పెంచవలసిన ఆవస్యకతను కూడా అతడు వివరించాడు.

3.4 టోబిన్ ద్రవ్యత్వాభిరుచి సిద్ధాంతం

కీన్స్ తరువాత ద్రవ్య డిమాండును ప్రాతిపదికగా చేసుకుని రూపొందించిన సిద్ధాంతం టోబిన్ ద్రవ్యత్వాభి రుచిసిద్ధాంతం. కీన్స్ రూపొందించిన అంచనా వ్యాపారపు డిమాండు సిద్ధాంతంలోని రెండు అవాస్తవిక ప్రమేయాలను టోబిన్ ఖండిస్తూ తన సిద్ధాంతాన్ని వివరించడం జరిగింది. అవి:

1. వ్యక్తులు తన ఆస్తినంతటిని ఎల్లప్పుడూ బాండ్ల రూపంలో కాని లేదా ద్రవ్య రూపంలో కాని నిల్వ చేస్తారు.

2. ప్రతివ్యక్తి సాధారణ వడ్డీ (Normal Interest Rate) రేటుతో పోల్చి భవిష్యత్తులో వడ్డీరేటు పెరుగుతుందో లేదో అని నిర్ణయానికి వస్తాడు.

ప్రమేయాలు

1. వ్యక్తులు ఎల్లప్పుడూ తమ ఆస్తిలో కొంత భాగాన్ని బాండ్ల రూపంలో మిగిలినది ద్రవ్య రూపంలో నిల్వ చేయుటకు ఆశక్తి చూపుతారు.

2. భవిష్యత్తులో వడ్డీరేటు అనిశ్చితం, భవిష్యత్తులో వడ్డీరేటు ఎంత ఉంటుందనే దానిపై వ్యక్తులు ఖచ్చితమైన అభిప్రాయానికి రావటానికి అవకాశం ఉండదు.

3. ప్రజల ఆలోచనాధోరణి ప్రకారం వ్యక్తులు ఎల్లప్పుడూ అధికంగా ఆస్తిని పొందటానికి మక్కువ చూపుతారు.

4. వ్యక్తులు ఎల్లప్పుడు వారి యొక్క ఆస్తిని వృద్ధి చేసుకోవడానికే ఆసక్తి చూపుతారు.

ఈ ప్రమేయాల ప్రాతిపదిక మీద టోబిన్ తన సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదన చేశాడు.

ఈ ప్రమేయాల ప్రాతిపదిక మీద టోబిన్ తన సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదన చేశాడు.

సిద్ధాంత ప్రతిపాదన

ఒక వ్యక్తి తన వద్దనున్న ఆస్తి మొత్తాన్ని బాండ్ల రూపంలో మార్చినట్లయితే గరిష్ట వృద్ధి ఉంటుంది. అయితే అందువల్ల గరిష్ట నష్టభయం (Risk) కూడా ఉంటుంది. ఒక వేళ తన వద్దనున్న ఆస్తి మొత్తాన్ని ద్రవ్యరూపంలో ఉంచుకున్నట్లయితే వృద్ధి శూన్యంగా ఉంటుంది. నష్టభయం కూడా శూన్యంగా ఉంటుంది. కాని వ్యక్తి తనవద్ద ఆస్తిలో కొంత బాండ్ల రూపంలో, కొంత ద్రవ్యరూపంలో ఉంచుకోవాలని భావిస్తాడు. ప్రస్తుతం ఒక వ్యక్తి నష్ట భయాన్ని నివారించుకొనేవాడని ఊహిస్తే ఇచ్చిన ప్రతిఫలరేటు (Rate of Return) వద్ద ఎక్కువ నష్ట భయం కన్నా తక్కువ నష్టభయాన్ని కోరుకుంటాడు. అతడు ఎంత ఆస్తిని బాండ్ల రూపంలో ఉంచుకుంటాడు? ఎంత ద్రవ్యరూపంలో ఉంచుకుంటారనేది, వృద్ధితోపాటు నష్టభయం లేదా నిశ్చితతో పాటు వృద్ధి రాహిత్యాల మధ్య అతని స్వభావంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆర్థిక వృద్ధి, నష్టభయాలను ఉదాసీనత వక్రరేఖల ద్వారా విశ్లేషణ చేసి టోబిన్ ద్రవ్యత్వఫలాన్ని(Liquidity Function) రూపొందించినాడు. క్రింది రేఖాపటం- 3.5 టోబిన్ విశ్లేషణను వివరిస్తుంది. క్రింది రేఖాపటంలో Y అక్షంపై నిర్ణీత కాలం తరువాత ఆస్థి విలువను, Xఅక్షంపై ఆస్థిని బాండ్లరూపంలో మార్చటం వల్ల భరించే ఆస్థినష్టభయాన్ని సూచిస్తుంది.

రేఖాపటం- 3.5

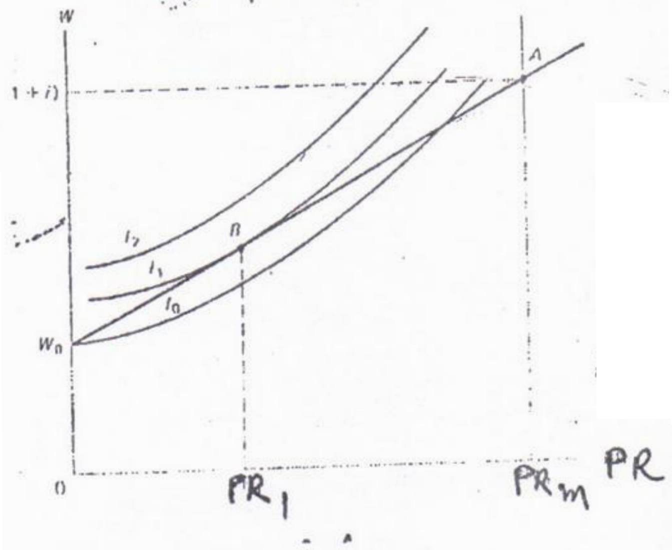

ఆస్థి నష్టభయం

ఒక వ్యక్తి తనవద్దనున్న ఆస్తిమొత్తం Wo ను బాండ్ల రూపంలోకి మార్చినట్లయితే అత్యధిక లేదా గరిష్ట నష్టభయాన్ని తీసుకుంటున్నాడు అని అర్థం. ఈ గరిష్ట నష్ట భయాన్ని PR_m గా చూపటం జరిగింది. బాండ్లపై వచ్చే ప్రతిఫలం i శాతం అని భావిస్తే, అతడు గరిష్ట నష్టభయాన్ని తీసుకున్నందున, నిర్ణీత వ్యవధి తరువాత ఆ ఆస్తి నుంచి పొందగలిగే విలువ w_o(1+i) Wo మరియు A బిందువులను కలుపగా వచ్చిన సరళరేఖ నిర్ణీతకాల వ్యవధి తరువాత ఒక వ్యక్తి ఆశించే ఆస్థి విలువకు మరియు భరించే నష్టభయాన్ని సూచించే రేఖ ఈ WoA రేఖ ఆశించిన ఆస్థి విలువ, భరించే నష్టభయ అవకాశ కారకాంశాలను తెలియజేస్తుంది. ఈ రేఖను బడ్జెట్ రేఖ లేదా బడ్జెట్ పరిమితి రేఖ (Budget Constraint Line) అని అంటారు. ఈ రేఖ Intercept Wo కాబట్టి ఈ రేఖ యొక్క వాలు క్రింది విధంగా ఉంటుంది.

$$\frac{Wo(1+i)-Wo}{PR_m} = \frac{iWo}{PR_m}$$

Wo మరియు PR_m లు స్థిరరాశులు కాబట్టి బడ్జెట్ రేఖ వాలు బాండ్ల మీద వచ్చే వడ్డీరేటు మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. బాండ్లమీద వడ్డీ రేటు పెరిగితే వాలు పెరుగుతుంది. పై రేఖా పటంలో ప్రాతిపదికగా $I_0 I_1 I_2$ రేఖలు ఆదాయ వృద్ధి, ఆస్థినష్టభయాల మధ్య వక్తుల స్వభావాన్ని తెలిపే ఉదాసీనతా వక్రరేఖలు. వీటిలో I_0 కన్నా I_1ని,I_1 కన్న, I_2ని కోరుకుంటారు. ఈ రేఖలు ధనాత్మక వాలును కలిగి ఉంటాయి. ఎందుకంటే ఆస్థి వృద్ధిని అధికంగా కోరుకుంటే ఆస్థి నష్టభయం కూడా ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఆస్థి వృద్ధిని తక్కువగా కోరుకుంటే

స్పర్శరేఖగా ఉన్న బిందువు గరిష్ట శ్రేయస్సును ఇచ్చే సమతౌల్య బిందువు. ఈ బిందువు వద్ద PR_1 అనే పరిమాణంలో నష్టభయం వ్యక్తులు వాంచించే నష్టభయం

రేఖాపటం - 3.6

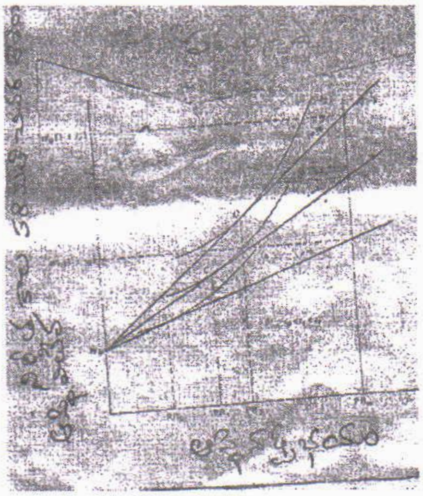

పటం–బి

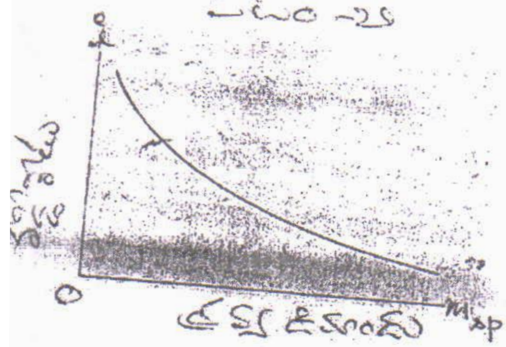

ద్రవ్య డిమాండు

పై రేఖా పటాల్లోని i_0, i_1, i_2,అనే వివిధ వడ్డీ రేట్ల వద్ద రూపొందించిన బడ్జెట్ పరిమితి రేఖలు. ఇవి $i_0<i_1<i_2$ గా ఉన్నాయి. ఆస్తిని కలిగి ఉన్న వ్యక్తి అతని బడ్జెట్ రేఖలు మరియు ఉదాసీనతా రేఖలు I_0,I_1,I_2, ల మధ్య ప్రవర్తనను పరిశీలిద్దాం. మొదట అతడు B అనే స్పర్శ బిందువు నుంచి వడ్డీ రేటు పెరిగినందు C బిందువునకు, ఆ తరువాత D అనే బిందువుకు మారటం జరిగింది. ఈ రేఖా పటాన్ని బట్టి వడ్డీరేటు పెరిగితే వ్యక్తులు ద్రవ్యాన్ని డిమాండు చేసే పరిమాణాన్ని తగ్గిస్తారు. ఈ సంబంధాన్ని 4.6 బి పటంలోచూపితే ద్రవ్య డిమాండు రేఖ ఎడమనుంచి కుడికి వాలుతుంది. ఈసంబంధాన్ని చూపటానికి కీన్స్ ఉపయోగించిన అంచనా వ్యాపార డిమాండు M_{sp} ని టోబిన్ ఉపయోగించుకోవటం జరిగింది.

అనుభావిక పరిశోధనలు (Emperical Research) వెల్లడి చేసేది ఏమిటంటే చాలా వరకు ద్రవ్యత్వాభిరుచి రేఖలు ఎడమ నుంచి కుడికే వాలుతాయి. అయితే ఎల్లప్పుడూ ఈ విధంగా ఉంటాయని చెప్పలేము. క్రింది పటాన్ని గమనిస్తే కొన్ని సందర్భాల్లో ద్రవ్య డిమాండ్‌రేఖ ఎడమనుంచి కుడికిపైకి పోతుంది.

వడ్డీరేట్లతో మార్పులవల్ల ఆస్తి ఎంపిక చేసుకునే ప్రభావాలను క్రింది రేఖా పటం-4.7 తెలుపుతుంది.

రేఖాపటం -3. 7

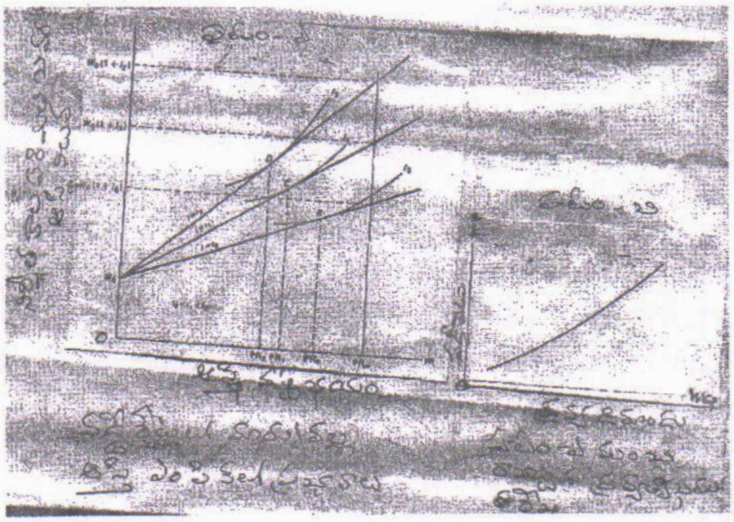

పై పటంలో వడ్డీరేటు పెరుగుచున్న కొద్దీ ద్రవ్య డిమాండు కూడా పెరుగుచున్నది. కొన్ని సందర్భాల్లో వడ్డీరేటు పెరుగుచున్న ద్రవ్య డిమాండు స్థిరంగా కూడా వుండవచ్చు. ఈ విషయాన్ని క్రింది పటం తెలియజేస్తుంది. క్రింది పటం-4. 8లో ద్రవ్యత్వాభిరుచి రేఖ Y అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంది.

పటం-3.8

వ్యక్తియొక్క ద్రవ్యత్వాభిరుచి రేఖ

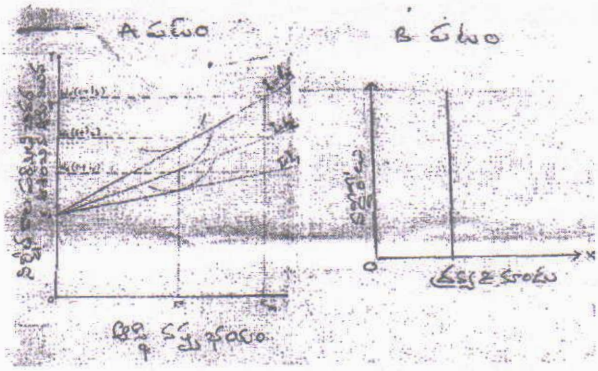

టోబిన్ సిద్ధాంతం కీన్స్ సిద్ధాంతం కన్నా మెరుగైన వివరణను ఇస్తుంది. కీన్స్ సిద్ధాంతంలోని విమర్శలను సమాధానాన్ని ఈ సిద్ధాంతం చూపింది. అంతేకాక ప్రజలు ఒకే సమయంలో వడ్డీరేటులో మార్పును ప్రాతిపదికగా తీసుకుని కొంత పరిమాణంలో నగదును, కొంత బాండ్లను ఉంచుకుంటారనే విషయాన్ని వెల్లడి చేస్తుంది.

టోబిన్ సిద్ధాంత అధీకృత

కీన్స్, టోబిన్‌లు ద్రవ్యాత్యాభి రుచిపై ఆధారపడి సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించినట్లు కన్పించినా, ఈ రెండు సిద్ధాంతాలు మధ్య చాలా వ్యత్యాసం ఉంది. ఈ రెండు సిద్ధాంతాలు ఆధారపడివ ప్రమేయాలు ప్రతిపాదనలలోనే వ్యత్యాసం ఉంది. కీన్స్ అంచనా వ్యాపార డిమాండ్‌లోని విమర్శలను అధిగమిస్తూ, మరింత సమంజసమైన ప్రమేయాలు పై రూపొందించటం జరిగింది. అందుచేతనే కీన్స్ సిద్ధాంతంపై వచ్చిన విమర్శలు ఈ సిద్ధాంతానికి లేవు.

3.5 బౌమాల్ లావాదేవీల సిద్ధాంతం

విలియమ్ జె. బౌమాల్ అనే శాస్త్రవేత్త తన ద్రవ్య లావాదేవీల సిద్ధాంతాన్ని వ్యాపార (నిల్వల) ఇన్వెంటరీల దృక్పథంలో వివరించాడు.

ద్రవ్యం సర్వాంగీకారమున్న వినిమయ సాధనం అందువల్ల ద్రవ్యాన్ని ప్రజలు తమ వద్ద ఉంచుకోవాలని ఆశిస్తారు. కాని ద్రవ్యాన్ని (నిల్వల) ఇన్వెంటరీల రూపంలో ఉంచుకోవటం చేస్తే, ఆ ద్రవ్యాన్ని బాండ్ల రూపంలో మార్చినందువల్ల వచ్చే వడ్డీ కోల్పోవలసి ఉంటుంది. ఈ కోల్పోయిన వడ్డీరేటును ద్రవ్యం దగ్గర ఉంచుకోవటం వల్ల కలిగే వడ్డీ వ్యయం (Interest Cost) అంటారు. ద్రవ్యాన్ని దగ్గర ఉంచుకోవటానికి కొన్ని వడ్డీ యేతర వ్యయాలు కూడా ఉంటాయి. ఉదాహరణకు బాండ్లు ద్రవ్యరూపంలో మార్చుకోవటానికి అయ్యే మధ్యవర్తి రుసుం, అతని వద్దకు వెళ్ళేందుకయ్యే ఖర్చులు. ఈవిధంగా ద్రవ్యాన్ని దగ్గర ఉంచుకోవాలంటే అయ్యే వడ్డీఖర్చు, వడ్డీయేతర ఖర్చులు, ప్రజల ద్రవ్యాన్ని దగరుంచు కోవాలంటే పరిమాణాన్నిబట్టి ఉంటాయి. ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యక్తులు, సంస్థలు ద్రవ్యాన్ని ఇన్వెంటరీ రూపంలో ఎంత ద్రవ్యాన్ని ఉంచుకుంటే ఖర్చు కనిష్టంగా ఉంటుందో అంత ద్రవ్యరాశిని ఉంచుకుంటారనే ఉద్దేశంతో బౌమల్ తన సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు. బౌమల్ తన సిద్ధాంతం క్రింది ప్రమేయాలపై ఆధారపడి రూపొందిచబడింది.

1) వ్యక్తులు లేదా సంస్థలకు భవిష్యత్తులోఎన్ని లావా దేవీలు జరపవలసి ఉంటుందనే విషయాలపై పూర్తి అవగాహన ఉంటుంది.

2) చెల్లింపులన్ని ఒక నిశ్చిల ప్రవాహంSteady struam లేదా నిర్ణీతక్రమంలో జరుగుతాయి.

3) ఒక సంవత్సర కాలంలో వ్యక్తులు, సంస్థలు లావాదేవీలు జరుపుటకు కావలసిన ఆదాయంY డాలర్లు.

4) వ్యక్తులు, సంస్థలు తమ లావాదేవీల కొసం కావలసిన ద్రవ్యాన్ని బాండ్లను అమ్మటంవల్ల పొందుతాయి. ఒక్కొక్కసారి బాండ్లను అమ్మినందుంవల్ల పొందిన నగదు ద్రవ్యంM_t

5) ద్రవ్యాన్ని ఇన్వెంటరీ రూపంలో ఉంచుకున్నందుకయ్యే వడ్డీ ఖర్చులేదా అవకాశవ్యయం ఒక సంవత్సరానికి ఒక డాలరుకు i డాలర్లు.

6) ద్రవ్యాన్ని తన దగ్గర ఉన్నందున వల్ల కలిగే వడ్డీయేతర వ్యయం ఒకసారి బాండ్లను ద్రవ్యంగా మార్చటానికి అయ్యే ఖర్చు b.

సిద్ధాంత ప్రతిపాదన

బౌమాల్ ప్రకారం, ఒక వ్యక్తి లేదా సంస్థ ఒక సంవత్సరకాలంలో తన లావా దేవీలు జరిపించుకోవటం అవసరమైన ద్రవ్యాన్ని బాండ్లను అమ్మిపొందవలసి ఉంటుంది. అయితే బాండ్లను ఒకేసారి అమ్మి పొందవచ్చు లేదా రెండు సార్లు అమ్మి అయినా పొంద వచ్చు. కావలసిన ద్రవ్యంy డాలర్లును, సంవత్సర మొదట్లోనే బాండ్లను అమ్మి పొందే ద్రవ్యం Mt అనుకుందాం. కావున

$$M_t = y \text{------}(1)$$

ఇప్పుడు సంవత్సరం చివరిలో అతనివద్ద ద్రవ్యం ఉండదు లేదా 'O' డాలర్లు ఉంటుంది. అందుచేత అతని వద్ద సంవత్సరకాలంలో ఉన్న సగటు ద్రవ్య రాశి $\frac{Y+O}{2}=\frac{Y}{2}$ ఈ ద్రవ్యరాశిని డిమాండ్ చేయటానికి అయ్యేఖర్చు $= Oc = \frac{Y_1}{2} = \frac{M_t i}{2}$ అవుతుంది. ఒక వేళ వ్యక్తి లేదా సంస్థ తనకు కావలసిన ఆదాయాన్ని రెండుసార్లు బాండ్లనమ్మి పొంద దలచుకుంటే

$M_t = \frac{Y}{2}$ అవుతుంది. అప్పుడు ఆరునెల్లో ఉండే సగటు ద్రవ్యరాశి (y/2) /2 ఈ ద్రవ్య అవకాశ వ్యయం $(Y/2)(I/2)_2$ సాంవత్సరిక అవకాశ వ్యయం.

$$Oc = \frac{1}{2}\left(\frac{y}{2}\right)\left(\frac{i}{2}\right) + \frac{1}{2}\left(\frac{y}{2}\right)\left(\frac{i}{2}\right) = \left(\frac{y}{2}\right)\left(\frac{i}{2}\right) \text{.........}2$$

ఇందులో i/2 అనేది అర్ధసంవత్సర వడ్డీరేటు. ఈవిధంగా ఎన్ని సార్లు బాండ్లు అమ్మి y డాలర్లు పొందినా అయ్యే వడ్డీ ఖర్చు ఒకటే నని చూపవచ్చు.

కాని బాండ్లను మార్చటానియ్యేది వడ్డీ వ్యయమే కాక వడ్డీయేతర వ్యయం'b' కూడా ఉంటుంది. ఒక సంవత్స కాలంలో జరిగిన బాండ్ల మార్పిడీలు Y/M_t అయితే సాంవత్సరీక వడ్డీయేతర వ్యయం by/M_t అవుతుంది. మొత్తం వడ్డీ వ్యయం వడ్డీయేతర వ్యయాన్ని క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

$$\left(\sigma = \frac{by}{M_t} + \frac{iM_t}{2} \text{.......}3\right)$$

మొత్తము వ్యయము (σ) కనిష్ఠంగా ఉండే ద్రవ్యరాశి (M) ని క్రింది విధంగా బౌమాల్ సూచిస్తాడు.

$$\left(M_t = \sqrt{\frac{2bY}{i}}\right)$$

పై సమీకరణను రెండు వైపులా ధరలు స్థాయి(P) తో భాగిస్తే

$$Mt = \frac{2(b/p)(y/P)}{i} = \sqrt{\frac{2BY}{i}} ....5$$

$\left(\frac{Mt}{P}\right)$ = వాస్తవ ద్రవ్య లావాదేవీల డిమాండు

B = వాస్తవిక వడ్డీయేతర వ్యయం

Y = వాస్తవిక ఆదాయం

i = వడ్డీరేటు

M = 2BY

i = ను బట్టి ద్రవ్యం దగ్గర ఉంచుకుంటే వ్యయం కనిష్ఠంగా ఉంటుంది. మరో విధంగా ఒక వ్యక్తి లేదా సంస్థ యొక్క వాస్తవిక ద్రవ్య లావాదేవీల డిమాండు వాస్తవికాదాయ వర్గమూలానికి అనులోమానుపాతం గాను, వడ్డీరేటు వర్గమూలానికి విలోమానుపాతం గాను ఉంటుంది. కాబట్టి దీనిని వర్ణమాల నియమం (Square Root Rool) అని కూడా అంటారు. అందరు వ్యక్తుల, సంస్థల మొత్తం డిమాండును సమిష్టి వ్యాపార వ్యవహారాల డిమాండు అంటాము. ఈ సమిష్టి డిమాండు పై సమీకరణం లాగే ఒకే విధంగా ఉంటుంది. పై సమీకరణనే సులువుగా(Functional Relasion Ship) సంఖ్యాత్మక సంబంధంలో చూపితే క్రింది విధంగా ఉంటుంది.

$$Mt = g\,(iY) \qquad \text{-------(6)}$$

బౌమాల్ సిద్ధాంతం రెండు ముఖ్య సిద్ధాంతపరమైన ముగింపులను ఇవ్వడం జరిగింది.

1. ద్రవ్య లావాదేవీల డిమాండ్ వడ్డీరేటును బట్టి మారుతుంది. (వడ్డీరేటు వ్యాకోచత్వం కలిగినది) ఒక నిర్ణీత ఆదాయం వద్ద వడ్డీరేటు పెరిగితే వాస్తవిక ద్రవ్య లావాదేవీల డిమాండ్ తగ్గుతుంది. కావున క్రింది పటం-4.9లో చూపిన విధంగా ద్రవ్య డిమాండ్ రేఖలు ఉంటాయి.

2. రెండవదిగా సమీకరణ 5 ప్రకారం వాస్తవిక ఆదాయం పెరుగుతుంటే వాస్తవిక ద్రవ్యలావాదేవీలు కూడా పెరుగుతాయి. అయితే వాస్తవిక ఆదాయం పెరుగదల కన్నా తక్కువగా పెరుగుతాయి.దీన్నిబట్టి చూస్తే ద్రవ్యాన్ని ఉపయోగించేటప్పుడు తరహానుసరించి ఆదాలు వస్తాయనే విషయం తెలుస్తుంది. ఈపటం- 3.1 లో బిందువుల ద్వారా రాబట్టిన డిమాండు రేఖలను పటం 9బిలో చూపటం జరిగింది. రేఖ యొక్క పుటాకార స్వభావం తరహా ననుసరించిన ఆదాలను తెలియజేస్తుంది.

రేఖాపటం-9

రేఖాపటం-ఎ

వర్గమూల సూత్రంపై ఆధారపడిన ద్రవ్య లావాదేవీల డిమాండు

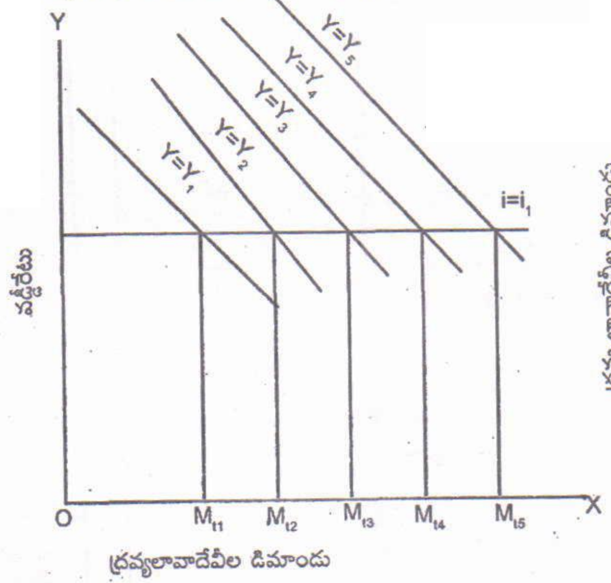

రేఖాపటం-బి

నిర్ణీత వడ్డీరేటు వద్ద ద్రవ్య లావాదేవీల డిమాండు

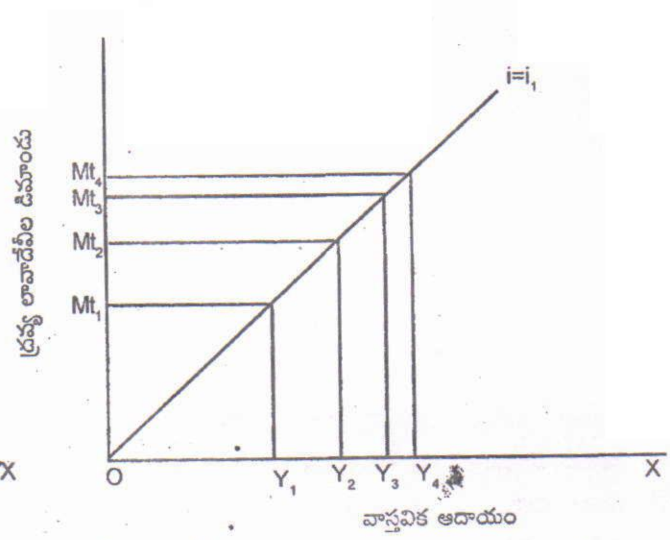

వాస్తవిక ద్రవ్యలావాదేవీల డిమాండు వాస్తవిక ఆదాయ వర్గ మూలంలో అనులోమానుపాతంగా ఉంటుందని ఈ సిద్ధాంతం తెల్పుతుంది. అంతేకాక ఒక నిర్ణీత వాస్తవిక ఆదాయ స్థాయి వద్ద వాస్తవిక ద్రవ్య లావాదేవీల డిమాండు వడ్డీరేటు వర్గమూలంలో విలోమాన పాతంగా ఉంటుంది. ఈవిధంగా బౌమాల్ సిద్ధాంతం ప్రమేయాల వద్దనుంచి ముగింపు వరకు కీన్స్ సిద్ధాంతం కన్నా మెరుగైనదని, వాస్తవానికి దగ్గరగా ఉన్నదని చెప్పవచ్చు.

కీన్స్ ద్రవ్య లావాదేవీల డిమాండ్ సిద్ధాంతం కన్న బౌమాల్ సిద్ధాంత అధిక్యత.

కీన్స్ ప్రకారం వ్యక్తులు, సంస్థలు భవిష్యత్తును అంచనా వేసిగాని లేదా అంచనా వేయకుండా గాని తమ వ్యాపార లావాదేవీలను జరిపించుకుంటారు. లావాదేవీలకు ఎంత తమవద్ద ఉంచుకొనేది వారి ఆదాయం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆదాయం ఎక్కువగా ఉంటే లావాదేవీల సంఖ్య ఎక్కువగా, తక్కువగా ఉంటే లావాదేవీల సంఖ్య తక్కువగా ఉంటుందని కీన్స్ సిద్ధాంతం తెలియజేస్తుంది.

అయితే బౌమాల్ సిద్ధాంతంలో కూడా వ్యక్తులూ, సంస్థలు కూడా తమ లావాదేవీలను జరిపించటంకోసం ద్రవ్యం ఉంచుకుంటారు అయితే బౌమాల్ ఈ విధంగా ద్రవ్యాన్ని ఉంచుకున్నందున కొంత వ్యయం అవుతుంది అంటారు. ఇతని ప్రకారం ద్రవ్య లావాదేవీల డిమాండు వాస్తవిక ఆదాయంపైనే కాక వడ్డీరేటుపై కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది.

3.6 మిల్టన్ ఫ్రీడ్‌మన్ ఆధునిక ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం

మిల్టన్ ఫ్రీడ్‌మన్ ప్రకారం ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతకర్తలు మూడు విషయాలను నమ్ముతారు.

1. ద్రవ్య డిమాండు అధిక నిశ్చలతను కలిగి ఉంటుంది.
2. ద్రవ్య సప్లయ్‌ని ప్రభావితం చేసే అంశాలు, ద్రవ్య డిమాండును ప్రభావితం చేసే వాటికన్న స్వతంత్రతను కలిగి ఉంటాయి.
3. పొదుపరితనం (Thrift) ఉత్పాదక శక్తుల వల్ల వడ్డీరేటు నిర్ణయించబడుతుంది.

ఫ్రీడ్‌మన్ ద్రవ్య డిమాండుదారులను రెండు భాగాలుగా వర్గీకరించినారు. మొదటి భాగంలో సంపదను ద్రవ్య రూపంలో ఉంచుకోవచ్చు అని భావించే సంపదను కలిగిన వారు కంటే రెండో భాగంలో ద్రవ్యాన్ని ఉత్పత్తి కారకంగా భావించే ఉద్యమదారులు అంటే సంస్థలు ఉంటాయి. ఫ్రీడ్‌మన్ ప్రకారం సంపదదారులు చేసే ద్రవ్య డిమాండు క్రింది చలరాశులపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

1. మొత్తం వాస్తవిక సంపద (W)

ఫ్రీడ్‌మన్ ప్రకారం మొత్తం వాస్తవిక సంపద అనేది మానవ సంపదను (Human Wealth) మానవేతర సంపదను కలిగి ఉంటుంది.

సంపద పెరిగితే శాశ్వతాదాయం పెరుగుతుంది. కాబట్టి ద్రవ్య డిమాండు కూడా పెరుగుతుంది. సంపదకు ద్రవ్య డిమాండుకు గల సంబంధం అనులోమ సంబంధం.

2. మొత్తం సంపదలో మానవేతర సంపదశాతం (Ω)

మొత్తం సంపదలో మానవ సంపద, మానవేతర సంపదలు ఉంటాయి. మానవ సంపద తక్కువ ద్రవ్యత్వాన్ని కలిగి ఉంటుంది. మానవేతర సంపద ఎక్కువ ద్రవ్యత్వాన్ని కలిగి ఉంటుంది. మానవేతర సంపద శాతం (Ω) మొత్తం సంపదలో తగ్గితే ద్రవ్య డిమాండు ఎక్కువగా ఉంటుంది. మొత్తం సంపదలో మానవేతర సంపదకు, ద్రవ్య డిమాండుకు గల సంబంధం విలోమ సంబంధం.

3. సాపేక్ష ద్రవ్య ప్రతిఫలరేటు

ఇతర వస్తువుల వలెనే, ద్రవ్యాన్ని నగదు రూపంలో డిమాండు చెయ్యటమనేది అందులో ఇమిడి ఉండే వ్యయంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ద్రవ్యాన్ని ద్రవ్యేతర ఆస్తి రూపంలోకి సులువుగా మార్చవచ్చు. ద్రవ్యాన్ని ఆస్తి రూపంలో మార్చనట్లయితే, ద్రవ్యేతర రూపంలో ఆస్తి ఉన్నందువల్ల వచ్చే ప్రతిఫలాన్ని కోల్పోవలసి ఉంటుంది. దీనినే ద్రవ్యాన్ని నగదు రూపంలో ఉంచుకొన్నందున జరిగే వ్యయం అని అంటారు. అయితే ద్రవ్యాన్ని దగ్గర ఉంచుకున్నందుకు అయ్యే వ్యయ పరిమాణం ద్రవ్యం నుండి వచ్చే ప్రతిఫలానికి, ద్రవ్యేతర ప్రతిఫలానికి గల వ్యత్యాసంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ద్రవ్యాన్ని దగ్గర ఉంచుకుంటే ద్రవ్యానికి ఏ ప్రతిఫలం ఉండదు. ధరల్లో మార్పు లేకుంటే ద్రవ్య విలువలో కూడా మార్పుండదు. కాని ధరలు తగ్గుతుంటే ద్రవ్య విలువ పెరుగుతుంది కాబట్టి ద్రవ్యానికి ధనాత్మక ప్రతిఫలం వస్తుంది. ధరలు పెరుగుతుంటే ద్రవ్యానికి ఋణాత్మక ప్రతిఫలం వస్తుంది. ధరల స్థాయిలో మార్పు ఏ రేటులో వస్తుందో ఆ రేటు ద్రవ్యానికి వచ్చే ప్రతిఫలం అవుతుంది. ఉదా॥కు 100 డాలర్లను నగదు రూపంలో ఉంచుకుంటే, సాంవత్సరిక ధరల తగ్గుదల 4 శాతం అని భావిస్తే, సాంవత్సరాంతానికి ద్రవ్య వాస్తవిక విలువ 104 డాలర్లు అవుతుంది. ద్రవ్య అంతర్గత ప్రతిఫలరేటు (104/100)-1=0.04. దీనినే ధరల తగ్గుదల రేటు అంటాము.

ప్రస్తుతం మార్కెట్ వడ్డీరేటు 6 శాతం అని భావిద్దాం. ఇప్పుడు ద్రవ్యాన్ని నగదు రూపంలో ఉన్నందుకు అయ్యే వ్యయం 6-4=2శాతం. ఒక వేళ ధరలు పెరుగుచున్నట్లయితే అంతర్గత ప్రతిఫలరేటు ఋణాత్మకంగా ఉంటుంది. ఇప్పుడు మనం ధరల స్థాయి P అని భావించి, ధరలలో వచ్చిన మార్పు ΔP అని భావిస్తే, ద్రవ్యంపై వచ్చే ప్రతిఫలరేటు ΔP/P అవుతుంది. ద్రవ్యేతర ఆస్తులపై వచ్చే ప్రతిఫలరేటు i అని అనుకుందాం. ధరలు పెరుగుచున్నట్లయితే ద్రవ్యాన్ని ఉంచుకున్నందున వచ్చే ప్రతిఫలరేటు –(ΔP/P) అవుతుంది. ద్రవ్యేతర ఆస్థితో పోల్చి చూస్తూ ద్రవ్యంపై వచ్చే ప్రతిఫలరేటు (–ΔP/P)-1 అవుతుంది. ధరలు తగ్గుతుంటే ప్రతిఫల రేటు ధనాత్మకంగా ఉంటుంది.

ద్రవ్య ప్రయోజనాన్ని నిర్ణయించే ఇతర చలరాశులు

ఆర్థిక వ్యవస్థపై ప్రజలకున్న అవగాహన ద్రవ్య డిమాండును ప్రభావితం చేస్తుంది అని స్థూలంగా చెప్పవచ్చు. భవిష్యత్తులో యుద్ధం లేదా ఆర్థిక తిరోగమనంగాని వస్తుందని ప్రజలు భావిస్తే ద్రవ్య డిమాండు పెరుగుతుంది. మూలధన మార్కెట్‌లో అస్థిరత్వం ఏర్పడడం వల్ల బాండ్లు, ఈక్విటీవాటాల టర్నోవర్ పెరిగి ద్రవ్య డిమాడు పెరుగుతుంది. ఈ విధంగా ఇతర అంశాలు ద్రవ్య ప్రయోజనాన్ని ప్రభావితం చేయటం తద్వారా ద్రవ్య డిమాండును ప్రభావితం చెయ్యటం జరుగుతుంది. ఈ అంశాలను పరిగణలో తీసుకోవడం కోసం ఫ్రీడ్‌మన్ 'U' అనే చలరాశిని జత చేశాడు. వ్యక్తుల డిమాండు ఫలం లేదా వ్యక్తులు (సంపదపరుల) ద్రవ్యాన్ని డిమాండు చేసే పరిమాణాన్ని ఫ్రీడ్‌మన్ కింది విధంగా సూచించటం జరిగింది.

$$M_d = f(W, \Omega, i, \Delta P/P, U) \text{-(1)}$$

ఈ ఫలంలో M_d అనేది వాస్తవిక నగదు నిల్వలను సూచిస్తుంది. 'W' కు సంబంధించిన నమ్మకమైన సమాచారం లభ్యం కాకపోవటం ఇందులో ప్రధాన సమస్య. W= Yp÷i కావున W స్థానంలో Yp ని ఫ్రీడ్‌మన్ ఉపయోగించాడు. Yp అంటే శాశ్వత ఆదాయం. ఇప్పుడు(1)వ సమీకరణం క్రింది విధంగా మారుతుంది.

$$Md = F(Yp, \Omega, i,, \Delta P/P, U) \text{----(2)}$$

వ్యక్తిగత ద్రవ్య డిమాండులన్నింటినీ కలిపితే సమిష్టి ద్రవ్య డిమాండు ఫలం (సంపద పరులందరి) వస్తుంది. కాబట్టి 2వ సమీకరణనే సమిష్టి డిమాండు ఫలంగా భావించవచ్చు. ఎందుకంటే సమిష్టి డిమాండు ఫలం సమిష్టి డిమాండు ఫలాన్ని పోలి ఉంటుంది.

సంస్థల డిమాండు ఫలం

సంస్థలు ద్రవ్యాన్ని ఉత్పత్తి సాధనంగా భావిస్తాయి. వ్యాపార సంస్థల వద్ద ఉండే సంపద అంతా మానవేతర సంపద రూపంలో ఉంటుంది.

క్నాబట్టి చలరాశి 'Ω' ఒకటికి సమానంగా లేదా ఏకత్వాన్ని కలిగి ఉంటుంది. అందుచేత చలరాశి Ω వ్యాపార సంస్థల ద్రవ్య డిమాండును నిర్ణయించే అంశం కాదు. కాబట్టి దీన్ని వ్యాపార సంస్థల డిమాండు ఫలంలో తీసుకోనవసరంలేదు. సంస్థల డిమాండు ఫలంలో ఫ్రీడ్‌మన్ జత చేసిన చలరాశి వ్యాపార కార్యకలాపాల్లోని తరహా . ఇది ద్రవ్య డిమాండును ప్రభావితం చేస్తుంది. ఫ్రీడ్‌మన్ ద్రవ్య డిమాండును నిర్ణయించే చలరాశిగా వ్యాపార ఆదాయాన్ని భావించాడు. వ్యక్తుల వలెనే సంస్థలుకూడా వడ్డీరేట్లతో లేదా ధరలలో వచ్చే మార్పులకు ప్రభావితం అవుతాయి.

ద్రవ్య డిమాండును నిర్ణయించే వ్యక్తులు లేదా సంస్థల చలరాశులను పోల్చి చూస్తే, చలరాశి Ω ప్రభావం తప్ప మరేమీ కన్పించదు. ఈ చలరాశి ప్రభావం సంస్థలలో లేనందున సంస్థల డిమాండు Ω లేకుండా ఉంటుంది. కాబట్టి సంస్థల డిమాండు ఫలాన్ని క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

$$\left(Md = f\left(Yp, i, \frac{\Delta P}{P}, U\right)\right) \ldots\ldots 3$$

మొత్తం ద్రవ్య డిమాండు

వ్యక్తుల ద్రవ్య సమీకరణను, సంస్థల డిమాండ్ సమీకరణను గమనిస్తే చలరాశి 'Ω' లో తప్ప మరే మార్పు కన్పించదు.ఈ రెండు సమీకరణలను జతచేసి ఫ్రీడ్‌మన్ మొత్తం డిమాండు ఫలాన్ని ప్రతిపాదించాడు.

$$M_d = f(Yp, \Omega, i, \Delta P/P, U) \text{---}(4)$$

సమీకరణ (4)లో Md= సమిష్టి ద్రవ్య డిమాండు, Yp= సమిష్టి శాశ్వత ఆదాయం

ప్రస్తుతం ధరలు స్థిరంఅని, Ω,U, లు సంస్థాగత చలరాశులని, అవి స్థిరంగా ఉంటాయని భావిస్తే సమీకరణ (4)క్రింది విధంగా మారుతుంది.

$$M_d = f(Yp, i,) \text{---}(5)$$

ఈ సమీకరణను (5), మరింత సులువుగా చేయవచ్చు. శాశ్వత ఆదాయం గత సంవత్సరాల భారిత సగటు కాబట్టి ఈ ఆదాయం కొంతకాలం మారదు. అందువల్ల Yp=Y కావున పై (5)వ సమీకరణ క్రింది విధంగా మారుతుంది.

$$Md = f(Yi,)$$

కీన్స్-బౌమాల్-టోబిన్ సిద్ధాంతాల సమన్వయమే ఫ్రీడ్‌మన్ సిద్ధాంతం.

మిల్టన్ ఫ్రీడ్‌మన్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాన్ని కీన్స్-బౌమాల్-టోబిన్‌ల సమన్వయంగా చెప్పవచ్చు. కీన్స్ సమీకరణ Msp= h(i), బౌమాల్ సమీకరణ Mt=g(i,Y) లను కలిపితే

$$Md = M_t + M_{sp}$$
$$= g(i,Y) + h(i)$$

ఈ రెండూ వేరు వేరు భాగాలుగా ఉన్నవి. ఈ విధంగా ఉన్న వాటిని కలిపి రాసుకోవచ్చు.

$$Md = f(i,Y)$$

ఈ సమీకరణను, ఫ్రీడ్‌మన్ సమీకరణను గమనిస్తే ఒకే విధంగా ఉన్నాయి. అయితే ఫ్రీడ్‌మన్ సిద్ధాంతంలో Ω,U లు సంస్థాపరమైన చలరాశులని, ఇవి స్వల్పకాలంలో స్థిరంగా ఉంటాయని, గత కాలంలో ఆదాయంలోమార్పు లేదని ప్రమేయం చేయటం వల్ల కీన్స్, బౌమాల్, టోబిన్ సిద్ధాంతాల సమన్వయంగా కన్పిస్తుంది. అయితే సిద్ధాంతపరంగా ఈ రెండూ ఒకటి కాదు అని మాత్రం గుర్తించాలి.

3.7 సారాంశం

ఈ భాగంలో మనం ద్రవ్య విలువలలో వచ్చే మార్పులను విశ్లేషించటానికి రూపొందించిన వివిధ శాస్త్రవేత్తల సిద్ధాంతాలను గూర్చి తెలుసుకున్నాం. సాంప్రదాయ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతంలో భాగాలైన ఫిషర్ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం ద్రవ్య లక్షణమైన మారక సాధనాన్ని ఆధారంగా చేసుకుని రూపొందిస్తే, విలువల నిధి అనే లక్షణంపై ఆధారపడి కేంబ్రిడ్జి సిద్ధాంతం రూపొందించబడింది. ఈ సిద్ధాంతాలలో ఉన్నలోపాలను అధిగమిస్తూ, కీన్స్ ద్రవ్యత్యాభిరుచి సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు. అయితే కీన్స్ సిద్ధాంతంలో ఉన్న లోపాలైన 1) వ్యక్తులు ఎల్లప్పుడూ ఆస్తినంతటినీ బాండ్ల రూపంలో లేదా ద్రవ్య రూపంలో ఉంచుకుంటారు.2) సామాన్య వడ్డీరేటుతో వర్తమానవడ్డీ రేటును పోల్చి భవిష్యత్తులో వడ్డీరేటు పెరుగుతుందో లేదో అనే నిర్ణయాన్ని చేస్తారనే వాటిని విమర్శిస్తూ, టోబిన్ కూడా ద్రవ్యత్వాభిరుచిపై ఆధారపడి సిద్ధాంతాన్ని

వడ్డీరేటు పెరుగుతుందో లేదో అనే నిర్ణయాన్ని చేస్తారనే వాటిని విమర్శిస్తూ, టోబిన్ కూడా ద్రవ్యత్వాభిరుచిపై ఆధారపడి సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు. టోబిన్ ప్రకారం వ్యక్తులు తమ ఆస్థిలో కొంత బాండ్ల రూపంలో కొంత ద్రవ్య రూపంలో ఉంచుకోవటం జరుగుతుందనీ, వ్యక్తులు ఎల్లప్పుడు తక్కువ ఆస్తికంటే ఎక్కువ ఆస్థిని కోరుకుంటారని, వ్యక్తులు తమ ఆస్థిని వృద్ధి చేయుటకు ఆసక్తి చూపుతారనే ప్రమేయాలపై ఆధారపడి, వ్యక్తులు తన శ్రేయస్సును గరిష్టం చేసుకోవడాన్ని వివరించాడు. అయితే బౌమాల్ అనే శాస్త్రవేత్త తన సిద్ధాంతంలో ద్రవ్యాన్ని దగ్గర ఉంచుకున్నందుకు కొంత వ్యయాన్ని భరించవలసి వస్తుందని విచక్షణతో వ్యవహరించే వ్యక్తులు దీన్ని కనిష్టం చేసుకోవాలని ప్రయత్నిస్తారని భావించి తన సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు. ఆ తరువాత రూపొందించబడిన మిల్టన్ ఫ్రీడ్‌మన్ సిద్ధాంతంలో ద్రవ్యం ఒక మూలధన ఆస్థిగా భావించి సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు. ఇతని ప్రకారం వాస్తవిక ద్రవ్య డిమాండును నిర్ణయించే అంశాలు ఏవంటే మొత్తం శాశ్వత ఆదాయం మొత్తం ఆస్తిలో మానవేతర ఆస్తి, వడ్డీరేటు, ధరలలో మార్పురేటు మొదలైనవి. మిగిలిన వాటిలో మార్పులేనట్లయితే, శాశ్వత ఆదాయం పెరిగితే డిమాండు పెరుగుతుంది. తగ్గితే డిమాండు తుగ్గతుంది.

3.8 గుర్తుంచుకోవలసిన విషయాలు

1. సాంప్రదాయ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతం రెండూ దృక్కోణాలలో రూపొందించబడింది.

   ఎ. నగదు మారకపు భావన లేదా ఫిషర్ సిద్ధాంతం

   బి. నగదు నిల్వల భావన లేదా కేంబ్రిడ్జ్ సిద్ధాంతం

2. ఫిషర్ సిద్ధాంతంలో ఫిషర్ ద్రవ్యలక్షణమైన 'మారకపు సాధనం' అనేదాన్ని ప్రాతిపదికగా తీసుకుని రూపొందించాడు. ఫిషర్ సమీకరణ ద్రవ్య సప్లయ్ (MV)= ద్రవ్య డిమాండు (PT), బాంకు ద్రవాన్ని కూడా జతచేసిన సమీకరణ ద్రవ్య సప్లయ్ (MV+M'V')= ద్రవ్య డిమాండు (PT)

3. కేంబ్రిడ్జ్ సిద్ధాంతం ద్రవ్య లక్షణమైన విలువల నిధిపై ఆధారపడి రూపొందించబడింది. ఈ సిద్ధాంతంలో పిగూ ఇచ్చిన సమీకరణ ద్రవ్య సప్లయ్ (M)= ద్రవ్య డిమాండు (kY) లేదా

$$M= k^{PO}$$ గానూ

రాబర్ట్ సర్ సమీకరణ M=kPT మరియు కీన్స్ సమీకరణ N=pk గా వివరించటం జరిగింది.

4.ఎ) కీన్స్ ప్రకారం ద్రవ్యాన్ని డిమాండు చేసే ఉద్దేశాలు మూడు . అవి. 1. వ్యాపార వ్యవహారాలు. 2. ముందు జాగ్రత్త 3. అంచనా వ్యాపారం. వ్యాపార వ్యవహారాలు, ముందుజాగ్రత్తల డిమాండు ఆదాయంపై ఆధారపడి ఉంటే, అంచనా వ్యాపార డిమాండు వడ్డీరేటుపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

బి) కీన్స్ ప్రకారం వ్యాపార వ్యవహారాల డిమాండు సమీకరణ (Md= kY) అంచనా వ్యాపార డిమాండు సమీకరణ (M_4= h(i) మొత్తము డిమాండును క్రింది విధంగా చెప్పవచ్చు.

$$Md= M_1+M_4-kY+j(i)$$

5.ఎ. టోబిన్ సిద్ధాంతం ప్రకారం వ్యక్తులు ఆస్తిని కొంత ద్రవ్యరూపంలో, కొంత బాండ్ల రూపంలో ఉంచుకుంటారు.

బి) వ్యక్తులు ఎల్లప్పుడు ఆస్థిని ఎక్కువగా పొందటానికి, ఆస్తిని వృద్ధి చేసుకోవటానికి ఆసక్తి చూపుతారు.

సి) సాధారణంగా ప్రజలు ఆర్థిక వృద్ధిని ఎక్కువగా కోరుకుంటే, నష్టభయం కూడా ఎక్కువగా ఉంటుంది. ప్రజలు ఆర్థిక వృద్ధిని తక్కువగా కోరుకుంటే నష్టభయం కూడా తక్కువగా ఉంటుంది. ఈరెంటి మధ్య అతడు పొందే గరిష్ట శ్రేయస్సును గూర్చి ఉదాసీనత వక్రరేఖద్వారా టోబిన్ వివరిస్తాడు. ఆస్థినష్టభయానికి, నిర్ణీతకాల పరిమితి చివర ఆశించిన ఆస్థి విలువకు సంబంధించిన బడ్జెట్‌రేఖ, ఉదాసీనత వక్రరేఖలు స్పర్శించుకున్న బిందువువద్ద గరిష్ట శ్రేయస్సులభ్యమౌతుందని టోబిన్ వివరిస్తాడు.

6. ఆర్థిక వ్యవస్థలో ప్రజలు ద్రవ్యాన్ని దగ్గర ఉంచుకుంటే కొంత వ్యయాన్ని భరించవలసి ఉంటుంది. కాబట్టి ఈ వ్యయం కనిష్టం చేసే ద్రవ్య మొత్తాన్ని తమ దగ్గర ఉంచుకుంటారని బౌమాల్ అంటారు. ఈ వ్యయాలలో వడ్డీ ఖర్చు మరియు ఇతర వ్యయాలు ఉంటాయి. ఈ వ్యయాలు కనీసంగా ఉండే పరిమాణాని బౌమాల్ క్రింది విధంగా సూచిస్తాడు.

$$Mt= \overline{2BY}$$

7.ఎ) మిల్టన్ ఫ్రీడ్‌మన్ ప్రకారం, వ్యక్తిగత డిమాండు ఫలము, సమిష్టి డిమాండును పోలి ఉంటుంది. రెంటినీ ఒకే విధంగా చూపుతాము. అది :

$$M_d = f(Yp, \Omega, i, \Delta P/P, U)$$

సంస్థల డిమాండు ఫలంలో చలరాశి Ω ప్రభావం ఉండదు. రెంటినీ జతచేస్తే మొత్తం డిమాండు ఫలం కూడా పై విధంగానే ఉంటుంది.

బి) చూడటానికి మిల్టన్-ఫ్రీడ్‌మన్‌సమీకరణ కీన్స్-బౌమాల్-టోబిన్ సమీకరణల సమన్వయంలా కన్పించినా, సిద్ధాంత పరంగా ఒకటి మాత్రం కాదు.

3.9 ముఖ్య పదాలు

1. ప్రసారవేగం : నిర్ణీత కాల వ్యవధిలో ద్రవ్య యూనిట్ చేతులు మారిన సంఖ్య
2. ద్రవ్యత్వాభిరుచి: ద్రవ్యాన్ని నగదు రూపంలో ఉంచుకోవాలనే అభిలాష
3. సాధారణ వడ్డీరేటు : దీర్ఘకాలిక వడ్డీరేటు
4. నష్ట భయం: భవిష్యత్తులో అనిశ్చితత్వం.

3.10 స్వయం సమీక్షా ప్రశ్నలు

1. సాంప్రదాయ ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాన్ని విమర్శనాత్మకంగా వివరించుము?
2. కేంబ్రిడ్జ్ నమూనా, ఫిషర్ నమూనాకన్నా మెరుగైనది- చర్చించుము?
3. కీన్స్ ద్రవ్య డిమాండు సిద్ధాంతాన్ని గూర్చి వివరించుము?
4. బౌమాల్ ద్రవ్య లావాదేవీల సిద్ధాంతాన్ని తెలిపి, ఏ విధంగా ఈ సిద్ధాంతం కీన్స్ సిద్ధాంతం కన్నా మెరుగైనదో తెల్పండి?
5. జేమ్స్ టోబిన్ సిద్ధాంతాన్ని విమర్శనాత్మకంగా చర్చించుము?
6. మిల్టన్ ఫ్రీడ్‌మన్ ఆధునిక ద్రవ్యరాశి సిద్ధాంతాన్ని వివరించుము?
7. కీన్స్ తరువాత రూపొందించిన ద్రవ్య డిమాండు సిద్ధాంతాలను క్లుప్తంగా వ్రాయుము?

3.11 చదువ వలసిన పుస్తకాలు

1. F.R. Glahe : 'Macro Economics' Theory and Policy, Harcourt Brace, Jovanovich,INC,1973.
2. James Tobin: "Liquidity Preference as a Behaviour Towards Risk", Review of Economic Studies, February 1958, P.P65-86.
3. W.J. Baumol : 'The Transactions Demand For Cash-A Restatement in Studies in Quanitity Theory of Money', M.Friedman (ed), Univirsity of Chicago Press, Chicago, 1957, P.P.3-21.
4. D.E.W,. Laidler : ' The Demand for Money', International Text Book Company, Scranton. 'PENNSTLVANIA', 1969.

పాఠము - 4

ఆధునిక వడ్డీ సిద్ధాంతం

లక్ష్యాలు : ఆదాయం, వడ్డీరేటు ఒకదానిపై ఒకటి ఆధారపడి ఉండటం వలన వాస్తవ, ద్రవ్య కారకాలను విలీనం చేసి వాస్తవ ద్రవ్య మార్కెట్లలో ఒకే సమయంలో సమతౌల్య సాధన ఏవిధంగా సమకూరుతుందో ఈ భాగం వివరిస్తుంది. హిక్స్ - హన్సన్లు రూపొందించిన IS-LM నమూనా ద్వారా ఒకే సమయంలో ఆదాయస్థాయిని, వడ్డీరేటు నిర్ణయాన్ని ఈ భాగం పరిశీలిస్తుంది.

4.1 పరిచయం

4.2 వస్తు,ద్రవ్య మార్కెట్ల పరస్పర సంబంధం

4.3 ప్రమేయాలు

4.4 వస్తుమార్కెట్ సమతౌల్యం - IS రేఖ

4.5 ద్రవ్యమార్కెట్ సమతౌల్యం - LM రేఖ

4.6 వస్తుమార్కెట్, ద్రవ్యమార్కెట్ల సమగ్ర సమతౌల్యం

4.7 IS రేఖలో మార్పులు

4.8 LM రేఖలో మార్పులు

4.9 పెట్టుబడి, ద్రవ్యసప్లయ్‌లలో ఏక కాలంలో జరిగే మార్పులు

4.10 కీనీషియన్ రేంజ్, ఇంటర్మీడియట్ రేంజ్, క్లాసికల్ రేంజ్.

4.11 ముగింపు

4.12 ముఖ్యపదాలు

4.13 స్వయం సమీక్ష ప్రశ్నలు

4.14 చదువవలసిన పుస్తకాలు

4.1. పరిచయం :

సంప్రదాయ శాస్త్రవేత్తలు ప్రతిపాదించిన పొదుపు పెట్టుబడి సిద్ధాంతం కానీ, నవ్య సంప్రదాయ సిద్ధాంతం కానీ, కీన్స్ ప్రతిపాదించిన ద్రవ్యత్వాభిరుచి వడ్డీ సిద్ధాంతం కానీ వడ్డీరేటు ఎటా నిర్ణయించబడుతుందనే అంశాన్ని సంతృప్తికరంగా వివరించలేకపోయాయి. ఆధునిక కాలంలో అర్థశాస్త్రవేత్తలు ప్రొఫెసర్. హిక్స్, ప్రొఫెసర్, హాన్‌సన్‌లు సాంప్రదాయ, కీన్స్ వడ్డీ రేటు నిర్ణయ సిద్ధాంతాలను గూర్చి ముఖ్యమైన అంశాలను సేకరించి ఒక కొత్త సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించారు. దీనిని ఆధునిక వడ్డీ సిద్ధాంతం అనీ, IS-LM నమూనా అనీ, వాస్తవిక ద్రవ్యరంగాల సమీకృత నమూనా అనీ, హిక్స్ - హాన్‌సన్ నమూనా అనీ పిలుస్తారు. సంప్రదాయ ఆర్థికవేత్తల, కీన్స్ వడ్డీరేటు సిద్ధాంతాలు విడివిడిగా పరిశీలిస్తే వడ్డీరేటును నిర్ణయించడానికి, ఆదాయస్థాయి ఇవ్వబడినదని ప్రమేయం చేశారు. అంటే ఈ సిద్ధాంతాలలో ఆదాయస్థాయి తెలియకుంటే వడ్డీరేటు నిర్ణయించలేము. కీన్స్ ఆదాయ నిర్ణయ సిద్ధాంతంలో వడ్డీరేటు ఇవ్వబడినదని ప్రమేయం చేశారు. అంటే

వడ్డీరేటు తెలియకుంటే ఆదాయస్థాయి తెలుసుకోలేము. కానీ వడ్డీరేటుకానీ, ఆదాయం కానీ స్థిరంగా ఉంటుంది అనే ప్రమేయం అవాస్తవికం. అందువల్ల వడ్డీరేటు, ఆదాయస్థాయి రెండూ వెనువెంటనే తెలుసుకునేందుకు వీలయ్యే సిద్ధాంతం వాస్తవ సిద్ధాంతం. ఈ సిద్ధాంతాన్ని J.R. హిక్స్, హాన్‌సన్ రూపొందించారు.

4.2 వస్తు, ద్రవ్యమార్కెట్ల పరస్పర సంబంధం :

ఈ సిద్ధాంతంలో ఆర్థికవ్యవస్థ రెండు ముఖ్యరంగాలుగా విభజింపబడింది. మొత్తం ఆదాయం, మొత్తం వ్యయానికి సమానమైనప్పుడు వస్తురంగంలో సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. అంటే $Y = C + I$ లేదా మొత్తం పెట్టుబడి మొత్తం పొదుపుకు సమానమైనపుడు వస్తురంగంలో సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. అంటే $S = I$ ద్రవ్య సప్లయ్, ద్రవ్య డిమాండుకు సమానమయినపుడు ద్రవ్యరంగంలో సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. i.c. ms = md అంటే ఇది వడ్డీరేటును నిర్ణయిస్తుంది. వస్తురంగం ద్రవ్యరంగంపై ఎలా ఆధారపడి ఉందో, ద్రవ్యరంగం వస్తురంగంపై ఎలా ఆధారపడి ఉందో, ఏవిధంగా వడ్డీరేటును నిర్ణయించడానికి ఆదాయస్థాయి అవసరమో, ఆదాయస్థాయిని నిర్ణయించడానికి వడ్డీరేటు అవసరమో పటము 12.2 ద్వారా తెలియచేయవచ్చు.

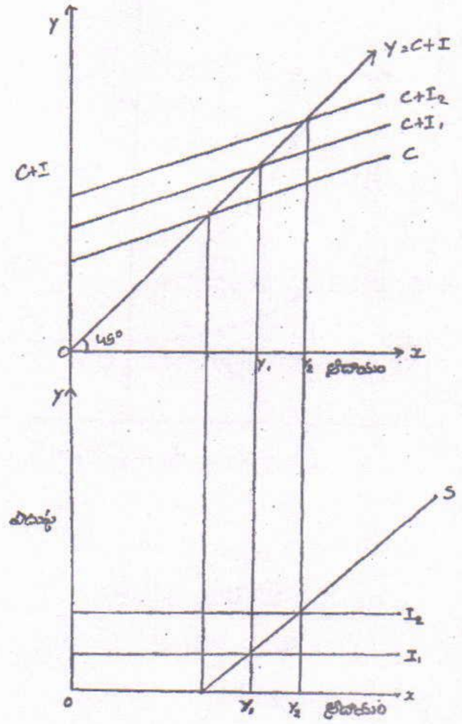

పటం (12.2) సమతౌల్య ఆదాయ స్థాయి.

Part A - X అక్షం - ఆదాయం

○ Y అక్షం - C + I

Part B - X అక్షం - ఆదాయం

○ Y అక్షం - పొదుపు

Part A - వినియోగ ఫలం

Part B - పొదుపు ఫలం

పటం 4.2.లో Part -Ⓐ లో ఎక్కడైతే 'C'. రేఖ 45^0 రేఖను ఖండిస్తుందో అక్కడ C = Y Part - Ⓑలో S = O వస్తుంది. రెండు రంగాల ఆర్థికవ్యవస్థలో మొత్తం వ్యయం = C + I.

పటం 4.2 Part -Ⓐ లో మొత్తం వ్యయరేఖ $C + I_1$ ఎక్కడైతే 45^0 రేఖను ఖండిస్తుందో అది ఆదాయాన్ని నిర్ణయిస్తుంది. నిర్ణయించబడిన ఆదాయం. Y_1 అలాగే Part B లో S రేఖ ఎక్కడైతే I ను ఖండిస్తుందో అది కూడా ఆదాయాన్ని నిర్ణయిస్తుంది. నిర్ణయించబడిన ఆదాయం. Y_1 ఇక్కడ I_1 పెట్టుబడి స్వయంప్రేరిత పెట్టుబడి అనుకుందాం. కానీ నిజానికి వడ్డీరేటు పెట్టుబడిని నిర్ణయిస్తుంది. మొత్తం వ్యయరేఖ $C + I_1$ నుంచి $C + I_2$ గా మార్పు చెందడానికి కారణమైన వడ్డీరేటును పటం 4.2లో చూపబడలేదు. కానీ, వడ్డీరేటు తగ్గడం వలన పెట్టుబడి I_1 నుంచి I_2 కి పెరిగి C + I రేఖ $C + I_1$ స్థితి నుంచి $C + I_2$ గా చూపించబడింది. కాబట్టి ఇక్కడ ఒక నిర్ణీతమైన వడ్డీరేటును ప్రమేయంగా తీసుకుని 4.2 రేఖాపటాన్ని విశదీకరించడం జరిగింది. ఈవిధంగా వస్తుమార్కెట్‌కు, వడ్డీరేటుకు సంబంధం ఉంది.

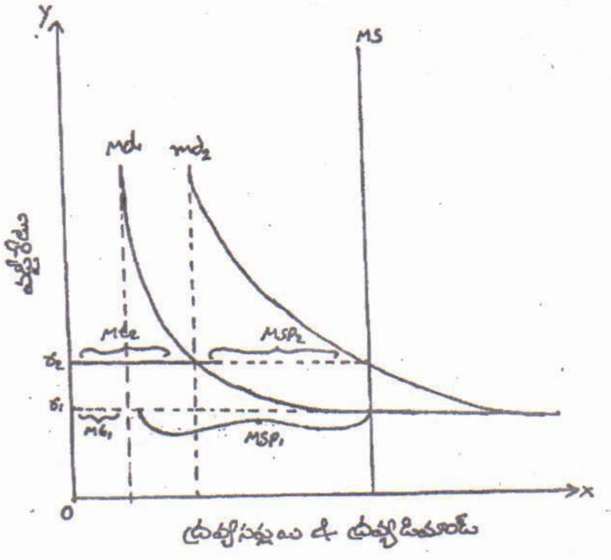

పటం 4.2 సమతౌల్య వడ్డీరేటు

X అక్షం - ద్రవ్యసప్లయ్ మరియు ద్రవ్య డిమాండ్

Y అక్షం - వడ్డీరేటు

అదేవిధంగా పటం 4.2 లో ద్రవ్య సప్లయ్ MS స్థిరంగా ఉండి ద్రవ్య డిమాండు Md_1 నుంచి Md_2 కు పెరగడం వలన వడ్డీరేటు r_1 నుంచి r_2 కు పెరిగింది. ద్రవ్య డిమాండులో మూడు భాగాలున్నాయి. అవి

1. దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్యడిమాండు

2. ముందు జాగ్రత్త కోసం ద్రవ్య డిమాండు

ఈ రెండూ ఆదాయంచే ప్రభావితం చేయబడతాయి. కావున ఈ రెండింటిని కలిపి mt అనుకుందాం.

3. అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు. దీనిని msp అనుకుందాం. ఇది వడ్డీరేటుచే ప్రభావితం చేయబడుతుంది.

పటం 4.2 లో ద్రవ్య డిమాండు రేఖ md_1 నుండి md_2 కి పెరగటానికి కారణం దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్యడిమాండు mt_1 నుండి mt_2 కి పెరగటం. కానీ mt_1 నుంచి mt_2 కి పెరగటానికి ముఖ్యకారణం ఆదాయం పెరగటం కానీ, ఆదాయపెరుగుదల పటం 4.2 లో చూపబడలేదు. ద్రవ్య సప్లయ్ స్థిరంగా ఉండి దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్యడిమాండు mt_1 నుంచి mt_2 కి పెరగటం వలన వడ్డీరేటు r_1 నుంచి r_2 కి పెరిగింది.

ద్రవ్య మార్కెట్ సమతౌల్యం $= mt_1 + msp_1 = md_1 = ms$

నిర్ణయించబడిన వడ్డీరేటు $= r_1$

$$mt_2 + msp_2 = md_2 = ms$$

నిర్ణయించబడిన వడ్డీరేటు $= r_2$

కాబట్టి వడ్డీరేటులోని మార్పుకు ఆదాయంలోని మార్పులు పరోక్షంగా కారణం, ఆదాయంలోని మార్పుకు వడ్డీరేటు పరోక్షంగా కారణం అవుతుంది అని తెలుసుకున్నాం. ఇందువల్ల ఆధునిక వడ్డీ సిద్ధాంతం వడ్డీరేటును, ఆదాయస్థాయిని రెండింటిని ఏకకాలంలో నిర్ణయం చేయడం జరుగుతుంది. ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం ఆదాయంతో పాటు వడ్డీరేటును నాలుగు అంశాలు నిర్ణయిస్తాయి. అవి పొదుపు, పెట్టుబడి, ద్రవ్యత్వాభిరుచి, ద్రవ్యసప్లయ్.

4.3. ప్రమేయాలు :

1. రెండు రంగాల ఆర్థిక వ్యవస్థ ప్రమేయంగా తీసుకోబడింది. i.c $Y = C + I$.
2. ధరలో ఎటువంటి మార్పు ఉండదు. అనగా ధర స్థిరంగా ఉంటుంది.
3. సమిష్టి సప్లయ్ రేఖ పరిపూర్ణ వ్యాకోచత్వం కలిగి ఉంటుంది. కారణం ఆర్థిక వ్యవస్థలో సంపూర్ణ ఉద్యోగిత లేకపోవడం.

4.4 వస్తుమార్కెట్ సమతౌల్యం :

వస్తుమార్కెట్లో సమతౌల్యం సంభవించాలంటే $Y = C + I$ లేక $S = I$ అయి ఉండాలి. అందువలన ఏకారకాలైతే పొదుపు, పెట్టుబడి, వినియోగ ఫలములను ప్రభావితం చేస్తాయో ఆకారకాలన్నీ ఆదాయాన్ని కూడా ప్రభావితం చేస్తాయి. ఇక్కడ పెట్టుబడి కేవలం వడ్డీరేటు మీద మాత్రమే ఆధారపడి ఉంటుందని, వినియోగం పొదుపులను ప్రభావితం చేసేది ఆదాయం మాత్రమేనని ప్రమేయం ఉన్నది.

వినియోగ ఫలం	$C = C(Y)$
పెట్టుబడి ఫలం	$I = I(r)$
సమతౌల్య స్థితి	$Y = C(y) + I(r)$ (లేక)
పొదుపు ఫలం	$S = S(y)$
పెట్టుబడి ఫలం	$I = I(r)$
సమతౌల్య స్థితి	$S(y) = I(r)$

రేఖాచిత్రం .4 లో పొదుపు, పెట్టుబడుల ఫలం విశ్లేషణ ద్వారా వస్తుమార్కెట్‌లోని సమతౌల్యం చూపబడింది.

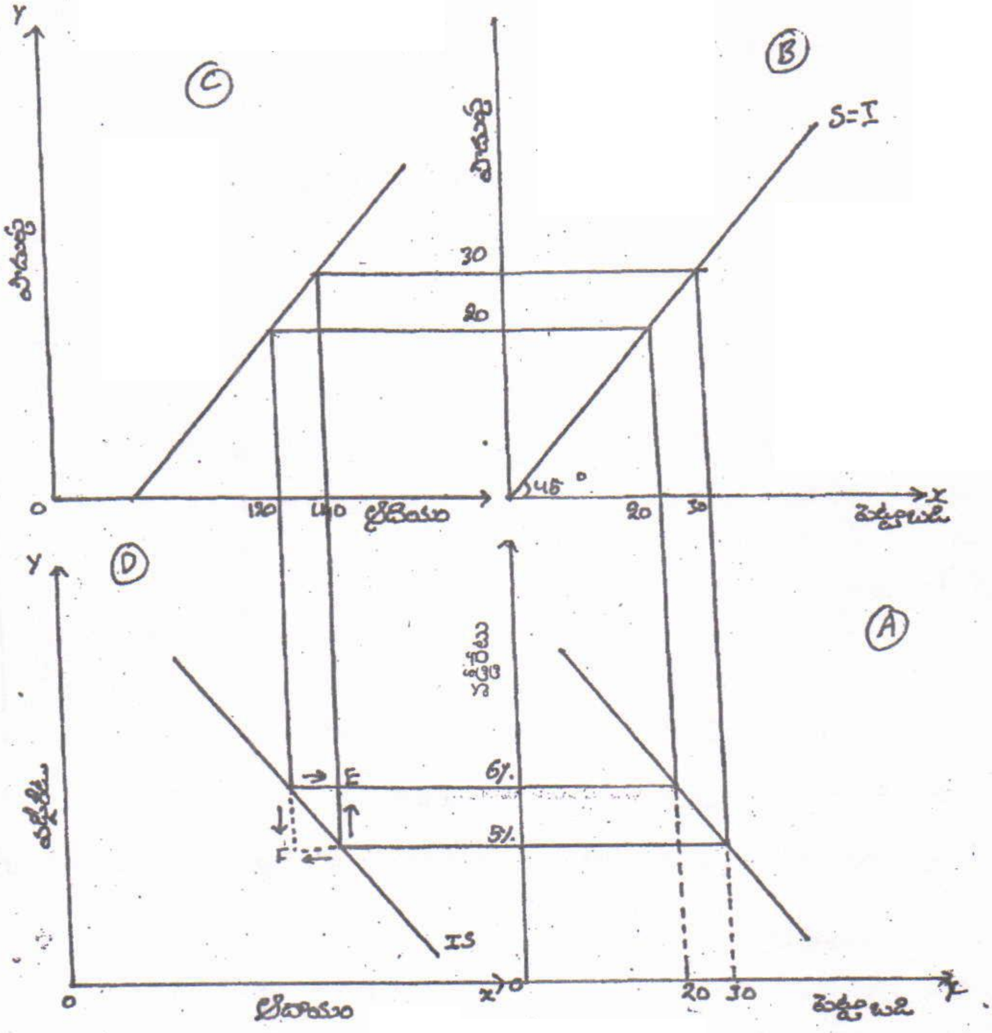

పటం 4.4. IS రేఖ నిర్మాణం.

Part A పెట్టుబడి ఫలం I = I (r)

Part B పొదుపు పెట్టుబడుల సమానత్వం S = I

Part C పొదుపు ఫలం S = S(y)

Part D వస్తుమార్కెట్ సమతౌల్యం S (y) = I (r)

Part A - పెట్టుబడి ఫలాన్ని సూచిస్తుంది. పటం 4.4 లో X అక్షంపై పెట్టుబడిని, Y అక్షంపై వడ్డీరేటును తీసుకున్నాం. ఈరేఖ ఎడమ నుండి కుడికి క్రిందికి వాలి ఉంటుంది. ఇది పెట్టుబడికి, వడ్డీరేటుకు మధ్య ఉన్న విలోమ సంబంధాన్ని తెలియచేస్తుంది.

Part - B పొదుపు, పెట్టుబడుల సమతౌల్యాన్ని తెలియచేస్తుంది. ఇక్కడ X అక్షంపై పెట్టుబడిని, Y అక్షంపై పొదుపును తీసుకున్నాం. ఇక్కడ 45^0 రేఖ పొదుపు పెట్టుబడుల సమానత్వాన్ని తెలియచేస్తుంది. Part - C పొదుపు ఫలాన్ని సూచిస్తుంది. ఇక్కడ X అక్షంపై ఆదాయం Y అక్షంపై పొదుపును తీసుకున్నాం. ఈ రేఖ పొదుపుకి, ఆదాయానికి ఉన్న అనులోమ సంబంధాన్ని తెలియజేస్తుంది.

Part D - వస్తుమార్కెట్ సమతౌల్యాన్ని సూచిస్తుంది. ఇక్కడ X అక్షంపై ఆదాయం, Y అక్షంపై వడ్డీరేటును తీసుకున్నాం: Part A లో 5% వడ్డీరేటు దగ్గర పెట్టుబడి 30 ఉంటుంది. Part - B లో పెట్టుబడి 30 దగ్గర పొదుపు 30, Part -C లో పొదుపు 30 దగ్గర ఆదాయం 140. Part - A లోని 5% వడ్డీరేటును, Part - C లోని ఆదాయం 140 ను కలపగా Part - D లో ఒక బిందువు ఏర్పడుతుంది. అదేవిధంగా 6% వడ్డీరేటు వద్ద పెట్టుబడి 20 ఉంటుంది. Part - B పెట్టుబడి 20 దగ్గర పొదుపు 20. Part - C లో పొదుపు 20 వద్ద ఆదాయం 120 ఉంటుంది Part - A లోని 6% వడ్డీరేటును Part - C లోని ఆదాయం 120 ను కలపగా Part - D లో ఒక బిందువు ఏర్పడుతుంది. ఇలాంటి బిందువుల సముదాయమును కలుపగా IS రేఖ ఏర్పడుతుంది. IS రేఖ మీద ఉన్న ప్రతి బిందువు వస్తుమార్కెట్‌లో సమతౌల్యాన్ని సూచిస్తుంది.

పటం 4.4లో వస్తుమార్కెట్ 6% వడ్డీరేటు ఉన్నపుడు 120 ఆదాయాస్థాయితో, 5% వడ్డీరేటు ఉన్నపుడు 140 ఆదాయస్థాయితో సమతౌల్యంలో ఉంది. E బిందువు, F బిందువు అసమతౌల్యమును సూచిస్తాయి. E బిందువు వద్ద S > I or I < S. F బిందువు వద్ద I < S or S < I.

వడ్డీరేటులో మార్పు, ఆదాయంలో మార్పు వలన E బిందువు వద్ద అసమతౌల్యం ఏర్పడింది. పటంలో చూపిన విధంగా పైకి వెళ్ళే బాణపు గుర్తు (↑) ద్వారా చూస్తే సమతౌల్యంలో అసమతౌల్యంలో ఆదాయంలో మార్పులేదు. కానీ అసమతౌల్యంలో వడ్డీరేటు పెరిగింది. ఆదాయంలో మార్పు లేనందువలన పొదుపులో మార్పు రాదు. కానీ వడ్డీరేటు పెరగటం వలన పెట్టుబడి తగ్గుతుంది. అందువలన E బిందువు వద్ద S > I or I < S. ఈ అసమతౌల్యాన్ని మరోవిధంగా చెప్పాలంటే ఎడమ నుంచి కుడికి వెళ్ళే బాణపు గుర్తు (⟶) ద్వారా చూస్తే సమతౌల్యంలో అసమతౌల్యంలో వడ్డీరేటులో మార్పులేదు. కానీ అసమతౌల్యంలో ఆదాయం పెరిగింది. వడ్డీరేటులో మార్పు లేనందువలన పెట్టుబడిలో మార్పురాదు. కానీ ఆదాయం పెరగటం వలన పొదుపు పెరుగుతుంది. అందువలన E బిందువు వద్ద S > I or I < S.

వడ్డీరేటులో మార్పు వలన, ఆదాయంలో మార్పు వలన F బిందువు వద్ద అసమతౌల్యం ఏర్పడింది. పటంలో చూపిన విధంగా కిందకు వచ్చే బాణపు గుర్తు (↓) ద్వారా చూస్తే సమతౌల్యంలో, అసమతౌల్యంలో ఆదాయంలో మార్పులేదు. కానీ అసమతౌల్యంలో, వడ్డీరేటు తగ్గింది. ఆదాయంలో మార్పులేందువలన పొదుపులో మార్పులేదు. కానీ వడ్డీరేటు తగ్గటం వలన పెట్టుబడి పెరుగుతుంది. అందువలన F బిందువు వద్ద I > S or S < I. ఈ అసమతౌల్యాన్ని మరోవిధంగా చెప్పాలంటే కుడినుంచి ఎడమకు వెళ్ళే బాణపు గుర్తుద్వారా (⟵) చూస్తే సమతౌల్యంలో, అసమతౌల్యంలో వడ్డీరేటులో మార్పులేదు. కానీ అసమతౌల్యంలో ఆదాయం తగ్గింది. వడ్డీరేటులో మార్పు లేనందువలన పెట్టుబడిలో మార్పులేదు. కానీ ఆదాయం తగ్గటం వలన పొదుపు తగ్గుతుంది. అందువలన F బిందువు వద్ద S < I or I < S.

IS రేఖకు కుడివైపు ఉన్న ఏబిందువైనా S > I or I < S ను సూచిస్తుంది. IS రేఖకు ఎడమవైపు ఉన్న బిందువులన్నీ S < I or I < S ను సూచిస్తాయి.

సమీకరణ పద్ధతిలో IS రేఖను రాబట్టుట :

I=f(r) (1) పెట్టుబడి ఫలం

S = I (2) S = పొదుపు

I = పెట్టుబడి

S = f(y) (3) పొదుపు ఫలం : Y ఆదాయం

Y = C + I (4) C = వినియోగం

I_a = స్వయం ప్రేరిత పెట్టుబడి

by = ఆదాయంపై ఆధారపడిన పెట్టుబడి.

I = Ia + ey (6) Ca = స్వయం ప్రేరిత వినియోగం

e = MPI ఆదాయంపై ఆధారపడిన వినియోగం

b = MPC ఉపాంత పెట్టుబడి ప్రవృత్తి.

Y = C + I అనే సమీకరణంలో

5,6 సమీకరణాల్ని ప్రతిస్థాపన చేస్తే

$$Y = Ca + by + Ia + ey$$

$$Y - by - ey = Ca + Ia$$

$$Y(1-b-e) = Ca + Ia$$

$$Y = \frac{1}{1-b-e} . Ca + Ia \quad (7)$$

er అనేది వడ్డీరేటు మీద ఆధారపడిన పెట్టుబడిగా భావిస్తే,

$$I = Ia + er \quad (8)$$

ఇప్పుడు (5), (8) సమీకరణాల్ని, Y = C+I అనే సమీకరణంలో ప్రతిస్థాపిస్తే

$$Y = Ca + by + Ia + er$$

$$Y\text{-}by = Ca + Ia + er$$

$$Y(1-b) + Ca + Ia + er$$

$$Y = \frac{1}{1-b} . Ca + Ia + er \qquad \frac{1}{1-b} = K$$ అయినప్పుడు

$$Y = K (Ca + Ia) + Ker \quad (9)$$

వస్తుమార్కెట్ సమతౌల్యంలో నున్నప్పుడు, ఇది IS రేఖ సమీకరణంగా భావిస్తారు.

4.5 ద్రవ్యమార్కెట్ సమతౌల్యం :

ద్రవ్యసప్లయ్, ద్రవ్యడిమాండుకు సమానమైనపుడు ద్రవ్యమార్కెట్‌లో సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. ద్రవ్యానికి ఉన్న మొత్తం డిమాండులో మూడు భాగాలున్నాయి. అవి. (1) దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్యడిమాండు (2) ముందు జాగ్రత్త కోసం ద్రవ్య డిమాండు.

ఈ రెండింటిని కలిపి Mt అనుకుందాం. ఈ రెంటిని కూడా ఆదాయం ప్రభావితం చేస్తుంది. మరియు ఈ రెండు కూడా ఆదాయంలో ఒక స్థిర నిష్పత్తిలో ఉంటాయి. ఆ స్థిరనిష్పత్తిని K గా చెప్పుకుంటాం.

(3) అంచనా వ్యాపార ద్రవ్యడిమాండు. దీనిని MSP అనుకుందాంMSP వడ్డీరేటుపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

ద్రవ్యడిమాండు $M_D = MD_A + MD_P$ (1)

MD KAk == K(Y) (2)

$MD_P = h(r)$ (3)

MD = K(y) + h (r) (4)

ద్రవ్యసప్లయ్ స్థిరంగా ఉంటుంది అనుకుందాం.

ద్రవ్యసప్లయ్ ms = 100

ద్రవ్యమార్కెట్ సమతౌల్యం $M_D = M_S$

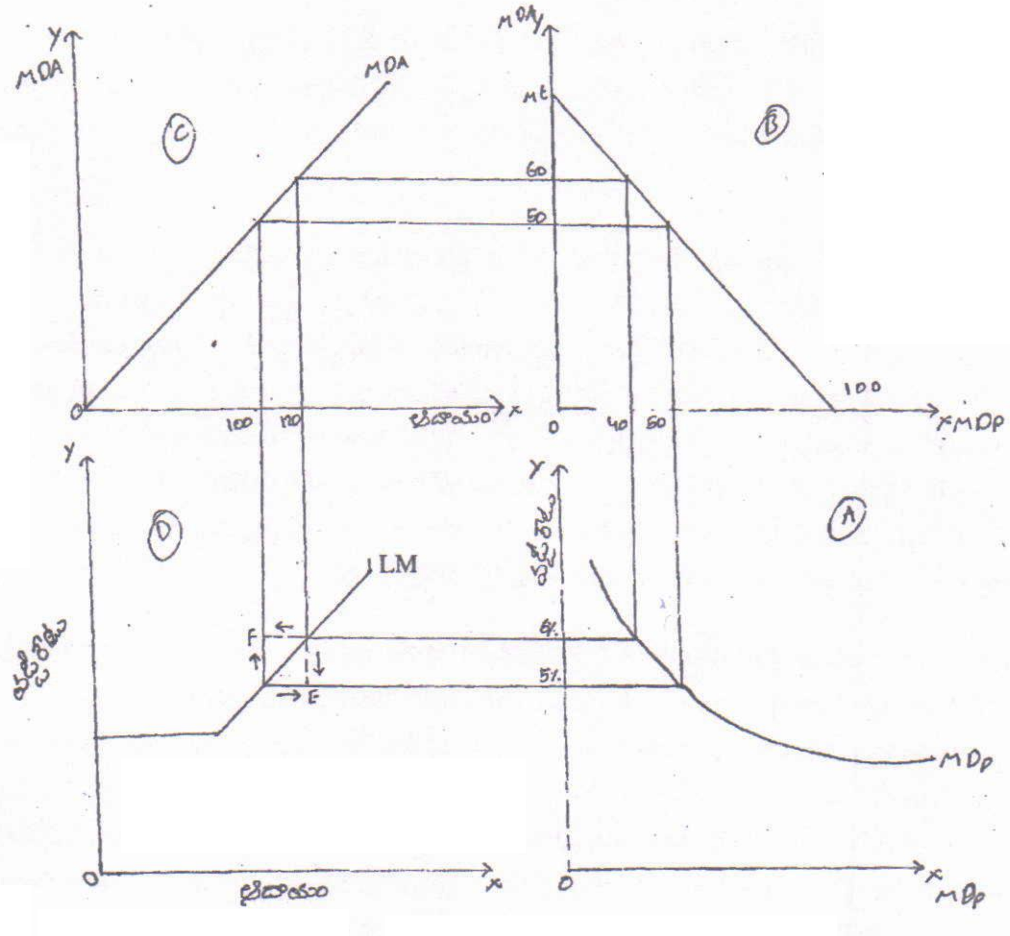

పటం 4.5 LM రేఖ నిర్మాణం

Part A - అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు ఫలం

Part B - $MD_A + MD_P$

Part C - దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు

Part D - ద్రవ్య మార్కెట్ సమతౌల్యం

ద్రవ్యమార్కెట్ సమతౌల్యం పటం 4.5 ద్వారా చూపబడింది. Part A - X అక్షముపై అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు Y అక్షంపై వడ్డీరేటు చూపబడింది. వడ్డీరేటు పెరిగితే అంచనా వ్యాపార ద్రవ్యడిమాండు తగ్గుతుంది. వడ్డీరేటు తగ్గితే అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు పెరుగుతుంది. అంటే ఈ రెండింటికి విలోమ సంబంధం ఉంది. Part B - ద్రవ్యసప్లయ్ Ms స్థిరంగా చూపబడింది i.e. 100 మరియు MS - MD. ద్రవ్య డిమాండు రెండు భాగాలుగా విభజింపబడటం కూడా చూపబడింది. X అక్షంపై అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు, Y అక్షంపై దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు తీసుకున్నాం. సమతౌల్యం వద్ద MS స్థిరంగా ఉండటం వలన MD స్థిరంగా ఉంటేనే MD = MS అవుతుంది. అందువల్ల అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు పెరిగి, దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు తగ్గి, అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు తగ్గి, దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్యడిమాండు పెరిగి ద్రవ్య మార్కెట్ సమతౌల్యంలో ఉంటుంది.

Part C - దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండుకి, ఆదాయానికి ఉన్న సంబంధం చూపబడింది. X అక్షంపై ఆదాయాన్ని, Y అక్షంపై దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండుని తీసుకున్నాము. ఈ రెండింటికి అనులోమ సంబంధం ఉంది. MT = KY అందువల్ల ఆదాయం పెరిగి దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్యడిమాండు పెరిగి, ఆదాయం తగ్గి దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్యడిమాండు తగ్గుతుంది.

Part D - ద్రవ్యమార్కెట్ సమతౌల్యం చూపబడింది. X అక్షంపై ఆదాయంను, Y అక్షంపై వడ్డీరేటును తీసుకున్నాము. Part A లో 5% వడ్డీరేటు వద్ద మొత్తం ద్రవ్య సప్లయ్ = 100 = MD దీనిలో 50 అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు మిగిలిన 50 దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు. Part C లో దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు 50 ఉన్నపుడు ఉండవలసిన ఆదాయం 100 ఎందువలన అనగా K = 1/2. Part A లో 5% వడ్డీరేటు ఉన్నప్పుడు అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు 50, Part B లో అంచనా వ్యాపార ద్రవ్యడిమాండు 50 ఉన్నప్పుడు దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు 50 Part B లో దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు 50 ఉన్నప్పుడు Part C లో ఆదాయం 100. Part A లోని 5% వడ్డీరేటుతో Part C లోని 100 ఆదాయంను కలుపగా Part - D లో ఒక బిందువు ఏర్పడింది. అదే విధంగా Part A లోని 6% వడ్డీరేటు వద్ద మొదలుపెట్టి దానిని D కు తీసుకురాగా ఇంకొక బిందువు ఏర్పడుతుంది. ఇట్లాంటి బిందువులను కలుపగా LM రేఖ ఏర్పడుతుంది.

LM రేఖ సాధారణంగా ఎడమ నుంచి కుడికి పైకి వెళ్ళే రేఖ LM రేఖ దిగువ భాగంలో X అక్షానికి సమాంతరమైన రేఖగాను ఎగువభాగంలో Y అక్షానికి సమాంతరంగాను ఉంటుంది. అందువలన LM రేఖను మూడుభాగాలుగా విభజించవచ్చు. మొదటి భాగం X అక్షానికి సమాంతరంగా ఉండే భాగం. ఎందువలన అనగా తక్కువ వడ్డీరేటు వద్ద liquidity trap ఏర్పడుతుంది. Liquidity trap X అక్షానికి సమాంతరంగా ఉంటుంది. ఈ భాగానికి అనుగుణంగా LM రేఖలో X అక్షానికి సమాంతరమైన భాగం ఏర్పడుతంది. రెండవభాగం ఎడమ నుంచి కుడికి పైకి వెళ్ళే రేఖ. మూడవభాగం Y అక్షానికి సమాంతరంగా ఉండే భాగం. అధిక వడ్డీరేటు వద్ద అంచనా వ్యాపార ద్రవ్యడిమాండు 'O' అవుతుంది. ఆ తరువాత కూడా వడ్డీరేటు పెరిగితే అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు 'O' గానే ఉంటుంది. అంటే అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు రేఖ Y అక్షంలో లీనమైపోతుంది. అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండులోని ఈ భాగానికి అనుగుణంగా LM రేఖలో Y అక్షానికి సమాంతరమైన భాగం ఏర్పడుతుంది.

పటంలో 4.5 లో ద్రవ్య మార్కెట్ 6% వడ్డీరేటు ఉన్నపుడు 120 ఆదాయస్థాయితోను, 5% వడ్డీరేటు ఉన్నపుడు 100 ఆదాయ స్థాయితోను ద్రవ్య మార్కెట్ సమతౌల్యంలో ఉంది. E,F బిందువులు అసమతౌల్యమును సూచిస్తాయి. E బిందువు వద్ద MD > MS or MS < MD, ms F బిందువు వద్ద md < ms or ms > md. వడ్డీరేటులో మార్పు వలన, ఆదాయంలో మార్పు వలన E బిందువు వద్ద అసమతౌల్యం ఏర్పడింది. పటం 4.5లో చూపిన విధంగా కిందకు వచ్చే బాణపు గుర్తు (↓) ద్వారా చూస్తే సమతౌల్యంలో అసమతౌల్యంలో ఆదాయంలో మార్పులేదు. కానీ అసమతౌల్యంలో వడ్డీరేటు తగ్గింది. వడ్డీరేటు తగ్గితే అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు పెరుగుతుంది. అందువలన ద్రవ్యడిమాండు పెరుగుతుంది. ద్రవ్య సప్లయ్ స్థిరంగా ఉండటం వలన ద్రవ్య డిమాండు పెరగటం వలన MD > MS or MS < MD. ఈ అసమతౌల్యాన్ని మరో విధంగా చెప్పాలంటే ఎడమ నుంచి కుడికి వచ్చే బాణపు గుర్తు (→) ద్వారా చూస్తే సమతౌల్యంలో, అసమతౌల్యంలో వడ్డీరేటులో మార్పు లేదు. అసమతౌల్యంలో ఆదాయం పెరిగింది. ఆదాయం పెరగటం వలన దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్యడిమాండు పెరిగి ద్రవ్య డిమాండు పెరుగుతుంది. అందువలన MD > MS OR MS < MD.

వడ్డీరేటులో మార్పువలన, ఆదాయంలో మార్పు వలన F బిందువు వద్ద అసమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. పటం 12.5లో చూపిన విధంగా పైకి వెళ్ళే బాణపు గుర్తు (↑) ద్వారా చూస్తే సమతౌల్యంలో, అసమతౌల్యంలో ఆదాయంలో మార్పు లేదు. వడ్డీరేటు పెరిగింది. వడ్డీ రేటు పెరగటం వలన అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు తగ్గుతుంది. అంచనా వ్యాపార ద్రవ్యడిమాండు తగ్గితే ద్రవ్యడిమాండు తగ్గుతుంది. ద్రవ్య సప్లయ్ స్థిరంగా ఉండి ద్రవ్య డిమాండు తగ్గుతుంది. ద్రవ్య సప్లయ్ స్థిరంగా ఉండి ద్రవ్యడిమాండు తగ్గితే MD < MS or MS > MD. ఈ అసమతౌల్యాన్ని మరో విధంగా చెప్పాలంటే కుడి నుంచి ఎడమకు వచ్చే బాణపు గుర్తు (←) ద్వారా చూస్తే సమతౌల్యంలో, అసమతౌల్యంలో వడ్డీరేటులో మార్పులేదు. ఆదాయం తగ్గింది. ఆదాయం తగ్గడం వలన దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు తగ్గి, ద్రవ్యడిమాండు తగ్గుతుంది. ద్రవ్యసప్లయ్ స్థిరంగా ఉండి ద్రవ్యడిమాండు తగ్గితే MD < MS or MS > MD. LM రేఖకు కుడివైపు ఉన్న ఏబిందువైనా MD > MS or MS < MD ను సూచిస్తుంది. LM రేఖకు ఎడమ వైపు ఉన్న బిందువులన్నీ MD < MS or MS > MD ను సూచిస్తాయి.

సమీకరణ పద్ధతిలో LM రేఖను రాబట్టుట :

M_D = పూర్తిద్రవ్య డిమాండ్

MD_A = దైనందిన వ్యవహారాల ద్రవ్యడిమాండ్

MD_P = అంచనా వ్యాపారాల ద్రవ్య డిమాండ్

$\therefore M_D = MD_A + MD_P$ (10)

MD_P ఆదాయం మీద ఆధారపడి ఉంటుంది.

అంటే $MD_A = M_O + Lr$ .... (12)

ఇందులో M_O వడ్డీరేటు 'O' అయినప్పుడు అంచనా వ్యాపారాల ద్రవ్యడిమాండ్ గాను, L వడ్డీరేటుతో సంబంధం గలిగిన అంచనా వ్యాపారాల ద్రవ్య డిమాండ్‌గాను తీసుకుందాం.

11, 12 సమీకరణాన్ని (10) వ సమీకరణంలో ప్రతిక్షేపించి ఈ క్రింది విధంగా రాద్దాం :

$M_D = KY + M_O = hr$

లేదా

$KY = MD - M_O = hr$

లేదా .

$$Y = \frac{1}{K}(MD - M_O) - \frac{1}{K}.hr \qquad (13)$$

పై సమీకరణాన్ని LM రేఖ సమీకరణంగా భావిస్తారు.

4.5 వస్తుమార్కెట్ - ద్రవ్య మార్కెట్ల సమగ్ర సమతౌల్యం :

IS రేక తెలియచేసే వివిధ ఆదాయ వడ్డీరేట్ల సముదాయాల వద్ద వస్తుమార్కెట్ సమతౌల్యం వీలవుతుంది. అదే విధంగా LM రేఖ తెలియచేసే వివిధ ఆదాయ, వడ్డీరేట్ల సముదాయాల వద్ద ద్రవ్య మార్కెట్ సమతౌల్యం వీలుపడుతుంది. IS రేఖ లేదా LM రేఖ విడివిడిగా వడ్డీరేటు, ఆ వడ్డీరేటు వద్ద ఉన్న ఆదాయస్థాయిని తెలుపలేవు. సమతౌల్య వడ్డీరేటును, ఆదాయస్థాయిని ఒకేసారి నిర్ణయించుటకు IS ను LM ను ఒకే పటం .5 లో చూపించడం జరిగింది. వస్తుమార్కెట్, ద్రవ్య మార్కెట్ సమతౌల్యం ఆదాయ, వడ్డీ రేట్లు ఒకే సముదాయం వద్ద వీలవుతుంది. ఆ సముదాయం IS, LM రేఖలు ఖండించుకునే బిందువు తెలియచేసే సముదాయం.

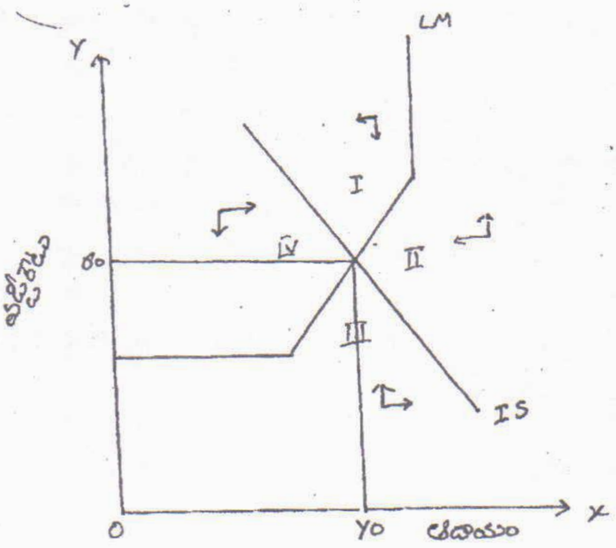

పటం 4.6 వస్తుమార్కెట్, ద్రవ్యమార్కెట్లలో సమగ్ర సమతౌల్యం

X అక్షం - ఆదాయం

Y అక్షం - వడ్డీరేటు

పటం 4.6 లో చూపిన ప్రకారం IS, LM రేఖలు ఖండించుకునే బిందువు సూచించే ఆదాయం, వడ్డీరేట్ల సముదాయం Y_0, r_0 వద్దనే వస్తుమార్కెట్ మరియు ద్రవ్యమార్కెట్ సమతౌల్యంలో ఉంటాయి i.e. MS = MD = Y = C + I. ఇలా కాకుండా మరియు ఏ ఇతర బిందువు సూచించే ఆదాయ వడ్డీరేట్ల సముదాయాల వద్ద రెండు మార్కెట్లు సమతౌల్యంలో ఉండవు. వస్తుమార్కెట్ సమతౌల్యంలో ఉంటే, ద్రవ్య మార్కెట్ సమతౌల్యంలో ఉండకపోవచ్చు. ద్రవ్యమార్కెట్ సమతౌల్యంలో ఉంటే వస్తుమార్కెట్ సమతౌల్యంలో ఉండకపోవచ్చు. లేదా ఈ రెండు మార్కెట్లు సమతౌల్యంలో ఉండకపోవచ్చు. IS, LM రేఖలు ఖండించుకునే బిందువు కాకుండా LM రేఖపై గల మిగతా అన్ని బిందువులు సూచించే ఆదాయం, వడ్డీరేట్లు సముదాయాల వద్ద ద్రవ్యమార్కెట్ సమతౌల్యంలోను, వస్తుమార్కెట్ అసమతౌల్యంలోను ఉంటుంది. అదేవిధంగా IS, LM రేఖలు ఖండించుకునే బిందువు కాకుండా IS రేఖపై గల మిగతా అన్ని బిందువులు సూచించే ఆదాయం, వడ్డీరేట్ల సముదాయాల వద్ద వస్తుమార్కెట్ సమతౌల్యంలోను, ద్రవ్య మార్కెట్ అసమతౌల్యంలోను ఉంటాయి. IS, LM రేఖపై లేని మిగిలిన బిందువులన్నీ సూచించే ఆదాయ, వడ్డీరేట్లు ద్రవ్య మరియు వస్తుమార్కెట్ల అసమతౌల్యాన్ని సూచిస్తాయి.

పటం 4.6లో IS, LM రేఖలపై లేని బిందువులన్నీ I, II, III, IV అనే నాలుగు భాగాలుగా విభజించడం జరిగింది. ఈ నాలుగు భాగాలలోని బిందువులు సూచించె ఆదాయం, వడ్డీరేట్ల సముదాయాల వద్ద అసమతౌల్య పరిస్థితి ఎలా ఉంటుందో తెలుసుకుందాం. భాగం I లోని బిందువులన్నీ IS రేఖకు కుడి వైపున, LM రేఖకు ఎడమవైపున ఉన్నవి. కాబట్టి, ఈ బిందువు సూచించే ఆదాయం వడ్డీరేట్ల సముదాయాల వద్ద పెట్టుబడి పొదుపు కంటే తక్కువగాను, ద్రవ్యడిమాండ్, ద్రవ్య సప్లయ్ కన్నా తక్కువగాను ఉంటాయి. భాగం II లోని బిందువులన్నీ IS రేఖకు కుడివైపున, LM రేఖకు కుడివైపున ఉన్నాయి. కాబట్టి అవి సూచించే ఆదాయం వడ్డీరేట్ల సముదాయాల వద్ద పెట్టుబడి, పొదుపు కంటే తక్కువగాను, ద్రవ్యడిమాండు ద్రవ్యసప్లయ్ కంటే ఎక్కువగాను ఉంటాయి. భాగం III లోని బిందువులన్నీ IS రేఖకు ఎడమవైపున LM రేఖకు కుడివైపున ఉన్నాయి. కాబట్టి అవి సూచించే ఆదాయం, వడ్డీరేట్ల సముదాయం వద్ద పెట్టుబడి పొదుపు కంటే ఎక్కువగాను, ద్రవ్యడిమాండు, ద్రవ్య సప్లయ్ కంటే ఎక్కువగాను ఉంటాయి. భాగం IV లోని బిందువులన్నీ, IS, LM రేఖలకు ఎడమవైపున ఉన్నాయి కాబట్టి అవి సూచించే ఆదాయం వడ్డీరేట్ల సముదాయాల వద్ద పెట్టుబడి పొదుపు కంటే ఎక్కువగాను, ద్రవ్య డిమాండ్, ద్రవ్య సప్లయ్ కంటే తక్కువగాను ఉంటుంది. ఈ సమతౌల్య పరిస్థితిని సంకేతాల రూపంలో కింది విధంగా రాయవచ్చు.

భాగం	వస్తుమార్కెట్	ద్రవ్యమార్కెట్
భాగం - I	$I < S\ (C+I) < Y$: ESG	$MD < MS$ / $M > L$: ESM
భాగం - II	$I < S\ (C+I) < Y$: ESG	$MD > MS$ $M < L$: EDM
భాగం - III	$I > S\ (C+I) > Y$: EDG	$MD > MS$ $M < L$: EDM
భాగం - IV	$I > S\ (C+I) > Y$: EDG	$MD < MS$ $M > L$: ESM

ESG : Excess Supply of goods - అధిక వస్తు సరఫరా

EDG : Excess demand for goods - అధికవస్తు గిరాకీ

ESM : Excess Supply of Money - అధిక ద్రవ్య సరఫరా

EDM : Execess demand for money - అధిక ద్రవ్య గిరాకీ

సమగ్ర సమతౌల్యాన్ని సమీకరణ పద్ధతిలో రాబట్టుడం :

వస్తు మరియు ద్రవ్య మార్కెట్ సమతౌల్యాన్ని ఈ క్రింది విధంగా రాయవచ్చు :

వస్తు మార్కెట్ సమతౌల్యం = $Y = k(Ca + Ia) + Ker$ .... (9)

ద్రవ్య మార్కెట్ సమతౌల్యం = $Y = \frac{1}{K}(MD - M_O) - \frac{1}{K}.hr$ (13)

అంటే $K(C_a + I_a) + Ker = \frac{1}{K}(M_D - M_O) - \frac{1}{K}Lr$

పై సమీకరణాన్ని సూక్ష్మీకరించి ఈ క్రింది విధంగా రాయవచ్చు

$$Ker + \frac{1}{K}hr = \frac{1}{K}(MD - M_O) - K(C_a + I_a)$$

ఈ సమీకరణాన్ని మరింతగా సూక్ష్మీకరిస్తే

$$r\left(Ke + \frac{1}{K}h\right) = \frac{1}{K}(M_D - M_O) - K(C_a + I_a)$$

$$r = \frac{\frac{1}{K}(M_D - M_O) - K(C_a + I_a)}{K_e + \left(\frac{1}{K}\right)^h} \qquad (14)$$

ఇప్పుడు r ను IS సమీకరణంలో ప్రతిస్థాపన చేయగా,

$$Y = K(C_a - I_a) + Ke\left[\frac{\frac{1}{K}(M_D - M_O) - K(C_a + I_a)}{K_e + \left(\frac{1}{K}\right)^h}\right] \qquad (15)$$

అదే విధంగా ను సమీకరణంతో ప్రతిస్థాపన చేయగా

$$Y = \frac{1}{K}(M_D - M_O) - \frac{h}{k}\left[\frac{\frac{1}{K}(M_D - M_O) - K(C_a + I_a)}{K_e + \left(\frac{1}{K}\right)^h}\right] \qquad (16)$$

4.7 IS రేఖలో మార్పులు :

IS రేఖ పెట్టుబడి ఫలంలో, పొదుపు ఫలంలో మార్పుల వలన, ప్రభుత్వ వ్యయం, పన్నుల విధానంలోని మార్పుల వలన ఎగుమతులు, దిగుమతులలోని మార్పుల వలన మార్పు చెందుతుంది. ఇక్కడ మనం విశదీకరించిన IS - LM నమూనాలో రెండు రంగాల ఆర్థిక వ్యవస్థను ప్రమేయంగా తీసుకున్నాం కాబట్టి పెట్టుబడి ఫలం, పొదుపు ఫలంను మాత్రమే పరిగణనలోనికి తీసుకురావటం జరిగింది.

పెట్టుబడిలో మార్పులు :-

IS రేఖ మార్పుకు కారణమైన అంశాలలో పెట్టుబడి ఫలంలో మార్పు అనేది ఒక ముఖ్యమైన అంశము దీనిని పటం 12.7 ద్వారా చూపించాము.

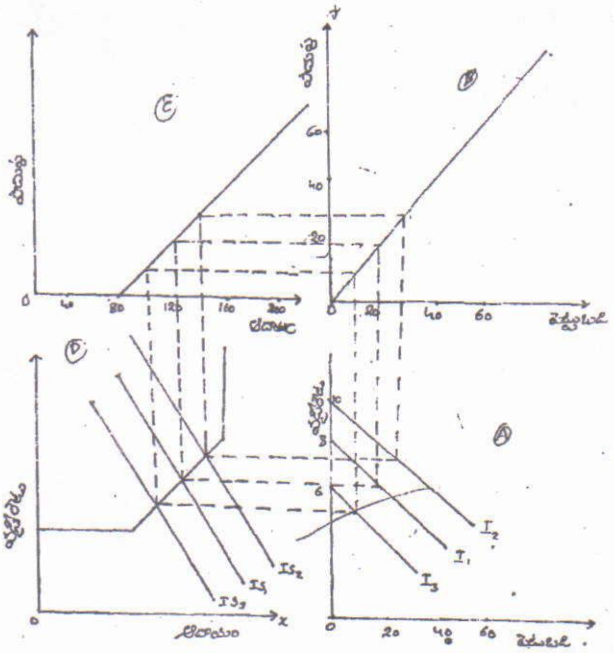

పటం 4.7 పెట్టుబడిలో మార్పు - IS లో మార్పు

Part (A)- పెట్టుబడి ఫలం

Part (B)- పొదుపు పెట్టుబడుల సమానత్వం

Part (C) - పొదుపు ఫలం

Part (D) - IS రేఖలో మార్పులు

Part A లో పెట్టుబడి ఫలం, Part - B లో పొదుపు, పెట్టుబడుల సమానత్వాన్ని, Part - C లో పొదుపు ఫలం, Part - D లో IS రేఖ రాబట్టబడింది. ఫలం 4.7 లో Part A లో పెట్టుబడిలోని మార్పుల వలన Part D లో IS రేఖలో వచ్చే మార్పులు చూపించాము. Part A లో మొదట పెట్టుబడి రేఖ I_1. వ్యాపార అంచనాలు మెరుగుపడటం వలన పెట్టుబడి ఫలం I_1 నుండి I_2 కి కుడివైపుకు పైకి మారుతుంది అనగా I_1 పెట్టుబడి ఫలంతో 6% వడ్డీరేటు వద్ద పెట్టుబడి 20, సమతౌల్య ఆదాయం 120. పెట్టుబడి ఫలం. I_1 నుంచి I_2 కు పెరగటం వలన అదే వడ్డీరేటు వద్ద పెట్టుబడి 20 నుండి 40కి మారుతుంది. అప్పుడు. Part - D లో IS రేఖ IS_1 నుంచి IS_2 కి మారుతుంది. అదే వడ్డీరేటు వద్ద ఆదాయం 120 నుంచి 160 కి పెరుగుతుంది. పెట్టుబడి ఫలం కుడివైపుకు మారటం వల్ల ప్రతి వడ్డీరేటు వద్ద పెట్టుబడిలో 20 మార్పు, ఆదాయంలో 40 మార్పును తెస్తుంది. కానీ నిజానికి సమతౌల్యంలో ప్రతి వడ్డీరేటు వద్ద ఆదాయం 20 మాత్రమే పెరుగుతుంది. ఎందువలన అంటే ఆదాయంలో పెరుగుదల వలన దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు పెరుగుతుంది. దీని వలన మొత్తం ద్రవ్య డిమాడు పెరుగుతంది. కానీ ద్రవ్యసప్లయ్‌లో మార్పు లేదు. అందువలన వడ్డీరేటు పెరిగి పెట్టుబడి తగ్గి దాని ప్రభావం వలన ఆదాయం తగ్గుతుంది. దీనివలన నూతన సమతౌల్యం ఎక్కువ వడ్డీరేటు, ఎక్కువ ఆదాయాన్ని సూచిస్తుంది. వడ్డీరేటు పెరగకుండా ఉన్నట్లయితే ఆదాయం ఇంకా ఎక్కువగా పెరిగి ఉండేది. కానీ మొదట చెప్పిన విధంగా ఆదాయం వడ్డీరేటును, వడ్డీరేటు ఆదాయాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. అందువలన పెట్టుబడిలోని పెరుగుదల ఆదాయాన్ని పెంచి వడ్డీరేటుని పెంచుతుంది అందువలన నూతన సమతౌల్యం ఎక్కువ వడ్డీరేటు ఎక్కువ ఆదాయంతో ఏర్పడుతుంది. ఇదే విధంగా పెట్టుబడి ఫలం ఎడమవైపుకు కిందికి మారటం వలన తక్కువ వడ్డీరేటు, తక్కువ ఆదాయంతో వస్తుమార్కెట్ మరియు ద్రవ్య మార్కెట్ సమతౌల్యంలో ఉంటాయి.

పొదుపులో మార్పు :-

పెట్టుబడి ఫలంలో మార్పు రావటం వలన IS రేఖలో ఏవిధంగా మార్పులు వచ్చాయో అదే విధంగా పొదుపు ఫలంలో మార్పులు రావటం వలన IS రేఖలో మార్పులు వస్తాయి.

పొదుపు తగ్గటం వలన పొదుపు రేఖ కుడివైపుకు మారుతుంది. అందువలన IS రేఖ కుడివైపుకు పైకి మారుతుంది. పొదుపు పెరగటం వలన పొదుపు రేఖ ఎడమవైపుకు మారుతుంది. దాని వలన IS రేఖ ఎడమవైపు క్రిందికి మారుతుంది.

4.8. LM రేఖలో మార్పులు

LM రేఖ ద్రవ్య సప్లయ్‌లో మార్పు, ద్రవ్య డిమాండులో మార్పు వలన మార్పు చెందుతుంది.

ద్రవ్య సప్లయ్‌లో మార్పును పటం 4. 8 ద్వారా చూపించాము.

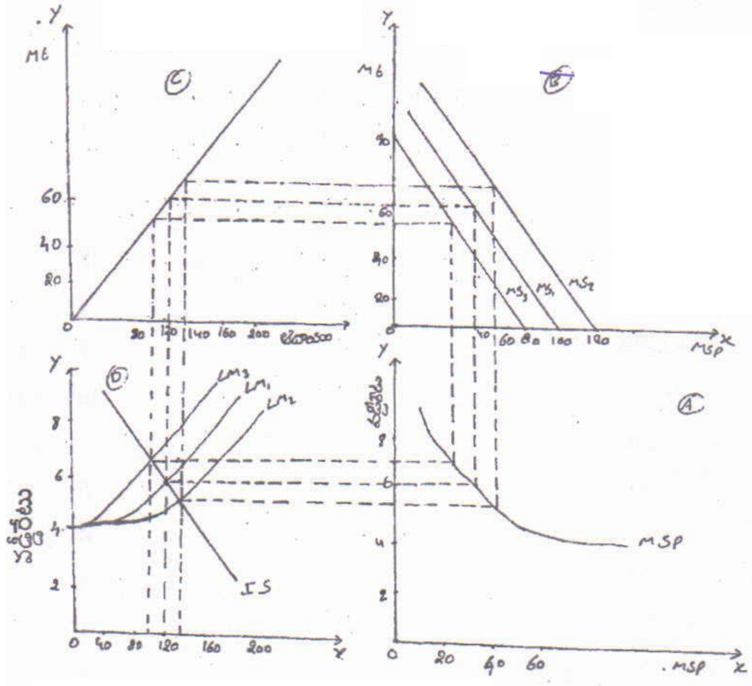

పటం .8 ద్రవ్యసప్లయ్‌లో మార్పు - LM లో మార్పు

Part A - అంచనా వ్యాపార డిమాండు ఫలం

Part B - md = ms

Part C - దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు ఫలం

Part D - LM రేఖలోమార్పులు

పటం .8లో Part A లో అంచనా వ్యాపార ద్రవ్యడిమాండును, వడ్డీరేటును, Part - B లో ms = md = mt + msp ను, Part - C లో దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు, ఆదాయంను, Part - D లో LM రేఖలో మార్పులు చూపించడం జరిగింది. Part -Bలో ద్రవ్య సప్లయ్ రేఖలో మార్పు వలన Part - D లో LM రేఖ మార్పు చెందింది. Part - A లో 6% వడ్డీ రేటు ఉన్నప్పుడు అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు 40. Part A లో అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు 40 ఉన్నపుడు Part -B లో దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్యడిమాండు 60 ఎందుకనగా ms = md = 100. Part B లో దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు 60 ఉన్నప్పుడు ఆదాయం 120. Part - A లో 6% వడ్డీరేటులో Part - C లోని 120 ఆదాయంతో, Part - D లో LM, రేఖ IS ను ఖండించిన చోట సమతౌల్య బిందువు ఏర్పడింది. ఇది మొదటి సమతౌల్య బిందువు ద్రవ్య సప్లయ్ ms_1 = 100 నుండి ms_2 = 120 కి పెరిగినపుడు m_s = md = 120 కానీ mt రేఖలో కానీ, msp రేఖలో కానీ మార్పు లేదు. అందే వడ్డీరేటు వద్ద ఆదాయం 40 పెరిగి ద్రవ్యమార్కెట్ సమతౌల్యంలో ఉంటుంది. అదే వడ్డీరేటు వద్ద Part - A లో అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు లో మార్పు ఉండదు. కానీ ms = md = mt + msp అవటం వలన ద్రవ్యసప్లయ్ పెరగటం వలన దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు

పెరుగుతుంది. అది ఆదాయాన్ని పెంచుతుంది. అందువలన అదే వడ్డీరేటు వద్ద పెరిగిన ఆదాయం 40 తో ద్రవ్యమార్కెట్ సమతౌల్యంలో ఉంటుంది. కానీ ఇది వస్తుమార్కెట్, ద్రవ్యమార్కెట్ల సమగ్ర సమతౌల్యం కాదు. IS రేఖలో మార్పు లేకపోవటం వలన నూతన సమతౌల్యం ఎక్కువ ఆదాయం 140, తక్కువ వడ్డీరేటు 5% వద్ద ఏర్పడుతుంది. ఎందువలన అనగా ఆదాయం పెరగాలి అంటే పెట్టుబడి పెరగాలి. పెట్టుబడి పెరగాలి అంటే వడ్డీరేటు తగ్గవలెను. అందువలన ఆదాయం పెరిగి వడ్డీరేటు తగ్గి నూతన సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది. అదే విధంగా ద్రవ్యసప్లయ్ తగ్గినపుడు LM రేఖ LM_1 నుంచి LM_3 కి ఎడమవైపుకు మారుతుంది. ఇక్కడ తక్కువ ఆదాయం, ఎక్కువ వడ్డీరేటుతో నూతన సమతౌల్యం ఏర్పడుతుంది.

ద్రవ్యడిమాండులో మార్పు :-

ద్రవ్యసప్లయ్‌లో మార్పు రావటం వలన LM రేఖలో ఏవిధంగా మార్పులు వచ్చాయో అదే విధంగా ద్రవ్యడిమాండులో మార్పులు రావటం వలన LM రేఖలో మార్పులు వస్తాయి.

ద్రవ్యడిమాండులో దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్యడిమాండు, మరియు అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు ఉంటాయి. mt రేఖ కుడివైపుకు మారిప్పుడు LM రేఖ కుడివైపుకు మారుతుంది. mt రేఖ ఎడమవైపుకు మారినపుడు LM రేఖ ఎడమవైపుకు మారుతుంది. msp రేక పైకి మారినపుడు LM రేఖ ఎడమవైపుకు మారుతుంది. msp రేఖ కిందికి మారినపుడు LM రేఖ కుడివైపుకు మారుతుంది.

4.9. పెట్టుబడి, ద్రవ్య సప్లయ్‌లలో ఏకకాలంలో జరిగేమార్పులు :

పెట్టుబడి, ద్రవ్య సప్లయ్‌లలో ఏకకాలంలో జరిగే మార్పులను పటం .9 ద్వారా చూపించాము.

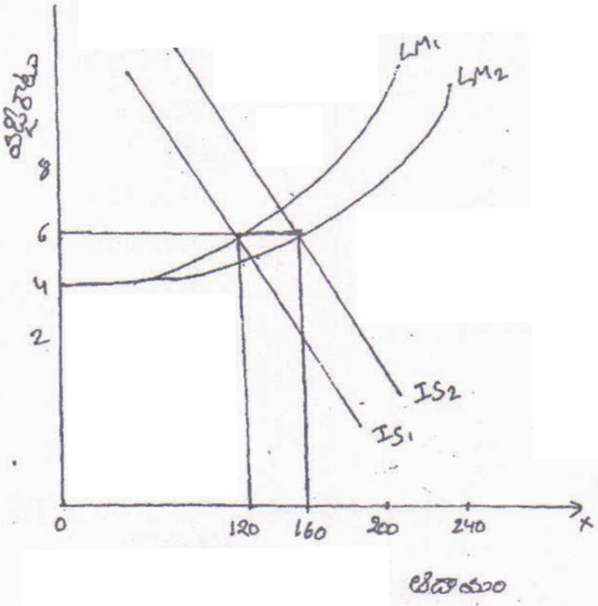

పటం 4.9 పెట్టుబడ్డి ద్రవ్య సప్లయ్‌లలో ఏకాలంలో జరిగే మార్పులు

X - అక్షం - ఆదాయం

Y - అక్షం - వడ్డీరేటు

పటంలో 4.9లో పెట్టుబడి ఫలం పెరగటం. వలన IS_1 నుంచి IS_2 కు మారుతుంది. అదే విధంగా ద్రవ్య సప్లయ్ పెరగటం వలన LM రేఖ LM_1 నుంచి LM_2 కు మారుతుంది. దీనివలన సమతౌల్య బిందువు 120 ఆదాయం మరియు 6% వడ్డీరేటు నుంచి అదే వడ్డీరేటు వద్ద ఆదాయం 120 నుంచి 160కు పెరిగింది. ద్రవ్య సప్లయ్ స్థిరంగా ఉండి పెట్టుబడి వ్యయం పెరగటం వలన ఆదాయం పెరిగి వడ్డీరేటును పెంచి ఆదాయాన్ని పూర్తిస్థాయిలో పెరగకుండా చేస్తుంది. వడ్డీరేటులో పెరుగుదలను నియంత్రించేంతవరకు ద్రవ్యసప్లయ్‌ను పెంచినట్లయితే పరిపూర్ణ ఆదాయ విస్తరణ జరుగుతుంది.

4.10. కీనీషియన్ రేంజ్, క్లాసికల్ రేంజ్, ఇంటర్మీడియట్ రేంజ్ :

IS - LM నమూనాని మూడు భాగాలుగా చెప్పవచ్చు అవి

1. కీనీషియన్ రేంజ్
2. క్లాసికల్ రేంజ్
3. ఇంటర్మీడియట్ రేంజ్

వీటిని పటం 4.10 ద్వారా చూపించాము. పటాన్ని మూడు భాగాలుగా విభజించాము.

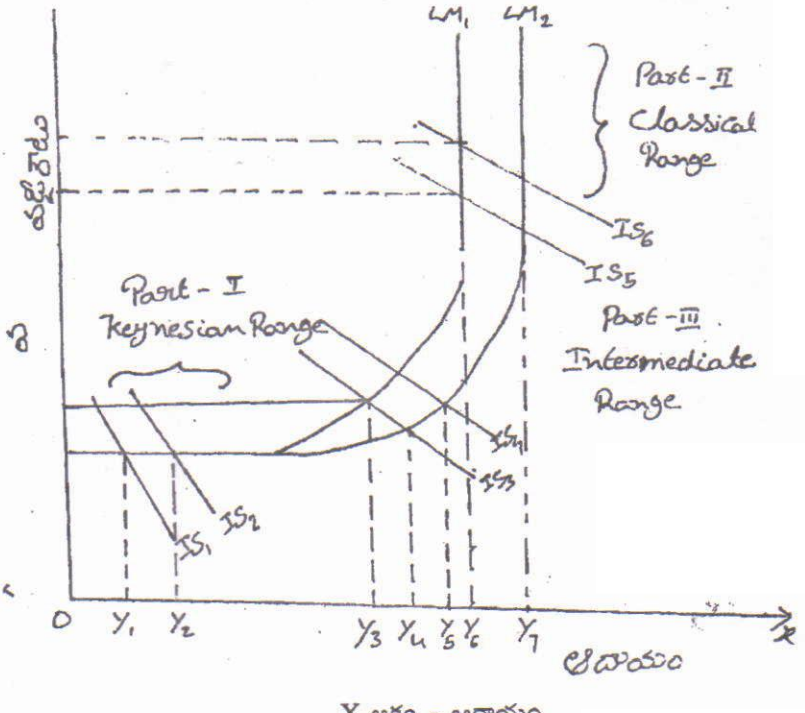

X అక్షం - ఆదాయం

Y అక్షం - వడ్డీరేటు

కీనీషియన్ రేంజ్ :

J.R. హిక్స్ అభిప్రాయం ప్రకారం కీన్స్ వ్రాసిన "The general theory of Employment, Interest and Money" ఆర్థిక మాంద్యానికి సంబంధించినది. అందువలన నిజమైన కీనీషియన్ రేంజ్ liquidity trap రేంజ్‌కి సంబంధించినది. Part - I ను కీనీషియన్ రేంజ్‌గా చెప్పటం జరిగింది. ఇక్కడ మనం తీసుకున్న LM రేఖలు LM_1, LM_2 IS రేఖలు IS_1 and IS_2 ఇక్కడ ద్రవ్య సప్లయ్ పెరిగినా LMలో మార్పులేదు. కారణం అది liquidity trap range. అందువలన LM_1 మరియు LM_2 ల మధ్య తేడా లేదు. వాస్తవిక అంశాలలో అనగా IS లో మార్పులు తెచ్చే అంశాలలో మార్పు లేకుండా ద్రవ్య సప్లయ్‌ని పెంచినా LM లో మార్పు లేదు మరియు ఆదాయంలో మార్పులేదు. అనగా ద్రవ్య విధానం ఇక్కడ పని చేయదు. ద్రవ్య సప్లయ్ స్థిరంగా ఉంచి అనగా LM లో మార్పు లేకుండా, వాస్తవిక అంశాలను మార్పు చేయటం వలన IS రేఖ IS_1 నుంచి IS_2 కు మారడం వలన ఆదాయం Y_1 నుంచి Y_2 కు పెరుగుతుంది. అనగా కోశవిధానం పని చేస్తుంది. ద్రవ్య విధానం పని చేయకుండా కోశవిధానం పని చేయడాన్ని కీనీషియన్ రేంజ్ అని పిలుస్తాము.

క్లాసికల్ రేంజ్ :-

Part - II ను క్లాసికల్ రేంజ్‌గా చెప్పడం జరిగింది. ఇక్కడ మనం తీసుకున్న LM రేఖలు LM_1 & LM_2. IS రేఖలు IS_5 & IS_6. ఇక్కడ LM రేఖ LM_1 అనుకుందాం. IS రేఖ IS_5 నుంచి IS_6 కి మారినపుడు ఆదాయంలో మార్పులేదు. ఆదాయం Y_6 దగ్గర సమతౌల్యంలో ఉంది. కానీ IS రేఖలో మార్పు లేకుండా అనగా IS_5 ను IS రేఖగా తీసుకొని LM రేఖ LM_1 నుంచి LM_2 గా మార్పు చెందగా ఆదాయం Y_6 నుంచి Y_7 కు పెరుగుతుంది. అనగా ద్రవ్య విధానం ఆదాయంలో మార్పు తీసుకురాగలిగింది. కానీ కోశవిధానం మార్పు తీసుకురాలేకపోయింది. దీనిని క్లాసికల్ రేంజ్ అని పిలుస్తాము.

ఇంటర్మీడియట్ రేంజ్ :-

Part III ఇంటర్మీడియట్ రేంజ్‌గా చెప్పడం జరిగింది. ఇది Part - I కి Part - II కి మధ్య ఉన్న భాగం. ఇక్కడ మనం తీసుకున్న IS రేఖలు IS_3 & IS_4; LM రేఖలు LM_1 & LM_2 . ఇక్కడ IS_3, LM_1 తో సమతౌల్య ఆదాయస్థాయి Y_3. IS లేదా LM లో మార్పు సమతౌల్య ఆదాయాన్ని Y_3 నుంచి Y_4 కు పెంచుతుంది. IS, LM లో రెండింటిలో మార్పు అనగా IS రేఖ IS_3 నుంచి IS_4 కు LM రేఖ LM_1 నుంచి LM_2 కు ఒకేసారి మారటం వలన ఆదాయం ఇంకా ఎక్కువగా పెరిగి Y_5 ను చేరుకుంటుంది. ఈ భాగంలో ద్రవ్య విధానం మరియు కోశవిధానాలు రెండూ ఆదాయాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. ద్రవ్య విధానంలో కానీ, కోశవిధానంలో కానీ ఏదేని ఒక దానిలో మార్పు ఆదాయాన్ని Y_3 నుంచి Y_4 వరకు మాత్రమే పెంచుతాయి. కానీ IS లోను మరియు LM లోను రెండింటిలో మార్పు వస్తే ఆదాయం Y_3 నుంచి Y_5 కు పెరుగుతుంది. అంటే ఆదాయం పూర్తిస్థాయిలో పెరుగుతుంది. అంటే ద్రవ్య విధానం, కోశవిధానం కలిసి పనిచేయటం వలన ఆదాయంపై ఇంకా ఎక్కువ ప్రభావాన్ని చూపిస్తాయి.

4.11 ముగింపు :-

ఇతర వడ్డీ సిద్ధాంతాల కన్నా ఈ ఆధునిక సిద్ధాంతం మెరుగైనప్పటికి, ఈ సిద్ధాంతానికి కూడా చాలా పరిమితులు ఉన్నాయి. IS, LM రేఖల నిర్మాణంలో అవాస్తవిక ప్రమేయాలు ఇమిడి ఉన్నాయి. అవి ఉదాహరణకు వినియోగం, పొదుపు ఆదాయంపైన మాత్రమే ఆధారపడి ఉన్నాయి. పెట్టుబడి, వడ్డీరేటుపై మాత్రమే ఆధారపడి ఉన్నాయి. ద్రవ్య సప్లయ్ స్థిరంగా ఉంటుంది. దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్య డిమాండు ఆదాయంపై మాత్రమే ఆధారపడి ఉంటుది. అయినప్పటికీ ఆధునిక వడ్డీ సిద్ధాంతం మిగిలిన సిద్ధాంతాల కన్న మెరుగైనది. ఎందువలన అనగా సంప్రదాయ, కీన్స్ సిద్ధాంతాలు వడ్డీరేటు, ఆదాయస్థాయిలను నిశ్చితంగా తెలుపలేవు. ఈ లోపాన్ని IS - LM నమూనా సరిదిద్ది, ఏక సమయంలో వస్తు, ద్రవ్య మార్కెట్ల సమతౌల్యాన్ని వివరించింది.

4.12. ముఖ్యపదాలు :

(1) **వినియోగ ఫలము** :- ఆదాయానికి, వినియోగ వ్యయానికి, ఉన్న సంబంధమును వినియోగ ప్రవృత్తి లేదా వినియోగ ఫలభావము అంటారు.

(2) **పొదుపు ఫలం** :- పొదుపు ఫలం ఆదాయానికి, పొదుపుకు ఉన్న అనులోమ సంబంధాన్ని తెలియజేస్తుంది.

(3) **పెట్టుబడి ఫలం** :- పెట్టుబడి ఫలం పెట్టుబడికి, వడ్డీరేటుకి గల విలోమ సంబంధం తెలియజేస్తుంది.

(4) **దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్యడిమాండు** :- దైనందిన వ్యవహారాల కోసం ద్రవ్యాన్ని డిమాండు చేయడాన్ని దైనందిన వ్యవహారాలకోసం ద్రవ్య డిమాండు అంటారు.

(5) **ముందు జాగ్రత్త కోసం ద్రవ్య డిమాండు** :- ముందుగా ఊహించలేని పరిస్థితులను ఎదుర్కోనుటకు కొంత ద్రవ్యం కావలసి ఉంటుంది. దానికై డిమాండు చేసే ద్రవ్యాన్ని ముందు జాగ్రత్త కోసం ద్రవ్య డిమాండు అంటారు.

(6) **అంచనా వ్యాపార ద్రవ్యడిమాండు** :- మార్కెట్‌లో ప్రభుత్వ బాండ్లు, సెక్యూరిటీల విలువ మారుతుంది. వీటికి తక్కువ విలువ ఉన్నప్పుడు కొని, ఎక్కువ విలువ వచ్చినప్పుడు అమ్మి లాభం గడించవలెననే ఉద్దేశ్యంతో బాండ్లను కొనటం అమ్మటం కోసం చేసే ద్రవ్య డిమాండును అంచనా వ్యాపార ద్రవ్యడిమాండు అంటారు.

(7) **ద్రవ్యత్వాభిరుచి స్తంభన** (Liquidity trap) :- ఒకానొక స్థాయి నుండి వడ్డీరేటు తగ్గిన యెడల ద్రవ్య సప్లయ్ పెంచిననూ వడ్డీరేటు ఇంకను తగ్గదు. దీనిని ద్రవ్యత్వాభిరుచి స్తంభన అంటారు.

(8) **అంచనా వ్యాపార ద్రవ్యడిమాండు ఫలం** :- అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండు ఫలం అంచనా వ్యాపార ద్రవ్య డిమాండుకు, వడ్డీ రేటుకు ఉన్న విలోమ సంబంధాన్ని తెలియచేస్తుంది.

(9) **ద్రవ్యవిధానం** :- కేంద్ర బ్యాంకు ద్రవ్యసప్లయ్‌ను నియంత్రిస్తూ ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క లక్ష్యాలను సాధించడానికి ఉపయోగించే విధానాన్ని ద్రవ్య విధానం అంటారు.

(10) **కోశవిధానం** :- ప్రభుత్వ వ్యయ, పన్నుల, రుణవిధానాల ద్వారా ఆదాయ ఉత్పత్తి ఉద్యోగిత, ధరల స్థాయిలను ప్రభావితం చేయటాన్ని కోశ విధానం అంటాము.

4.13 స్వయం సమీక్ష ప్రశ్నలు :

(1) ఆధునిక వడ్డీ సిద్ధాంత (లేక) IS - LM నమూనా (లేక) వాస్తవ ద్రవ్యరంగాల సమీకృత నమూనా (లేక) Hicks - Hansen నమూనా గురించి వివరించండి?

(2) వస్తుమార్కెట్ మరియు ద్రవ్య మార్కెట్ సమతౌల్యమును తెలుపుము?

(3) IS రేఖలో మార్పును తెచ్చే అంశాలను తెలుపుము.

(4) LM రేఖలో మార్పును తెచ్చే అంశాలను తెలుపుము?

(5) కీనీషియన్ రేంజ్, క్లాసికల్ రేంజ్, ఇంటర్మీడియట్ రేంజ్‌లను వివరించండి.

4.14 చదువవలసిన పుస్తకాలు :

1. Edward Shapiro, 1994, Macro Economic Analysis Fifth Edition, Galgotia Publications (P) Ltd, New Delthi.

2. Denbusch, Fischer and Startz, 2002, Macroeconomics, Third Edison, Mc Gran - Hill, New Delhi.

పాఠం - 1

బ్యాంకింగ్ - విత్త వ్యవస్థలు

Banking - Financial Systems

లక్ష్యాలు (Objectives) :

ఈ లెసన్‌లో బాంకింగ్ పుట్టు పూర్వోత్తరాలు, బాంకుల అభివృద్ధి తెలుసుకోవడం,
- బ్యాంకులలో రకాలు తెలుసుకోవడం
- వాణిజ్య బాంకుల విధులను తెలుసుకోవడం
- బాంకింగ్ స్వభావం, ధోరణులను అవగాహన చేసుకోవడం

అంశాలు :

5.1 బ్యాంకింగ్ - పుట్టు పూర్వోత్తరాలు
5.2 బ్యాంకు నిర్వచనం
5.3 బ్యాంకుల అభివృద్ధి
5.4 బ్యాంకులలో రకాలు
5.5 వాణిజ్య బాంకులు విధులు
5.6 అభివృద్ధి బాంకులు - విధులు
5.7 సహకార బాంకుల రకాలు
5.8 బ్యాంకింగ్ ధోరణులు - స్వభావం
5.9 తెలుసుకోవలసిన ప్రశ్నలు
5.10 పదకోశం

5.1 బ్యాంకింగ్ - పుట్టు పూర్వోత్తరాలు (Banking origin) :

బ్యాంకింగ్ వ్యాపారం ప్రపంచంలో ప్రాచీన కాలం నుండి యున్నది. అది ఒక విశిష్టమైన వ్యాపారమని చెప్పవచ్చును. ఉత్పాదక సంస్థలు వస్తు సామగ్రిని ఉత్పత్తి చేసి, వాటిని అమ్మి లాభాలను ఆర్జిస్తాయి. అయితే బాంకులు వ్యాపారం చేసే సరకు ద్రవ్యం లేదా డబ్బు పొదుపు చేసేవారి నుండి ద్రవ్యాన్ని స్వీకరించి ఆ ద్రవ్యాన్ని పెట్టుబడులు, రుణాల రూపేణా ప్రజలకు అందజేసి లాభాలను ఆర్జించే సంస్థలు బాంకులు. అందువల్లనే ఆర్.ఎస్. సేయర్సు బాంకులను ద్రవ్యంతో వ్యాపారం సాగించి లాభాలు పొందే సంస్థలతో పోల్చినాడు. ద్రవ్యాన్ని ఒకరినుండి మరొకరికి తరలించడం మాత్రమే బ్యాంకులపని అయితే వాటియెడ మనకు అంత ఆసక్తి ఉండేదికాదు - నిద్రాణంగా వున్న పొదుపులను సమీకరించి, ఉత్పాదక సంస్థలకు, వ్యక్తులకు రుణాలను మంజూరు చేసే ప్రక్రియను బాంకులు ద్రవ్యాన్ని సృష్టిస్తాయి. ద్రవ్యాన్ని సృష్టించే శక్తి యుండటం వల్ల బాంకులు ఉత్పత్తి, ధరల స్థాయిలను ప్రభావితం చేయగలవు.

ప్రపంచంలోని వివిధ దేశాలలో పూర్వకాలం నుండి బ్యాంకింగ్ విభిన్న రూపాలలో అమలులో ఉన్నట్లు చారిత్రక ఆధారాలు ఉన్నాయి. క్రీ.పూ. 2000 సం॥ముల క్రితమే బాబిలోనియాలో అభివృద్ధి చెందిన బాంకింగ్ వ్యవస్థ అమలులో ఉండేది. ప్రాచీన గ్రీకు, రోమ్ దేశాలలో విస్తృతమైన పరపతి సౌకర్యాలు అందుబాటులో యుండేవి. అక్కడ కొన్ని బ్యాంకులు వాటంతట అవే ఏర్పడగా మరికొన్ని బాంకులు పన్నులు వసూలు చేయడానికి ప్రభుత్వంచే ఏర్పాటు చేయబడినవి. భారత దేశంలో కూడా వేదకాలం నుండి బాంకింగ్ వ్యవస్థ అమలులో యున్నట్లు "మను న్యాయశాస్త్రం" ద్వారా తెలియుచున్నది. మను తన పుస్తకంలో పరపతికి సంబంధించిన న్యాయ వ్యవహారాలు, బాంకింగ్

రుణాలపై వడ్డీ, వాణిజ్య పత్రాలు మొదలైన నిబంధనల గురించి విపులంగా పేర్కొన్నారు- అయితే వాస్తవానికి ఆ రోజుల్లో బాంకింగ్ అంటే అప్పు ఇవ్వడమేకాని, ప్రస్తుతం అమలులో ఉన్న క్లిష్టమైన బాంకింగ్ వ్యవస్థలేదు.

బాంకు అనే పదం మధ్యయుగంలో ఇటలీలో వెనిస్‌బాంక్ ప్రారంభించినపుడు మొదటి సారిగా వాడుకలోనికి వచ్చింది. క్రీ.శ. 1157లో బాంక్ ఆఫ్ వెన్నిస్ ప్రభుత్వ రంగ సంస్థగా రూపు దిద్దుకొంది. అప్పుడు ఇటలీలో ఎక్కువభాగం జర్మన్‌లదే ఆధిపత్యం. క్రీ.శ. 1174లో వెనిస్ ప్రభుత్వం యుద్ధంలో తలమునకలైనపుడు ద్రవ్యం అవసరమై ప్రజల నుండి వడ్డీకి అప్పు తీసుకొన్నది. ఈ ఉమ్మడి ద్రవ్యనిధికి ఇటలీ భాషలో 'మాంటి' (Monte) అని పేరు. దీనికి జర్మనీ భాషలో పర్యాయపదం 'బాంక్' (Bank), జర్మన్ల ఆధిపత్యం వల్ల ఈ పదం వాడుకలోనికి వచ్చింది. ఇటలీ భాషలో దీన్ని బాంకో (Banco) అంటారు. ఫ్రెంచి భాషలో ఇది బాంకి (Banke) అయింది. ఆంగ్లంలో బాంకి, బాంక్‌గా ఆవిర్భవించింది. ఆధునిక కాలంలో బాంకింగ్ వ్యాపారం మొదట 1349లో బార్సిలోనులో ప్రారంభమైనదని చెప్పవచ్చును. అక్కడ బాంకులు ప్రభుత్వ నియంత్రణకు లోబడి తమ కార్యకలాపాలు నిర్వహించేవి. దేశ విదేశ ద్రవ్య మార్పిడి, డిపాజిట్ల సేకరణ, హుండీల డిస్కౌంటు మొదలైన లావాదేవీలను అక్కడ బాంకులు నిర్వహించేవి. 1407లో "జనోవా బాంకు" ప్రారంభమయింది. 1609లో అమ్‌స్టర్ అను బాంక్ ప్రారంభింపబడింది. ఈ బాంకు అన్ని రకాల డిపాజిట్లను స్వీకరించేది.

క్రౌధర్ (Crowther) మహాశయుని అభిప్రాయంలో ఆధునిక బాంకుల ఆవిర్భావం మూడు కారణాలవల్ల జరిగిందని చెప్పవచ్చును.

1) వర్తక బాంకర్లు (Merchant Bankers) : వీరు ప్రాథమికంగా వర్తకులు. వీరు ఖాతాదార్లు తమ దగ్గర నమ్మకంగా భద్రపరచిన ద్రవ్యాన్ని స్వీకరించి వాటి విలువకు సమానమైన పత్రాలు ఇచ్చేవారు - ప్రజలు ఈ పత్రాలను ఆమోదించేవారు - ఖాతాదార్ల సొమ్మును వీరు ఒక ప్రాంతం నుండి మరొక ప్రాంతానికి తరలించడంలో ఉపయోగపడేవారు - ఆధునిక బాంకింగ్ వ్యవస్థ రూపు దిద్దుకొనే సమయంలో వర్తక బాంకర్ల కృషి శ్లాఘనీయం.

2) వడ్డీ వ్యాపారులు (Money Lenders) : వీరు తమ వద్ద ఉన్న మిగులు ద్రవ్యాన్ని వడ్డీపై ఇతరులకు రుణాలిచ్చేవారు - స్వర్ణకార్లు, తమ ఖాతాదార్లు రోజూ తమ వద్ద డిపాజిట్ల రూపంలో దాచే సొమ్మును మరియు వారు విత్ డ్రా చేసే సొమ్ము పోల్చి చూడగా వారికి డిపాజిట్లకంటే విత్ డ్రా చేసే సొమ్ము ఎక్కువ కాదని తేలింది. దాంతో వారు కొద్దిపాటి కనిష్ఠ నిల్వతో వ్యాపారాన్ని నిర్వహించవచ్చని, ఆధునిక బాంకింగ్ వ్యవస్థకు శ్రీకారం చుట్టారు.

3) స్వర్ణకారులు (Gold Smith) : వీరు తమ ఖాతా దార్లకు సంబంధించిన విలువైన బంగారు, వెండి ఆభరణాలను భద్రంగా దాచి వాటి విలువకు సమానమైన రసీదులు ఇచ్చేవారు - వీరు లండన్ బాంకింగ్ వ్యవస్థను అభివృద్ధి చేయడంలో ప్రముఖ పాత్ర వహించారు. ఆ రోజుల్లో ద్రవ్యం అంటే బంగారం, వెండి నాణేలు మాత్రమే. ఈ స్వర్ణకారులు జారీ చేసిన రశీదులతో ఖాతాదార్లు వర్తకం చేసేవారు - సరుకు కొనుగోలు మరియు అమ్మకం చేసే సందర్భాలలో స్వర్ణ కారుల పత్రాలను గిడ్డంగి రసీదులతో (Warehouse Receipts) మార్చుకొని వ్యాపార లావా దేవీలను నడిపేవారు.

ఇప్పటికీ, ఆధునిక బాంకులలో కూడా పై మూడు లక్షణాలు ప్రస్ఫుటంగా గోచరిస్తాయి. నేటి బాంకర్లు వర్తకుల వలె ఖాతాదార్లకు రుణాలు ఇస్తాయి. వడ్డీ వ్యాపారం వలె వ్యాపారం చేస్తాయి. స్వర్ణకార్లవలె బంగారు ఆభరణాలు, సెక్యూరిటీలను తనఖాగా పెట్టుకొని రుణాలు ఇస్తున్నాయి. 1694లో స్థాపించిన ఇంగ్లండ్ బాంకు (Bank of England) ఆధునిక బాంకింగ్ వ్యవస్థకు అంకురార్పణగా చెప్పవచ్చును. బాంకింగ్ వ్యవస్థ అనాదిగా అమలులో ఉన్నప్పటికి, మారుతున్న సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ పరిస్థితులకు అనుగుణంగా బాంకింగ్ స్వరూప స్వభావాలు, లక్షణాలలో ఎన్నో మార్పులు వచ్చాయి.

5.3 బాంకు నిర్వచనం (Definition of Bank) :

బాంకులు ఆర్థిక సంస్థలు దేశ ఆర్థిక ప్రగతికి ఎంతో సహాయపడతాయి. ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలో వర్తక వాణిజ్య పరిశ్రమల అభివృద్ధికి ఇవి ఎంతో తోడ్పడుతున్నాయి. దేశ సౌభాగ్యానికి, ఆర్థిక పురోగతికి, సంక్షేమానికి బాంకులు పట్టుకొమ్మలు. అవి ఎన్నో రకాల విధులు, సేవలు అందిస్తాయి. మారుతున్న సామాజిక వ్యవస్థకు అనుగుణంగా బాంకింగ్ వ్యవస్థలో అనుక్షణం మార్పులు వస్తున్నాయి.

అందు చేత బాంకు, బాంకింగ్‌లను సమగ్రంగా నిర్వహించడం చాలా కష్టం. చాలా మంది శాస్త్రవేత్తలు అనేక నిర్వచనాలను ఇచ్చినారు. వాటిలో కొన్నింటిని క్రింద వివరించడం జరిగింది.

1) డా॥ హెర్బర్ట్ ఎల్. హార్ట్ (Dr. Herbert L. Heart) ప్రకారం "సాధారణ వ్యాపార సరళిలో వ్యక్తులు జమకట్టే సొమ్మును వారి పేర కరెంటు ఖాతాలో జమకడుతూ ఆయా వ్యక్తులు తమ మీద జారీచేసిన, చెక్కులను ఆదరిస్తూ సొమ్ము చెల్లించేవానిని బాంకరు అనవచ్చును" ఈ నిర్వచనం ప్రకారం కరెంటు డిపాజిట్లను స్వీకరిస్తూ ఆయా డిపాజిట్లపై జారీ చేసిన చెక్కులను ఆదరించే సంస్థ బాంకింగ్ సంస్థ అవుతుంది.

2) సర్ జాన్ పేజెట్ (Sir John Paget) ప్రకారం "రకరకాల డిపాజిట్లను స్వీకరించడం, వాటిమీద చెక్కులు చెల్లించడం క్రాస్ చేసిన లేదా క్రాస్ చేయని చెక్కులను ఖాతాదారుల తరపున వసూలు చేయడం బాంకరు విధిగా చేయవలసిన పనులు" ఈ వసూలును చేయనివారిని బాంకరు అని అనడానికి వీలులేదు.

3) ఆర్.ఎస్. సేయర్సు మహాశయుని ప్రకారం "ఏ సంస్థగల డిపాజిట్లను, తన ఖాతాదారులు రుణాల వసూళ్ళు మరియు చెల్లింపులకు ఉపయోగిస్తారో ఆ సంస్థనే బాంకు" అని అంటారు. బాంకింగ్ రెగ్యులేషన్ చట్టంలోని సెక్షన్ 5 (బి) బాంకింగ్‌ను క్రింది విధంగా నిర్వచించినది. "ఖాతాదార్ల డిమాండుపై చెక్కు ద్వారాగాని, డ్రాఫ్టు ద్వారాకాని, మరేదైనా పత్రం ద్వారా గాని తిరిగి వారికి చెల్లించే షరతు మీద డిపాజిట్లు స్వీకరించి, ఆ సొమ్మును రుణాలు ఇవ్వడానికిగాని, పెట్టుబడి కోసం గాని ఉపయోగించడం బాంకింగ్ వ్యాపారం" అంటారు. స్థూలంగా చెప్పాలంటే బాంకు క్రింది లక్షణాలు కల్గి ఉంటుంది.

ఎ) ఇది ద్రవ్యాన్ని డిపాజిట్ల రూపంలోను అంగీకరించి, అవసరమైన వారికి రుణాల రూపేణా అందజేస్తుంది.

బి) ఇది పరపతిని సృష్టిస్తుంది. చెక్కుల పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టి, డిపాజిట్లను నగదులోనికి, వ్యక్తుల మధ్య మార్పు చేస్తుంది.

సి) ఇది డిమాండు డిపాజిట్లను సృష్టించే చెల్లింపుల మార్పిడికి సహాయకారిగా వ్యవహరిస్తుంది. ఇది లాభాలను ఆర్జించుటకు వ్యాపార వ్యవహారాలు జరుపుతుంది.

5.4 బాంకుల అభివృద్ధి (Banks' Growth) :

బారతదేశంలో బాంకింగ్ వ్యాపారం అనాది నుండి ఉన్నది. వివిధ అప్పుల మీద ఎలా వడ్డీలు విధించాలో కౌటిల్యుని అర్థ శాస్త్రంలో వివరింపబడినది. దేశీయ బాంకర్లు ప్రజల నుండి డిపాజిట్లు అంగీకరించేవారు - హుండీల ద్వారా ఒకచోట నుండి మరొక చోటుకు ద్రవ్యాన్ని పంపే ఏర్పాటు చేసేవారు - పెద్ద పెద్ద మార్వాడీలు భారీ యెత్తున బాంకింగ్ వ్యాపారం చేసేవారు - వీరికి కొన్ని పట్టణాలలో కార్యాలయాలు ఉండేవి. బ్రిటీష్‌వారు మన దేశంలో ఒకే కరెన్సీ ప్రవేశపెట్టినారు. దీనివల్ల సరైన ఆధునిక పద్ధతులలో మన బాంకింగ్ వ్యవస్థ అభివృద్ధి చెందుటకు నాంది ఏర్పడింది. బ్రిటన్ దేశంలో వాణిజ్య బాంకులు తొలిసారిగా వెలిసాయి. ఈనాటికి బాంకింగ్ వ్యవస్థకు పుట్టినిల్లు బ్రిటన్. మన దేశంలో 1770లో మొట్టమొదట బాంకు "హిందూస్థాన్ బాంకు"ను స్థాపించారు. దీనికి సరియైన వ్యాపారం లేనందున **1832**లో మూసివేశారు. **1860**లో పరిమిత బాధ్యతతో బాంకులు స్థాపించుటకు చట్టం వీలు కలుగజేయడం వల్ల ఆనాటినుండి బాంకింగ్ వ్యవస్థ పురోగతి మొదలైందని చెప్పవచ్చును.

యూరోపియన్ వర్తకుల కోసం, బ్రిటీష్ ఏజెన్సీ హౌస్‌లు మన దేశంలో అంతకు ముందే కొన్ని బాంకులు స్థాపించారు. కలకత్తా, మద్రాసు, బొంబాయి నగరాలలో బాంకులు స్థాపించారు - వీటిని ప్రెసిడెన్సీ బాంకులు" అంటారు. ఈ బాంకులకు ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ మద్దతు ఇచ్చింది. ఈ బాంకులు ఇతర దేశాలలో బ్రాంచీలు కూడా స్థాపించారు. ఈ మూడు ప్రెసిడెన్సీ బాంకులే 1920లో విలీనమై ఇంపీరియల్ బాంకు ఆఫ్ ఇండియాగా పొందింది. ఇదే బాంకు తర్వాత 1955లో స్టేట్ బాంక్ ఆఫ్ ఇండియాగా మారింది. మన దేశంలో ఆ కాలంలో స్వదేశీ ఉద్యమం మొదలై ఎన్నో స్వదేశీ బాంకుల స్థాపనకు, అభివృద్ధికి కారణమైంది. అయితే 1913 నుండి 1939 మధ్య మన దేశంలో చాలా బాంకులు పతనమై మూతపడినాయి. తక్కువ మూలధనం, అనుభవంలేని యాజమాన్యం, దేశంలో కేంద్ర బాంకు లేకపోవడం మొదలైనవి ఈ పతనానికి కారణాలు.

రెండవ ప్రపంచ సంగ్రామం (1939-45) మన దేశంలో గల బాంకింగ్ అభివృద్ధిపై చాలా ప్రభావం కలిగించింది. బాంక్‌ల సంఖ్య, బ్రాంచీల సంఖ్య బాగా పెరిగాయి. యుద్ధావసరముల నిమిత్తం దేశంలో ఎక్కువ ద్రవ్యం చెలామణిలోకి వచ్చింది. బాంకులు కూడా ఎక్కువ ద్రవ్య సృష్టి చేయడం జరిగింది. బాంకుల డిపాజిట్లు పెరిగాయి. పెట్టుబడులు, రుణాలు పెరిగాయి. 1947లో దేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చాక, బాంకింగ్ పురోభివృద్ధిని సంఘటిత పరచడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం చర్యలు తీసుకోవడం జరిగింది. 1935లో స్థాపింపబడ్డ రిజర్వు బాంకును 1949లో జాతీయం చేశారు. 1949లో భారత బాంకింగ్ కంపెనీల చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టడం జరిగింది. ఈ చట్టం మన దేశంలో గల బాంకింగ్ వ్యాపారంలో ఒక నూతన పరిణామం తీసుకొచ్చింది. దీనివల్ల రిజర్వు బాంకుకు ఎక్కువ అధికారాలు యివ్వడం, ఇతర బాంకుల మీద అనేక ఆంక్షలు పెట్టడం జరిగింది.

భారత ప్రభుత్వం 1995లో ఇంపీరియల్ బాంకు (ఇతర అనుబంధ బాంకులను) జాతీయంచేసి స్టేట్ బాంక్ ఆఫ్ ఇండియాగా ఏర్పాటు చేసింది. దీనివల్ల దేశంలోగల మూడవ వంతు వాణిజ్య బాంకు ప్రభుత్వ అజమాయిషీలోనికి వచ్చింది. 1956లో ఆర్.బి.ఐ. చట్టాన్ని సవరించడం, 1969లో 14వాణిజ్య బాంకులను, 1980లో 6 బాంకులను జాతీయం చేయడం వల్ల దేశంలో బాంకింగ్ వ్యవస్థలో వినూత్నమైన మార్పులు చోటుచేసుకొన్నాయి.

తద్వారా దేశంలోని 90% వనరులు ప్రభుత్వ బాంకులలోకి వచ్చాయి. ఆనాటినుండి బాంకు డిపాజిట్లు పెరగనారంభించాయి. బ్రాంచీల విస్తరణ పెద్ద ఎత్తున జరిగింది. పరిమాణంలోను, విస్తరణ, అభివృద్ధిలోను బాంకులు శ్లాఘనీయమైన పాత్రను పోషించుచున్నాయి.

బాంకులలో రకాలు (Types of Banks) : ప్రతి దేశంలోను అనేక రకాల బాంకులు పని చేస్తున్నాయి. ప్రతి రకానికి చెందిన బాంకులు ప్రత్యేకంగా కొన్ని విధులను నిర్వహిస్తాయి. బాంకులు నిర్వహించే విధులు ఆధారంగా అవి ఏ కోవకు చెందుతాయో నిర్ణయించడం జరుగుతుంది. అన్ని రంగాలలో ఉన్నట్లే, బాంకులలో కూడా ప్రత్యేకీకరణ ఉన్నది. అవి నిర్వహించే విధులను బట్టి బాంకులను క్రింది విధంగా వర్గీకరింపవచ్చును.

1) కేంద్ర బాంకులు (Central Banks)
2) వాణిజ్య బాంకులు (Commercial Banks)
3) అభివృద్ధి బాంకులు (Development Banks)
4) సహకార బాంకులు (Cooperative Banks)

1) కేంద్ర బాంకులు : దేశంలోని బాంకింగ్ వ్యవస్థను అదుపు ఆజ్ఞలలో పెట్టడానికి ఒక కేంద్ర బాంకు ఉంటుంది. ప్రతి దేశంలో ఒక కేంద్ర బాంకు ఉండును - ఇంగ్లండులో బాంక్ ఆఫ్ ఇంగ్లండు, ఫ్రాన్సులో బాంక్ ఆఫ్ ఫ్రాన్సు, మన దేశంలో రిజర్వు బాంక్ ఆఫ్ ఇండియా కేంద్ర బాంకులు మొదటలో కేంద్ర బాంకులు ప్రయివేటు యాజమాన్యంలో ప్రారంభించినప్పటికి, రాను రాను చాలా దేశాలలోని కేంద్ర బాంకులు ప్రభుత్వ యాజమాన్యంలోనే నిర్వహింపబడుచున్నవి. దేశానికి తగిన కరెన్సీ పద్ధతిని నిర్వహిస్తూ దేశంలోని బాంకింగ్ స్వరూపాన్ని పెంపొందిస్తూ క్రమ బద్ధం చేసే ఆర్థిక సంస్థే కేంద్ర బాంకు. దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థలోను, ద్రవ్య మార్కెట్‌లోను కేంద్ర బాంకు కీల స్థానాన్ని ఆక్రమించి ఉన్నది. బాంకింగ్ వ్యవస్థకు కేంద్ర బాంకు తలమానికం వంటిది. అందుచేతనే చాలా దేశాలలో కేంద్ర బాంకులు జాతీయం చేయబడ్డాయి. కేంద్ర బాంకులు వాణిజ్య బాంకులవలె లాభాపేక్షతో పనిచేయవు. దేశంలో ద్రవ్య, ఆర్థిక స్థిరత్వాన్ని కలుగజేసి దేశ సౌభాగ్యాన్ని పెంపొందించుటయే కేంద్ర బాంకు యొక్క లక్ష్యం. వివిధ దేశాల ఆర్థిక పురోగతిలోను, ఆర్థిక వ్యవస్థలోను ఉండే తేడాలను బట్టి, వివిధ దేశాల్లోని కేంద్ర బాంకులు నిర్వర్తించవలసిన విధుల్లోను, అవలంబించే విధానాల్లోను, అనుసరించే పద్ధతులలోను భేదాలుంటాయి. అయితే అన్ని కేంద్ర బాంకులు నిర్వహించు ముఖ్య విధులు మాత్రం ఒక్కటే.

కేంద్ర బ్యాంకు విధులు: ప్రతి దేశంలో కేంద్ర బాంకులను కొన్ని ప్రత్యేకమైన విధుల నిర్వహణ కోసం స్థాపించారు. సాధారణంగా వాణిజ్య బాంకులు నిర్వహించే విధులను కేంద్రబాంకులు నిర్వహించవు. కేంద్ర బాంకుల దేశపురోగతికి, ప్రజల శ్రేయస్సుకు అవసరమైన చర్యలు తీసుకొంటాయి. ఇటీవలి కాలంలో కేంద్ర బాంకింగ్ విధులలో అనేక మార్పులు వచ్చాయి. అదివరలో కేంద్రబాంకు ద్రవ్యసంబంధమైన

విధులను చేపట్టేవి. అయితే ప్రస్తుతం మారుతున్న లక్ష్యాలకు అనుగుణంగా దేశాభివృద్ధికి కృషి చేయడం వాటి ప్రధాన విధిగా మారుతుంది. కేంద్రబాంకు నిర్వహించే విధులను క్రింద పేర్కొనడం జరిగింది.

1. కరెన్సీ నోట్లను జారీ చేయడం
2. ప్రభుత్వానికి బాంకరుగా, ఏజెంటుగా, సలహాదారునిగా పనిచేయడం
3. బాంకులకు బాంకుగా పనిచేయడం
4. బాంకులు సృష్టించే పరపతిని నియంత్రించడం.
5. దేశంలో ఉన్న లోహనిల్వలను, విదేశీ మారకపు నిల్వలను పరిరక్షించడం
6. అంతిమ రుణదాతగా వ్యవహరించడం
7. ప్రభుత్వ ద్రవ్య విధానాన్ని అమలు పరచుట

2) వాణిజ్య బాంకులు: బాంకులు, ఆర్థిక సంస్థలు దేశ ఆర్థిక ప్రగతికి పునాదిలాంటివి. ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థలో బాంకులు ప్రముఖమైన పాత్రను పోషిస్తున్నాయి. దేశ సౌభాగ్యానికి, ఆర్థిక పురోగతికి ఇవి ఎంతగానో తోడ్పడుతున్నాయి. సేయర్స్ మహాశయుని ప్రకారం "ఏ సంస్థ వద్దగల డిపాజిట్లను తన ఖాతాదారులు రుణాల వసూళ్ళు మరియు చెల్లింపులకు ఉపయోగిస్తారో ఆ సంస్థనే బాంకు" అని అంటారు. బాంకింగ్ రెగ్యులేషన్ చట్టంప్రకారం "ఖాతాదార్ల డిమాండుపై చెక్కు ద్వారాగాని, డ్రాఫ్టుద్వారాగాని, మరేదైనా పత్రం ద్వారాగాని తిరిగి వారికి చెల్లించే షరతుమీద డిపాజిట్లు స్వీకరించి, ఆ సొమ్మును రుణాలు ఇవ్వడానికి గాని, పెట్టుబడికోసంగాని ఉపయోగించడం బాంకింగ్ వ్యాపారం" అంటారు.

స్థూలంగా చెప్పాలంటే బాంకుకు క్రింది లక్షణాలు ఉంటాయి.

1. ఇది ద్రవ్యాన్ని డిపాజిట్ల రూపంలో అంగీకరించి, అవసరమైన వారికి రుణాల రూపంలో అందజేస్తుంది.

2. ఇది పరపతిని సృష్టిస్తుంది. చెక్కుల పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టి డిపాజిట్లను నగదులోనికి వ్యక్తుల మధ్య మార్పు చేస్తుంది.

3. ఇది లాభాలను ఆర్జించాలనే ధ్యేయంతో స్థాపితమైన వాణిజ్య సంస్థ.

4. ఇది డిమాండు డిపాజిట్లను సృష్టించి చెల్లింపుల మార్పిడికి సహాయకారిగ వ్యవహరిస్తుంది.

వాణిజ్య బాంకులు నిర్వహించే విధులను స్థూలంగా రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చును. అవి 1). ప్రాథమిక విధులు. 2). ఆనుషంగిక విధులు, సేవలు-

1. ప్రాథమిక విధులు: ప్రజలనుండి డిపాజిట్లను స్వీకరించడం అవసరమైన వారికి రుణాలు అందజేయడం, ద్రవ్యాన్ని సృష్టించడం బాంకుల యొక్క ప్రాథమిక విధులు, వీటిని క్రింద వివరించడమైనది.

(ఎ) డిపాజిట్లను స్వీకరించడం: బాంకులు ప్రజల వద్దనుండి, వర్తకులనుండి మిగులు డబ్బును డిపాజిట్ల రూపంలో అంగీకరించి తిరిగి, ఆ సొమ్మును పరపతిరూపములో ఎక్కువ వడ్డీకి అవసరమైన వ్యక్తులకు గాని, సంస్థలకుగాని అందజేసి లాభంపొందుతాయి. సంఘంలోని అన్ని వర్గాల వ్యక్తులనుండి వారి శక్తి సామర్థ్యాలకు అనుగుణంగా డిపాజిట్లు సేకరించేందుకు బాంకులు వివిధ రకాల డిపాజిట్ ఖాతాలు నిర్వహిస్తాయి - వివిధ రకాల డిపాజిట్లు క్రింది విధంగా ఉంటాయి.

1. ఫిక్సెడ్ డిపాజిట్లు

2. కరెంటు డిపాజిట్లు

3. సేవింగ్స్ డిపాజిట్లు

4. రికరింగ్ డిపాజిట్లు

5. హోమ్ సేఫ్ డిపాజిట్లు

(బి) రుణాలు మంజూరు చేయడం: బాంకరు యొక్క ముఖ్యమైన విధులలో రెండవది అవసరమున్న వ్యక్తులకు లేదా సంస్థలకు రుణాలు లేక అడ్వాన్సులు అందజేయడం. ప్రతి బాంకు కనిష్ట రిజర్వు నిల్వను రిజర్వు బాంకువద్ద డిపాజిట్ చేసిన తర్వాత మిగిలిన మొత్తాన్ని రుణాల రూపంలో అందజేస్తుంది. బాంకులు అందజేసే వివిధ రుణాలు క్రింది విధాలుగా ఉంటాయి.

1. పిలుపు ద్రవ్యరుణం
2. క్యాష్ క్రెడిట్
3. ఓవర్ డ్రాఫ్టు
4. హుండీలను డిస్కౌంటు చేయుట
5. కాలపరిమితిగల రుణాలు

2. అనుషంగిక విధులు, సేవలు : బాంకులు అందజేసే ఈ సేవలను రెండు రకాలుగా విభజింపవచ్చును. 1. ఏజన్సీ విధులు, 2. సాధారణ ప్రజోప యోగ విధులు వీటిని క్రింద వివరించడం జరిగింది.

1. ఏజన్సీ విధులు: ఈ సేవలు బాంకుల ప్రాథమిక విధుల నిర్వహణ ఫలితంగా ఏర్పడతాయి. ఈ సేవలు నిర్వహించేటప్పుడు బాంకులు ఖతాదార్ల ప్రతినిధులుగా వ్యవహరిస్తాయి. ఏజన్సీ విధులు క్రింది విధంగా ఉంటాయి.

- ఖాతాదార్ల తరపున ఏజంట్లుగా, కరెస్పాండెంటులుగా ప్రతినిధులుగా బాంకులు వ్యవహరిస్తాయి.
- ఖాతాదారుల తరపున భీమా ప్రీమియంలు, క్లబ్ చందాలు, టెలిఫోన్ బిల్లులు, మొదలైన వాటిని నిర్ణీతకాలంలో చెల్లించవలసినదిగా బాంకులను ఆదేశిస్తే బాంకులు ఆ సమయాల్లో చెల్లిస్తాయి.
- సెక్యూరిటిలను కొనుగోలు, అమ్మకాలు చేయడం
- ఖాతాదార్లు జారీచేసిన ఉత్తర్వులను అమలు చేయడం
- తమ ఖాతాదార్లకు ఆదాయపు పన్ను ప్రణాళికలు తయారు చేయడం
- ఖాతాదార్ల తరపున పరపతి పత్రాలపై వసూలు చేయుట, చెల్లింపులు చేయుట.

2. సాధారణ ప్రజోపయోగ విధులు: వాణిజ్య బాంకులు ఏజన్సీ విధులతో పాటు ఈ క్రింది సాధారణ ఉపయోగిక విధులను కూడా తమ ఖాతాదారులకు నిర్వహిస్తాయి.

- విలువైన వస్తువులను, ఆభరణాలను మరియు పత్రాలను భద్రపరచుకొనుటకై సేఫ్ డిపాజిట్ లాకర్ల సౌకర్యం కల్పించుట
- దూర ప్రాంతాలకు ప్రయాణమై వెళ్ళినపుడు దొంగల భయం ఉండకుండా ప్రయాణీకుల చెక్కుల, డ్రాఫ్టు సౌకర్యం కల్గించుట
- విదేశీ వర్తకాభివృద్ధి పరపతి లేఖలను జారీచేయుట
- వ్యాపారాభివృద్ధికై బాంకులు రకరకాలుగా సుంకాలను సేకరించుట
- వివిధ కంపెనీలు జారీ చేసే సెక్యూరిటీలను బాంకులు చందాపూచీకై బాధ్యత తీసుకొనుట మొదలైనవి.

అభివృద్ధి బాంకులు : పరిశ్రమలకు దీర్ఘకాలిక ఆర్థిక సహాయాన్ని అందించే ఉద్దేశ్యంతో అభివృద్ధి బాంకులను స్థాపించడం జరిగింది. పరిశ్రమలకు స్థిరాస్థుల సేకరణ నిమిత్తం స్థిరమూలధనం, రోజువారి కార్యకలాపాల నిర్వహణకు చరమూలధనం అవసరమవుతాయి. సాధారణంగా వాణిజ్య బాంకుల స్వల్పకాలిక చరమూలధనాన్ని మాత్రమే సమకూరుస్తాయి. అభివృద్ధి బాంకులు పరిశ్రమలకు కావలసిన స్థిరమూలధనాన్ని దీర్ఘకాలిక ప్రాతిపదికపై మంజూరు చేస్తాయి. అంతేగాక ప్రాజెక్టు రిపోర్టుల తయారీ బాధ్యత స్వీకరించడం, సాంకేతిక సలహాలు, నిర్వహణ సేవలు అందించడం మొదలైన విధులు అభివృద్ధి బాంకులు నిర్వహిస్తాయి. ప్రధానంగా మధ్యకాలిక, దీర్ఘకాలిక పరపతిని ఇచ్చే ఆర్థిక సహాయ సంస్థను అభివృద్ధి బాంకు అంటారు.

ప్రొఫెసర్ విలియం డైమండ్ అభిప్రాయంలో "ఒక సంస్థ ముఖ్యంగా దీర్ఘకాల రుణమూలధనం సమకూర్చడంకోసం కృషి చేస్తే దాన్ని అభివృద్ధి బాంకు అంటారు. ఆర్థిక సహాయాన్ని, ఈక్విటి మూలధనాన్ని అందించడంతో పాటుగా ప్రత్యేకంగా కంపెనీల నిర్వహణ అభివృద్ధి విషయంలో కృషి చేసే సంస్థను అభివృద్ధి కార్పొరేషన్" అంటారు. ఆర్థికంగా అభివృద్ధి చెందని, చెందుతున్న దేశంలో పారిశ్రామికాభివృద్ధి కొరకు, ఆర్థిక, ఆర్థికేతర సౌకర్యాలను కల్పించడం కొరకు అభివృద్ధి బాంకులను ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది.

అభివృద్ధి బాంకుల విధులు : పారిశ్రామిక అభివృద్ధి కొరకు అవసరమైన ఆర్థిక, ఆర్థికేతర సదుపాయాలను అందజేయడం అనే అభివృద్ధి బాంకుల ప్రధానలక్ష్యం. అభివృద్ధి బాంకులు పరిశ్రమలకు కావలసిన మధ్యకాలిక, దీర్ఘకాలిక, నిధులను సమకూర్చడంతో పాటు ఎన్నో విధులను అవి నిర్వహిస్తాయి. ఆ విధులను క్రింద వివరించడం జరిగింది.

1. పారిశ్రామిక సంస్థలకు మధ్య కాలిక, దీర్ఘకాలిక రుణాలను అందజేయడం
2. పారిశ్రామిక సంస్థల వాటాలు, డిబెంచర్లు, బాండ్ల జారీలకు చందాపూచీ కల్పించడం
3. అన్ని అభివృద్ధి బాంకులు పారిశ్రామిక సంస్థలకు వివిధ రకాలైన హామీలను అందజేయడం
4. చందాపూచీతోపాటు అభివృద్ధి బాంకులు పారిశ్రామిక సంస్థల వాటాలను, డిబెంచర్లను చందా కట్టుట ద్వారా, ప్రత్యక్ష పెట్టుబడి ద్వారా కొనుగోలు చేయుట
5. క్రొత్త పరిశ్రమలను ప్రోత్సహించడం, సాంకేతిక నిర్వహణ, పరిపాలన సలహాలు అందజేయట
6 ఎగుమతి పరిశ్రమలను ప్రోత్సహించడం, భాయిలా పడ్డ పరిశ్రమలను పర్యవేక్షించి, అభివృద్ధి చేయడం

భారతదేశంలో ఆధునిక పద్ధతిపై అభివృద్ధి బాంకులను స్వాతంత్ర్యంవచ్చిన తర్వాత మాత్రమే స్థాపించడం జరిగింది. ఏర్పాటు చేయబడిన అభివృద్ధి బాంకులలో ముఖ్యమైనవి క్రింద పేర్కొనబడినవి

- భారత పారిశ్రామిక ఆర్థిక సహాయసంస్థ
- భారత పారిశ్రామిక పరపతి పెట్టుబడుల కార్పొరేషన్
- భారత పారిశ్రామికాభివృద్ధి బాంకు
- రాష్ట్ర ఆర్థిక సహాయ సంస్థలు
- భారత ఎగుమతి దిగుమతుల బాంకు
- యూనిట్ ట్రస్ట్ ఆఫ్ ఇండియా
- భారత జీవిత భీమా సంస్థ
- జాతీయ వ్యవసాయ గ్రామీణాభివృద్ధి బాంకు
- చిన్న పరిశ్రమల అభివృద్ధి బాంకు

జాతీయ స్థాయిలోను, రాష్ట్రస్థాయిలోను పనిచేస్తున్న వివిధ అభివృద్ధి బాంకులు గత 50సం॥ లుగా దేశంలోని వివిధ పరిశ్రమలకు ఆర్థిక, ఆర్థికేతర సహాయాన్ని గణనీయంగా సమకూర్చడం జరిగింది.

4 సహకార బాంకులు: భారత దేశంలోని గ్రామీణులందరూ వ్యవసాయాన్ని ముఖ్యవృత్తిగా స్వీకరించడం జరిగింది. వ్యవసాయం ముఖ్యవృత్తిగా ఉన్నప్పటికి వ్యవసాయ దారులు పేదరికంలోనే జీవితాలను గడుపుతున్నారు. అందుకు కారణం రైతులకు తగినంత ఆర్థిక సహాయం లేకపోవడమే. వ్యవసాయం అభివృద్ధి చెందాలంటే వ్యవసాయ పనుల కోసం రైతులకు ధనం అవసరము - వారికి అవసరమైన ఆర్థిక సహాయం కొరకు వడ్డీ వ్యాపారస్థులను ఆశ్రయించవలసి వచ్చేది. వడ్డీ వ్యాపారస్థుల బారినుండి రైతులను తప్పించడానికి "సహకార పరపతి" అనే సాధనం ద్వారా రైతుల ఆర్థిక సమస్యలను తీర్చడానికి ప్రభుత్వం పూనుకొన్నది. ప్రభుత్వం 1904లో సహకార పరపతి చట్టాన్ని అమలులోనికి తెచ్చింది. దీనివల్ల సహకారోద్యమం బలపడి, సహకార సంఘాలు, సహకార బాంకులు స్థాపించబడ్డాయి. "రైతులకు ధన సహాయం అందించడం, సహకార సిద్ధాంతాలను పాదుపును వ్యాపింప చేయడం ఈ సహకారోద్యమము యొక్క ముఖ్య లక్ష్యము" మరల కొన్ని మార్పులతో 1912లో మరొక చట్టం అమలు లోనికి వచ్చింది. 1919లో అమలులోనికి వచ్చిన నూతన చట్టం ద్వారా సహకార శాఖను, కేంద్రప్రభుత్వం, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు బదిలీ చేసింది. గ్రామీణ పరపతి పరిశీలక సంఘం, అఖిలభారత గ్రామీణ బాంకింగ్ విచారణ సంఘం మొదలగు సంఘాలు సహకార సమస్యలను కూలంకషంగా పరిశీలించి అనేక సిఫార్యులను చేసాయి. వాటి ఫలితంగా ప్రాథమిక సహకార బాంకులు, కేంద్రీయ సహకార బాంకుల, రాష్ట్ర సహకార బాంకుల స్థాపింపబడ్డాయి.

సహకార బాంకుల రకాలు: భారత దేశంలోని సహకార బాంకులను మూడు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చును. 1. ప్రాథమిక సహకార బాంకులు 2. జిల్లా కేంద్ర సహకార బాంకులు, 3. రాష్ట్ర సహకార బాంకులు.

1. ప్రాథమిక సహకార బాంకులు : గ్రామాలలోని రైతులకు వ్యవసాయ కార్యక్రమాలకు ధనం సహాయం చేయడానికి సహకార సూత్రాలతో ప్రాథమిక సహకార బాంకులను స్థాపించడమైనది. ప్రాథమిక సహకార బాంకులను ఒక గ్రామానికి లేదా ప్రాంతానికి చెందిన వ్యక్తులు కలిసి ఏర్పాటు చేసుకోవచ్చు. ఆ ప్రాంతంలోని వ్యక్తులు మాత్రమే ఈ బాంకులో సభ్యులుగా చేరడానికి అర్హులు. బాంకుసభ్యుల రుణబాధ్యత పరిమితంగా ఉంటుంది. కొన్ని ప్రాంతాలలో సభ్యులు వాటామూలధనాన్ని చెల్లిస్తారు- ఒక నియమిత సంఖ్యను దాటి ఏసభ్యుడు వాటాలు కొనకూడదు. సభ్యునికి ఎన్ని వాటాలు ఉన్నా ఓటు మాత్రము ఒకటే. వీరు వాటాలను ఇతరులకు బదిలీ చేయుటకు వీలులేదు. ప్రతి సంవత్సరం కార్యనిర్వాహక వర్గాన్ని సభ్యులు ఎన్నుకొంటారు. ఈ బాంకుకు నిధులు అనేక విధాలుగా సమకూరుతాయి. ప్రవేశరుసుము, వాటామూలధనం, డిపాజిట్లు, రుణాలు మొదలైన మార్గలద్వారా బాంకు తనకు కావలసిన నిధులను సేకరిస్తుంది. ప్రాథమిక సహకార బాంకులు తమ సభ్యులకు మాత్రమే రుణాలు ఇస్తాయి. సభ్యులు ఈ బాంకుల నుండి పొందే రుణాలకు ఒక పరిమితి ఉంటుంది. రిజర్వు నిధులను ఈ బాంకుల జిల్లా కేంద్రసహకార బాంకులలో నిల్వచేస్తాయి. తమ నిధులు చాలనప్పుడు కేంద్ర సహకారం బాంకునుండి ప్రభుత్వం నుండి ఈ బాంకులు రుణాలు తీసుకొంటారు ఈ బాంకులన్నీ కేంద్ర సహకార బాంకుకు అనుబంధాలుగా ఉంటాయి.

2. జిల్లా కేంద్ర సహకార బాంకులు: ప్రతిజిల్లాకు ఒక కేంద్ర సహకార బాంకు ఉంటుంది. జిల్లాలోని ప్రాథమిక సహకార బాంకులన్ని దీనికి అనుబంధాలుగా ఉంటాయి. ఈ బాంకులో ప్రాథమిక సహకార బాంకులు, ఇతర వ్యక్తులు సభ్యులుగా ఉంటారు. సభ్యులవాటా మూలధనం, రిజర్వు నిధులు, డిపాజిట్లు, స్టేట్ బాంకునుండి వాణిజ్య బాంకుల నుండి చేసే రుణాలు మొదలైన మార్గాలద్వారా ఈ బాంకులు తమకు కావలసిన నిధులను సమీకరిస్తాయి. రాష్ట్ర సహకార బాంకు కూడా ఈ జిల్లా బాంకులకు ఆర్థిక సహాయం అందిస్తుంది. ప్రాథమిక సహకార బాంకులు, వాటి మిగులు నిధులను కేంద్ర సహకార బాంకులో డిపాజిట్ చేస్తాయి. ప్రాథమిక సహకార బాంకులకు ధన సహాయం చేయడం, అవి సక్రమ మార్గంలో నడవడానికి సలహాలను ఇవ్వడం, వాటి కార్యక్రమాలను సమన్వయపరచడం కేంద్ర సహకార బాంకుల ముఖ్య కర్తవ్యము. జిల్లా కేంద్ర సహకార బాంకుల మిగుల నిధులను ప్రభుత్వ సెక్యూరిటిలలో పెట్టుబడి పెడతాయి.

3. రాష్ట్ర సహకార బాంకులు: ప్రతి రాష్ట్రమునకు రాష్ట్ర సహకార బాంకు ఉంటుంది. కేంద్ర సహకార బాంకులన్ని ఈ బాంకు యొక్క సభ్యులు. వ్యక్తులు కూడా సభ్యులుగా ఉండవచ్చును. రాష్ట్ర సహకార బాంకు యొక్క నిధులు, జిల్లా కేంద్ర సహకార బాంకుల నుండి వ్యక్తులనుండి, వాణిజ్య బాంకులనుండి, రిజర్వు బాంకునుండి రుణాల రూపేణా వస్తాయి. డిపాజిట్లద్వారా నిధులను ఈ బాంకు సమీకరిస్తుంది. రాష్ట్రసహకార బాంకు జిల్లా కేంద్ర సహకార బాంకులకు, తద్వారా ప్రాథమిక సహకార బాంకులకు ధన సహాయం చేస్తుంది. సాధారణ వ్యాపార సూత్రాలమీద సహకారోద్యమ స్ఫూర్తికి అనుగుణంగా రాష్ట్ర సహకార బాంకుల నిర్వహణ కొనసాగుతుంది.

భారత రాష్ట్ర సహకార బాంకుల సమాఖ్య రాష్ట్ర సహకార బాంకుల కార్యక్రమాలను సమన్వయ పరుస్తుంది. బాంకులకు అవసరమైన సమాచారాన్ని, ధనావసరములను అందజేస్తుంది. దేశంలో సహకార రుణపరపతి ఉద్యమం స్థిరపడింది. రైతులకు, తదితర ప్రజలకు అనేక విధాలుగా సహకరిస్తుంది. సహకార పరపతి బాంకుల అభివృద్ధి చాలా త్వరితంగా జరిగింది. ఈ బాంకులు గ్రామీణ పరిస్థితులను సమస్యలను అర్థం చేసుకోగలిగినాయి. రైతుల అవసరాలు కొంతవరకు తీర్చగలుగుతున్నాయి. స్వల్పవడ్డీ రేట్లమీద స్వల్పకాలిక, మధ్య కాలిక, రుణాలు లభించి సన్నకారు రైతులు వడ్డీ వ్యాపారస్థుల చెరనుండి తప్పించుకొన్నారు. గ్రామీణ పరపతి రంగంలో రిజర్వుబాంకు చూపిన ప్రత్యేక ఆసక్తితో సహకార బాంకులు అభివృద్ధి చెందినాయి.

భారతదేశంలో రాష్ట్ర సహకార బాంకులు 2000 సం॥ల నాటికి 29 పనిచేస్తూ షుమారు రు. 34,552 కోట్ల మేరకు రుణాలు అందించాయి. జిల్లా కేంద్ర సహకార బాంకులు 2000 సం॥లో నాటికి 367 బాంకులు పనిచేస్తూ సుమారు రు. 39,367 కోట్ల మేరకు రుణాలలు సమకూర్చినాయి. మార్చి 1999 నాటికి దేశంలో ప్రాథమిక సహకార బాంకుల సంఖ్య 92,450గా నమోదైంది. ఆ సం॥మునకు షుమారు రు. 16,081 కోట్లమేర పరపతి ఈ బాంకులు అందించినాయి. ఇవి 96% గ్రామీణ ప్రాంతాలలో విస్తరించి 10.16 కోట్ల సభ్యత్వం కల్గియున్నాయి. భారతదేశంలో గ్రామీణ వ్యవసాయ రంగాన్ని అభివృద్ధి చేయుటలో సహకార బాంకులు ఎనలేని కృషిచేస్తాయి. రైతాంగానికి సహకార రంగం ఒక చక్కని అభివృద్ధి కారకంగా పేర్కొనవచ్చును. సహకార బాంకులవల్ల అనేక లాభాలు కలవు - చౌకగా గ్రామీణ పరపతిని పొందవచ్చును. ప్రత్యామ్నాయ పరపతిగా ఉత్పాదక రుణాలు రైతులు పొందుటకు సహకార బాంకులు కృషిచేస్తున్నాయి.

బాంకింగ్ ధోరణలు - స్వభావం (Nature and trends in Banking) :

స్వాతంత్ర్యానంతరం మనదేశంలో ప్రణాళికా సంఘం ఏర్పాటు, వాణిజ్య బాంకులకు సరియైన మార్గాన్ని సూచించింది. భారత బాంకింగ్ వ్యవస్థలో ఎన్నో నిర్మాణాత్మకమైన మార్పులు చోటుచేసుకున్నాయి. దేశ ఆర్థికవ్యవస్థకు బాంకులు మూల స్తంభాలు. దేశ రాజకీయ ఆర్థిక సామాజిక పరిస్థితులను బట్టి బాంకులు తమ విధానాలను రూపొందించుకోవలసి ఉంటుంది. బాంకుల దృక్పథంలో పద్ధతులలో విధానాలతో శ్లాఘనీయమైన ఆశ్చర్యకరమైన మార్పులు వచ్చినాయి. బాంకుల జాతీయకరణ తర్వాత భారతీయ బాంకింగ్ వ్యవస్థలో విప్లవాత్మకమైన మార్పులు వచ్చాయి. జాతీయ ప్రణాళికలకు అనుగుణంగా వ్యవసాయానికి పరిశ్రమలకు రుణాలు ఇచ్చి హామీలు అందజేసి, తెగువ చూపించి దేశ ఆర్థికాభివృద్ధికి బాంకులు తోడ్పడుతున్నాయి. గత రెండు దశాబ్దాల కాలంలో బాంకులు దేశంలోని గ్రామీణ ప్రజల ఆర్థిక సామాజిక ఉన్నతికి, జాతి సర్వతోముఖాభివృద్ధికై, అంతకుముందు అనుసరిస్తున్న పాత బాంకింగ్ విధానాలను విడనాడి నవకల్పనతో కూడిన నూతన బాంకింగ్ విధానాలను అమలుపరచుచున్నాయి.

ఒకప్పుడు బాంకులు పట్టణాలలో ఉండేవి. ఇప్పుడు అవి పల్లె ప్రాంతాలలోనికి కూడా విస్తరించాయి. ఒకప్పుడు బాంకులలో భూస్వాములు, పెద్ద పెద్ద వ్యాపారస్థులు, పారిశ్రామిక వేత్తలు వ్యవహారాలు నడిపేవారు. ఇప్పుడు నిరుపేదలైన రైతులు, చిన్నచిన్న వ్యాపారస్తులు, పలురకాలైన వృత్తులకు సంబంధించిన వారు బాంకులతో వ్యవహారాలు జరుపుతున్నారు. ప్రస్తుతం బాంకులే ప్రజల దగ్గరికి వస్తున్నాయి. అందువల్లనే భారతీయ బాంకింగ్ వ్యవస్థ వర్గబాంకింగ్ (Class Banking) వ్యవస్థనుండి ప్రజాబాంకింగ్ (Mass Banking) వ్యవస్థగా మార్పుచెందినట్లు పేర్కొనడం జరిగింది. సామాజిక ధ్యేయాలు సాధనకై మొత్తం బాంకింగ్ విధానాలను పునర్వ్యవస్థీకరించడం జరిగింది. ఈ మధ్య కాలంలో భారత బాంకింగ్ వ్యవస్థలో సంభవించిన నూతన పరిణామాల స్వభావాన్ని క్రింద వివరించడమైంది.

1. బ్యాంకు బ్రాంచీల సర్వో పెరుగుదల : దేశంలో బ్యాంకు శాఖల సంఖ్య అనూహ్యంగా పెరిగింది. 2000 నాటికి మొత్తం షెడ్యూల్డు బ్యాంకుల సంఖ్య 299 గా ఉండగా వాటిశాఖలు 65,340గా నమోదైనాయి. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో బ్రాంచీల సంఖ్య 1969 తర్వాత గణనీయంగా పెరిగినాయి. దాదాపు 60% పైగా బ్రాంచీలు గ్రామప్రాంతాలలో నెలకొని ఉన్నాయి.

2. డిపాజిట్ల పెరుగుదల : ప్రజలవద్దనుండి బ్యాంకులు డిపాజిట్ల రూపంగా ఎంతో సొమ్మును సేకరించాయి. 1994జూన్‌లో రు. 327686 కోట్ల డిపాజిట్లు ఉంటే అవి 2000 సం॥నకు రు. 8,10,070 కోట్లకు పెరిగినాయి. పట్టణ ప్రాంతాలలో కంటే డిపాజిట్లు గ్రామీణ ప్రాంతాలలోనే ఎక్కువగా లభ్యమయ్యాయి. ఆర్థికాభివృద్ధి లోటు ఫైనాన్సింగ్, విరివిగా లభ్యమయ్యే కరెన్సీ, మరియు బ్యాంకింగ్ సౌకర్యాల పెరుగుదల ఇంతపెద్ద మొత్తంలో డిపాజిట్ల సేకరణకు కారణాలని చెప్పవచ్చు.

3. పరపతి విస్తరణ : బ్యాంకులు అందించే పరపతి విస్తరణ ప్రతి సం॥లో పెరుగుతూనే ఉన్నది. 1969లో మొత్తం రుణాలు 3020 కోట్లు ఉండగా బ్యాంకురుణాలు 2000 సం॥నకు రు 4,21,479 కోట్లకు పెరిగినాయి. విశేషించి వ్యవసాయమునకు, చిన్న తరహాపరిశ్రమలకు, ఇతర ప్రాధాన్యతా రంగాలకు గణనీయంగా బ్యాంకు రుణాలు అందజేయడం జరిగింది. ప్రాధాన్యతా రంగాలకు బ్యాంకు రుణాలు 1969లో 12% ఉండగా ఈ రుణాలు 2000 సం॥మునకు 42%నకు పెరిగినాయి.

4. పట్టణాలనుండి పల్లెసీమలవైపు మళ్ళింపు : బ్యాంకుల జాతీయకరణ తర్వాత బ్యాంకు గ్రామీణ ప్రాంతాలలో పెద్దఎత్తున బ్రాంచీ విస్తరణ కార్యక్రమాన్ని చేపట్టాయి. బ్యాంకులు ప్రవేశపెట్టిన లీడ్‌బ్యాంక్ పథకం ద్వారా గ్రామీణ బ్రాంచీల సంఖ్య గణనీయంగా పెరిగింది. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో 1969లో 1832 బ్రాంచీలు ఉండగా 2000 నాటికి ఈ శాఖల సంఖ్య 32,771 కి పెరిగింది. ఇదేకాలంలో పట్టణాలలో, నగరాలలో కూడ బ్రాంచీల సంఖ్య పెరిగినప్పటికి గ్రామీణ ప్రాంతాలలో బ్రాంచీల పెరుగుదలతో పోలిస్తే చాలా తక్కువని చెప్పవచ్చును. జాతీయకరణ కాలంనాటికి బ్యాంకింగ్ సౌకర్యాలు కొన్ని అభివృద్ధి చెందిన రాష్ట్రాలలోనే కేంద్రీకృతమై మిగతా రాష్ట్రాలలో చాలా తక్కువ స్థాయిలో ఉండేవి. అందువలన ప్రాంతీయ అసమానతలు ఎక్కువగా ఉండేవి. తర్వాత కాలంలో బ్రాంచీల విస్తరణలో చెప్పుకోదగ్గ మార్పు వచ్చింది. ఇది శుభపరిణామము.

5. పెద్ద ఖాతాదార్లనుండి చిన్న ఖాతాదార్లకు సేవలు: ఒకప్పుడు బ్యాంకులో ఖాతా తెరవడం ధనవంతులకు మాత్రమే ఒక ప్రత్యేక హక్కుగా, సదుపాయంగా ఉండేది. అధిక సంఖ్యాకులకు బ్యాంకులో ఖాతా తెరవడం గురించికాని, తెరిచే అవకాశంకాని లేదు. కాని నేడు సామాన్య మానవుడు కూడా బ్యాంకులో ఖాతా తెరిచేస్థాయికి వచ్చాడు. నేటి వాణిజ్య బ్యాంకుల డిపాజిట్ దార్లలో దాదాపు 60 శాతం సేవింగ్స్ బ్యాంకు ఖాతాదారులే. ఇందులో ఆఫీసు ప్యూన్ నుండి వ్యవసాయదారుడు, పెద్ద వ్యాపార వేత్తవరకు ఉన్నారు. గత 20సం॥ముల కాలంలో సేవింగ్సు బ్యాంకు ఖాతాల విషయంలో ఎంతో అభివృద్ధి గోచరించినది. గ్రామీణ ప్రాంతాల ప్రజల పొదుపు శక్తిని బ్యాంకులు గుర్తించాయి. తమ దృష్టిని చిన్న ఖాతాదార్ల వైపు బ్యాంకులు మళ్ళించాయి ఇందులో భాగంగానే సేవింగ్స్ బ్యాంకు షరతులను సులభతరం చేయడం జరిగింది. అంతేగాక, పారిశ్రామిక రంగంలో కూడా బ్యాంకులు తమ దృష్టిని భారీ పరిశ్రమలనుండి, చిన్న తరహా, కుటీర పరిశ్రమలవైపు మళ్ళించాయి. దీనికనుగుణంగా చిన్న వ్యాపార వేత్తలకు ఉదారంగా తక్కువ వడ్డీరేటు వద్ద రుణాలను మంజూరు చేయడం జరుగుతోంది. ప్రస్తుతం పెద్దవ్యాపార వేత్తలకేకాక, నిరుపేదలు, చిన్న వ్యాపారస్థులు, ఉద్యోగులు, రైతులు, వృత్తికారులు, కళాకారులు స్వయం ఉపాధి కొరకు ప్రయత్నం చేసే యువకులకు విరివిగా రుణాలు బ్యాంకులు అందజేస్తున్నాయి. ముఖ్యంగా 1972లో బలహీన వర్గాలకు భేదాత్మక వడ్డీరేట్ల పథకాన్ని బ్యాంకులు ప్రవేశపెట్టాయి. దీని క్రింద అతి తక్కువ వడ్డీరేటు (4%) వద్ద రుణాలు అందజేయడం జరుగుతుంది.

6. అభివృద్ధి బ్యాంకింగ్: గతంలో బ్యాంకులు నూలు, వస్త్ర పరిశ్రమ, జనపనార మొదలైన పరిశ్రమలకు మాత్రమే స్వల్పకాలిక రుణాలు ఇచ్చేవి. కొత్త పరిశ్రమలకు, వాణిజ్య రంగాలకు రుణ సహాయాన్ని ఇవ్వడానికి అంగీకరించేవి కాదు - కాని ఇటీవలి కాలంలో, బ్యాంకులు సనాతన పద్ధతులను విడనాడి కొత్త పుంతలు తొక్కుతున్నాయి. డిపాజిట్లను స్వీకరించడం, రుణాలివ్వడం ప్రాతిపదికగా ఉండే

పాత పద్ధతులనుండి అభివృద్ధి పథకాల మీదకు బాంకులు దృష్టి మళ్లించాయి. ప్రస్తుత కాలంలో బాంకులు పారిశ్రామిక, వ్యవసాయ రంగాలకు కావలసిన రుణ సహాయాన్ని పెద్ద మొత్తంలో అందించి ఆయా రంగాల అభివృద్ధికి దోహద బడుతున్నాయి. క్రమేణా అవి పరిశ్రమలకు, వ్యవసాయానికి అవసరమైన మధ్య కాలిక దీర్ఘకాలిక రుణాలను కూడా ఇస్తున్నాయి. అందుచేతనే వాణిజ్య బాంకులను అభివృద్ధి బాంకులుగా ఇటీవలి కాలంలో పిలుస్తున్నారు.

7. బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థ పటిష్టత : నానాటికి బాంకింగ్ వ్యవస్థ యొక్క బాధ్యతలు పెరుగుతున్నాయి. అందువలన, బాంకింగ్ వ్యవస్థను చట్టబద్ధం చేసి, అదుపులో ఉంచాల్సిన అవసరం కూడా ఏర్పడింది. 1949లో బాంకులకు ప్రత్యేకంగా "బాంకింగ్ క్రమబద్దీకరణ చట్టం" రూపొందించబడింది. ఈ చట్టం వివిధ బాంకుల అదుపు, పర్యవేక్షణ, నియంత్రణ మొదలైన వాటికి సంబంధించి రిజర్వు బాంకుకు విస్తృతమైన అధికారాలు ఇవ్వడం జరిగింది. నిర్బంధ విలీనీకరణ ద్వారా చిన్న బాంకులను మూసి వేయడానికి చర్యలు తీసుకోవడం జరిగింది. దీనివల్ల చిన్న బాంకులు పెద్ద బాంకులతో సంయోగంచెంది బాంకింగ్ వ్యవస్థ పఠిష్టంగా ఉండుటకు అవకాశం గలదు. మనదేశంలో జాతీయం చేయబడిన న్యూ బాంక్ ఆఫ్ ఇండియా పంజాబ్ నేషనల్ బాంకులో విలీనం అయినది. అదే విధంగా కొన్ని ప్రయివేటు బాంకులను ప్రభుత్వ బాంకులు తమలో విలీనం చేసుకోవడం జరుగుతుంది.

8. ప్రాధాన్యతారంగాలపై శ్రద్ధ : బాంకుల జాతీయకరణ తర్వాత బాంకుల పరపతి విధానంలో ప్రాధాన్యతారంగాలకు అందించే ద్రవ్యసహాయం విషయంలో విప్లవాత్మకమైన మార్పులు వచ్చాయి. వ్యవసాయం, చిన్న తరహా వ్యాపారం, ఎగుమతి వ్యాపారం మొదలగు రంగాలు ప్రాధాన్యతారంగాలుగా గుర్తింపుపొందాయి. కొత్తగా ప్రవేశపెట్టిన వివిధ పద్ధతుల ద్వారా తక్కువ మొత్తాలలో రుణాల తీసుకొనే వారికి బాంకు రుణాలు పొందే అవకాశం కల్గింది. ఆ రుణాలు అతిస్వల్ప వడ్డీరేటు వద్ద సమకూరుస్తున్నాయి. 1969లో మొత్తం ప్రాధాన్యతారంగాలకు బాంకుల అందించిన రుణ సహాయం రు. 504 కోట్లు ఉండగా 2000సం॥ నాటికి బాంకులు ఈ రంగాలకు షుమారు రు 1,35,923 కోట్లు అందజేసాయి. 1969లో మొత్తం రుణాలలో ప్రాధాన్యతారంగాలకు 12% రుణాలు ఇస్తే 2000 నాటికి 42 శాతానికి పెరిగింది. షెడ్యూల్డు కులాలు, తెగలు, ఇతర బలహీనవర్గాల ప్రజల ఇళ్ల నిర్మాణానికి కావలసిన ద్రవ్య సహాయాన్ని బాంకులు ఉదారంగా అందజేస్తున్నాయి.

9. సమగ్రగ్రామీణాభివృద్ధి : గత కొద్ది సంవత్సరాలుగా బాంకులు సామాజిక ధ్యేయాలను గుర్తించి గ్రామీణాభివృద్ధికి, పేదరిక నిర్మూలనకు బాంకుల విశేషమైన కృషి చేస్తున్నాయి. భారత ప్రభుత్వం పేదరిక నిర్మూలనకై 1978లో పెద్ద ఎత్తున ప్రవేశ పెట్టిన "సమగ్ర గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమం (IRDP) లో బాంకు తమవంతు పాత్రను చిత్తశుద్ధితో నిర్వహిస్తున్నాయి. ఈ కార్యక్రమం క్రింద దారిద్ర్య రేఖకు దిగువన ఉన్న గ్రామీణ కుటుంబాలకు సహాయం చేయుటకు ఎన్నో రకాల రుణ పథకాలను బాంకులు అమలు చేస్తున్నాయి. - గామీణాభివృద్ధి సమగ్రంగా ఉండాలనే ధ్యేయంతో బాంకులు ఎంతో కృషి చేస్తున్నాయి. ఇది ఎంతయో ముదావహము.

10. నవకల్పన బాంకింగ్ : నవకల్పనతో బాంకింగ్ విధానం ప్రస్తుతం నడుస్తోంది. సాంకేతిక పరిజ్ఞానం కంప్యూటర్ల విజ్ఞానం విదేశీ బాంకులనుండి స్వీకరించిన ఆధునిక పద్ధతులు మనదేశంలో బాంకులు ప్రస్తుతం అమలు చేస్తున్నాయి. ఇవి డిపాజిట్ల సేకరణ, పరపతి పంపిణీ, నిర్వహణ విషయాలలో నాణ్యత కనుమరుగవుతుంది. నవీకరణ (Innovation) వల్ల ఖాతాదారులకు అందజేసే సేవలు త్వరితంగాను, కరెక్టుగాను తృప్తికరంగా ఉండుటకు అవకాశం గలదు ప్రజల నుండి డిపాజిట్ల పెద్ద మొత్తాలలో స్వీకరించడానికి, అదే విధంగా ఆధునిక పద్ధతుల ద్వారా వివిధ రంగాలకు రుణాలు అందజేయుటలో గాని, చక్కని సేవలు ఖాతాదారులకు అందజేయుటకు నవీకరణ బాంకులకు చాలా ఉపయోగపడుతున్నది. ముఖ్యంగా బాంకుల సిబ్బంది. మంచి సామర్ధ్యంతో, తెలివి తేటలతో వాటిని నిర్వహణలో పాలుపంచుకోవడం జరుగుతుంది. అదీగాక పోటీతత్వం బాంకుల మధ్య నెలకొని ఉండడంతో సేవలలో నాణ్యత (Quality) కు అధిక ప్రాధాన్యత బాంకులు ఇటీవలి కాలంలో ఇస్తున్నాయి.

11. మర్చెంట్ బాంకింగ్ : వాణిజ్య బాంకులు ఇటీవలి కాలంలో అధికంగా మొగ్గుచూపుతున్న కార్యకలాపం మర్చెంట్ బాంకింగ్. 1972 సం॥లోనే బాంకింగ్ కమీషన్ మర్చెంట్ బాంకింగ్ ఆవశ్యకతను నొక్కివక్కాణించింది. మధ్యతరగతి, చిన్న పెట్టుబడి దారులకు కావలసిన ధన సహాయం చేయడం వారికి క్రింద తెలియ జేసిన సేవలు మర్చెంట్ బాంకర్లు అందజేస్తున్నాయి. అవిలోన్ సిండికేషన్, విత్త నిర్వహణకు సంబంధించిన సలహాలు, ప్రాజెక్టు సలహాలు, పోర్టుఫోలియో నిర్వహణ, పునరావాస పథకాలను రూపొందించడం మరియు విదేశీ వ్యాపార రుణాలకై సలహాలు అందజేయడం మొదలైనవి. ఈ విధమైన సేవలు ప్రారంభించడంలో స్టేట్‌బాంక్ ఆఫ్ ఇండియా దేశంలోనే ప్రథమం. తర్వాత కాలంలో దాదాపు అన్ని వాణిజ్య బాంకులు పైన పేర్కొన్న సేవలను దేశంలో అందిస్తున్నాయి.

గత 20 సం॥ములలో భారతీయ బాంకింగ్ వ్యవస్థ గణనీయమైన పురోగతిని సాధించినది. ఎన్నో నూతన పద్ధతులను, పథకాలను ప్రవేశపెట్టింది. "ఉన్నత ఆశయం, ప్రయోజనాత్మకమైన పురోగతి" ఈనాటి మన వాణిజ్య బాంకుల లక్షణం అని చెప్పవచ్చును. పైన పేర్కొన్న అంశాలను బట్టి, బాంకులు ఇటీవలి కాలంలో విప్లవాత్మకమైన మార్పులను చేపట్టాయని వాటి ఫలితంగా బాంకుల పనితీరు పరిమాణాత్మకంగాను, మరియు నాణ్యతపరంగాను ఎంతో అభివృద్ధి చెందిందని చెప్పవచ్చు.

సెల్ఫ్ ఎసెస్ మెంటు ప్రశ్నలు (Self Assessment Questions)

1. బాంకింగ్ పుట్టు పూర్వోత్తరాలను వివరించండి.
2. బాంకును నిర్వచించి బాంకులు ఏ విధంగా అబివృద్ధి చెందాయో తెలియజేయండి
3. బాంకులలోని రకాలను విశదీకరింపుడు
4. వాణిజ్య బాంకుల విధులను సోదాహరణంగా వివరింపుము
5. సహకార బాంకుల వ్యవస్థను వివరించి, వాటి విధులను తెలియ జేయండి.
6. ఇటీవల కాలంలో బాంకింగ్ ధోరణుల గురించి వ్రాయండి.

పదకోశం:

1. బాంకు : కోరిన వెంటనేగాని, ఇంకో సమయంలోగాని, చెక్కు డ్రాఫ్టు, ఆర్డరు ద్వారా గాని తిరిగి చెల్లించే షరతుమీద డిపాజిట్లను ప్రజలవద్ద నుండి స్వీకరించి, ఆ సొమ్మును రుణాలు రూపేణ అందజేయడంగాని, పెట్టుబడులకోసం ఉపయోగించే సంస్థను బాంకుగా పేర్కొనవచ్చును.

2. కరెంటు డిపాజిట్ ఖాతా : ఈ ఖాతాకు సాధారణంగా ప్రతిరోజు ఎన్నోసార్లు బాంకులో డబ్బును డిపాజిట్ చేసి, మరియు ఎన్నోసార్లు విత్‌డ్రా చేసే సౌలభ్యం ఉన్నది. ఈ ఖాతాలలోని నిల్వలపై సాధారణంగా బాంకులు వడ్డీ చెల్లించవు.

3. పారిశ్రామిక బాంకులు : పరిశ్రమలకు ద్రవ్యసహాయం అందజేసే ఉద్దేశ్యంతో ప్రత్యేకంగా స్థాపించబడ్డ బాంకుల్ని పారిశ్రామిక బాంకులు లేక పెట్టుబడి బాంకులు అంటారు. వీటినే అభివృద్ధి బాంకులంటారు. ఉదాహరణకు - భారత పారిశ్రామిక ద్రవ్యసహాయసంస్థ, భారత పారిశ్రామిక అభివృద్ధి బాంకు పారిశ్రామిక బాంకులుగా చెప్పవచ్చును.

4. పొదుపు బాంకులు : ప్రజల్లో పొదుపు పెంపొందించడం సేవింగ్స్ బాంకుల లక్ష్యం. వీటిని బాంకులు అనడం కంటే పొదుపు కేంద్రాలనడం సముచితం. బాంకులు లేని ప్రాంతాలలో పోస్టాఫీసులు సేవింగ్సు ఖాతాలను తెరిచి ప్రజలకు ఇతోధిక సేవలను అందిస్తున్నాయి. దేశంలోను పొదుపును ప్రోత్సహిస్తున్నాయి.

పాఠం - 6

బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలు - Banking Systems

లక్ష్యాలు (Objectives)

- ఈ లెసన్‌లో ప్రపంచంలో ఉన్న బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థల రకాలను తెలుసుకోవడం.
- యూనిట్ బ్యాంకింగ్, బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ లాభాలు, నష్టాలు తెలుసుకోవడం.
- ఇతర బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలైన సామూహిక బ్యాంకింగ్, కరస్పాండెంట్ బ్యాంకింగ్, గొలుసు బ్యాంకింగ్, మిశ్రమ బ్యాంకింగ్‌లను అర్థం చేసుకోవడం.
- ఇటివలి కాలంలో వస్తున్న ధోరణులను అవగాహన చేసుకోవడం.

అంశాలు (Aspects)

6.1 బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలు

6.2 బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ - యూనిట్ బ్యాంకింగ్

6.3 బ్రాంచి బ్యాంకింగ్‌కు యూనిట్ బ్యాంకింగ్‌కు బేధాలు

6.4 బ్రాంచి బ్యాంకింగ్‌లోని ప్రయోజనాలు

6.5 బ్రాంచి బ్యాంకింగ్‌లోని నష్టాలు

6.6 యూనిట్ బ్యాంకింగ్ వల్ల ప్రయోజనాలు - నష్టాలు

6.7 భారతదేశానికి అనువైన వ్యవస్థ - బ్రాంచి బ్యాంకింగ్

6.8 సామూహిక బ్యాంకింగ్

6.9 కరస్పాండెంట్ బ్యాంకింగ్

6.10 గొలుసు బ్యాంకింగ్

6.11 మిశ్రమ బ్యాంకింగ్

6.12 ఇటీవల ధోరణులు

6.13 సెల్ఫ్ ఎసెస్‌మెంట్ ప్రశ్నలు పదకోశం.

6.1 బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలు (Banking Systems) : అన్ని దేశాలలో బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థల స్వరూప స్వభావాలు ఒకే రీతిలో ఉండవు. బ్యాంకింగ్ స్వరూప స్వభావాలు ప్రతి దేశానికి మారుతుంటాయనేది నిర్వివాదాంశము. దేశంలో ఉన్న ఆర్థిక పరిస్థితులు, రాజకీయ సంప్రదాయాలు, ప్రజల ఆచారవ్యవహారాల మీద ఆ దేశపు బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థా స్వరూపము ఆధారపడి యుంటుంది. వివిధ దేశాలలో అమలులో ఉన్న బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలను వివిధ రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చును. అవి ఏమనగా బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ (Branch Banking) యూనిట్ బ్యాంకింగ్ (Unit Banking), గ్రూపు బ్యాంకింగ్ (Group Banking), కరస్పాండెంట్ బ్యాంకింగ్ (Correspondent Banking), గొలుసు బ్యాంకింగ్ (Chain Banking) మరియు మిశ్రమ బ్యాంకింగ్ (Mixed Banking) అయితే పైన పేర్కొన్న బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలలో బ్రాంచి బ్యాంకింగ్, యూనిట్ బ్యాంకింగ్‌లు ప్రముఖంగా అమలులో ఉన్నాయి.

6.3. బ్రాంచి బాంకింగ్ (Branch Banking) - **యూనిట్ బాంకింగ్** (Unit Banking) **బ్రాంచి బాంకింగ్ :**

ఒక దేశంలో ఒక బాంకింగ్ సంస్థ అనేక ప్రాంతాలలో శాఖలు లేదా బ్రాంచీలు కలిగియుండి బాంకింగ్ వ్యాపారాన్ని చేస్తూ ఉంటే ఆ పద్ధతిని బ్రాంచి బాంకింగ్ అని అంటారు. ఈ పద్ధతిలో బాంక్‌కు ఒకచోట కేంద్ర కార్యాలయం ఉండి దేశ వ్యాప్తంగా గాని లేక రాష్ట్ర వ్యాప్తంగా గాని, లేదా విదేశాల్లో గాని అనేక శాఖలు ఉంటాయి. వీటన్నింటిని ఒకే యాజమాన్యం నిర్వహిస్తుంది. బ్రాంచీలన్నియు కేంద్ర కార్యాలయం యొక్క నియంత్రణలో పని చేస్తాయి. ఉదాహరణకు స్టేట్ బాంక్ ఆఫ్ ఇండియా దేశ వ్యాప్తంగా దాదాపు 9000 బ్రాంచీలు ఉన్నాయి.కేంద్ర కార్యాలయం ముంబాయిలో ఉన్నది.

బ్రాంచి బాంకింగ్‌కు ఇంగ్లండు ప్రసిద్ధివహించినది. బ్రాంచిబాంకింగ్‌కు ఒకే డైరక్టర్ల బోర్డు ఉండి ఒక సమూహామునకు చెందిన వాటాదారులు గలిగి, న్యాయాత్మక వ్యక్తిత్వంలో, దేశమంతటా శాఖలు విస్తరింపచేసి బాంకింగ్ కార్య కలాపాలను జరపడం ఈ వ్యవస్థ ముఖ్యోద్దేశ్యం. బ్రాంచి బాంకింగ్ పద్ధతి ఇంగ్లండులో పుట్టి, కెనడా, ఆస్ట్రేలియా, ఇండియా మొదలైన దేశాలలో అభివృద్ధి చెందినది. ఇంగ్లండులోని మొత్తం వ్యాపారం కేవలం ఐదు పెద్ద బాంకుల చేతుల్లో కేంద్రీకృతమైనది. అవి: ది మిడ్‌లాండ్ బాంకు, ది లాయిడ్స్ బాంకు, ది బార్‌క్లేస్ బాంకు, ది వెస్ట్‌మినిస్టరు బాంకు మరియు ది నేషనల్ ప్రావిన్షియల్ బాంకు. ఈ వ్యవస్థలో ప్రతి బాంకుకు ఒక కేంద్రకార్యాలయం ఉండి, దేశ వ్యాప్తంగా బ్రాంచి ఆఫీసులు ఉంటాయి.

యూనిట్ బాంకింగ్: ఒక బాంకుకు శాఖలు లేకుండా ఒకచోట బాంకింగ్ వ్యాపారం నిర్వహిస్తుంటే ఆ పద్ధతిని యూనిట్ బాంకింగ్ అంటారు. ఒక్కొక్క బాంకుకు ఒకే కార్యాలయం ఉంటుంది. ఆ బాంకుకు బ్రాంచీలుండవు. ఈ బాంకింగ్ వ్యవస్థ అమెరికాలో అమలులో ఉన్నది. ప్రతి బాంకుకు వాటాదారులు, నిర్వహణాధికారులు వేరుగా ఉంటారు. ప్రతి బాంకు వ్యాపారం ఒక నిర్ణీత ప్రాంతానికే పరిమితమైయుంటుంది. అమెరికాలో ఈ పద్ధతికి విశేష ప్రాధ్యాన్యతగలదు. ఆ దేశంలో చిన్న చిన్న బాంకులు పరిమిత ప్రాంతాలలో పని చేస్తున్నాయి. అమెరికా రాజ్యాంగం ప్రకారం కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు బాంకింగ్ శాసనాలు చేయవచ్చును. కేంద్రశాసనం ప్రకారం స్థాపించబడిన బాంకులు జాతీయ బాంకులని, రాష్ట్ర శాసనం ప్రకారం స్థాపించబడిన బాంకులు రాష్ట్ర బాంకులని అంటారు. జాతీయ బాంకులకు బ్రాంచీలు ఉండటానికి వీలులేదు. కొన్ని రాష్ట్రాలు ఆ రాష్ట్రంలో బ్రాంచీలు తెరుచుటకు అనుమతిస్తాయి. అందుచేత కొన్ని రాష్ట్రాలలోని బాంకులకు బ్రాంచీలుంటాయి. అయితే అమెరికాలో బాంకులకు ఒకే కార్యాలయం ఉన్నప్పటికి, 'కరస్పాండెంటు పద్ధతి' ద్వారా ఒకదానితోనొకటి సన్నిహిత సంబంధం కల్గియుంటాయి.

షాపిరో, సాలమన్ మరియు విల్డ్ మహాశయుల ప్రకారం "ఒకే కార్యాలయంతో, ఒకే స్థలంలో ఇతర బాంకులతో సంబంధం లేకుండా మొత్తం నిర్వహణ మరియు నియంత్రణ ఒకే కార్పొరేషన్ ఆధీనంలో యుండి వ్యాపార వ్యవహారాలు నిర్వహించే బాంకు యూనిట్ బాంకు" అంటారు. అమెరికా ఆర్థికవ్యవస్థలో ప్రముఖమైంది ఏమనగా అక్కడ ఒకే కేంద్ర బాంకు కాకుండా 12 ఫెడరల్ రిజర్వు బాంకులు ఉన్నాయి. కరస్పాండెంట్ పద్ధతి ద్వారా దేశంలో ఉన్న బాంకులన్నిటికి న్యూయార్క్, షికాగో నగరాలలోని బాంకులతో సంబంధం ఉంటుంది. ఈ పద్ధతి వల్ల చెక్కుల వసూళ్లకు, ఒకచోటు నుండి మరొకచోటుకు సొమ్ముపంపడానికి సౌకర్యం ఉంటుంది.

6.4. బ్రాంచి బాంకింగ్‌కు యూనిట్ బాంకింగ్‌కు బేధాలు: బ్రాంచి బాంకింగ్‌ను పెద్ద తరహా సంస్థగాను, యూనిట్‌బాంకును చిన్న తరహా సంస్థగాను చెప్పవలె. బ్రాంచి బాంక్‌కు అనేక బ్రాంచీలు దేశవ్యాప్తంగా ఉంటాయి. దీనికి ఎక్కువ మూలధనం ఉంటుంది. భారీ ఎత్తున వ్యాపారం సాధించి పెద్దతరహా సంస్థకు చేకూరే ఆదాలను పొందగలదు - యూనిట్ బాంక్‌కు సాధారణంగా ఒకే బ్రాంచి యుంటుంది. మూలధనం తక్కువ. అది చిన్న వ్యాపారసంస్థ. అందువల్ల బ్రాంచి బాంకింగ్, యూనిట్ బాంకింగ్‌కు ఉండే లాభనష్టాలు పెద్ద తరహా, చిన్న తరహా వ్యాపార సంస్థలకంటే లాభనష్టాలని 'సేయర్సు' చెప్పినారు.

6.5 బ్రాంచి బాంకింగ్ వల్ల ప్రయోజనాలు: బ్రాంచి బాంకింగ్ వ్యవస్థవల్ల క్రింద పేర్కొన్న ప్రయోజనాలు సమకూరుతాయి.

1. **నిధుల సేకరణ:** బ్రాంచి బాంకింగ్ వల్ల బాంకులు భారీ ఎత్తున నిధులు సేకరించుటకు అవకాశం గలదు. బ్రాంచీలు దేశ వ్యాప్తంగా ఉన్నందువల్ల ప్రజలలో పొదుపు అలవాటును పెంపొందించి పెద్ద ఎత్తున డిపాజిట్లను సేకరించే వీలు ఉన్నది. దీని వల్ల దేశంలో మూలధన కల్పన సులభతరమవుతుంది.

2. **శ్రమ విభజన:** బ్రాంచి బాంకింగ్ పెద్ద తరహా వ్యాపారంలాంటిది. బాంకులలో కార్యకలాపాలు విభజించుట వల్ల, హెచ్చు జీతాలు ఇచ్చి సుశిక్షితులైన ఉద్యోగులను నియమించుకొని శ్రమ విభజనను ప్రవేశపెట్టి లాభాలు పొందవచ్చును. నైపుణ్యం కలిగిన వ్యక్తులు పనులు నిర్వహించడం వల్ల ఫలితాలు త్వరితగతిన పూర్తి అవుతాయి. మరియు సామర్ధ్యం పెరుగుతుంది.

3. **నిధుల బదిలీ:** వ్యాపార వ్యవహారాలు చురుకుగా సాగుతున్నపుడు నగదును ఒక ప్రాంతం నుండి మరొక ప్రాంతానికి పంపించవలసి యుంటుంది. బ్రాంచి బాంకింగ్ దేశవ్యాప్తంగా విస్తరించి యుండటంవల్ల పెద్ద పెద్ద మొత్తాలను తక్కువ వ్యయంతో సులభంగా దూర ప్రాంతాలకు పంపే వీలున్నది. బ్రాంచి బాంకింగ్ వల్ల వ్యయం తగ్గడంతో పాటు సమయం వృధా కాదు.

4. **నష్టాన్ని భరించే శక్తి:** బ్రాంచి బాంకింగ్‌వల్ల నష్టభయం తక్కువగా యుండి నష్టభయాన్ని భరించే సామర్థ్యం ఎక్కువవుతుంది. ఒక వేళ కొన్ని బ్రాంచీలలో నష్టాలు వస్తే మిగతా బ్రాంచీలలో వచ్చిన లాభంతో వాటిని సర్దుబాటు చేయవచ్చును. బ్రాంచి బాంకింగ్ పద్ధతిలో పొదుపు ఎక్కువగా యున్న ప్రాంతాల నుండి డిపాజిట్లు లభ్యమయితే, వీటిని రుణాలు అవసరమున్న ప్రాంతాలకు పరపతి రూపంలో మంజూరు చేయవచ్చును.

5. **నిధుల పొదుపు:** బ్రాంచి బాంకింగ్ పద్ధతిలో పెద్ద మొత్తంలో నగదు నిల్వలు లేకుండానే వ్యాపారం చేయవచ్చును. అవసరమైతే ఒక బ్రాంచిలోని నిల్వను ఇంకొక బ్రాంచికి తరలించవచ్చును - బ్రాంచీలలో అవసరమైనమేరకు రిజర్వులు ఉంచుకొని ఎక్కువ మొత్తాలు అప్పులుగా ఇచ్చుటకు అవకాశం గలదు.

6. **నిర్వహణ నైపుణ్యం:** బ్రాంచి బాంకులు నిర్వహణలో అధిక సామర్థ్యాన్ని సాధించే వీలున్నది. సమర్థులైనవారిని, నిపుణులైన అధికారులను నియమించుట వల్ల పనులు సమర్థవంతంగా జరగడం, త్వరితగతిన పూర్తి అవడం సాధ్యమవుతుంది ఈ నేపథ్యంలో సిబ్బందికి శిక్షణ ఇవ్వడం జరుగుతుంది.

7. **సమకూరే ఆదాలు:** బ్రాంచి బాంకింగ్ వ్యవస్థలో బాంకులు వ్యాపారం భారీ ఎత్తున జరుపుతాయి. అందుచేత నిర్వహణా వ్యయాన్ని తగ్గించడం, ఖాతాదారులకు తక్కువ వ్యయంతో ఎక్కువ సేవలు అందించడానికి వీలు అవుతుంది. శాస్త్రీయ నిర్వహణ ద్వారా, పరిపాలన వ్యయాలను తగ్గించినందువల్ల ఆదాలు పెరుగుతాయి.

8. **పర్యవేక్షణ సౌలభ్యం:** దేశం మొత్తం మీద బ్రాంచీలు నెలకొని ఉన్నప్పటికి వీటి అజమాయిషి అంతా కేంద్ర కార్యాలయాల చేతిలో ఉంటుంది. కనుక కేంద్ర కార్యాలయాలను, కేంద్ర బాంకు అనగా రిజర్వుబాంకు పర్యవేక్షించి నియంత్రణ చేస్తే సరిపోతుంది. కేంద్ర బాంకుకు ఆయా బాంకులపై పూర్తి అజమాయిషి ఉంటుంది.

9. **స్థానిక ఒత్తిడులు లేకపోవడం:** బ్రాంచి బాంకులు స్థానిక వత్తిడులకు లోను కాకుండా తమ విధానాలను కొనసాగించవచ్చును. రుణం తీసుకొనే వ్యక్తి యొక్క రుణం, ఆర్థికపుష్టి, సామర్థ్యం అనే అంశాల ఆధారంగా అప్పులను మంజూరు చేయుటకు వీలు ఉన్నది.

10. **సిబ్బంది ప్రమోషన్సు:** బ్రాంచి బాంకింగ్‌లో చాలా శాఖలు ఉంటాయి. గనుక, సిబ్బందికి బదిలీలతో పాటు త్వరితగతిన ప్రమోషన్సు వచ్చే అవకాశంగలదు. దీనివల్ల నిర్వహణా సామర్థ్యం పెరుగుతుంది. పదోన్నతి పొందిన ఉద్యోగులు సంతృప్తిచెంది బాంకుల అభివృద్ధికి అంకిత భావంతో పనిచేస్తాయి.

11. **గ్రామాల వికాసం:** ఈ పద్ధతి క్రింద బాంకు బ్రాంచీలను మారుమూల గ్రామాలలో, వెనుకబడిన ప్రాంతాలలో ఏర్పాటు చేయడం వల్ల ఆయా ప్రాంతాలు వికాసవంతమవుతాయి. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో కూడా అనేక బాంకింగ్ సేవలు అందించుటకు వీలున్నది.

12. **వ్యవస్థపై విశ్వాసం:** బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ పద్ధతిలో బ్రాంచీలు దేశ వ్యాప్తంగా విస్తరించియుండటం వల్ల అధిక మొత్తంలో వ్యాపారం చేయడం జరుగుతుంది. కొన్ని శాఖలు నష్టంలో ఉన్నా, బ్యాంకుపరపతికి నష్టం వాటిల్లదు. ప్రజలకు బ్యాంకు మీద పూర్తివిశ్వాసం ఉంటుంది. ఈ విశ్వాసం మీదనే ప్రజలు బ్యాంకులలో తమ సొమ్మును దాచుకొంటారు.

6.6 బ్రాంచి బ్యాంకింగ్‌లోని నష్టాలు: బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలో క్రింద పేర్కొన్న లోపాలున్నాయి

1. **బ్యాంకింగ్ వ్యవహారాల్లో జాప్యం:** బ్రాంచి మేనేజరు అన్ని విషయాలలో స్వతంత్రంగా నిర్ణయాలు తీసుకొనే అవకాశం ఉండదు. కొన్ని విషయాలలో కేంద్ర కార్యాలయాన్ని సంప్రదించి ఆమోదాన్ని పొందవలసియుంటుంది. ఈ ఆమోదాన్ని పొందడంలో ఆలస్యం జరగవచ్చును. అయితే టెలిఫోన్, టెలిగ్రాఫ్ సౌకర్యాలు విరివిగా ఉన్న ఈ రోజులలో ఈ లోపాన్ని సులభంగా నివారించవచ్చును.

2. **పర్యవేక్షణలోపం:** బ్రాంచీలు ఎక్కువగాయున్నందువల్ల బ్యాంకు నిర్వహణ పర్యవేక్షణ కొంత కష్టంతో కూడుకొన్న పని. చాలా బ్రాంచీలు కేంద్ర కార్యాలయానికి దూరంగా ఉంటాయి. అందుచేత అజమాయిషి అంతబాగా జరుగక పోవచ్చును. బ్రాంచీ మేనేజరు నిధులు దుర్వినియోగపరచి అవినీతికి పాల్పడవచ్చును.

3 **వ్యయంతో కూడుకున్నది:** బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థ వ్యయంతో కూడుకొన్నది. బ్రాంచీలు ఏర్పాటు అవుతున్నకొద్దీ వాటికయ్యే స్థాపన ఖర్చు, సిబ్బంది, నిర్వహణ తదితర ఖర్చులు పెరుగుతూ ఉంటాయి. కొన్ని బ్రాంచీలు మేనేజర్లు చొరవ చూపకపోవడంవల్ల వచ్చే నష్టాలను ఇతర బ్రాంచీల లాభాలతో పూడ్చడం వల్ల చివరకు లాభం పెద్దగా రాదు.

4. **వ్యక్తిగత పరిచయాలు తక్కువ:** బ్రాంచి మేనేజర్లు తరచుగా ఒక ప్రాంతం నుండి మరొక ప్రాంతానికి బదిలీ అవుతూంటారు- అందుచేత స్థానిక ఖాతాదార్లతో ప్రత్యక్ష పరిచయం గాని, వారి గుణ గణాలు వ్యక్తిత్వాలను గూర్చి అధ్యయనం చేసే అవకాశంగాని ఉండదు. దీనివల్ల డిపాజిట్లు ఎక్కువస్థాయిలో సేకరించలేరు. అంతేగాక, స్థానికసమస్యల పట్ల అవగాహన గాని, అక్కడున్న పరిస్థితులలో ఏ రంగాలకు అప్పులు ఇస్తే ఆ ప్రాంతం అభివృద్ధి చెందుతుందో అనే విషయంపై వారు అంత శ్రద్ధ చూపరు.

5. **తీవ్రమైన పోటీ పరిస్థితి:** ఒకే ప్రాంతములో వివిధ బ్యాంకులు తమ బ్రాంచీలను ఏర్పాటు చేయవచ్చును. వాటిమధ్య తీవ్రమైన, అవాంఛనీయమైన పోటీ ఏర్పడవచ్చును. తీవ్రమైన పోటీ ఫలితంగా అప్పులపై వడ్డీరేట్లు తగ్గించడం, డిపాజిట్లపై ఎక్కువ వడ్డీ ఇవ్వడం వంటి అవాంఛనీయ పరిస్థితులు ఏర్పడతాయి. దీని వల్ల ఏ కొద్దిమందికో లాభం కలిగినప్పటికి జాతి యావత్తు ఎక్కువ మూల్యం చెల్లించవలసి యుంటుంది.

6. **బ్రాంచీల మధ్య సమన్వయ సమస్య:** బ్యాంకు యొక్క బ్రాంచీలు పెరుగుతున్న కొద్దీ వాటి మధ్య సమన్వయం సాధించడం కష్టమవుతుంది. బ్యాంకు విధానాలు, పద్ధతులు, నియమ నిబంధనలు ఒకే రీతిలో వర్తింపచేయడం కష్టమవుతుంది. ఉదాహరణకు స్టేట్ బ్యాంకు ఆఫ్ ఇండియా బ్రాంచీల మధ్య సమన్వయాన్ని సాధించడానికి, బ్యాంకింగ్ విధానాల అమలుతో అనేక సమస్యలు ఎదుర్కొంటున్నది.

7. **బ్యాంకుల దివాలా నష్టం:** యూనిట్ బ్యాంకు దివాలా తీసినపుడు జరిగే నష్టం పరిమితంగా ఉంటుంది. కాని దేశంలోని వివిధ ప్రాంతాలలో బ్రాంచీలు గల బ్యాంకుల దివాలా తీసినపుడు జరిగే నష్టం చాలా ఎక్కువ. ప్రజలు బ్యాంకుల మీద విశ్వాసాన్ని కోల్పోయే ప్రమాదమున్నది. దీనివలన సమాజానికి, దేశానికి ఎంతో నష్టము మరియు గ్రామ ప్రాంతాలలో రుణాలు అందచేయడమే తప్ప డిపాజిట్ల సేకరణ సాధ్యంకాని బ్రాంచీలు బ్యాంకుకు నష్టం చేకూరుస్తాయి.

8. **డిపాజిట్ల తరలింపు:** బ్యాంకు బ్రాంచీలలో ఆ ప్రాంత ప్రజలుంచిన డిపాజిట్లు ఇతర ప్రాంతాలకు తరలించడం జరుగుతుంది. అందుచేత ఈ ప్రాంతపు అభివృద్ధికి ఆ ప్రాంతంలో వసూలు చేయబడిన వనరులు ఉపయోగింపబడకుండా పోతాయి.

ఉదాహరణకు, గ్రామీణ ప్రాంతాలలో సమీకరించిన నిధులను పట్టణాలకు తరలించి వినియోగించవచ్చును. దీని వలన నిధులు సమకూర్చిన ప్రాంతాలు వెనుక బడియుంటాయి.

9. **ఆర్థిక కేంద్రీకరణ:** బ్రాంచి బాంకింగ్ వల్ల దేశంలో ఆర్థిక శక్తి కేంద్రీకృతమవుతుంది. ఉదాహరణకు, ఇంగ్లండులో 75% ఆర్థిక వనరులు ఐదు పెద్ద బాంకుల ఆధీనంలో ఉంటాయి. ఈ విధమైన కేంద్రీకరణ దేశానికి మంచిది కాదు.

6.7 యూనిట్ బాంకింగ్ వల్ల ప్రయోజనాలు: యూనిట్ బాంకింగ్ వ్యవస్థలో క్రింద పేర్కొన్న లాభాలు ఉన్నాయి.

1. **ఖాతాదారులతో వ్యక్తిగత సంబంధాలు:** యూనిట్ బాంకు వ్యాపార పరిధి చాలా పరిమితం. అందుచేత ఖాతాదారులతో వ్యక్తి గత సంబంధాలు ఉంటాయి. వారియొక్క వ్యక్తిగత ఆర్థిక స్తోమత తెలుస్తుంది. పరపతి రుణ సహాయాన్ని అందించడం ద్వారా స్థానిక సమస్యలను సత్వరమే తీర్చవచ్చును.

2. **స్థానిక అవసరాలపై శ్రద్ధ:** యూనిట్ బాంకులు స్థానికంగా ఏర్పడి స్థానికాభివృద్ధికి తోడ్పడతాయి. స్థానిక అవసరాలపట్ల ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహిస్తాయి. స్థానిక వనరులు, అభివృద్ధి అవకాశాలు, సమస్యలను బట్టి నిధులను కేటాయించడంలో శ్రద్ధ వహించి ఆ ప్రాంతం అభివృద్ధికి కృషి చేస్తాయి.

3. **నైపుణ్యంగల పరపతి:** బాంకు సిబ్బందికి ఆ ప్రాంత ప్రజలతో సన్నిహిత సంబంధాలుంటాయి. కాబట్టి ఖాతాదారుల పరపతి, స్తోమత అప్పు తిరిగి చెల్లించే సామర్థ్యం, వ్యక్తిగత సుగుణాలు వీరికి తెలుస్తాయి. సరియైన పరపతి విధానాన్ని అమలు చేసి వారి బాకీలను తగ్గించుకోవచ్చును.

4. **నిర్వహణా సామర్థ్యం:** యూనిట్ బాంకు యొక్క కార్య కలాపాలు తక్కువగా ఉంటాయి. అందుచేత బాంకు నిర్వాహకులు వ్యక్తిగత శ్రద్ధ తీసుకోవడానికి వీలవుతుంది. మోసాలు, అక్రమాలు, మొదలైన వాటిని అరికట్టి నిర్వహణ సామర్థ్యాన్ని పెంచడానికి అవకాశం ఎక్కువ ఉంటుంది. పరిపాలన సామర్థ్యం చక్కగా ఉండును.

5. **నిధుల కేంద్రీకరణ లేకపోవడం:** యూనిట్ బాంకుకు బ్రాంచి బాంకువలె దేశ వ్యాప్తంగా శాఖలుండవు. కాబట్టి గుత్తాధిపత్యానికి అవకాశం ఉండదు. ప్రస్తుత ఆర్థికవిధానానికి అనువుగా ఈ బాంకింగ్ వ్యవస్థలో నిధుల కేంద్రీకరణకు అవకాశం లేదు.

6.8 యూనిట్ బాంకింగ్ నష్టాలు: యూనిట్ బాంకింగ్‌లో క్రింద పేర్కొన్న లోపాలున్నాయి.

1. **పరిమిత ఆర్థికవనరులు:** యూనిట్ బాంకులకు పరిమితమైన ఆర్థిక వనరులు ఉంటాయి. ఆర్థికమాంద్యాలకు అవి తట్టుకోలేవు. ఆ ప్రాంతంలో అప్పులు తీసుకొన్న పరిశ్రమలు దెబ్బతింటే, ఈ బాంకులు కూడా దెబ్బతింటాయి. 1931-1932 లో వచ్చిన ఆర్థికమాంద్యం వల్ల అమెరికాలో 5000 బాంకులు దెబ్బతిన్నాయి.

2. **ప్రత్యేకీకరణకు అవకాశం తక్కువ:** ఈ పద్ధతి బాంకింగ్‌లో అన్ని శాఖల నిర్వహణ బాధ్యత సాధారణంగా ఒక వ్యక్తి చూచుకొంటాడు. వ్యాపార స్థాయి తక్కువగా ఉండడం వల్ల నిపుణులను నియమించే అవకాశం తక్కువ. ఆధునిక బాంకింగ్ పద్ధతులను ప్రవేశ పెట్టుటకు వీలుండదు.

3. **స్థానిక ఒత్తిడులు:** రుణాలు ఇచ్చేటపుడు బాంకింగ్ సూత్రాలను పాటించకుండా స్థానిక పలుకుబడులకు, ఒత్తిడులను లెక్కలోనికి తీసుకొనవలసిరావచ్చును. దీని వల్ల బాంకింగ్ ప్రమాణాలకు భంగం వాటిల్లవచ్చును.

4. **అనారోగ్య పోటి:** యూనిట్ బాంకులు వేరు వేరు మానేజ్‌మెంట్ల ద్వారా నిర్వహింపబడుటచే వీరి మధ్య తీవ్రపోటి ఉండి నష్టాలకు గురయ్యే అవకాశం గలదు. ఈ పోటివల్ల ప్రకటనలు, పబ్లిసిటి మొదలైన వాటిపై అనవసర ఖర్చు పెరగవచ్చును.

5. **నష్టాలను ఎదుర్కొనే శక్తి తక్కువ:** నష్టభయాన్ని ఇతర బ్రాంచీలకు విస్తరించి పంపిణీ చేసే అవకాశం లేదు. పెద్ద విపత్తులను ఎదుర్కొనే సామర్థ్యం యూనిట్ బాంకులకు ఉండదు. కార్యకలాపాలు తక్కువగా యుండడం, వనరులు తక్కువగా ఉండడం, పెట్టుబడులలో వైవిధ్యం లేకపోవడంవల్ల యూనిట్ బాంకులు నష్టాలను తట్టుకొనలేవు.

6. **నియంత్రణ సమన్వయ లోపం:** అసంఖ్యాకమైన స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిగల యూనిట్ బ్యాంకుల కార్యకలాపాలను సమన్వయం చేయడం ప్రభుత్వానికి, కేంద్ర బ్యాంకుకు కష్టమవుతుంది. అంతేగాక, దేశం యొక్క ద్రవ్య విధానానికి అనుగుణంగా వీటి కార్యకలాపాలను క్రమ బద్ధం చేయడం, నియంత్రించడం కష్టంతో కూడుకొన్నపని.

7. **నిధుల మళ్లింపులో అసౌలభ్యత:** ఒక ప్రాంతంలోని నిధులను ఇంకొక ప్రాంతానికి బదిలీ చేయడంలో అసౌకర్యాలుండటం వల్ల నిధులను సమర్థవంతంగా పంపిణీ చేయడం సాధ్యపడదు. అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంత నిధులను తక్కువ అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతాలకు మళ్ళించడం కష్టం కాబట్టి, ప్రాంతీయాభివృద్ధిలో ఉన్న అసమానతలు తొలగించడం కష్టము.

పైన వివరించినట్లుగా బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ మరియు యూనిట్ బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలలో లాభాలు, నష్టాలున్నప్పటికి, బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థ ఎక్కువ లాభదాయకమైనది. అభివృద్ధి చెందని మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలకు బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ ఉపయోగకారి అయితే అభివృద్ధి చెందిన దేశాలకు యూనిట్ బ్యాంకింగ్ పద్ధతి ఉపయోగకరం.

6.9 భారతదేశానికి అనువైన వ్యవస్థ బ్రాంచి బ్యాంకింగ్: బ్రాంచి బ్యాంకింగ్‌లో అనేక సదుపాయాలు, లాభాలు ఉన్నందువల్ల ప్రపంచంలో చాలా దేశాలు బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ వైపు మొగ్గు చూపాయి. భారతదేశం కూడా బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ విధానాన్నే అనుసరిస్తున్నది. దేశంలో ప్రజల వద్ద నిర్థాణంగా ఉన్న పొదుపు మొత్తాలను సమీకరించి ఉత్పాదక కార్యకలాపాలకు అందజేయవలసియున్నది. అందుచేత గ్రామీణ ప్రాంతాలలో బ్రాంచి ఆఫీసులు ఉండనిదే ఈ కృషి ఫలించదు. మన వ్యవసాయరంగం పరపతి అవసరాలు తీర్చడానికి ఏ ఒక్క రకమైన ద్రవ్య సంస్థలు బహుళ సంస్థల విధానాన్ని - వాణిజ్య బ్యాంకులు, సహకారబ్యాంకులు, ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకులు ఎంచుకొన్నాయి. దీనికి బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ పద్ధతి అనువైనది. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో యూనిట్ బ్యాంకులు పనిచేయడం కష్టం. ఆర్థికాభివృద్ధికి మన దేశంలో పంచవర్ష ప్రణాళికలు అమలు జరుపబడుచున్నాయి. ఆర్థిక వనరులు అధికస్థాయిలో కావలసియున్నది. బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ పద్ధతిలో వనరుల సేకరణ ఎక్కువ చేయవచ్చును.

బ్రాంచి బ్యాంకులు పెద్ద బ్యాంకులు, వాటి వనరులు, లాభాలు ఎక్కువగా ఉంటాయి. నష్టాలు భరించగలవు. దివాలా తీయడం అరుదు. యూనిట్ బ్యాంకులు దివాలా తీసే అవకాశం ఎక్కువ. బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ ప్రజలలో విశ్వాసాన్ని పెంపొందించి పొదుపు సేకరణ శక్తివంతం చేస్తుంది. ముఖ్యంగా బలహీనవర్గాల అభ్యున్నతికి, స్వయం ఉపాధి, కల్పనకు బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ తోడ్పడుతుంది.1969 లో మన దేశంలో మొత్తం బ్యాంకుల శాఖలు 8626 ఉండగా మార్చి2000 నాటికి 67,335 శాఖలకు పెరిగాయి. వీటిలో దాదాపు 50% ఆఫీసులు గ్రామీణ ప్రాంతాలలో స్థాపించబడ్డాయి.

పై కారణాల దృష్ట్యా, భారతదేశంలో బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థ పూర్తి అనుకూలముగా పనిచేయుచున్నది-దేశంలో బ్యాంకుల అభివృద్ధి, ప్రజల అభివృద్ధికి ఈ వ్యవస్థ ఇతోధికంగా కృషి చేయుచున్నది.

సామూహిక బ్యాంకింగ్ (Group Banking) : ఒక కార్పొరేషన్ లేదా సంఘం లేదా (ట్రస్టు ఆధ్వర్యంలో రెండు లేక అంతకంటే ఎక్కువ బ్యాంకులు పని చేస్తే అట్టి బ్యాంకింగ్ వ్యాపారాన్ని సామూహిక బ్యాంకింగ్ అంటారు. రెండు లేక కొన్ని బ్యాంకులు ప్రత్యక్షంగా గాని, పరోక్షంగా గాని ఒక అసోషియేషన్ ట్రస్టు నియంత్రణలోనున్న యెడల దానిని సామూహిక బ్యాంకింగ్ అంటారు. ఈ పద్ధతిలో బ్రాంచి బ్యాంకింగ్ మరియు యూనిట్ బ్యాంకింగ్‌లలో ఉండే లాభాలు రెండును కలసియుంటాయి. ఈ పద్ధతివల్ల క్రింది ప్రయోజనాలున్నాయి.

- గ్రూపులో సభ్యత్వం ఉన్న ప్రతి బ్యాంకు స్వంత డైరక్టర్ల బోర్డును కలిగియుండి కేంద్రీకృతపాలనకు తావిస్తుంది.

- అధిక ద్రవ్యత్వత సృష్టించడం మరియు వనరుల సేకరణ, సులభతరం అవుతుంది.

- ప్రకటన ఖర్చులు అన్ని సభ్యబ్యాంకులు భరిస్తాయి.

- సభ్యబ్యాంకులు సమర్థవంతంగా పనిచేయుటకు నిపుణుల సేవలను కూడా అందించడం జరుగుతుంది. - అన్ని సభ్యబ్యాంకులలో ఒకే రకమైన అకౌంటింగ్ విధానం అమలుచేయడం వల్ల వ్యాపారాన్ని సమర్థవంతంగా నమోదుచేయవచ్చును.

6.10 సామూహిక బాంకింగ్ వల్ల నష్టాలు

- అన్ని సభ్యబాంకులపై కేంద్ర కార్యాలయం పూర్తి స్థాయిలో పర్యవేక్షణను చేయలేదు.
- కొన్ని సార్లు హోల్డింగ్ కంపెనీ (కేంద్రకార్యాలయం) చేసే తప్పులకు బాధ్యత సభ్యబాంకులు వహిస్తాయి.
- ఒక సభ్యబాంకు దివాలా తీస్తే దాని ప్రభావం ఇతర సభ్య బాంకులపై ఉంటుంది.
- కొన్ని సార్లు కేంద్రహోల్డింగ్ కంపెనీ కొనుగోలు విభాగం వివిధ కొనుగోళ్ళను లంచగొండితనానికి తల్గొగ్గి చేయడం వల్ల దీనిని సభ్యబాంకులు భరించాల్సియుంటుంది.

కరస్పాండెంట్ బాంకింగ్ (Correspondent Banking): కరస్పాండెంట్ బాంకింగ్ వ్యవస్థ క్రింద ఒక గ్రామం లేదా పట్టణంలోని ఒక చిన్న బాంకు ఒక నగరంలోని ఒక పెద్ద బాంకుతో సంబంధం పెట్టుకొంటుంది. నగరంలోని పెద్ద బాంకును కరస్పాండెంట్ బాంకు అని, గ్రామం లేదా పట్టణంలోని చిన్న బాంకును రెస్పాండెంట్ బాంక్ (Respondent Bank) అని అంటారు. ఈ చిన్న బాంకులు నగరంలోని కరస్పాండెంట్ బాంకులో డిపాజిట్లు పెడతాయి. యూనిట్ బాంకింగ్ వ్యవస్థలో ఉన్న నిధులు బదిలీ సమస్య కరస్పాండెంట్ బాంకింగ్ తొలగిస్తుంది. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రంలో ఈ వ్యవస్థ ఉన్నది.

గొలుసు బాంకింగ్ (Chain Banking): ఇది సామూహిక బాంకింగ్‌కు మరోరూపంగా చెప్పవచ్చును. రెండు గాని అంతకుమించి గాని బాంకులు ఒక వ్యక్తి లేదా వ్యక్తుల సమూహం యొక్క నిర్వహణలో ఉన్న యెడల దానిని గొలుసు బాంకింగ్ అంటారు. యూనిట్ బాంకింగ్ లోపమును సవరించుటకు ఇది ఉపకరిస్తుంది. కేంద్ర కార్యాలయం లాంటి హోల్డింగ్ కంపెనీ ద్వారా కాకుండా వేరే పద్ధతిలో రెండు లేక అంతకంటే ఎక్కువ బాంకులు ఒకే సూత్రం పై పనిచేస్తే ఆవ్యవస్థను గొలుసు బాంకింగ్ అనవచ్చును. ఈ పద్ధతిలో హోల్డింగ్ కంపెనీగా ఒక వ్యక్తి గాని లేక వ్యక్తుల సమూహంగాని సభ్యబాంకుల కార్యకలాపాలను నిర్దేశిస్తూ నియంత్రిస్తుంది. ఈ బాంకింగ్ పద్ధతి అమెరికాలో 19వ శతాబ్దంలో పుట్టి 1929 లోని గ్రేట్ డిప్రెషన్ వరకు కొనసాగింది. ఈ వ్యవస్థ యొక్క లాభనష్టాలు దాదాపు గ్రూప్ బాంకింగ్ పద్ధతి యొక్క లాభనష్టాలేనని చెప్పవచ్చును.

మిశ్రమ బాంకింగ్ (Fixed Banking) : పరిశ్రమలకు వ్యాపార సంస్థలకు అవసరమైన స్వల్పకాలిక, దీర్ఘకాలిక రుణ సౌకర్యాలను అందించే బాంకింగ్ వ్యవస్థను మిశ్రమ బాంకింగ్ పద్ధతి అంటారు. ఐరోపాలోని కొన్ని దేశాలలో ముఖ్యంగా జర్మనీ దేశంలో ఉండే బాంకులు మిశ్రమ బాంకింగ్ విధానాన్ని చేపట్టాయి. జర్మనీలోని బాంకులు ఒక సిండికేటుగా ఏర్పడి పారిశ్రామిక సంస్థలను స్థాపించి వాటి వాటాలలోను, బాండ్లలోను పెట్టుబడి పెడతాయి. అవి ఆ వ్యాపార సంస్థల నిర్వహణను కూడా చేపడతాయి. కొంత కాలం అయిన తర్వాత పారిశ్రామిక సంస్థలు తమ స్వంత కాళ్ళమీద నిలువబడగలిగిన తర్వాత బాంకులు తమ ఆధీనంలో ఉన్న వాటాలను, బాండ్లను అమ్మి వేస్తాయి. జర్మనీలో బాంకులు ఎక్కువ మూలధనంతో స్థాపించుటవల్ల, దీర్ఘకాలికి డిపాజిట్లు సేకరించుకోవడం వల్ల రిజర్వులు అధికం చేసుకోవడం వల్ల పారిశ్రామిక సంస్థలకు దీర్ఘకాలిక రుణాలను ఇవ్వగలుగుతున్నాయి. స్వల్ప కాలిక డిపాజిట్లను స్వల్పకాలిక రుణాలిచ్చే నిమిత్తం ఉపయోగిస్తాయి. జర్మనీలో ఇంగ్లండ్‌లో వలె పారిశ్రామిక బాంకులు లేనందువల్ల మిశ్రమ బాంకింగ్‌ను అవలంబించవలసి వచ్చింది. ఆ దేశంలో బాంకులు స్వల్పకాలిక, దీర్ఘకాలిక రుణాలివ్వడమే కాక హుండీలను వ్రాయడం, డిస్కౌంటు చేయడం, కంపెనీ వాటాలను, బాండ్లను కొనుగోలుచేయడం, పరపతి లేఖలను ఇవ్వడం మొదలైన విధులు నిర్వహిస్తాయి. ఇంగ్లండులో వలె డిస్కౌంటుహౌస్‌లు, వాటా జారీ సంస్థలు, పారిశ్రామిక ద్రవ్య సహాయ సంస్థలు లేకపోవడం వల్ల జర్మనీలో వాణిజ్య బాంకులే పరిశ్రమలకు విత్తం సమకూర్చవలసియున్నది.

6.11 మిశ్రమ బాంకింగ్ ప్రయోజనాలు: మిశ్రమ బాంకింగ్ వల్ల ప్రయోజనాలను క్రింద వివరించడమైనది.

1. పరిశ్రమలకు కావలసిన స్వల్ప కాలిక, దీర్ఘకాలిక రుణాలు ఒకే బాంకు అందజేయవచ్చును. వివిధ రకాలైన రుణాలకు వివిధ బాంకుల వద్దకు పోనవసరము లేదు. ప్రజలు తమ సొమ్ములో ఎక్కువ భాగాన్ని వాణిజ్య బాంకులలో డిపాజిట్లుగా ఉంచుతారు.

కంపెనీ వాటాలు, డిబెంచర్లు ఎక్కువగా అమ్ముడుపోవు. కాబట్టి బాంకులు దీర్ఘకాలిక పెట్టుబడి కూడా పరిశ్రమలకు సమకూరిస్తే కంపెనీలు తగినంత ద్రవ్యవనరులను సమకూర్చుకొన వీలవుతుంది.

2. పారిశ్రామిక వాటాలకు పూచీ ఇవ్వడం మొదలగు కార్యకలాపాల వల్ల బాంకు పరపతి దీర్ఘకాలిక అవసరాలకు పరోక్షంగా అందుతూనేయున్నది. అటువంటప్పుడు బాంకులు ప్రత్యక్షంగానే దీర్ఘకాలిక పెట్టుబడులు పెట్టడమే మంచిది. దీర్ఘకాలిక రుణాలచ్చిన కంపెనీ డైరక్టర్ల బోర్డులో తన ప్రతినిధిని నియమించి దాని పరిస్థితులు ఎప్పటి కప్పుడు తెలుసుకొంటూ నష్టములు రాకుండా జాగ్రత్తపడుటకు వీలున్నది.

3. వాణిజ్య బాంకులు కంపెనీలలో దీర్ఘకాలిక పెట్టుబడులు పెట్టినపుడు ఆ కంపెనీలపై ప్రజలకు విశ్వాసమేర్పడుతుంది. వాటి వాటాలు, డిబెంచర్లు ప్రజలు నిస్సందేహంగా కొంటారు. కంపెనీలలో వనరులు సమకూర్చుకొనుట సులువవుతుంది. కంపెనీ నిర్వహణాధికారులకు ఇది ఎంతో ఉపయోగకారి.

4. పరిశ్రమలకు స్వల్పకాలిక, దీర్ఘకాలిక రుణాలు బాంకులు అందిస్తున్నందున పరిశ్రమల సమస్యలు బాంకులకు బాగా తెలిసియుంటాయి. దేశ వ్యాప్తంగా ఉన్న వాటి బ్రాంచీల ద్వారా పారిశ్రామిక వాతావరణాన్ని చక్కగా అంచనా వేయగలవు. దీని వల్ల పరిశ్రమలు పటిష్టంగా నిర్వహించుకొనుటకు అవకాశం గలదు.

5. జర్మనీ లాంటి దేశాలలో మిశ్రమ బాంకింగ్ పద్ధతి వలననే పారిశ్రామిక అభివృద్ధి అతిశీఘ్ర కాలంలో సాధించగలిగాయి. పారిశ్రామిక బాంకులు అభివృద్ధి చెందని దేశాలలో మిశ్రమ బాంకింగ్ ఎంతో లాభదాయకం. దేశాలలో ఇతర పెట్టుబడి మార్గాలు తగ్గిపోతున్నందున, పరిశ్రమలలో పెట్టుబడులకు నూతన అవకాశాలు కల్పించుటకు వీలుకలదు. చాలా దేశాలలో ఈ విషయం పై మార్పుగోచరించుచున్నది.

6. బాంకులు పరిశ్రమలకు దీర్ఘకాలిక పెట్టుబడులు రుణాలు అందజేయడం చేత, కంపెనీలకు వనరుల గురించి ఉండే అనిశ్చితత్వం, ఇతర ఆధారాల ద్వారా వనరులను సమీకరించే సమస్యలు ఉత్పన్నం కావు.

6.12 మిశ్రమ బాంకింగ్ నష్టాలు: మిశ్రమ బాంకింగ్ వల్ల క్రింద పేర్కొన్న నష్టాలు గలవు.

1. దీర్ఘకాలిక డిపాజిట్లతో పాటు స్వల్ప కాలిక డిపాజిట్లతో బాంకులు వ్యాపారం చేస్తుంటాయి. ఈ నిధులు దీర్ఘకాలిక రుణాలు ఇస్తే డిపాజిట్ దార్లు అడిగిన వెంటనే చెల్లించగలిగే శక్తి బాంకుకు ఉండదు. అప్పుడు బాంకుల మనుగడకే సమస్య వస్తుంది.

2. ఆర్థిక మాంద్య కాలంలో పరిశ్రమలకు నష్టాలు వస్తాయి. వాటాలు, డిబెంచరు పత్రాల విలువలు బాగా పడిపోతాయి. దీని వల్ల పరిశ్రమలలో పెట్టబడిన బాంకులు కూడా దెబ్బతింటాయి.

3. ఆర్థిక ద్రవ్యోల్బణం కాలంలో పరిశ్రమలకు బాగా లాభాలు సమకూరుతాయి. పరిశ్రమల వాటాల ధరలు పెరుగుతాయి. లాభాలచే ఆకర్షించబడి బాంకులు పారిశ్రామిక వాటాలను అధికంగా కొనవచ్చును. ఈ పరిస్థితి స్పెక్యులేషన్‌కు దారితీయవచ్చును. ఆకస్మికంగా కంపెనీల వాటాల ధరలు తగ్గితే బాంకులు నష్టపోతాయి.

4. కంపెనీలో దీర్ఘకాలిక పెట్టుబడులు పెట్టినపుడు ఆ కంపెనీకి కావలసిన స్వల్పకాలిక రుణాలు ఇవ్వవలసిన దాని కన్నా ఎక్కువ ఇవ్వవలసిరావచ్చును. బాంకు ఆ కంపెనీలో చేసిన విచక్షణారహిత పెట్టుబడుల నుండి బయటపడుటకు ఇంకా ఎక్కువ రుణాలు ఇవ్వవలసిన పరిస్థితి రావచ్చును.

అయితే, పైన పేర్కొన్న నష్టాలు అంత ప్రమాదం కలిగించేవి కాదని మిశ్రమ బాంకింగ్‌ను సమర్థించే వారు అభిప్రాయపడుతున్నారు. బాంకు యొక్క మూలధనం, రిజర్వులు తగినంత సమకూర్చుకొంటే మిశ్రమ బాంకింగ్ వ్యవస్థలో ప్రమాదం ఉండే అవకాశములేదు. పారిశ్రామికాభివృద్ధిలో వాణిజ్య బాంకులు కూడా ప్రధాన పాత్ర వహించాలనే అభిప్రాయం మిశ్రమ బాంకింగ్‌ను వ్యతిరేకించే ఇంగ్లండ్ వంటి దేశాలలో కూడా ప్రాముఖ్యతను సంతరించుకొంటున్నది.

పాఠము-3

భారతదేశంలో వాణిజ్య బ్యాంకింగ్
(Commercial Banking in India)

లక్ష్యాలు (Objectives) :

- సంఘటిత, అసంఘటిత రంగాలంటే ఏమిటో తెలుసుకోవడం.
- సంఘటిత, అసంఘటిత రంగాలలో ఉన్న సంస్థలు, ఇతర ఏజెన్సీలను తెలుసుకోవడం.
- వాణిజ్య బ్యాంకుల జాతీయకరణ గురించి, జాతీయకరణకు కారణాలు తెలుసుకోవడం.
- బాంకుల జాతీయకరణ లక్ష్యాలు, జాతీయకరణ తర్వాత అవి సాధించిన ప్రగతి తెలుసుకోవడం.
- బాంకుల రుణాలు మంజూరు చేయునపుడు తీసుకోవాల్సిన జాగ్రత్తలను తెలుసుకోవడం.
- బాంకులు ఇచ్చే రుణాలలో రకాలను తెలుసుకోవడం.

అంశాలు (Aspects)

7.1 సంఘటిత రంగాలు - అసంఘటిత రంగాలు.

7.2 ద్రవ్య మార్కెట్ - నిర్వచనం

7.3 సంఘటిత విభాగం

7.4 అసంఘటిత విభాగం

7.5 వాణిజ్య బాంకుల జాతీయకరణ ఆవశ్యకత

7.6 జాతీయకరణకు కారణాలు

7.7 జాతీయకరణ లక్ష్యాలు.

7.8 జాతీయకరణ తర్వాత బాంకులు సాధించిన ప్రగతి

7.9 రుణవిధానాలు - ఆచరణలు.

7.10 రుణాలలోని రకాలు

7.11 సెల్ఫ్‌ఎసెస్‌మెంట్ ప్రశ్నలు

7.12 పదకోశం

7.1 సంఘటిత రంగాలు మరియు అసంఘటిత రంగాలు (Organised and Unorganised Sectors)

ద్రవ్యమార్కెట్ : ఏ దేశంలోనైనా పారిశ్రామిక, వ్యవసాయ, సేవారంగాలకు పెద్ద ఎత్తున పెట్టుబడులు అవసరమవుతాయి. భారీ ఎత్తున పెట్టుబడులు ఈ రంగాలకు వినియోగిస్తేనే ఆర్థికాభివృద్ధి సాధ్యమవుతుంది. అందునిమిత్తం ప్రతిదేశంలో పొదుపు ఉద్యమాన్ని ప్రోత్సహించి, ప్రజల పొదుపుమొత్తాలను అధికంచేసి వాటిని పెట్టుబడులుగా మలచడానికి పటిష్టమైన ద్రవ్యవ్యవస్థ ఎంతైనా అవసరము. స్వల్పకాలిక, మధ్యకాలిక మరియు దీర్ఘకాలిక రుణాలను సమకూర్చేందుకు కావలసిన యంత్రాంగాన్ని ద్రవ్య వ్యవస్థ సమకూరుస్తుంది. ఈ ద్రవ్య వ్యవస్థలో అన్ని ఆర్థికసంస్థలు, వాణిజ్య బాంకులు, అభివృద్ధి బాంకులు, నాన్ బాంకింగ్ సంస్థలు, చిట్‌ఫండ్ కంపెనీలు, ఇతరపెట్టుబడి

సంస్థలు చేరియుంటాయి. ద్రవ్యనిధులను రుణాలుగా అందించే వారిని, పుచ్చుకొనే వారిని అనుసంధానపరచే మార్కెట్లను రెండు రకాలుగా విభజింపవచ్చును. అవి (1) ద్రవ్యమార్కెటు (Money Market) (2) మూలధన మార్కెటు (Capital Market). స్వల్పకాలిక అవసరాలకు ద్రవ్యవనరులను రుణదాతలనుండి రుణాలు కావలసిన వారికి అందజేసే మార్కెటును ద్రవ్యమార్కెట్ అంటారు. వాణిజ్య బ్యాంకులు, దేశీయ బ్యాంకులు మొదలైన సంస్థలు పారిశ్రామిక, వ్యవసాయక, సేవారంగాలకు స్వల్పకాలిక రుణాలను అందజేస్తాయి. దీర్ఘకాలిక రుణాలను, మధ్యకాలిక రుణాలను పెట్టుబడులను సమకూర్చే సంస్థలు ఉన్న మార్కెట్‌ను మూలధన మార్కెట్ అంటారు. మార్కెట్‌లో అభివృద్ధి బ్యాంకులు, పెట్టబడి సంస్థలు మొదలైనవి ఉంటాయి. వాటాలు, బాండ్లు జారీచేయడం ద్వారా ఇతర మార్గాల ద్వారా, పారిశ్రామిక, వ్యాపార సంస్థలు తమ మూలధనాన్ని సేకరించుకొంటాయి.

ద్రవ్యమార్కెటు నిర్వచనం : మాడెన్, నాడ్లర్ లు నిర్వచించినట్లు "స్వల్పకాలిక, రుణాల, వ్యవహారుల వల్ల ఒక దేశం లేదా ప్రపంచం లోని ఆర్థిక వ్యవహారాలు పరిష్కారమయ్యే ప్రదేశము ద్రవ్యమార్కెట్ " అనవచ్చును. ఆచార్య క్రేధర్ ప్రకారం "సమీప ద్రవ్యానికి సంబంధించిన వివిధ తరగతులతో వ్యవహరించే వివిధ సంస్థలకు ఇచ్చిన పేరే ద్రవ్యమార్కెట్". ద్రవ్య మార్కెట్‌లో వర్తకులు, స్పెక్యులేటర్లు, బ్రోకర్లు, పారిశ్రామికదారులు, ఉత్పత్తి సంస్థలు, ప్రభుత్వం, వాణిజ్య బాంకులు, ఆర్థిక సంస్థలు, భీమాకంపెనీలు, కేంద్ర బాంకు ఉంటాయి. ఈ మార్కెట్‌లో వర్తక హుండీలు, ప్రాంశరీ నోట్లు, ప్రభుత్వ సెక్యూరిటిస్, వాటాలు, బాండ్లు మొదలైన వాటిని కొనడం, అమ్మడం జరుగుతుంది. ఈ పత్రాలన్నిటిని సమీప ద్రవ్యంగా (Near Money) పరిగణిస్తారు. కేంద్రబాంకు ద్రవ్య మార్కెట్‌కు మూలవిరాట్టు.

ద్రవ్యమార్కెటు విభజన: భారతీయ ద్రవ్యమార్కెట్‌ను రెండు భాగాలుగా విభజించారు. అవి (1) సంఘటిత విభాగం (2) అసంఘటిత విభాగము. వీటిగూర్చి క్రింద వివరించడం జరిగింది.

(1) సంఘటిత విభాగం (Organised Sector) : రిజర్వు బాంకు, పబ్లిక్ ప్రయివేటు రంగంలోని వాణిజ్య బాంకులు, అభివృద్ధి బాంకులు, ప్రాంతీయ గ్రామీణ బాంకులు, విదేశీ బాంకులు మొదలైనవి సంఘటిత విభాగానికి చెందుతాయి. సహకార వ్యవస్థలోని రాష్ట్ర, కేంద్ర, ప్రాధమిక సహకార బాంకులు కూడా దీని క్రిందకే వస్తాయి.

i) **రిజర్వు బాంకు :** ఇది మనదేశంలో కేంద్రబ్యాంకు, కరెన్సీనోట్లను జారీచేయడం, ప్రభుత్వానికి, ఇతర వాణిజ్య బ్యాంకులకు బాంకుగా వ్యవహరించడం, పరపతినియంత్రించడం, అంతర్జాతీయ ద్రవ్య నిధులను పరిరక్షించడం, రిజర్వుబాంకు యొక్క ముఖ్య నిధులు. సంఘటిత మార్కెట్ విభాగంలోని సభ్యుల మధ్య సన్నిహిత సంబంధాన్ని నెలకొల్పడానికి రిజర్వుబాంకు ఎంతగానో కృషి చేస్తుంది. ద్రవ్య సుస్థిరత, సమాజ శ్రేయస్సు, ఆర్థిక పురోభివృద్ధి సాధించడానికి రిజర్వుబాంకు కృషి చేస్తుంది.

ii) **వాణిజ్య బాంకులు :** వాణిజ్య బాంకుల విభాగంలో స్టేట్‌బాంకు పెద్ద బాంకు. రిజర్వు బాంకు కార్యాలయాలు లేని చోట్ల స్టేట్ బాంకు బ్రాంచీలు రిజర్వు బాంకు ప్రతినిధిగా వ్యవహరిస్తాయి. మన దేశంలో ప్రభుత్వ బాంకులు 27, ప్రయివేట్ బాంకులు 31, ప్రాంతీయ గ్రామీణ బాంకులు 196, సంఘటిత రంగంలో వాటి శాఖలతో సహా పని చేయుచున్నాయి. ఇవన్నీ వాణిజ్య, పారిశ్రామిక, వ్యవసాయక రంగాలకు ఆర్థిక వనరులను సమకూరుస్తున్నాయి. దాదాపు వాణిజ్య బాంకులు 65,000 శాఖలకుపైగా దేశంలో పని చేస్తున్నాయి.

iii) **విదేశీ బాంకులు :** మనదేశం విదేశీ బాంకులు 41 ఉన్నాయి. ఇవి ఇతర భారతీయ వాణిజ్య బాంకుల వలె అన్ని రకాల బాంకింగ్ వ్యాపారం చేస్తాయి. ముఖ్యంగా విదేశీ ద్రవ్య వ్యవహారాలు చూస్తు ఉంటాయి.

iv) **అభివృద్ధి బాంకులు :** దేశంలో పారిశ్రామికాభివృద్ధి కోసం పరిస్థితిని అనుకూల పరచడమే అభివృద్ధి బాంకుల ముఖ్య లక్ష్యం. సుమారు ప్రస్తుతము మనదేశంలో 20పైగా అభివృద్ధి బాంకులు సంఘటిత విభాగంలో పనిచేస్తున్నాయి. ఉదాహరణకు, భారత పారిశ్రామిక ఆర్థిక సహాయ కార్పోరేషన్ (VFCI) భారత పారిశ్రామికాభివృద్ధి బాంకు (IDBI) మొదలైనవి.

v) **సహకార బాంకులు :** ఇవి వ్యవసాయరంగానికి సహాయం చేస్తాయి. భూమి అభివృద్ధి బాంకులు ప్రత్యేకించి వ్యవసాయానికి

దీర్ఘకాలిక రుణాలనిస్తాయి. మన దేశంలో ప్రస్తుతం 29 రాష్ట్ర సహకార బాంకులు, 367 జిల్లా సహకార కేంద్ర బాంకులు, 95,000 ప్రాథమిక వ్యవసాయ పరపతి సహకార బాంకులు పని చేస్తున్నాయి.

(2) అసంఘటిత విభాగం(Non organised Sector) : అసంఘటిత రంగంలో దేశీయ బాంకర్లు, వడ్డీ వ్యాపారస్థులు, నాన్ బాంకింగ్ సంస్థలు, చిట్‌ఫండ్లు, పెట్టుబడి సంస్థలు పనిచేస్తు ఉంటాయి. వీరు దీర్ఘకాలిక రుణాలకు, స్వల్పకాలిక రుణాలకు మాత్రం తేడా చూపరు. రిజర్వు బాంకుతో ఈ సంస్థలకు అభిలాషణీయమైన సంబంధం ఉండదు.

i) **దేశీయ బాంకర్లు** : ప్రజల నుండి డిపాజిట్లు స్వీకరించి తిరిగి వాటిని అవసరమున్న వ్యక్తులకు లేదా వ్యాపారస్థులకు గాని రుణం రూపంలో అందజేసే వ్యక్తిని లేదా సంస్థను దేశీయ బాంకర్లు అంటారు. భారతీయ ద్రవ్య మార్కెట్‌లో దేశీయ బాంకర్లు ఎంతో ముఖ్యమైన స్థానాన్ని ఆక్రమిస్తున్నాయి. ఇవి హుండీలను కూడా డిస్కౌంటు చేసుకుంటాయి. దేశీయ వర్తకం అభివృద్ధికై రుణాలు మంజూరు చేస్తాయి. అయితే వడ్డీ రేటు ఎక్కువ ఛార్జీ చేస్తాయి. వీటిపై (RBI) కి పూర్తి నియంత్రణలేదు.

ii) **వడ్డీ వ్యాపారులు** : భారతీయ ద్రవ్య మార్కెట్ లోని అసంఘటిత రంగంలో ప్రాతినిధ్యం వహించిన దేశీయ ఆర్థిక సంస్థల కోవకు చెందినవారే ఈ వడ్డీ వ్యాపారస్థులు. వడ్డీ వ్యాపారం చేయడమే వీరి ప్రధాన వ్యాపారం. వడ్డీ వ్యాపారులు పరిమిత ప్రాంతాలకు తమ కార్యకలాపాలను కేంద్రీకరిస్తారు. సాధారణంగా వినియోగ రుణాలను అందిస్తారు. వీరు రుణాల వినియోగాన్ని గురించి పట్టించుకొనరు.

iii) **నాన్ బాంకింగ్ సంస్థలు** : బాంకులు కాని ద్రవ్య సంస్థలను నాన్ బాంకింగ్ (బాంకేతర) ద్రవ్య సహాయ సంస్థలుగా స్థూలంగా చెప్పవచ్చును. ఏస్కీమ్ ప్రకారం అయినా డిపాజిట్లను స్వీకరించి, ఏవిధానంలోనైనా రుణాలను మంజూరు చేసే సంస్థ నాన్ బాంకింగ్ ఫైనాన్స్ కంపెనీ, నాన్ బాంకింగ్ ఫైనాన్స్ రంగంలో పని చేస్తున్న సంస్థలను రెండు రకాలుగా చెప్పవచ్చును. (1) నమోదు లేకుండా పని చేస్తున్న సంస్థలు బ్రాకార్పొరేట్ రంగానికి చెందిన సంస్థలు. ఇందులో కొన్ని కంపెనీల చట్టం ప్రకారం నమోదు అయినప్పటికి రిజర్వు బాంకు అనుమతి లేకుండా పనిచేస్తాయి. కొన్ని కంపెనీల చట్టం క్రింద నమోదై, రిజర్వు బాంకు అనుమతితో వ్యాపారం చేస్తాయి. నాన్ బాంకింగ్ కంపెనీలు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

- అద్దె కొనుగోలు ఫైనాన్స్ ఎక్విప్‌మెంట్ లీజింగు కంపెనీలు
- పెట్టుబడి సంస్థలు
- రుణాలందించే సంస్థలు
- గృహ నిర్మాణ ఫైనాన్స్ కంపెనీలు
- చిట్ ఫండు కంపెనీలు
- నిధి రూపంలో నడుస్తున్న సంస్థలు.

2000 సం॥లలో మన దేశంలో నాన్ బాంకింగ్ కంపెనీలు దాదాపు 1547 పనిచేస్తూ, అవి సేకరించిన డిపాజిట్లు మొత్తం రు॥ 19,342 కోట్ల వరకు ఉన్నది. ఈ కంపెనీ మొత్తం వాణిజ్య బాంకుల డిపాజిట్లలో 2.2 % పొంది ఉన్నాయి. అనేక చిన్న చిన్న ద్రవ్య సంస్థలు పనిచేస్తున్న వాటిని గురించిన సమాచారం రిజర్వు బాంకు వద్ద అందుబాటులో లేదు.

భారతీయ ద్రవ్య మార్కెట్ అంతగా అభివృద్ధి చెందలేదు. దీనికి క్రింది లోపాలు కారణంగా గోచరిస్తున్నాయి.

- పరస్పర సంబంధం లేని విభాగాలు
- అసంఘటిత విభాగం ఉనికి
- వడ్డీ రేట్లలో తేడాలు

- బిల్లు మార్కెటు లేకపోవడం
- రుణ సంబంధమైన నిధుల కొరత
- నిధుల అవ్యాకోచత్వం
- దేశీయ బాంకర్ల ప్రాముఖ్యత
- విదేశీ మారకపు నిధులు ఆకర్షించలేకపోవుట.

పై లోపాలను సవరించుటకు రిజర్వు బాంకు అనేక చర్యలను చేపట్టినది. భిన్న కాలాలలో, భిన్న ప్రాంతాలలో ఉన్న వడ్డీ రేట్లలోని వ్యత్యాసాన్ని కొంతవరకు తగ్గించగలిగింది. ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలు, బిల్లు మార్కెట్ పథకాలచేత ద్రవ్య ఒత్తిడులలో చెప్పకోదగిన మార్పును తీసుకొని రాగలిగింది. అయితే రిజర్వు బాంకు ఇప్పటికి పరిష్కరించ లేకుండా ఉన్న లోపాలు చాలా ఉన్నాయి.

జాతీయకరణ - సాధించిన ఫలితాలు. (Nationalisation-Achievements)

వాణిజ్య బాంకుల జాతీయకరణ ఆవశ్యకత : భారత దేశంలో 1960 దశకంలో వాణిజ్య బాంకులు వ్యవసాయం, చిన్న పరిశ్రమలు, ఎగుమతుల వంటి ప్రాధాన్యత రంగాలకు పరపతి చాలా తక్కువగా అంద జేసాయి. ఈ బాంకులు ఎక్కువగా పరిశ్రమలకు, పెద్దవాణిజ్య సంస్థలకు అధిక మొత్తంలో రుణాలు ఇచ్చేవి. ప్రణాళికాబద్ధమైన అర్థిక వ్యవస్థలో బాంకులు తమ రుణాలను అన్ని ఉత్పాదక రంగాలకు ప్రయోజనాత్మకంగా ఉండేటట్లు పంపిణీ చేయడం ఎంతైనా అవసరము. అలాగే బాంకుల అనుసరించే విధానాలు, ఏకస్వామ్యపు ధోరణులను పెంచే విధంగాను, ఆర్థిక స్తోమతను కేంద్రికృతం చేసే విధంగాను వనరులను దుర్వినియోగం చేసే విధంగాను ఉండకూడదు. వాణిజ్య బాంకులకు సాంఘిక, ఆర్థిక ప్రయోజనాలను పెంపొందించేవిగా చేయడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం 1968 లో బాంకులపై సామాజిక నియంత్రణ (Social Control) విధించింది. సామాజిక నియంత్రణ ఆశించిన ఫలితాలను చేకూర్చలేదు. బాకులను జాతీయం చేయకుండా సామాజిక నియంత్రణ విధించడం అర్ధ రహితమని ప్రభుత్వం భావించడం వల్ల, 1969 జూలై 19వ తేదిన కేంద్ర ప్రభుత్వం 14 వాణిజ్య బాంకులను జాతీయం చేసింది. తర్వాత 1980 ఏప్రియల్ మరొక 6 వాణిజ్య బాంకులను జాతీయం చేయడం జరిగింది.

జాతీయ కరణకు కారణాలు : బాంకుల జాతీయకరణకు క్రింది కారణాలు పేర్కొనవచ్చును.

(1) **సంపద అధికారం కేంద్రీకరణ** : దేశంలో బాంకులు కొద్దిమంది పారిశ్రామిక వేత్తలచే వారి స్వలాభం కోసం నియంత్రించబడేవి. కొద్దిమంది ప్రయివేటు వ్యక్తుల స్వల్ప మూలధనంతో బాంకులను నెలకొల్పి అత్యధికంగా ప్రజలనుండి డిపాజిట్లను స్వీకరించడం వల్ల, ఆ నిధులను వారి స్వలాభానికి వినియోగించుకోవడం జరిగేది. దీనివల్ల ఆర్థిక శక్తి, సంపద కొద్దిమంది చేతులలో కేంద్రీకరింప బడేది. దీనికి పరిష్కారం జాతీయకరణ మాత్రమే.

(2) **కొద్దిమంది చేతుల్లో యాజమాన్యం, నియంత్రణ** : భారతీయ బాంకులు ఎక్కువ వాటాలు కల్గిన కొద్దిమంది చేతుల్లో ఉండి వారి కనుసన్నాలలో పనిచేసేవి. బాంకుల పరపతి కూడా అనుయాయులకు లభించేది. పెద్ద బాంకుల మూలధనం కొద్దిమంది పారిశ్రామిక వేత్తలలో ఉన్నట్టు పరిశీలనలో తేలింది. మూలధనాన్ని వికేంద్రీకరణ చేయాలని ప్రభుత్వం భావించింది.

(3) **స్పెక్యులేషన్ వ్యవహారాలు** : మనదేశంలోని బాంకులు ధనవంతులైన పారిశ్రామికవేత్తల అధీనంలో ఉండటం వల్ల వాటిని వారు స్వప్రయోజనాలకు ఉపయోగించేవారు. స్పెక్యులేషన్ వ్యాపారం చెయ్యడం, విదేశీ మారక ద్రవ్యాన్ని తమ పేరిట ఇతర దేశాలలో జమకట్టడం, జాయింట్ స్టాక్ కంపెనీల వాటాలను లాభాల దృష్టి తో కొని, కృత్రిమ కొరత కల్పించడం, హామీ లేకుండా వారి ఆధీనంలో ఉన్న సంస్థలకు రుణాల మంజూరు చేయడం మొదలైన అక్రమ వ్యాపారాలకు యాజమాన్యాలు పాల్పడేవి.

(4) బ్రాంచీలు పట్టణాలకు పరిమితం: మనదేశంలో ప్రయివేటు బ్యాంకులు వాటి శాఖలను పట్టణాలలో మాత్రమే నెలకొల్పేవారు. గ్రామాలలో అసలు ఏర్పాటు చేసేవారు కాదు. మనది వ్యవసాయ ఆర్థిక వ్యవస్థ. 70% పైగా ప్రజలు వ్యవసాయ రంగంలో,

గ్రామాలలో జీవిస్తున్నారు. వీరందరి పొదుపును సమీకరించి గ్రామీణాభివృద్ధికి తోడ్పడటానికి గ్రామాలలో బ్యాంకు శాఖలు ఏర్పాటు చేయడం అవసరమని ప్రభుత్వం గుర్తించింది.

(5) **డైరక్టర్లకు రుణాలు:** బ్యాంకుల డైరక్టర్లకు రుణాలు తక్కువ వడ్డీకి లభించేవి. తక్కువ వడ్డీకి రుణాలు తీసుకొని వీరు వారి బంధు మిత్రులకు ఇచ్చేవారు. 1969 లో20 పెద్ద బాంకులలో 188 మంది డైరక్టర్లుగా పనిచేస్తూ వారు మరల 1452 కంపెనీల్లో డైరక్టర్లుగా పనిచేసేవారు. అందువల్ల బ్యాంకుల నిధులు జాతీయభివృద్ధికి కాక డైరక్టర్ల స్వలాభానికి ఉపయోగపడేవి. వారు డైరక్టర్లుగా ఉన్న కంపెనీలకే రుణాలు అందేవి. సామాన్య ప్రజలకు, ఇతర రంగాలకు రుణాలు అందే అవకాశం ఉండేది కాదు. ముఖ్యంగా వ్యవసాయం, గ్రామీణాభివృద్ధి, చిన్న పరిశ్రమలు, ఎగుమతి రంగాలకు పరపతిని సమకూర్చలేదు.

(6) **నల్ల ధనాన్ని వెలికి తీయడానికి :** నల్లధనం, దాచిఉంచిన ధనాన్ని వెలికి తీయడానికి ప్రయివేటు యాజమాన్యంలో ఉండే బ్యాంకులు అంతగా తోడ్పడం లేదు. ఈ సమస్యను ఎదుర్కోటానికి బ్యాంకుల జాతీయకరణ తప్పనిసరి అయింది.

(7) **సామ్యవాద సమాజ స్థాపన :** బాంకులు ప్రజల డబ్బుతో లాభార్జన చేయుచున్నాయి. ఈ లాభాలు కొద్ది మంది వ్యక్తులకే చేరుతున్నాయి. వాటిని జాతీయం చేస్తే ఈ లాభాలు ప్రభుత్వానికి చెందుతాయి. వీటిని ఉత్పాదక కార్యకలాపాల్లో వినియోగించడం ద్వారా ప్రభుత్వం ప్రజల ఆర్థిక స్దితిగతులను మెరుగు పర్చగలదు. అంటే సామ్యవాద రీతి సమాజ స్థాపనకు బాంకుల జాతీయకరణ తోడ్పడకలదు.

(8) చిన్న వ్యాపార సంస్థల నిర్లక్ష్యం: జాతీయకరణకు పూర్వం బ్యాకుల రుణాలు పెద్ద పరిశ్రమలకు మాత్రమే ప్రభలించేవి. చిన్న వ్యాపార సంస్దలు, కుటీర, గ్రామీణ పరిశ్రమలకు ఏవిధమైన పరపతి అందలేదు. జాతీయాకరణ తర్వాత ప్రాధమిక రంగాలకు ప్రాధాన్యత లభించింది.

(9) **పరపతి నియంత్రణ :** వాణిజ్య బాంకులు ద్రవ్యాన్ని సృష్టిస్తుంటాయి. దీనివల్ల ద్రవ్యం సప్లయి పెరిగి ద్రవ్యోల్బణం ఏర్పడుతుంది. ఈ పరిస్థితులను అరికట్టడానికి రిజర్వు బాంకు తీసుకొనే చర్యలను వాణిజ్య బ్యాకులు తు.చ తప్పకుండా అమలు చేయాలి. కాని మన వాణిజ్య బాంకులు RBI ఆదేశాలను అమలు జరుపుటలేదు. కనుక బాంకులను జాతీయం చేస్తే, వాటిపై రిజర్వు బాంకుకు పూర్తి నియంత్రణ సాధ్యమవుతుంది.

(10) **ఇతర లాభాలు**

- జాతీయాకరణ వల్ల దేశ ఆర్ధిక ప్రణాళికలకు ప్రభుత్వానికి వనరులు అందుబాటులో ఉంటాయి.
- డిపాజిటర్లకు పూర్తి రక్షణ అందజేయడం.
- బాంకుల ఉద్యోగస్తుల స్థితిగతులను మెరుగుపర్చడం.
- బాంకుల మధ్య అనవసరమైన పోటీని నివారించుట
- కేంద్ర బాంకు, వాణిజ్య బాంకుల మధ్య సత్సంబంధాలను పెంపొందించుట.

వాణిజ్య బాంకుల జాతీయాకరణ లక్ష్యాలు : ప్రభుత్వం క్రింది లక్ష్యాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని బాంకులను జాతీయం చేసింది.

(1) బాంకులపై కొద్దిమందికి గల ఆధిపత్యాన్ని తొలగించడం.

(2) వ్యవసాయం, చిన్న పరిశ్రమలు, ఎగుమతి పరిశ్రమల రంగాల్లో వృద్ధి రేటును పెంచడం.

(3) వెనుకబడిన ప్రాంతాలను అభివృద్ధి పరచడం.

(4) బాంకింగ్ సౌకర్యాల విషయంలో దేశంలో వివిధ ప్రాంతాల మధ్య వ్యత్యాసాలను తొలగించడం.

(5) బాకుల నిర్వహణలో ప్రత్యేక శిక్షణ, నైపుణ్యంగల వ్యక్తులకు స్థానం కల్పించడం.

(6) బాంకుల సిబ్బందికి మంచి జీతభత్యాలు, శిక్షణా సౌకర్యాలు కల్పించుట.

జాతీయీకరణ తర్వాత బాంకులు సాధించిన ప్రగతి:

బాంకుల జాతీయీకరణ భారత బాంకింగ్ చరిత్రలో మరువరాని సంఘటన. బాంకులను జాతీయం చేయడంతో 90% బాంకు డిపాజిట్లు ప్రభుత్వ బాంకుల ఆధీనంలోనికి వచ్చాయి. వాణిజ్య బాంకుల దృక్పధాలలో, పనిచేసే పద్ధతులలో, ధ్యేయాలలో శ్లేషనీయమైన మార్పులు వచ్చాయి. పరపతి విధానంలో అభిలషణీయమైన మార్పులు చోటు చేసుకొన్నాయి. బాంకింగ్ వ్యవస్థ రూపు రేఖలు గణనీయంగా మార్పు చెందాయి. పరిమాణంలోను, విస్తరణలోను ప్రశంసనీయమైన పురోగతిని సాధించాయి. ఇప్పుడు బాంకులు ప్రభుత్వ విధానాల అమలుకు శక్తివంతమైన సాధనాలుగా రూపొందినాయి. ప్రభుత్వ ధ్యేయాలకు పరపతి విధానానికి అవినాభావ సంబంధం ఏర్పడింది. బాంకింగ్ విస్తరణలో ప్రాంతీయ వ్యత్యాసాలను తగ్గించి, దేశం మొత్తం మీద సంతులిత అభివృద్ధికి ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి. ప్రాంతీయ ఆర్థిక అసమానతలను తొలగించడానికి, ఉద్యోగ అవకాశాలను సృష్టించడానికి, వ్యవస్థా నైపుణ్యాన్ని విస్తరించడానికి, వెనుకబడిన ప్రజల ఆర్థికాభ్యున్నతికి పెంపొందించడానికి వెనుకబడిన ప్రాంతాల ఆర్థికాభివృద్ధిని సాధించడానికి బాంకింగ్ రంగంలో తీవ్రమయిన మార్పులు ప్రవేశపెట్టడమైనది.

బాంకింగ్ విధానంలో వచ్చిన మార్పుల వల్ల గతంలో నిర్లక్ష్యం చేసిన కొన్ని రంగాలకు ఇప్పుడు పరపతి లభిస్తున్నది. చిన్న తరహా పరిశ్రమలు, వ్యవసాయం, చిన్నచిన్న వ్యాపారస్థులు, వృత్తి దారులు, బడుగు వర్గాలు మొదలైన రంగాలకు ప్రస్తుతం పరపతి విరివిగా లభిస్తున్నది. పరోక్ష సహాయక సదుపాయాలను రిజర్వు బాంకు కల్పించుట వల్ల, వాణిజ్య బాంకులు ఆయా రంగాలకు అధికంగా తోడ్పడగలుగుతున్నాయి. మన సాంఘిక లక్ష్యాలైన పేదరికపు నిర్మూలన కార్యక్రమాలకు బాంకులు ఇతోధికంగా సహాయాన్ని అందిస్తున్నాయి. జాతీయమైన వాణిజ్య బాంకులు సాధించిన ప్రగతి క్రింది అంశాల వివరణ ద్వారా తెలుసుకొనవచ్చును.

(1) బ్రాంచీల విస్తరణ (Branch Expansion) : త్వరితగతిన దేశ ఆర్థికాభివృద్ధికి బాంకుల వాటి శాఖల విస్తరణ ఎంతో అవసరము. బాంకులను జాతీయం చేయడంలోని ముఖ్య ఉద్దేశ్యం కూడా బాంకింగ్ సౌకర్యాలు లేని ప్రదేశాలలో, ముఖ్యంగా గ్రామీణ ప్రాంతాలలో, బాంకు బ్రాంచిలను ఏర్పాటు చేయడం కొత్తగా ప్రవేశపెట్టిన 'లీడ్ బాంక్ పధకం' ద్వారా బ్యాంకు బ్రాంచీల విస్తరణ ముఖ్యంగా గ్రామీణ ప్రాంతాలలో జరిగినది. బాంకుల జాతీయీకరణ సమయంలో పట్టణాలలోనే కేంద్రికృతమైన బ్రాంచీల విస్తరణలో జాతీయీకరణ తరవాత గణనీయమైన మార్పులు వచ్చాయి. జాతీయీకరణ తర్వాత బాంకు బ్రాంచీల విస్తరణ ఈ క్రింది పట్టిక ద్వారా తెలుసుకొనవచ్చును.

వాణిజ్య బ్యాంకుల ప్రగతి - 1969- 2002 పట్టిక - 1

అంశములు	జూన్ 1969	జూన్ 1975	జూన్ 1980	జూన్ 1985	మార్చి 1990	మార్చి 1995	జూన్ 2002
1.షెడ్యూలు బాంకుల సంఖ్య	73	74	148	264	270	281	299
2. ప్రాంతీయ గ్రామీణ బాంకులు		73	183	196	196	196	
3. బాంకు ఆఫీసు	8262	18730	32419	51385	59752	62367	66,967
4. ప్రభుత్వ రంగం	6669	15064	25828	35629	41874	44764	46,118

బ్యాంకు ఆఫీసులు							
5. బ్రాంచీ జనాభా	64	32	21	15	14	15	15
(వేలలో)							
6. తలసరి	88	208	494	1026	2098	4242	10500
డిపాజిట్లు (రూ॥)							

పట్టిక- ii

వాణిజ్య బాంకుల బ్రాంచీల పెరుగుదల 1969 - 2002

ప్రాంత వివరణ		జూన్	జూన్	జూన్	జూన్	జూన్
	1969	1975	1991	2000	2002	
1. గ్రామీణ ప్రాంతాలు	1832	6806	35212	32,771	20413	
	(22.4%)	(36.4%)	(58.2%)	(50.2%)	(39.6%)	
2. చిన్న పట్టణాలు		3322	5570	11281	14329	12664
	(40.1%)	(29.7%)	18.7%)	(21.9%)	(24.5%)	
3. పట్టణాలు	14447	3266	7630	10051	10059	
	(17.5%)	(17.4%)	(12.7%)	(15.4%)	(19.5%)	
4. నగరాలు	1661	3088	6128	8189	8358	
రేవు పట్టణాలు		(20%)	(16.5%)	(10.2%)	(12.5%)	(16.4%)
మొత్తం		8262	18730	60,251	65340	51494
	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)	(100%)	

వాణిజ్య బాంకులు సాధించిన ప్రగతి జాతీయంచేసిన తర్వాత అమోఘంగా ఉన్నది. బాంకుల బ్రాంచీలు దేశవ్యాప్తంగా విస్తరింపబడ్డాయి. ఈ విషయాలను పట్టిక I లో చూపడమైనది. 1969 కి ముందు వాణిజ్య బాంకుల బ్రాంచీలు నగరాలకు, పట్టణాలకు మాత్రమే పరిమితమై ఉండేవి. గ్రామీణ ప్రాంత ప్రజలకు వాణిజ్య బ్యాంకుల రూపు తెలియదు. మన ఆర్థిక, సాంఘిక లక్ష్యాల సాధన కోసం గ్రామీణ ప్రాంతాలలో, చిన్న పట్టణాలలో బ్యాంకింగ్ సౌకర్యాలను పెంచాలని ప్రభుత్వం భావించినది. జూన్ 1969 లో దేశంలో షెడ్యూలు బాంకుల సంఖ్య 73 గా ఉండగా కాలక్రమేణా పెరిగి జూన్ 2002 కు 299 కు పెరిగినాయి. దీనిలో ప్రాంతీయ గ్రామీణ బాంకులు 196 చేరియున్నాయి. జూన్ 1969 లో మొత్తం బాంకు బ్రాంచీలు 8262 ఉండగా, అవి క్రమేణా పెరిగి జూన్ 2002 నాటికి 66,967 కు చేరినవి. ప్రభుత్వ రంగ బాంకుల బ్రాంచీలు జూన్ 1969 లో 6669 గా ఉండగా, ఈ సంఖ్య జూన్ 2002 కు 46,118 కు పెరిగింది. ఇది ఎంతో చెప్పుకోదగ్గ అభివృద్ధి. 1969 వ సం॥ములో ఒక బాంకు బ్రాంచి 64 వేల జనాభాకు సేవలు అందిస్తుండగా, జూన్ 2002 నాటికి ఈ సంఖ్య 15 వేల జనాభాకు ఒక బాంకు ఆఫీసు పనిచేస్తున్నట్లు నమోదైంది.

వాణిజ్య బాంకుల విస్తరణ గ్రామీణ, పట్టణ ప్రాంతాలలో ఏ విధంగా జరిగిందో పట్టిక (II) లో వివరించడమైనది. జూన్ 1969 లో గ్రామీణ ప్రాంతాలలో బ్రాంచీలు 1832 ఉండగా జూన్ 1991 నాటికి ఈ సంఖ్య 35,212 కు పెరిగినాయి. అయితే తర్వాత కాలంలో గ్రామీణ బాంకు బ్రాంచీల సంఖ్య తగ్గు ముఖం పట్టింది. జూన్ 2002 నాటికి ఈ సంఖ్య 20,413 గా నమోదైంది. చిన్న పట్టణాలలో జూన్ 1969 లో 3322 బ్రాంచీలు ఉండగా జూన్ 2000 నాటికి ఈ సంఖ్య 14,329 కు పెరిగి మరల జూన్ 2002 నాటికి 12,664 బ్రాంచీలకు తగ్గినాయి. అయితే పట్టణాలలో, నగరాలలో బ్రాంచీల సంఖ్య జూన్ 1991 తర్వాత కొంత పెరుగుదల ఉన్నది. పట్టికను బట్టి తెలిసిందేమనగా, జూన్ 1991 లో మొత్తం బ్యాంకు బ్రాంచీలలో గ్రామీణ ప్రాంత బ్రాంచీలు 58.4% గా ఉండగా, తర్వాత కాలంలో జూన్ 2002 నాటికి 39.6% తగ్గినవి. దీనికి ముఖ్యకారణం గ్రామీణ బ్రాంచీలు నష్టాలలోనికి కూరుకుపోవడమే. ఫలితంగా చాల గ్రామీణ బ్రాంచీల పెరుగుదల కొంత మెరుగని చెప్పవచ్చును. జాతీయం చేసిన తర్వాత దేశాలలో బ్యాంకుల విస్తరణకు లీడ్ బ్యాంకు పథకం ప్రవేశపెట్టడంవల్ల బ్రాంచీల విస్తరణ భారీ ఎత్తున జరిగింది. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో బ్రాంచీల విస్తరణవల్ల గ్రామీణ ప్రజలనుండి పెద్ద మొత్తాలను డిపాజిట్ల రూపేణా సేకరించి, వ్యవసాయ రంగానికి ఇతోధికంగా పరపతిని అందించడానికి అవకాశాలు పెరిగినాయి. అంతేకాక, గ్రామాల్లో పాతుకుపోయిన అసంఘటిత ద్రవ్య సంస్థలు, వడ్డీ వ్యాపార స్థూల కార్యకలాపాలను అదుపు చేయడానికి వీలయింది.

(2) డిపాజిట్ల సేకరణ : బాంకుల జాతీయాకరణకు పూర్వం బాంకు బ్రాంచీలు పట్టణ ప్రాంతాలకే పరిమితం కావడంవల్ల దేశంలోని అన్ని ప్రాంతాలనుండి డిపాజిట్లను సేకరించడానికి వీలులేకపోయినది. కాని జాతీయాకరణ తర్వాత గ్రామీణ ప్రాంతాలలో కూడా అధిక సంఖ్యలో బ్రాంచీల స్థాపన వల్ల డిపాజిట్ల సేకరణ ఎంతో అభివృద్ధి చెందినది. జాతీయం చేసిన తర్వాత అని షెడ్యూల్డు బ్యాంకుల డిపాజిట్ల పెరుగుదలను క్రింద పట్టికలో చూడవచ్చును.

పట్టిక అన్ని షెడ్యూలు బాంకుల డిపాజిట్ల పెరుగుదల

సం॥ము	డిపాజిట్లు (రూపాయిలు కోట్లలో)
1969 జూన్	4646
1971 జూన్	5910.
1991 జూన్	1,92,540.
2000 జూన్	8,13,344
2002 మార్చి	11,03,360.

జాతీయ కారణ సమయంలో, జూన్ 1969 లో మొత్తం బాంకు డిపాజిట్లు రూ. 4646 కోట్లు ఉండగా, జూన్ 1991 నాటి ఈ మొత్తం రు. 1,92,540 కోట్లకు పెరిగినాయి. ఇవి గణనీయంగా పెరిగి మార్చి 2002 నాటికి రు. 11,03,360 కోట్లకు చేరినవి. బాంకుల జాతీయాకరణ తర్వాత బాంకు డిపాజిట్ల సేకరణలో దాదాపు 70 రెట్లు పెరుగుదల నమోదైంది. డిపాజిట్ల పరిమాణంలోనే కాక, నాణ్యతలో కూడా మార్పు వచ్చింది. ప్రస్తుత కాలంలో ఫిక్సెడ్ డిపాజిట్లే, డిమాండ్ డిపాజిట్ల కంటే ఎక్కువగా ఉన్నాయి. మార్చి 2002 లో మొత్తం బాంకు డిపాజిట్లు రు. 11,03,360 కోట్లు ఉండగా, వీటిలో ఫిక్సెడ్ డిపాజిట్లు రు. 9,50,312 కోట్లుగాను, డిమాండ్ డిపాజిట్లు రు. 1,53,043 కోట్లుగాను ఉన్నాయి. ఈ విషయాం ఎంతైనా అభిలషణీయమని చెప్పవచ్చును. దేశ ఆర్థికాభివృద్ధిరేటు పుంజుకోవడం, ప్రభుత్వ విధానాలవల్ల చలామణీలో ఉన్న ద్రవ్య సరఫరా పెరగడంవల్ల కూడా బ్యాంకు డిపాజిట్లు పెరిగినాయి. అయితే, ఈ మధ్య కాలంలో వాణిజ్య బాంకులు గృహనిర్మాణానికి పరపతిని యిచ్చే బాంకుల నుండి, లీజింగ్, పెట్టుబడి కంపెనీల నుండి, మ్యూచువల్ ఫండ్స్ నుండి తీవ్రమైన పోటీని ఎదుర్కొనాల్సివచ్చింది.

3) పరపత్తి విస్తరణ : బాంకుల జాతీయాకరణ తర్వాత బాంకులిచ్చే రుణాలలో కూడా ఎంతో పెరుగుదల ఉన్నది. ప్రభుత్వం తన ఆర్థిక, సామాజిక ధ్యేయాలను సాధించడానికి అనువుగా వాణిజ్య బాంకుల లీడ్ బాంక్, గ్రామ వికాస కేంద్రాలు మొదలైన ఎన్నో కొత్త

పథకాలను ప్రారంభించడం ద్వారా అడ్వాన్సులను విస్తరించాయి. పారిశ్రామిక వ్యవసాయ రంగాల అవసరాల పెరుగుదలతో పాటు, వాణిజ్య వ్యాపార అవసరాలకు, గ్రామీణాభివృద్ధి పథకాలకు అందజేయవలసిన బాధ్యతను బాంకులు స్వీకరించాయి.

పట్టిక	అన్ని బాంకుల పరపతి వివరాలు
సం॥ము	రుణాలు (రూ. కోట్లలో)
జూన్ 1951	580
జూన్ 1969	3,599
జూన్ 1971	4,690
జూన్ 1991	1,16,300
మార్చి 2000	4,35,958
మార్చి 2002	5,89,723

అన్ని షెడ్యూల్డ్ బాంకు పరపతి అడ్వాన్సుల వివరాలు పై పట్టికలో ఇవ్వబడ్డాయి. జూన్ 1951 లో బాంకులు అందించిన రుణాలు రూ. 580 కోట్లుగా ఉండగా, జూన్ 1969 లో రు.3599 కోట్లుగా నమోదైంది. తర్వాత సంవత్సరాలలో పరపతి అనూహ్యంగా పెరిగింది. జూన్ 1991 నాటి మొత్తం బాంకు పరపతి రూ. 1,16,300 కోట్లకు పెరిగింది. మార్చి 2002 నాటి బాంకు రుణాలు మొత్తం రూ. 5,89,723 కోట్లకు గణనీయంగా పెరిగాయి. ఈ పెంపు గణనీయంగా ఉన్నది.

4) ప్రాధ్యాన్యతా రంగాలకు పరపతి : బాంకుల జాతీయీకరణకు ముందు వ్యవసాయ రంగానికి పరపతి సౌకర్యాలను అందించవలసిన బాధ్యత సహకార సంఘాలదని భావించడం జరిగింది. అందుచేత వాణిజ్య బాంకులు వ్యవసాయ రంగాన్ని నిర్లక్ష్యం చేశాయి. బాంకులు పెద్ద పారిశ్రామిక వేత్తల అధీనంలో ఉండడంవల్ల చిన్న పరిశ్రమలు, చిన్న వ్యాపార సంస్థలకు పరపతి అందజేయలేదు. జాతీయీకరణ తర్వాత కొన్ని రంగాలను ప్రభుత్వం ప్రాధాన్యత రంగాలుగా గుర్తించింది. అవి వ్యవసాయం, చిన్న తరహా పరిశ్రమలు, చిన్న వ్యాపారాలు, వాహనాల చిన్న యజమానులు మరియు ఇతర ప్రాధాన్యత రంగాలు. తర్వాత కాలంలో చిల్లర వ్యాపారం, వృత్తుల వారిని, స్వయం ఉపాధి వారిని, విద్య, బలహీన వర్గాలకు గృహ నిర్మాణం, వినియోగ వ్యయం కోసం రుణాలను ప్రాధాన్యత రంగాలలో చేర్చడం జరిగింది. జాతీయోత్పత్తిలో చెప్పుకోతగ్గ భాగం ఈ రంగాలలో ఉత్పత్తి అయినా వాటికి బాంకులు అందించే సహాయం శూన్యంగా ఉండేది. ఈ ప్రాధాన్యత రంగాలకు రుణాలనివ్వాలనే ఉద్దేశ్యంతోనే బాంకులను జాతీయం చేసారు. 1969 తర్వాత ప్రభుత్వం బాంకులు ప్రాధాన్యతా రంగాలకు తగినంత ప్రాముఖ్యతను ఇచ్చాయి.

ప్రాధాన్యతా రంగాల పరపతి విస్తరణకు రిజర్వు బ్యాంకు క్రింద నిర్దేశించిన సూత్రాలను అమలు చేయాలని వాణిజ్య బాంకులను ఆదేశించింది.

(i) బాంకు పరపతి మొత్తంలో 40 శాతం ప్రాధాన్యతా రంగాలకు కేటాయించవలెను

(ii) ప్రాధాన్యతా రంగాలకు యిచ్చే మొత్తం రుణాలలో 40 శాతం వ్యవసాయ రంగానికి అందించవలెను.

(iii) వ్యవసాయం, అనుబంధ వృత్తులను అందించే ప్రత్యక్ష రుణాలలో 50% బడుగు వర్గాలకు చేరవలెను.

(iv) గ్రామీణ వృత్తువారికి, కుటీర పరిశ్రమలకు, చిన్న పరిశ్రమలకు ఇచ్చే పరపతిలో 12.5% అందించవలెను.

(v) బాంకు పరపత్తి 12% ఎగుమతిదార్లకు అందించవలెను

ప్రాధాన్యతా రంగాలకు బాంకులు ఇచ్చిన పరపతి వివరాలను క్రింది పట్టికలలో చూడవచ్చును. జూన్ 1969 లో బాంకులు

ప్రాధాన్యతా రంగాలకు కేవలం రు. 440 కోట్లు మాత్రము అందించాయి. జూన్ 1971 కి

పట్టిక బాంకులు ప్రాధాన్యతా రంగాలకు ఇచ్చిన పరపతి వివరాలు (రూ. కోట్లలో)

ప్రాధాన్యతా రంగ అంశం	జూన్ 1969	జూన్ 1971	జూన్ 2000	మార్చి 2002		
1. వ్యవసాయం	160	340	45,425	51,922		
2. చిన్న తరహా పరిశ్రమలు.		260	440	52,899		56,002
3. ఇతర ప్రాధాన్యతా రంగాలు	20	130	37,609		46,490	
మొత్తం	440	910	1,35,923		1,54,414	

రూ 910 కోట్లకు పెరిగినాయి. తర్వాత కాలంలో ప్రాధాన్యతా రంగాలకు బాంకుల పరపతి గణనీయంగా పెరిగి మార్చి 2002 నాటి ఈ రంగాలకు మొత్తం పరపతి రు. 1,54,414 కోట్లకు చేరుకున్నది. ప్రాధాన్యతా రంగాలకు యిచ్చిన రుణాలు మొత్తం రుణాలలో 12 నుండి 42 శాతానికి పెరిగింది. వ్యవసాయ రంగానికి పరపతి జూన్ 1969 లో రు. 160 కోట్లు లభ్యమైతే ఇది అనూహ్యంగా పెరిగి మార్చి 2002 నాటికి రు.51,922 కోట్లకు చేరింది. చిన్నతరహా పరిశ్రమలకు, ఇతర ప్రాధాన్యతా రంగాలకు కూడా భారీ ఎత్తున పరపతి సౌకర్యం పెరిగింది.

ప్రాధాన్యతా రంగాలకు, చిల్లర వ్యాపారస్థులు, స్వయం ఉపాధి వారికి, పేదరిక నిర్మూలనా కార్యక్రమాలకు యిచ్చిన రుణాలు సక్రమంగా తిరిగి బాంకులకు చెల్లించకపోవడం నరసింహం కమిటి తీవ్రంగా పరిగణించింది. ఫలితంగా ప్రాధాన్యతా రంగాలకు ఇచ్చే పరపతి మొత్తం రుణాలలో దశల వారీగా 10% నికి పరిమితం చేయాలని నరసింహం కమిటీ సిఫార్సు చేసింది.

జాతీయీకరణ తర్వాత బాంకులు వ్యవసాయదారుల, గ్రామీణ ప్రాంతాల ఆర్థికావసరాల పట్ల ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహించాయి. వ్యవసాయ బ్యాంకులకు అందించే రుణాలు పరిమాణం మాత్రమే గాక, ఆ రుణాల ప్రాతినిధ్యం కూడా పెరిగింది. 1969 లో 5.4% గా ఉన్న వ్యవసాయీకరణ శాతం జూన్ 2000 నాటికి 15.8 శాతానికి చేరుకున్నది. వ్యవసాయదారులకు మరింత పరపతి అందించే మార్గంగా జాతీయం చేసిన తర్వాత బ్యాంకులు తీసుకున్న చర్యలు క్రింద ఇవ్వడమైనది.

- చాలా బాంకులు ప్రత్యేకంగా వ్యవసాయ అభివృద్ధి బ్రాంచీలను నెలకొల్పుట.
- గ్రామీణ దత్తత పథకాలను అమలు చేయుట.
- గ్రామ వికాస కేంద్రాలను నెలకొల్పుట.
- జాతీయ వ్యవసాయాభివృద్ధి బాంకువారు ప్రాజెక్టులకు రీఫైనాన్సింగ్ సౌకర్యం ఇవ్వడం.
- ప్రాంతీయ గ్రామీణ బాంకుల స్థాపన.
- వ్యవసాయ దారులకు మెరుగైన సేవల నిమిత్తం వ్యవసాయ దారుల సేవా సంఘాలను ఏర్పాటు చేయుట.
- కిసాన్ క్రెడిట్ కార్డులను ప్రవేశపెట్టుట.
- బాంకులు కొన్ని గ్రామాల సముదాయాలను ఎంపిక చేసుకొని ఆయా గ్రామాలలోని వ్యవసాయదారులకు అన్ని రకాల పరపతి అవసరాలను తీర్చుట.

షెడ్యూల్డు బాంకుల పెటుబడులు కూడా గణనీయంగా పెరిగినాయి. మార్చి 2000 లో మొత్తం పెట్టుబడులు రూ. 3,08,944

కోట్లు ఉండగా మార్చి 2002 నాటికి బ్యాంకు పెట్టుబడులు రూ. 4,38,269 కోట్లకు పెరిగినాయి. ఈ మొత్తం ప్రభుత్వం సెక్యూరిటీలు, ఇతర ఆథరైజ్డ్ సెక్యూరిటీలలో బాంకులు మదుపు పెట్టినాయి.

(5) లీడ్ బ్యాంకింగ్ పథకం (Lead Bank Scheme) : రిజర్వు బాంకు లీడ్ బాంకు పథకం 1969 డిశంబరులో ప్రవేశ పెట్టింది. బ్రాంచీ విస్తరణకు, బాంకింగ్ సౌకర్యాలను దేశ వ్యాప్తంగా పెంచడానికి ఈ పథకాన్ని అమలు చేశారు. ప్రభుత్వ బాంకులకు జిల్లాలను కేటాయించడం జరిగింది. ప్రతి లీడ్ బ్యాంకు తనకు కేటాయించిన జిల్లాల్లో పరపతి ఆవశ్యకతలు, బ్రాంచీలు ప్రారంభించడానికి, సర్వేచేయడానికి ప్రభుత్వ బ్యాంకులు ముందుకు వచ్చాయి. సామాజిక ఆర్థిక సమాచారం సేకరించడం, బ్రాంచీలు ఏర్పాటు చేయుటకు క్రొత్త కేంద్రాలను గుర్తించడం, కేటాయించిన జిల్లాలలో అభివృద్ధికి లీడ్ బ్యాంకు నాయకత్వ బాధ్యత తీసుకొంటుంది. వాణిజ్య బాంకులు, ప్రాంతీయ గ్రామీణ బాంకులు, ఇతర ద్రవ్య సహాయ సంస్థలను సమన్వయపరుస్తూ ప్రాధాన్య రంగాలకు పరపతిని విస్తరింపజేయడానికి లీడ్ బాంకులు కృషి చేస్తున్నాయి. ఈ పథకం క్రింద మార్చి 2002 నాటికి దేశంలో 580 జిల్లాలకు విస్తరింపబడి ఉన్నది.

6) <u>చిన్నతరహా పరిశ్రమలకు బ్యాంకు పరపతి</u> : చిన్న తరహా పరిశ్రమల రంగం ముఖ్యమైన ఉత్పాదక రంగం అని, ఆర్థిక సహాయం అందించే విషయాలలో వాణిజ్య బాంకులు వీటిపై ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహించవలసిన అవసరముందని ప్రభుత్వం గుర్తించినది. జాతీయం చేసిన తర్వాత చిన్న తరహా పరిశ్రమలకు ఇతోధికంగా బాంకు ఆర్థిక సహాయం చేశాయి. జూన్ 1969 లో ఈ పరిశ్రమలకు రుణాలు రూ. 260 కోట్లు అందజేయగా మార్చి 2002 నాటికి చిన్న తరహా పరిశ్రమలకు బాంకుల రుణాలు రూ. 56,002 కోట్లకు చేరుకున్నాయి. దీనికి కారణం ప్రభుత్వం ఈ రంగాన్ని ప్రాధాన్యతా రంగంలో చేర్చడమే అని చెప్పవచ్చును. ముఖ్యంగా చిన్న తరహా రంగాలనుండి రుణ సేకరణకు వచ్చే ఉద్యమ కారుల కోసం బాంకులు ప్రత్యేక శాఖలను నెలకొల్పినారు. పారిశ్రామిక వాడల నిర్మాణానికి బాంకులు ద్రవ్య సహాయాన్ని అందిస్తున్నాయి. IDBI, SIDBI బాంకులు చిన్న తరహా పరిశ్రమలకు రుణాలు అందజేసే బ్యాంకులకు రీ ఫైనాన్స్ చేస్తున్నాయి.

7) <u>ఎగుమతుల అభివృద్ధి</u> : భారతదేశం లాంటి అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థలో విదేశీ మారక ద్రవ్య అవసరాలను తీర్చుటకు, ఎగుమతులను అభివృద్ధి పరచి విదేశీ ద్రవ్యమును ఆర్జించవలసిన అవసరమున్నది. ఈ నేపథ్యంలో ప్రభుత్వం అనేక చర్యల ద్వారా బ్యాంకులు ఎగుమతి వర్తకానికి తగిన పరపతిని సమకూర్చడం జరుగుతున్నది. జాతీయం చేసిన తర్వాత బాంకులు ఎగుమతుల రంగాన్ని ప్రాధాన్యతా రంగంగా గుర్తించాయి. మరియు రుణాలు రాయితీ వడ్డీలు మంజూరు చేయడం జరుగుతుంది. ఎగుమతి దిగుమతి బాంకు మొదలైన సంస్థలనుండి బాంకులకు రీ ఫైనాన్స్ పొందే సౌకర్యం కలదు.

8) <u>సమగ్ర గ్రామీణాభివృద్ధి</u> : జాతీయీకరణ తర్వాత బ్యాంకులు తమ సామాజిక ధ్యేయాలను గుర్తించి గ్రామీణాభివృద్ధికి, బలహీన వర్గాల అభ్యున్నతికి, పేదరిక నిర్మూలనకు బ్యాంకులు విశేషమైన కృషి చేస్తున్నాయి. భారత ప్రభుత్వం పేదరిక నిర్మూలనకై ప్రవేశ పెట్టిన సమగ్ర గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమం (IROP) లో బ్యాంకులు తమ వంతు పాత్రను చాలా చిత్తశుద్ధితో నిర్వహిస్తున్నాయి. ఈ కార్యక్రమం క్రింద దరిద్ర రేఖకు దిగువన ఉన్న గ్రామీణ కుటుంబాలను దారిద్ర్య రేఖకు పైన తీసుకురావడానికి ఎన్నో రకాల రుణ సహాయాన్ని బాంకులు అందజేస్తున్నాయి.

బలహీన వర్గాలకు తక్కువ వడ్డీకి పరపతిని అందజేసే నిమిత్తం 1972 ఏప్రియల్ లో భేదాత్మక వడ్డీ రేటు (Differential Rate of Interest) పథకాన్ని ప్రభుత్వం ప్రవేశ పెట్టినది. ఈ పథకం క్రింద ప్రభుత్వ బాంకులు ఆర్థికంగా అభివృద్ధి చెందే అవకాశం ఉన్న బలహీన వర్గాలకు 4% వడ్డీ రేటున రుణాలు అందిస్తున్నాయి. షెడ్యూలు కులాలు, తెగల ప్రజలకు ఈ పథకం క్రింద అందజేసిన పరపతి మొత్తం మార్చి 2000 నాటికి రు. 432 కోట్లుగా నమోదైంది. ఇది పబ్లిక్ సెక్టార్ బాంకుల మొత్తం పరపతిలో 7.22% ఉన్నది.

(9) సామాజిక, సేవా బ్యాంకింగ్ : పేదరికపు నిర్మూలనా కార్యక్రమాలకు, సమీకృత గ్రామీణాభివృద్ధి పథకాలకు, స్వయం ఉపాధి పథకాలకు ఇతోధికంగా సహాయం చేయుటద్వారా బాంకులు సామాజిక లక్ష్యాలను సాధించడానికి కృషి చేస్తున్నాయి. జాతీయం

చేయబడిన బ్యాంకులు ఇటీవలి కాలంలో సేవా కార్యక్రమాలను కూడా చేపట్టుతున్నాయి. అవి సేవా సంస్థలుగా మారినాయి. ఉదాహరణకు స్టేట్ బ్యాంకు ఆఫ్ ఇండియా ఉచిత వైద్య శిబిరాలను నిర్వహిస్తున్నది.

వాణిజ్య బాంకుల జాతీయీకరణ తర్వాత భారతీయ బాంకింగ్ వ్యవస్థలో విప్లవాత్మకమైన మార్పులు చోటు చేసుకొన్నాయి. జాతీయం చేయబడిన ప్రభుత్వ రంగ బాంకులు దేశంలోని గ్రామీణ ప్రజల ఆర్థిక, సామాజిక ఉన్నతికి, జాతి సర్వతోముఖాభివృద్ధికి నవ కల్పనతో కూడిన నూతన బాంకింగ్ విధానాలను అమలు చేస్తున్నాయి. సామాజిక ధ్యేయాల సాధనకై మొత్తం బాంకింగ్ విధానాలనే పునర్వ్యవస్థీకరించడం జరిగింది. అందుచేతనే భారతీయ బాంకింగ్ వ్యవస్థ "వర్గ బ్యాంకింగ్" (Class Banking) నుండి "ప్రజా బ్యాంకింగ్" (Mass Banking) గా మార్పు చెందినట్లు జరిగింది.

రుణాల విధానాలు మరియు ఆచరణలు (Lending Uolicies of Cractices)

బాంకులు ద్రవ్య వ్యాపార సంస్థలు. బాంకుల వనరులలో 90% వరకు ప్రజలనుండి డిపాజిట్ల రూపంలో సేకరించినవే. సేకరించిన డిపాజిట్లను రుణాలుగా మంజూరు చేయడమే లేదా పెట్టుబడిగా పెట్టడమో చేస్తాయి. బాంకుల వనరులలోఎక్కువ భాగం రుణాలుగా వినియోగింపబడతాయి. బాంకు ఆస్తులలో ప్రధానమైనవి బాంకులు ఇచ్చే రుణాలు, అడ్వాన్సులు. ఈ రుణాలే బాంకుల లాభాలకు ముఖ్యాధారము. ఆస్తులు, సెక్యూరిటీలు, వ్యక్తిగత హామీపై బాంకులు రుణాలు అందజేస్తాయి. పారిశ్రామిక సంస్థలకు, వ్యాపార సంస్థలకు బిల్లులను డిస్కౌంట్‌కు కొనడం ద్వారా, రుణాలు, ఓవర్‌డ్రాఫ్టులు, క్యాష్ క్రెడిట్‌లు మంజూరు చేయడం ద్వారా బాంకులు ద్రవ్య సహాయం చేస్తాయి. అయితే ఈ రుణాలను త్వరితగతిని నగదులోనికి మార్చుకోవడం కష్టం. వీటిని ఇతరులకు బదిలీ చేసి సొమ్ము తెచ్చుకోవడం కూడా కష్టము. కనుక ఈ రుణాలకు లిక్విడిటి లక్షణం లేదు. వీటికి లాభదాయకత ఎక్కువ. కాని భద్రత కూడా తక్కువ. తమ ఆర్థిక వనరులను లాభదాయకమైన రీతిలో వినియోగించుకోవలెను.

బాంకులు రుణాలు మంజూరు చేయునపుడు క్రింది విషయాలను పరిగణనలోనికి తీసుకొనవలెను.

(1) **ద్రవ్యత్వత (Liquidity) :** బాంకు ముఖ్యంగా ఆచరించవలసిన సూత్రం ద్రవ్యత్వత. బాంకు యిచ్చిన రుణాలు సకాలంలో గాని, అవసరమైతే అడిగిన తక్షణం కాని తిరిగి వసూలయ్యేవిగా ఉండవలె. రుణాలకు భద్రత ఉన్నప్పటికి అవిస్వల్ప కాలంలో వసూలయ్యేవి కాకపోతే వాటిని మంజూరు చేయరాదు. బ్యాంకులు సులభంగా, నష్టం లేకుండా అమ్ముడయ్యే సెక్యూరిటీల హామీగా రుణాలు ఇవ్వవలెను.

(2) భద్రత (Safety) : రుణాలు మంజూరు చేసేటప్పుడు బాంకులు గమనించవలసిన విషయాలలో అన్నిటికంటే ముఖ్యమైనది భద్రత. యిచ్చిన రుణం తిరిగి వస్తుందనే నమ్మకం ఉన్నపుడే బాంకు రుణాన్ని మంజూరు చేయవలెను. బ్యాంకులు మంజూరు చేసే అన్ని రుణాలకు పూర్తి భద్రత ఉండాలి. భద్రత బాంకింగ్ వ్యాపారానికి కంతటికి పునాది వంటిది. సాధారణంగా బాంకు రుణాలకు వస్తు రూపంలో హామీ ఉంటుంది. హామీలేని సందర్భంలో రుణం తీసుకొన్న వ్యక్తి సకాలంలో రుణం చెల్లించగలడనే నమ్మం ఉండటం అవసరం. అందువల్ల నిజాయితీ లేని వ్యక్తులకు బాంకులు రుణాలు ఇవ్వకూడదు. సక్రమమైన ప్రయోజనాల నిమిత్తం ఇచ్చిన రుణాలకు తగినంత భద్రత ఉంటుందని బాంకు గమనించవలెను.

(3) **లాభదాయకత (Profitability) :** బాంకులు వ్యాపార సంస్థలు. కాబట్టి ఇతర వ్యాపార సంస్థల వలెనే లాభాలు సంపాదించడానికి బాంకులు ప్రయత్నిస్తాయి. డిపాజిట్ దార్లకు వడ్డీ చెల్లించడానికి, వాటాదారులకు డివిడెండ్ చెల్లించడానికి, నిర్వహణ ఖర్చులు భరించడానికి, బాంకుకు తగినంత లాభం గడించవలె. కనుక లాభాలు వచ్చే రుణాలను మంజూరు చేయవలెను.

(4) **రుణం దేనినిమిత్తం (Purpose of Loan) :** బాంకునుండి రుణం కోరేవ్యక్తి ఆ సొమ్మును ఏ ప్రయోజనం కోసం ఉపయోగించదలచుకొన్నాడో బాంకు గమనించవలెను. చట్ట వ్యాపారానికి, సరుకులను భారీ ఎత్తున నిల్వ ఉంచడానికి బ్యాంకు రుణాలు మంజూరు చేయకూడదు. అనుత్పాదక కార్యకలాపాలకు రుణాలు ఇవ్వకూడదు. అందుచేత ఉత్పాదక ప్రయోజనాల

నిమిత్తం మాత్రమే రుణాలు మంజూరు చేయవలసి యుంటుంది. ఇటీవలి కాలంలో బాంకు రుణాలు పొందే వ్యక్తులు ఇచ్చే హామి కంటె బాంకు రుణం ఉపయోగించే ప్రయోజనం ముఖ్యమని గుర్తించవలెను.

(5) **రుణాలలో వైవిధ్యం (Diversity in Loans) :** బాంకులు రుణాలు అందజేసేటప్పుడు సాధ్యమైనంత వరకు ఎక్కువ మందికి తక్కువ మొత్తాలలో ఇవ్వవలెను. కొద్ది మందికి ఎక్కువ మొత్తాలలో ఇచ్చినట్లయితే అందులో ఏ ఒక వ్యక్తినుండి రుణం వసూలు కాకపోయినప్పటికి బాంకుకు విశేష నష్టం కల్గుతుంది. అదే విధంగా బ్యాంకు తన వద్ద ఉన్న వనరులన్నింటిని ఒకే రకమైన పరిశ్రమకు చెందిన వానికి ఇవ్వకూడదు. ఆ పరిశ్రమకు ఆర్థిక మాధ్యం ఏర్పడితే బాంకు నష్టపోయే ప్రమాదం కలదు. వివిధ పరిశ్రమలకు, విధ వ్యక్తులకు సరియైన హామీతో రుణాలు ఇవ్వవలసి యుంటుంది. "అన్ని గుడ్లను ఒకే బుట్టలో పెట్టరాదు" అనే సూత్రాన్ని బాంకులు అనుసరించవలెను.

(6) జాతీయ అభీష్టాలు: బాంకులు రుణాలను మంజూరు చేసేటపుడు జాతీయ ప్రయోజనాలను దృష్టిలో ఉంచుకొనవలెను. దేశ ఆర్థికాభివృద్ధికి దోహదపడే పరిశ్రమలు, వ్యవసాయం, ఎగుమతి వ్యాపారం, కుటీర పరిశ్రమలు, స్వయం ఉపాధి పథకాలకు బ్యాంకులు ఆర్థిక సహాయం చేయవలెను. బ్యాంకుల వనరులు వర్తక వాణిజ్యాలకే కాక బహుముఖమైన ఆర్థిక ప్రగతికి తోడ్పడవలెననే అభిప్రాయంతోనే బ్యాంకులను జాతీయం చేయడం జరిగింది.

(7) స్వల్పకాలిక రుణాలు : బాంకులు ప్రజల డిపాజిట్లతో వ్యాపారం చేస్తాయి. డిపాజిట్లను డిపాజిట్‌దార్లు అడిగిన తక్షణమే చెల్లించవలసి ఉంటుంది. అందుచేత బాంకు తన వనరులను దీర్ఘకాల రుణాలను ఇవ్వడానికి ఉపయోగించకూడదు. దీర్ఘకాలిక రుణాలకు ద్రవ్యత్వత ఉండదు. పారిశ్రామిక సంస్థలకు స్థిరాస్థుల సేకరణకు రుణాలు ఇవ్వకూడదు. హుండీలను డిస్కౌంట్ చేసుకొని ఇచ్చే రుణాలు స్వల్పకాలిక రుణాలు.

రుణాలలోని రకాలు (Types of Loans) : బాంకులు మంజూరు చేసే రుణాలు క్రింది రూపాలలో ఉంటాయి.

(1) సాధారణ రుణాలు (General Loans) : బ్యాంకులు ఈ రుణాలను హామీతో గాని, లేక హామి లేకుండా గాని ఇస్తాయి. ఒక వ్యక్తికి కొంత సొమ్మును రుణంగా ఇచ్చినపుడు ఆ వ్యక్తి రుణం తాలుకు సొమ్మును రుణం తీసుకొన్న వ్యక్తి ఖాతాకు జమకట్టి, ఆ వ్యక్తి వ్రాసిన చెక్కులను చెల్లించడం జరుగుతుంది. అయినప్పటికి ఈ రుణంమీద వసూలు చేసే వడ్డీ పూర్తి రుణపు సొమ్ముమీద లెక్కకట్టడం జరుగుతుంది. రుణం తీసుకొన్న సొమ్ములో కొంత భాగాన్ని రుణం తీసుకొన్న వ్యక్తి బాంకుకు చెల్లించినచో, మిగతా భాగంమీద మాత్రమే వడ్డీ వసూలు చేస్తారు. సాధారణ రుణాలను ఖాతాదారులకే గాక, ఇతరులకు కూడ ఇవ్వడానికి వీలున్నది.

(2) ఓవర్ డ్రాఫ్టులు (over drafts) : బాంకులు వ్యాపారస్తులకు, పెట్టుబడిదారులకు ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ సౌకర్యం కల్పించడం ద్వారా రుణాన్ని ఇస్తాయి. రుణాలు ఇవ్వడంలో ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ ఏర్పాటు ఎక్కువ సౌకర్యవంతమైంది. ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ అనగా, ఒక ఖాతాదారుడు తన ఖాతాలో ఉన్న నిల్వ సొమ్ముకంటె అధిక మొత్తాన్ని తీసుకొనే సౌకర్యం. ఈ పద్ధతులలో రుణాన్ని ముందుగా తీసుకోవలసిన అవసరం లేదు. అవసరం వచ్చినపుడే తీసుకోవచ్చును తీసుకొన్న కాలానికి, తీసుకొన్న మొత్తానికి వడ్డీ చెల్లిస్తే సరిపోతుంది. ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ పరపతిని వస్తువుల సెక్యూరిటీ మీదగాని, వ్యక్తిగత సెక్యూరిటీ మీదగాని బాంకులు మంజూరు చేస్తాయి. ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ సదుపాయం కరెంటు ఖాతా ఉన్న ఖాతాదారుకు మాత్రమే ఇవ్వడం జరుగుతుంది.

(3) క్యాష్ క్రెడిట్లు (cash credits) : క్యాష్ క్రెడిట్ దాదాపు ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ వలెనే ఉంటుంది. క్యాష్ క్రెడిట్ అనేది అప్పుదారు కోసం బ్యాంకు తెచిన ఒక రకమైన అమలులో ఉన్నఖాతా. బాంకు ఖాతాదారుని పేర ఒక కరెంటు ఖాతాను తెరచి, అందులోఅంగీకరించిన రుణ మొత్తాన్ని క్రెడిట్ చేస్తాడు. ఆ ఖాతామీద అప్పుదారు నిర్ణీతమైన మొత్తానికి సొమ్మును స్వీకరించవచ్చును. ఆ సొమ్మును ఒకే సారిగాని లేక అవసరం ఉన్నపుడు గాని తీసుకొనవచ్చును. వాస్తవంగా వాడుకొన్న సొమ్ముపై మాత్రమే బ్యాంకు వడ్డీ విధిస్తుంది. క్యాష్ క్రెడిట్ ఖాతా క్రింద ఎప్పుడైనా సొమ్ము తీసుకొనే సౌలభ్యం ఉంది. కాబట్టి నగదు మొత్తాలను వ్యాపారస్థులు

వృధాగా తమవద్ద ఉంచుకోరు. వ్యాపారస్తులు తమ దగ్గర ఉన్న అదనపు నగదును బాంకులోజమకట్టి తమ రుణ భారాన్ని తగ్గించుకోవచ్చు. క్యాష్ క్రెడిట్ పద్దతి అప్పుకు ఖాతాదార్లు బాండ్లు వ్రాయవలెను. హామీ కూడా చూపవలెను. మనదేశంలో క్యాష్ క్రెడిట్ ద్వారా తీసుకొనే రుణానికి ఎంతో ప్రాచుర్యం ఉంది. బాంకు రుణాలలో దాదాపు 70 శాతం వరకు ఈ రూపంలోనే ఉంటాయి. ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ ఖాతాదారునియొక్క తాత్కాలిక అవసరాలను తీర్చే నిమిత్తం కలుగజేసే ప్రత్యేక సదుపాయం. కాని క్యాష్ క్రెడిట్ అంతకంటె ఎక్కువ కాలానికి చేసుకొన్న శాశ్వత ఏర్పాటు.

(4) బిల్లుల డిస్కౌంట్ (Discounting of Bills of Exchange) : వాణిజ్య బాంకులు హుండీలను, లేక వ్యాపార బిల్లులను డిస్కౌంట్‌కు కొని తద్వారా వ్యాపారస్తులకు రుణాలను మంజూరు చేస్తాయి. వ్యాపారస్తులు తమకు రావలసిన సొమ్ము తాలుకు హుండీలను లేదా బిల్లులను బాంకులకు అప్పగించి సొమ్మును ముందుగా తీసుకొనవచ్చును. ఇలాంటి బిల్లులపై బ్యాంకులు వడ్డీ క్రింద కొంత మొత్తాన్ని మినహాయించుకొని, మిగిలిన సొమ్ము వ్యాపారస్తులకు వెంటనే చెల్లిస్తాయి. మినహాయించుకొనిన మొత్తాన్ని డిస్కౌంట్ లేక వడ్డీ అంటారు. నిర్ణీత గడువు తర్వాత బిల్లు తాలూకు సొమ్మును బాంకులు వసూలు చేసుకొంటాయి. ఈ రకమైన రుణాలు ఖాతాదార్ల వ్యక్తిగత హామిని ఆధారం చేసుకొని బాంకులు అందజేస్తాయి.

సెల్ఫ్ ఎసెస్‌మెంట్ ప్రశ్నలు (Self Assessment Questions) :

(1) సంఘటిత, అసంఘటిత రంగాలలో పనిచేస్తున్న ఆర్థిక సంస్థలు, ఇతర ద్రవ్య ఏజెన్సీలను వివరింపుము.

(2) బాంకులను జాతీయం చేయడానికి గల కారణాలను తెలిపి, జాతీయాకరణ తర్వాత బాంకులు సాధించిన ప్రగతిని వివరింపుము.

(3) ప్రాధాన్యతా రంగాలకు పరపతిని కేటాయించడంలో బాంకులు ఏ మేరకు విజయవంతమైనవో తెలియజేయుడు.

(4) బాంకులు రుణాలను మంజూరు చేయునపుడు తీసుకోవాల్సిన జాగ్రత్తలను తెలుపండి.

(5) వాణిజ్య బాంకులు అందజేసే రుణాలలోని రకాలను వివరించండి?

పదకోశం (Key Words)

(1) ద్రవ్య మార్కెట్ : స్వల్పకాలిక అవసరాలకు ద్రవ్య వనరులను రుణదాతలనుండి రుణాలు కావలసిన వారికి అందజేసే మార్కెట్‌ను ద్రవ్య మార్కెట్ అంటారు.

(2) మూల ధన మార్కెట్ : దీర్ఘకాలిక, మధ్యకాలిక రుణాలను, పెట్టుబడులను సమకూర్చే సంస్థలు ఉన్న మార్కెట్‌ను మూలధన మార్కెట్‌లంటారు.

(3) నాన్ బ్యాంకింగ్ సంస్థ : అనేక స్కీమ్‌ల ద్వారా ప్రజలను డిపాజిట్లను సేకరించి, కొన్ని విధానాల ద్వారా రుణాలు మంజూరు చేసే సంస్థను నాన్ బాంకింగ్ సంస్థ అంటారు. కొన్ని రిజర్వు బాంకుకు లోబడిన కార్పొరేటు రంగ సంస్థలు, నమోదు కాబడని కొన్ని సంస్థలు మన దేశంలో ప్రస్తుతం పని చేస్తున్నాయి.

(4) ప్రాధాన్యతా రంగం : ప్రాధాన్యతా రంగంలో వ్యవసాయం, చిన్న తరహా పరిశ్రమలు, చిన్న వ్యాపారాలు, వాహనాలు చిన్న యజమానులు, స్వయం ఉపాధి వృత్తుల వారు, బలహీన వర్గాల గృహనిర్మాణం, చిల్లర వ్యాపారాలు మొదలైనవి చేరియున్నాయి.

(5) ద్రవ్యత్వత : బాంకులు ఇచ్చిన రుణాలు సకాలంలో కాని అవసరమైతే అడిగిన తక్షణమే తిరిగి వసూలయ్యే విధంగా ఉండాలి. ఈ లక్షణం ఉన్న రుణాలకు ద్రవ్యత్వత ఉన్నదని అర్థము. రుణాలకు భద్రత ఉన్నప్పటికి అవి స్వల్ప కాలంలో వసూలు కాకపోతే వాటిని మంజూరు చేయరాదు.

(6) క్యాష్ క్రెడిట్ : ఖాతాదారుడు ఇచ్చిన హామీని పురస్కరించుకొని అతనికి తాత్కాలికంగా బాంకు మంజూరు చేసేరుణం. ఈ పద్ధతిలో అప్పుకు ఖాతాదారుడు బాండు వ్రాయవలెను. హామీ కూడా అందజేయవలెను.

(7) ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ : ఖాతాదారునికి అవసరమైనపుడు చెక్కుద్వారా తన ఖాతాలోని నిల్వకంటె ఎక్కువ డ్రా చేయడానికి వీలు కల్పించే పద్ధతి. ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ పరపతిని వస్తువుల సెక్యూరిటి మీదగాని, వ్యక్తిగత సెక్యూరిటి మీదగాని బాంకులు మంజూరు చేస్తాయి. ఈ సదుపాయం కరెంటు ఖాతాదారునకు మాత్రమే ఇవ్వడం జరుగుతుంది.

పాఠం - 8

బ్యాంకింగ్ రంగంలో సంస్కరణలు
(Banking Sector Reforms)

8.0 ఉద్దేశాలు

8.1. విషయ పరిచయము

పాఠ్యాంశ నిర్మాణము

8.2. బ్యాంకింగ్ రంగంలో సంస్కరణలు

8.2.0 బ్యాంకింగ్ రంగం - పరిణామ దశలు

8.2.1 బ్యాంకింగ్ రంగం-సంస్కరణల ఆవశ్యకత

8.2.2 నరసింహం కమిటీ, 1991 ఏర్పాటు

8.2.3 కమిటీ నియామకం పూర్వస్థితి

8.2.4. నరసింహం కమిటీ - 1991 సూచనలు

8.2.5 నరసింహం కమిటీ సూచనల అమలు - బ్యాకింగ్ రంగంలో సంస్కరణలు (1992-1998)

8.2.6 బ్యాంకింగ్ రంగ సంస్కరణల అమలు తీరుపై ఏర్పాటుచేసిన నరసింహం కమిటీ - 1998

8.2.7. నరసింహం కమిటీ-1998 సూచనలు

8.3. ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్ (Electronic Banking)

8.4. ఆటోమేటిక్ టెల్లర్ మెషీన్లు (A.T.Ms.)

8.5. క్రెడిట్ కార్డులు (Credit Cards)

8.6. డెబిట్ కార్డులు (Debit cards)

8.7. పదకోశము

8.8. స్వయం మదింపు ప్రశ్నలు

8.9. సిఫారసు చేసిన పుస్తకాలు

8.0 ఉద్దేశాలు :

ఈ పాఠములో విద్యార్థులకు బ్యాంకింగ్ రంగంలోని వివిధ పరిణామ దశలను గురించి వివరించటము జరిగినది. ఈ పాఠం అధ్యయనం పూర్తయ్యేసరికి విద్యార్థులకు క్రింది విషయాలు అవగతమగును.

✤ బ్యాంకింగ్ రంగం యొక్క పూర్వచరిత్ర, పనితీరు; 1991 లో నరసింహం కమిటీ నియామకం ఆవశ్యకత, సూచనలు, సూచనల అమలు;

✤ 1998 లో నరసింహం కమిటీ నియామకం, సూచనలు, అమలు;

✤ ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్, A.T.Ms, క్రెడిట్ కార్డ్స్, డెబిట్ కార్డ్స్ భావనలు;

8.1. విషయ పరిచయము :

ఏ దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థలోనైనా ప్రభుత్వం తరువాత అత్యంత పెద్ద మొత్తంలో ద్రవ్య వ్యవహారాలను నిర్వహించేది బ్యాంకింగ్ రంగమే. చాలా సందర్భాలలో ప్రభుత్వము కూడా తమ ద్రవ్య కార్యకలాపాలను బ్యాంకుల ద్వారా నిర్వహించును. ఇంతేకాక బ్యాంకులు మిగులు ద్రవ్యమున్నవారికీ, ద్రవ్య అవసరాలున్నవారికీ మధ్య ఒక వారధిగా పనిచేయును. దేశ ఆర్థికాభివృద్ధికి బ్యాంకింగ్ రంగము దోహదపడటమేకాక ఆర్థికాభివృద్ధికి సూచికగా కూడా ఉండును. ఈ కారణాల వలన బ్యాంకింగ్ రంగం పటిష్టంగా ఉండవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉన్నది. పరిణామ క్రమంలో సమాజంలో వస్తున్న ఆధునిక పోకడల దృష్ట్యా బ్యాంకింగ్ రంగంలో సంస్కరణల ఆవశ్యకత ఏర్పడినది. ఈ ఆవశ్యకత దృష్ట్యా బ్యాకింగ్ రంగం పనితీరును సమీక్షించి సంస్కరణలు చేయటానికవసరమైన సూచనలివ్వటానికి కొన్ని కమిటీలను నియమించటము జరిగినది. అందులో ప్రధానమైనది నరసింహం కమిటీ. ఈ కమిటీ సమీక్షా సూచనలే ఈ పాఠము యొక్క సారాంశము.

పాఠ్యాంశ నిర్మాణము :-

8.2. బ్యాంకింగ్ రంగంలో సంస్కరణలు

8.2.0 బ్యాంకింగ్ రంగం- పరిణామ దశలు : బ్యాంకింగ్ రంగం పనిచేస్తున్న తీరు తెన్నులను పరిశీలించినపుడు బ్యాంకింగ్‌రంగ పరిణామ దశలను మూడు రకాలుగా వివరించవచ్చును. అవి :

1969 వ సంవత్సరం పూర్వ పనితీరు;

1969 వ సంవత్సరం తరువాత పనితీరు;

1991 తరువాత పనితీరు.

8.2.1. బ్యాంకింగ్ రంగం - సంస్కరణల ఆవశ్యకత : 1969 జూలై 19వ తేదీ నాటికి రూ. 50 కోట్లకు మించిన డిపాజిట్లను కలిగి ప్రయివేటు రంగంలో ఉన్న 14 బ్యాంకులను జాతీయం చేయటం జరిగినది. ఈ చర్యను బ్యాంకింగ్ రంగంలో ఒక విప్లవాత్మకమైన చర్యగా భావించటం జరిగినది. (వాస్తవానికి 1950-51 నాటికి భారతదేశంలో 430 వాణిజ్య బ్యాంకులుండేవి. అప్పట్లో RBI చేపట్టిన చర్యల ఫలితంగా ఈ సంఖ్య గణనీయంగా తగ్గినది. 1999-2000 నాటికి భారతదేశంలో మొత్తంమీద 299 షెడ్యూల్డు బ్యాంకులున్నవి) ఆ నాటికి బ్యాంకింగ్ కార్యకలాపాలలో ఖాతాదారుని ప్రాధాన్యత ఉండేదే కానీ ఖాతాదారుని యొక్క అవసరాలకు ప్రాధాన్యత ఉండేది కాదు. దీనివలన ధనవంతులు ఇంకా ధనవంతులుగాను, బీదవారు ఇంకా బీదవారుగాను మారటం జరిగినది. ఈ పరిస్థితిని మార్చటానికి 1969 లో బ్యాంకులను జాతీయీకరణ చేయటం జరిగింది. దీని ఫలితంగా వ్యవసాయరంగానికీ, ఇతర ప్రాధాన్యతా రంగాలకు ప్రాధాన్యత పెరిగినది. ఈ చర్యతో గ్రామీణ పరిశ్రమలు, కుటీర పరిశ్రమలు, చిన్న తరహా పరిశ్రమలు ప్రాధాన్యతను పొందినవి. ఇంతేకాక బ్యాంకు బ్రాంచీల సంఖ్య, గ్రామీణ బ్రాంచీల సంఖ్య కూడా గణనీయంగా పెరిగి బ్యాంకులను ప్రజల వద్దకు చేర్చటం జరిగినది. ఈ పరిస్థితులు ఆశించిన విధంగా కాకుండా వక్రమార్గాన పయనించటం ఫలితంగా 1991 నాటికి బ్యాంకుల లాభదాయకత గణనీయంగా దెబ్బతిన్నది. పర్యవసానంగా బ్యాంకుల మనుగడే ప్రశ్నార్థకంగా తయారైనది. ఈ పరిస్థితి నుండి బయటపడటానికి బ్యాంకింగ్ పనితీరులో సంస్కరణలను చేపట్టవలసిన ఆవశ్యకత ఏర్పడినది.

8.2.2. నరసింహం కమిటీ, 1991 - ఏర్పాట్లు : 1969 జాతీయం తరువాత బ్యాంకింగ్ రంగము భౌగోళికంగా, విధుల పరంగా తమ ఆర్థిక విధానాన్ని విస్తృతస్థాయిలో విస్తరింపజేసినది. పరిమాణాత్మకంగా పరపతి పంపిణీ ఆకర్షణీయంగా ఉన్నప్పటికీ పరపతి పంపిణీ నియంత్రణలో అనేక అపశృతులు చోటుచేసుకొన్నవి. దీనితో బ్యాంకుల ఉత్పాదకత, సామర్థ్యము ఫలితంగా లాభదాయకత గణనీయంగా

దెబ్బతిన్నవి. ఈ పరిస్థితులలో బ్యాకింగ్ రంగం నిర్మాణము, నిర్వహణ, విధివిధానాలను సమీక్షించి తగు సూచనలు ఇవ్వటానికి, RBI గవర్నరుగా పనిచేసిన శ్రీ నరసింహం అధ్యక్షతన ఒక ఉన్నతస్థాయి కమిటీని 1991 లో నియమించటం జరిగినది.

8.2.3. కమిటీ నియామకం పూర్వస్థితి : నరసింహం కమిటీని నియమించకముందు బ్యాంకింగ్ రంగంలోని స్థితిగతులు క్రింది విధంగానున్నవి. ఈ అంశాలకు సంబంధించిన పురోగాభివృద్ధిని తమ నివేదికలోని ముందుమాటలో నరసింహం కమిటీ కూడా ఆమోదించినది.

i) బ్యాంకు బ్రాంచీల విస్తృతి ముఖ్యంగా గ్రామప్రాంతాలలో విస్తృత ప్రాతిపదిక మీద జరిగినది;

ii) డిపాజిట్ల పరిమాణము గణనీయంగా ఉన్నది; ప్రతి గృహవ్యవస్థలో ఉన్న మొత్తం ఆస్తులలో 2/5వ వంతు బ్యాంకు డిపాజిట్ల రూపంలో ఉన్నది;

iii) మొత్తం డిపాజిట్లలో గ్రామప్రాంతాల నుండి వచ్చిన డిపాజిట్ల స్థాయి 3 నుండి 15% నికి పెరిగినది;

iv) ప్రాధాన్యతా రంగాల పరపతి 1969-1991 మధ్యకాలంలో 14% నుండి 41% నికి పెరిగినది;

v) డిపాజిట్ ఖాతాలు, రుణ ఖాతాలు కూడా గణనీయంగా పెరిగినవి.

vi) గతంలో బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థ చొరబడని ప్రాంతాలు, రాష్ట్రాలలో కూడా బ్యాంకింగ్ రంగాన్ని విస్తరించటము జరిగినది. దీనివలన ప్రాంతీయ అసమానతలు తొలగినవి.

బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలోని సమస్యలు, ప్రతిబంధకాలు :

పైన వివరించిన అంశాల దృష్ట్యా బ్యాంకింగ్ రంగంలో విస్తృతమైన అభివృద్ధి సాధించబడినప్పటికీ, కొన్ని ప్రతిబంధకాల ఫలితంగా బ్యాంకుల ఉత్పాదకత, సామర్థ్యము ఫలితంగా లాభదాయకత గణనీయంగా దెబ్బతిన్నవి. ఇందుకు ప్రధానంగా క్రింది కారణాలను పేర్కొనవచ్చును. అవి :

i) నిర్దేశిత పెట్టుబడులు;

ii) నిర్దేశిత పరపతి పథకాలు;

iii) రాజకీయ మరియు పరిపాలనా పరమైన జోక్యము;

iv) తక్కువ వడ్డీరేట్లు;

v) మితిమీరిన నిర్వహణా ఖర్చులు;

i) **నిర్దేశిత పెట్టుబడులు** : (Directed investments)

బ్యాంకులు తమ స్థిరత్వాన్ని, మనుగడను కాపాడుకొనటానికి చాలినంత స్థాయిలో తక్షణ ద్రవ్యత కలిగిన ఆస్తులను పొంది ఉండవలెను. ఈ కారణాన 1949 బ్యాంకింగ్ రెగ్యులేషన్ చట్టము సెక్షన్ 24 లో ప్రతి బ్యాంకు తమ మొత్తం డిపాజిట్లలో 25% నికి తగ్గకుండా తక్షణ ద్రవ్యత కలిగిన ఆస్తులను కలిగి ఉండాలని ఉదహరించటము జరిగినది. ఇలా నిర్వహించవలసిన శాతాన్ని శాసనాత్మక ద్రవ్యతా నిష్పత్తి (Statutory Liquidity Ratio S.L.R) అని అంటారు. ఈ శాతాన్ని మార్పు చేసే అధికారము RBI కి ఉన్నది. ఈ అధికారమునుపయోగించుకొని SLR ను నవంబరు 1972 లో 25 నుండి 30% నికి, 1991 లో 38.5% నికీ పెంచినది. ఇలా SLR ను పెంచటానికి RBI రెండు ప్రధాన కారణాలను చూపింది. ఇందులో మొదటిది అధిక SLR వ్యాపార, పారిశ్రామిక రంగాలకు అధిక మొత్తంలో మంజూరు చేసే రుణాలను నియంత్రించుననీ; రెండవ కారణము అధిక SLR ప్రతి ద్రవ్యోల్బణ పరిస్థితులను నెలకొల్పునని తెలియజేసింది.

ఇలా అధిక SLR ఉండటము, బ్యాంకుల లాభదాయకతను దెబ్బతీసినదని నరసింహం కమిటీ అభిప్రాయపడింది. వాస్తవానికి SLR ను ప్రభుత్వ అనుమతి పొందిన సెక్యూరిటీలలోను, నగదు, బంగారం రూపంలోను ఉంచవలసి యున్నది. వీటినుంచి వచ్చే వడ్డీరేట్లు మరియు ఆదాయము అతి తక్కువగా ఉండటము వలననే బ్యాంకుల లాభదాయకత తగ్గటానికి దోహదముచేయును. అతి తక్కువ వడ్డీ చెల్లిస్తూ ప్రభుత్వము ప్రజాధనాన్ని ఉపయోగించుకోవటమనగా ప్రజలను మోసగించినట్లేనని నరసింహం కమిటీ అభిప్రాయపడింది. ఇంతేకాక ప్రభుత్వము బ్యాంకులనుండి తీసుకొన్న నిధులను ఉత్పాదక కార్యకలాపాలకు ఉపయోగించకపోగా చాలా సందర్భాలలో ఉద్యోగుల జీతాల చెల్లింపుకు ఉపయోగించటము జరిగినది.

S.L.R తో పాటు ప్రతి వాణిజ్య బ్యాంకు కూడా తమ డిమాండు డిపాజిట్లలో 5% మరియు కాలపరిమిత డిపాజిట్లలో 2% మొత్తాన్ని నగదు రిజర్వు నిష్పత్తి (Cash Reserve Ratio C.R.R) గా ఉంచవలసి యున్నది. 1962 లో ఈ C.R.R ను 3% నుండి 15% వరకు ఉండేటట్లుగా చూసే అధికారాన్ని RBI కి ఇవ్వటము జరిగినది. ఈ అధికారమునుపయోగించుకొని RBI అనేకసార్లుగా C.R.R ను మార్చినది. 1991 లో దీనిని గరిష్టంగా 15% స్థాయిలో ఉంచినది.

S.L.R + C.R.R లను చట్టబద్ధంగా నిర్వహిస్తే 38.5 + 15 = 53.5% డిపాజిట్లను అతి తక్కువ వడ్డీరేట్లకు అందుబాటులో ఉంచవలసి ఉన్నది. అనగా రుణాలను మంజూరుచేయటానికి అందుబాటులో ఉండే మొత్తము డిపాజిట్లలో 46.5% మాత్రమేనని గమనించాలి. ఇంత తక్కువ శాతము నిధులను రుణాలుగా మంజూరు చేయటము వలన బ్యాంకుల లాభదాయకత గణనీయంగా క్షీణించినది.

ii) నిర్దేశిత పరపతి కార్యక్రమాలు : (Directed Credit Programme)

1969 లో బ్యాంకులను జాతీయం చేయటంలోగల ఒక ప్రధానోద్దేశము ప్రాధాన్యతా రంగాలకు ముఖ్యంగా గ్రామప్రాంతాలకు పరపతి సౌకర్యాలను విస్తరించటము. అంతవరకు నిర్లక్ష్యము చేయబడిన రంగాలను ప్రాధాన్యతా రంగాలని అంటారు. ప్రారంభంలో ప్రాధాన్యతా రంగాల జాబితాలో గ్రామీణ, కుటీర పరిశ్రమలు, చిన్నతరహా పరిశ్రమలు, వెనుకబడిన తరగతులకు చెందినవారు, వ్యవసాయము, వ్యవసాయాధారిత పరిశ్రమలున్నప్పటికీ ప్రభుత్వము ఈ జాబితాలో క్రొత్త క్రొత్త రంగాలకు చెందిన వ్యాపకాలను చేర్చటము వలన ప్రాధాన్యతా రంగాల జాబితా పెరిగిపోయినది. ఇలా చేరినవాటిలో ముఖ్యమైనవి ఎగుమతులు, ఆహారపదార్థాల సేకరణ మొదలగువి కూడా ఉన్నవి. ఈ రంగాలన్నింటికీ పరపతి సౌకర్యాలను విస్తరించటము వాణిజ్య బ్యాంకులకు భారంగా పరిణమించినది. ఈ సందర్భంలో ఋణగ్రస్థుల అవసరాలను, ఉద్దేశ్యాలను మాత్రమే పరిగణనలోనికి తీసికోవాలి కానీ, ఋణగ్రస్థులిచ్చే సెక్యూరిటీని పరిశీలించవలసిన పనిలేదని బ్యాంకులను ఆదేశించటము జరిగినది.

నిర్దేశిత పరపతి కార్యక్రమాలు ఆశించిన స్థాయికన్నా ఎక్కువస్థాయిలో విజయవంతమైనట్లుగా ప్రభుత్వము పరిగణించినది. కానీ ఈ విజయము వెనుక క్రింది అంశాలున్నవి-

ఋణాల మంజూరు నాణ్యత తగ్గటమేకాక ఋణభారము నానాటికీ పెరిగి వసూళ్ళు తగ్గినవి. ఫలితంగా బ్యాంకుల లాభదాయకత గణనీయంగా దెబ్బతిన్నది.

సెక్యూరిటీ ప్రాధాన్యతనుంచి ఉద్దేశ ప్రాధాన్యతకు మారేటప్పుడు సాంకేతికాభివృద్ధిని దృష్టిలో పెట్టుకొనవలసినదిగా బ్యాంకులను కోరినప్పటికీ ఆచరణలో ఇది అమలు కాకపోగా ఋణాల, ఋణగ్రస్థుల సమీక్ష జరుగలేదు. ఫలితంగా వసూళ్ళు తగ్గి వసూలుకాని వడ్డీలు, నిరుపయోగ ఆస్తుల స్థాయి పెరిగినది.

iii) రాజకీయ మరియు పరిపాలనా పరమైన జోక్యము (Political and Administrative interference) :-

నరసింహం కమిటీ దృష్టిలో ప్రభుత్వరంగ బ్యాంకులకు ఎక్కువ చెరుపుచేసిన అంశము రాజకీయ మరియు పరిపాలనా పరమైన జోక్యము. ఉదాహరణకు కాంగ్రెసు పార్టీ నాయకులు నిర్వహించిన ఋణమేళాలు బ్యాంకింగ్ నిబంధనలను విస్మరించి వారి కార్యకర్తలకు

ఋణాలను మంజూరు చేయటంలో దోహదపడినవి. సమాజాభివృద్ధి పథకాలుగా ప్రారంభించిన పరపతి ప్రక్రియలు బాధ్యతారహితమైన పరపతి పంపిణీ కార్యక్రమాలుగా మారినవి. ఇదే పరిస్థితి IRDP (Integrated Rural Develpment Programme) కార్య కలాపాలకు కూడా వర్తించును. ఇలాంటి పరిస్థితుల కారణంగా మొత్తం బ్యాంకు ఆస్తులలో 20% మించిన ఆస్తులు ఈ కోవకు చెందును.

రాజకీయ జోక్యము కేవలము ప్రాధాన్యతా రంగాల పరపతికి మాత్రమే పరిమితం కాకుండా బ్యాంకుల ఇతర విధులకు కూడా విస్తరించబడటము శోచనీయము. ఉదాహరణకు BIFR (Board for Industrial and Finance Reconstruction) ఖాయిలాపడిన (Sick) పరిశ్రమల విషయంలో ఇచ్చిన సలహాలను, ఈ సందర్భములో కోర్టులిచ్చిన ఆదేశాలను పాటించటం కారణంగా బ్యాంకు పరపతి విధానము గణనీయంగా దెబ్బతిన్నది. ఈ విధంగా సలహాలు, ఆదేశాలు, సూచనల కారణంగా బ్యాంకుల పరిస్థితి ఇంకా దిగజారినది.

iv) తక్కువ వడ్డీరేట్లు (Low Rates of Interest) :-

SLR పథకం క్రింద ప్రభుత్వము బ్యాంకు నిధులను అతి తక్కువ వడ్డీరేట్లకు ఉపయోగించుకోవటమేకాక తక్కువ వడ్డీరేట్లకు ప్రాధాన్యతారంగాలకు మరియు IRDP కార్యకలాపాలకు అప్పులను ఇవ్వాలని ఆదేశించటము వలన వచ్చిన వడ్డీ నష్టాన్ని భర్తీ చేసుకొనటానికి వ్యాపార, వాణిజ్య, పారిశ్రామిక రంగాలకు అధిక వడ్డీలను ఛార్జిచేయటము ఆనవాయితీగా మారినది. సమాజాభివృద్ధికి ఉద్దేశించబడిన పరపతి సౌకర్యాలు తక్కువ వడ్డీరేట్లకివ్వాలన్న నిబంధన లేదని నరసింహం కమిటీ అభిప్రాయపడింది. వాస్తవానికి వడ్డీరేట్లను తగ్గించవలసిన అవసరము, ఆవశ్యకత కూడా ఏమీలేదని ఈ కమిటీ అభిప్రాయపడింది. బ్యాంకులకు గానీ, ప్రభుత్వ ఆర్థిక శాఖకు గానీ, ప్రజాధనాన్ని ఈ విధంగా ఉపయోగించటము సహేతుకము కాకపోగా అనైతికముకూడానని అభిప్రాయపడింది.

v) మితిమీరిన నిర్వహణా ఖర్చులు (Mounting expenditure of Banks)

పైన వివరించిన కారణాల వలన బ్యాంకుల ఆదాయము ఏ విధంగా తగ్గినదో తెలుసుకొనవచ్చును. పబ్లిక్ రంగ బ్యాంకుల ఖర్చులను పరిశీలించినపుడు ఖర్చులు అనూహ్యంగా పెరిగి బ్యాంకుల లాభదాయకతను గణనీయంగా దెబ్బతీస్తున్నవి. ఇలా ఖర్చులు పెరగటానికి నరసింహం కమిటీ క్రింది కారణాలను పేర్కొన్నది-

i) ఆర్థిక వెసులుబాటు, అవసరము లేకపోయినా, పెరిగిన బ్రాంచీల సంఖ్య;

ii) లోపించిన కేంద్ర కార్యాలయము, పర్యవేక్షణ మరియు పెచ్చు పెరిగిన అంతర బ్రాంచీల వ్యవహారాలు మరియు సర్దుబాట్లు;

iii) అనూహ్యంగా పెరిగిన సిబ్బంది సంఖ్య మరియు పదోన్నతుల ఫలితంగా క్షీణించిన శ్రామికశక్తి మరియు అన్ని స్థాయిలలో అధికసంఖ్యలో ఉద్యోగులు ;

iv) కార్మిక సంఘాల బాధ్యతారహితమైన ప్రవర్తన, ఖాతాదారులకు చేసే సేవలలో సామర్థ్యము తగ్గి శ్రామిక ఉత్పాదకత తగ్గుదలకు దోహదపడినవి.

v) విస్తృత పరచబడిన వ్యవసాయ మరియు చిన్నతరహా పరిశ్రమల పరపతి యొక్క నిర్వహణా ఖర్చు, దానిమీద వచ్చే ఆదాయం కన్నా అధికంగా ఉండటము.

ఈ విధంగా 1969 జాతీయం తరువాత భారతదేశంలోని వాణిజ్య బ్యాంకులు ముఖ్యంగా పబ్లిక్‌రంగ బ్యాంకులు పరిమాణాత్మక అభివృద్ధిని సాధించినవేకాని గుణాత్మక అభివృద్ధిని సాధించలేకపోయినవి. బలహీనపడ్డ ఆర్థిక పరిస్థితి, పోటీ వాతావరణం కల్పించిన సవాళ్ళను ఎదుర్కొనలేకపోయినవి.

8.2.4. నరసింహం కమిటీ - 1991 సూచనలు (Recommendations of the Narasimham Committee) :

కమిటీ ఏర్పాటు పూర్వస్థితిని క్షుణ్ణంగా సమీక్షించిన తరువాత నరసింహం కమిటీ తమ సూచనలను క్రింది మౌలిక భావనపై ఆధారపడి సూచించినది.

"బ్యాంకు సమీక్షించిన వనరులు సామాన్య ప్రజలనుంచి వచ్చినవి. బ్యాంకులు ఆ నిధులకు కేవలము ధర్మకర్తలు మాత్రమే. ఆ నిధులను డిపాజిట్‌దారులకు గరిష్ఠ ప్రయోజనం కలిగించే విధంగా వినియోగించవలసిన నైతిక బాధ్యత బ్యాంకులపై ఉంది. ఇదే నైతిక బాధ్యత ప్రభుత్వంమీద కూడా ఉందని గమనించాలి. ఈ కారణాన ప్రభుత్వాలు కూడా బ్యాంకుల సామర్థ్యాన్ని, ద్రవ్యతను, లాభదాయకతను దెబ్బతీయకూడదు. తమ దైనందికావసరాలకు ప్రభుత్వాలకు బ్యాంకుల నిధులను ఉపయోగించుకునే హక్కులేదు."

నరసింహం కమిటీ చేసిన సూచనలు క్రింది లక్ష్యాలను సాధించటానికి ఉద్దేశించబడినవి-

a) నిర్వహణాపరమైన సౌలభ్యాన్ని సాధించటము;

b) పబ్లిక్‌రంగ బ్యాంకులకు అంతర్గత సమస్యలపై నిర్ణయాలను తీసుకునే స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలనివ్వటము;

c) బ్యాంకింగ్ కార్యకలాపాల నిర్వహణలో వృత్తిపరమైన నైపుణ్యాన్ని నెలకొల్పటము;

నరసింహం కమిటీ వివిధ రుగ్మతల పరిష్కారానికి వరుసగా క్రింది సూచనలు చేసినది-

నిర్దేశిత పెట్టుబడులకు సంబంధించి ;

ప్రభుత్వము నిధుల సమీకరణ కొరకు SLR రేట్లలో అవసరమైన మార్పులను చేసే పద్ధతికి స్వస్తి చెప్పాలనీ,

ప్రస్తుతమున్న SLR రేటు 38.5% ను రాబోయే 5 సం॥ల కాలములో 25% నకు తీసికొని రావలయునని సూచించినది. ప్రభుత్వాలు తాము తీసుకున్న ఋణాలపై చెల్లించే వడ్డీరేటు మార్కెట్లో అమలులో ఉన్న రేట్లకు కనీసం దగ్గరగా ఉండాలని సూచించినది. ఇలా చేయటం వలన బ్యాంకుల ఆదాయంకూడా గణనీయంగా పెరిగే అవకాశమున్నది.

RBI ద్రవ్య మరియు పరపతి నియంత్రణా సాధనాలుగా CRR రేట్లలో తరచు మార్పులను చేపట్టేకన్నా ఓపెన్ మార్కెట్ వ్యవహారాలపై ఆధారపడాలని సూచించినది. CRR రేటు ప్రస్తుతమున్న 15% నుంచి 3 నుండి 5% స్థాయికి తీసికొనిరావాలని సూచించినది; కనీసస్థాయికి మించి తమవద్ద ఉంచుకొన్న డిపాజిట్లపై RBI కనీసము ఒక సంవత్సరము ఫిక్సెడ్ డిపాజిట్ల పై చెల్లించే వడ్డీరేటు చెల్లించాలని కమిటీ సూచించినది.

పై చర్యల ఫలితంగా బ్యాంకుల వద్ద, RBI వద్ద వృధాగా పడిఉండే నగదు నిల్వల స్థాయిని గణనీయంగా తగ్గించి బ్యాంకుల రాబడిని కూడా పెంచుకొనవచ్చును.

నిర్దేశిత పరపతి కార్యక్రమాలకు సంబంధించి :

నిర్దేశిత పరపతి కార్యక్రమాలను దశలవారీగా రూపుమాపాలని నరసింహం కమిటీ సూచించినది. వాస్తవానికి వ్యవసాయరంగం మరియు చిన్నతరహా పరిశ్రమల రంగము స్వయం పోషక స్థాయికి చేరినవని, ఇంకా ఆ రంగాలకు ప్రత్యేక సహాయాన్ని ఇవ్వవలసిన అవసరం లేదని నరసింహం కమిటీ అభిప్రాయపడింది. రాబోయే రెండు దశాబ్దాలవరకు వడ్డీ సబ్సిడీ సరిపోతుందని, తగ్గింపు వడ్డీరేట్ల విధానాన్ని నిర్మూలించవచ్చునని కమిటీ అభిప్రాయపడింది. అంతేకాక నిర్దేశిత పరపతి కార్యకలాపాలను శాశ్విత ప్రాతిపదికపై కాకుండా తాత్కాలిక ప్రాతిపదికపై నిర్వహించాలని కమిటీ సూచించినది. ప్రాధాన్యతా రంగాల భావనను పునఃపరిశీలన చేయవలెనని, ఇందులో అట్టడుగు వర్గాలకు చెందినవారిని మాత్రమే ప్రాధాన్యతారంగాలుగా గుర్తించాలని మొత్తం బ్యాంకు పరపతిలో వీరికిచ్చే పరపతి సౌకర్యాన్ని 10% స్థాయిలో మాత్రమే ఉంచాలని కమిటీ సూచించినది. దీనిని కూడా 3 సం॥ల తరువాత సమీక్ష చేసి ఈ కార్యక్రమాన్ని కొనసాగించటమా

లేక నిలుపుదల చేయటమా అనే విషయాన్ని నిర్ణయించాలని కమిటీ సూచించినది. బ్యాంకుల సామాజిక స్పృహ చిన్నతరహా పరిశ్రమలకు మాత్రమే పరిమితం చేయాలని కూడా నరసింహం కమిటీ సూచించినది. సామాజిక బ్యాంకింగ్ భావన క్రమబద్ధమైన బ్యాంకింగ్‌కు అవరోధంగా మారకూడదని కమిటీ అభిప్రాయపడింది.

రాజకీయ మరియు పరిపాలనా పరమైన జోక్యము గురించి :

బ్యాంకింగ్ కార్యకలాపాల నిర్వహణలో రాజకీయ మరియు పరిపాలనా పరమైన జోక్యాన్ని సాధ్యమైనంతవరకు తగ్గించటానికి ద్వంద్వ నియంత్రణా విధానాన్ని రూపుమాపాలని కమిటీ సూచించినది. బ్యాంకింగ్ విధానాన్ని ఒకవైపు నుంచి RBI మరోవైపు నుండి ఆర్థిక మంత్రిత్వశాఖలోని బ్యాంకింగ్ విభాగము నియంత్రించటము వలన బ్యాంకులు తరచు అయోమయస్థితిలో పడుచున్నవి. ఈ కారణాన బ్యాంకులకు సంపూర్ణ స్వేచ్ఛనిస్తూ RBI బ్యాంకుల పనితీరును తరచు సమీక్షించవలెనని కమిటీ సూచించినవి. బ్యాంకుల ముఖ్య కార్యనిర్వహణాధికారిని నియమించేటప్పుడు రాజకీయపరమైన ఒత్తిడులకు తల ఒగ్గకుండా నీతి, నిజాయితీలు, వృత్తిపరమైన సామర్థ్యము కల్గి ఉండటమే ప్రధానమైన అంశంగా భావించాలని కమిటీ సూచించినది. ముఖ్య కార్యనిర్వహణాధికారి ఎంపిక కొరకు నిపుణుల సంఘాన్ని ఏర్పాటుచేయాలని కూడా కమిటీ సూచించినది.

వడ్డీరేట్ల నిర్మాణానికి సంబంధించి :

అన్నిరకాల వడ్డీరేట్లు, అన్ని స్థాయిలలోని వడ్డీరేట్లు మార్కెట్ శక్తులచేత నిర్ణయించబడాలని నరసింహం కమిటీ సూచించినది. వడ్డీరేట్లకు సంబంధించిన అన్ని నియంత్రణలు, నిబంధనలు తొలగించాలని, తగ్గింపు వడ్డీరేట్లు మరియు IRDP సబ్సిడీలను కూడా నిర్మూలించాలని కూడా కమిటీ అభిప్రాయ పడింది. వడ్డీరేట్ల నిర్ణయములో RBI ని మాత్రమే అత్యున్నత ఆధీకృత సంస్థగా గుర్తించాలని అన్ని వడ్డీరేట్లు బ్యాంకురేటుకనుబంధంగా ఉండాలని కమిటీ అభిప్రాయపడింది.

బ్యాంకింగ్ రంగంలో నిర్మాణాత్మక పునఃవ్యవస్థీకరణకు సంబంధించి :

బ్యాంకింగ్ కార్యకలాపాల నిర్వహణలో ఉన్నత సామర్థ్యాన్ని సాధించటానికి సంలీనము మరియు సంయోగములనే ప్రక్రియలద్వారా పబ్లిక్‌రంగ బ్యాంకుల సంఖ్యను తగ్గించాలని కమిటీ సూచించినది. బ్యాంకుల నిర్మాణ నిర్వహణకు సంబంధించి కమిటీ అభిప్రాయము క్రింది విధంగా ఉన్నది :

- భారతదేశం మొత్తంమీద SBI తో కలుపుకొని 3 లేక 4 పెద్ద బ్యాంకులుండాలని వీటి నిర్మాణ నిర్వహణ అంతర్జాతీయ స్థాయిలో ఉండాలని;
- భారతదేశం మొత్తంమీద బ్రాంచీల నేర్పాటుచేస్తూ 8 నుంచి 10 జాతీయస్థాయి బ్యాంకులుండాలని;
- ప్రాంతీయ అవసరాలను తృప్తిపరచటానికి ప్రాంతీయ బ్యాంకులుండాలనీ;
- ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకుల కార్యకలాపాలు కేవలము గ్రామ ప్రాంతాలకు మాత్రమే పరిమితమై ఉండాలనీ; వీరు ప్రధానంగా వ్యవసాయ, వ్యవసాయాధారిత కార్యకలాపాలకు ద్రవ్యసహాయాన్నందించాలనీ;

1991 నాటికే గ్రామప్రాంతాలలోను, చిన్న పట్టణాలలోను చాలినన్ని బ్యాంకు బ్రాంచీలుండటము వలన బ్రాంచీల విస్తరణా కార్యక్రమాన్ని నిలుపుదల చేయవలెనని, కమిటీ సూచించినది. లాభదాయకత ప్రాతిపదికపై మాత్రమే బ్రాంచీలను ఏర్పాటుచేసే స్వేచ్ఛను ఆయా బ్యాంకులకివ్వాలని కూడా కమిటీ సూచించినది.

బ్యాంకులను జాతీయం చేసే ప్రక్రియను నిర్ద్వంద్వంగా నిలుపుదల చేయాలని, క్రొత్త బ్యాంకులను ప్రయివేటు రంగంలో మాత్రమే ప్రారంభించాలని కూడా కమిటీ సూచించినది. విదేశీ బ్యాంకులకు, భారతదేశములో బ్రాంచీలను కానీ, సబ్సిడరీలనుగానీ ఏర్పాటు చేసుకునే

అవకాశాన్నివ్వాలని కమిటీ సూచించినది.

ఇతర సూచనలు : వివిధ బ్యాంకులలో పేరుకొనిపోయిన నిరుపయోగ ఆస్థులను, సంశయాత్మక బాకీల భారాన్ని తగ్గించటానికి ఆస్థుల పునఃనిర్మాణ నిధిని (Assets Reconstruction Fund) ఏర్పాటు చేయాలని నరసింహం కమిటీ సూచించినది. జాతీయం చేయబడిన బ్యాంకులు మరియు ద్రవ్య సహాయసంస్థల రాని మరియు సంశయాత్మక బాకీలలో కొంత శాతాన్ని ఈ నిధికి బదలాయించాలని కూడా కమిటీ సూచించినది. ఈ విధానము వలన బ్యాంకులు తమ నిరుపయోగ ఆస్తుల భారాన్ని తగ్గించుకొని, ఈ సందర్భంలో వచ్చిన నిధులను ఉత్పాదక ప్రయోజాలకు ఉపయోగించే అవకాశ మేర్పడును.

నరసింహం కమిటీ ప్రధానంగా భారత ప్రభుత్వాన్ని, ఆర్థిక మంత్రిత్వశాఖను తమ సూచనలలో తప్పుబట్టినది. నరసింహం కమిటీ సూచనలు అనేక విధాలుగా విప్లవాత్మకమైనవిగా భావించవచ్చును. వీరి సూచనలను ప్రధానంగా బ్యాంకుల కార్మిక సంఘాలు మరియు మితవాద రాజకీయ పార్టీలు తీవ్రంగా వ్యతిరేకించినవి.

8.2.5. నరసింహం కమిటీ సూచనల అమలు : బ్యాంకింగ్ రంగంలో సంస్కరణలు (1992-1998)

దేశములోని రాజకీయ పార్టీలనుంచి బ్యాంకు సిబ్బంది సంఘాలనుండి తీవ్ర వ్యతిరేకత వచ్చినప్పటికీ భారత ప్రభుత్వము నరసింహం కమిటీ సిఫారసులను మొత్తంగా ఆమోదించి అమలుచేసే ప్రయత్నము చేసినది. ఈ సిఫారసుల ఫలితంగా 1991-92 మరియు 1997-98 మధ్యకాలములో క్రింది చర్యలను చేపట్టటము జరిగినది. ఈ చర్యలను ఈ కాలములో వచ్చిన సంస్కరణలుగా పరిగణించాలి.

నరసింహం కమిటీ చేసిన సూచనలలో ప్రధానాంశమైన శాసనాత్మక ద్రవ్యతానిష్పత్తి తగ్గింపుకు సంబంధించి దశలవారీగా ఈ నిష్పత్తిని అక్టోబరు 97 నాటికే 38.5% నుండి 25% తగ్గించటము జరిగినది;

నగదు రిజర్వు నిష్పత్తికి సంబంధించి కూడా దశలవారీగా 15% నుండి 1997 మార్చి నాటికి 10% నికీ, ఆ తరువాత మే 2001 నాటికి 7.5% నికీ, తగ్గించటమే కాక 2003 జూన్ నాటికి 4.5% నికీ తీసికొని రావటము జరిగినది; ఈ విధంగా SLR మరియు CRR రేట్లను తగ్గించటము ద్వారా బ్యాంకులవద్ద ఉండే నిధుల శాతము పెరిగి బ్యాంకులకు ఆదాయాన్ని తెచ్చిపెట్టే పరిశ్రమలకు పరపతి సౌకర్యాన్ని విస్తృతపరచే అవకాశమేర్పడినది.

వడ్డీరేట్ల క్రమబద్దీకరణకు సంబంధించి అంతవరకు ఉన్న 20 దశలను (slabs) 1994 - 95 నాటికి రెండు దశలకు తీసుకొని రావటము జరిగినది. 1991 - 92 నుండి వడ్డీరేట్లకు సంబంధించి క్రింది చర్యలను చేపట్టటము జరిగినది :

ఒక సంవత్సరానికి మించిన కాలపరిమితికి సంబంధించిన డిపాజిట్లపై వడ్డీరేట్లను అనియంత్రణ (decontrolled) చేయటము జరిగినది;

రెండు లక్షల రూపాయలకు మించి ఇచ్చే సాధారణ అడ్వాన్సులపై వర్తింపజేసే ప్రధాన పరపతి రేటు (prime lending rate) ను SBI తో సహా అన్ని బ్యాంకులు తగ్గించినవి. ఇంతేకాక ఈ వడ్డీరేట్లను కూడా అనియంత్రణా పరిధిలోనికి తీసికొనిరావటము జరిగినది. ఇలాంటి చర్యవలన బ్యాంకుల మధ్య ఆరోగ్యకరమైన పోటీ నెలకొని బ్యాంకుల సామర్థ్యము పెరుగును;

సంస్కరణలలో భాగంగా RBI అనేక సలహాపూర్వక చర్యలను (Prudential Norms) చేపట్టినది. ఇలాంటి చర్యల ఫలితంగా బ్యాంకుల ఆస్థి అప్పుల స్థితిగతులను, ద్రవ్యస్థితిని వెల్లడించటంలో అంతర్జాతీయ ప్రమాణాలను నెలకొల్పే అవకాశమేర్పడును. RBI పర్యవేక్షణ కూడా సులభతరమగును. ఇలాంటి సలహాపూర్వక చర్యలలో ప్రధానమైనది బ్యాంకులవద్ద నిరుపయోగంగా పడిఉన్న ఆస్థులపై 100% నిధిని ఏర్పాటునుంచటము. ఇందుకొరకు 10,000 కోట్ల రూపాయలను అందుబాటులో నుంచటము జరిగినది. ఈ సందర్భములో బ్యాంకులు కూడా తమకు రాని, సంశయాత్మక బాకీల కొరకు 1992-93 లో 30% మొత్తాన్ని, 1993-94 లో 70% మొత్తాన్ని ఏర్పాటు చేయాలని కూడా కోరటమైనది. సంస్కరణలో భాగంగా RBI ఏప్రిల్ 1992 లో మూలధన సంవృద్ధిని (capital adequacy)

8% గా నిర్ణయించినారు. ఈ స్థితిని ప్రతి బ్యాంకు 3 సం॥లలో చేరవలెనని కూడా RBI ఆదేశించినది. 1996 మార్చి నాటికి దాదాపు అన్ని పబ్లిక్‌రంగ బ్యాంకులు ఈస్థితికి చేరినవి. ఇంతేకాక భారతదేశములోని షెడ్యూల్డు బ్యాంకులకు రెండుదశల మూలధన విధానాన్ని కూడా బాస్‌లె (Basle Committee) కమిటీ సూచనల మేరకు నిర్ధారించటము జరిగినది. ఈ రెండు దశలు క్రింది విధంగా ఉండును.

మొదటి దశ అత్యంత ప్రధానమైనది, శాశ్వతమైనది. అనుకోని విధంగా ఎదురయ్యే నష్టాలను తట్టుకొనగలిగినదిగా ఉండాలి. ఇందులో చెల్లించిన మూలధనము, శాసనాత్మక రిజర్వులు, వాటా ప్రీమియమ్ మరియు మూలధన రిజర్వులుండును.

రెండవదశ మూలధనంలో రహస్య రిజర్వులు, చెల్లించిన సంచిత నిరంతర ఆధిక్యపు వాటాలు, పునర్మూల్యాంకన రిజర్వులు, సాధారణ ఏర్పాట్లు నష్టాలకొరకు రిజర్వులు ఉండును; రెండవ దశ మూలధనము మొదటి దశ మూలధనంలో 100% నికి మించకూడదు. సంస్కరణలలో భాగంగా బ్యాంకింగ్ కంపెనీల చట్టాన్ని సవరించటము జరిగినది. ఈ సవరణల ఫలితంగా కేంద్ర ప్రభుత్వం వాటా 51% నికి తగ్గకుండా ఉండేటట్లు చూచుకొంటూ ప్రజలనుండి మూలధన రూపములో అవసరమైన నిధులను సేకరించవచ్చును; ఇందులో భాగంగా SBI తో సహా అన్ని బ్యాంకులు ప్రజలనుండి వాటాలను విక్రయించటం ద్వారా తమ మూలధన స్థాయిని పెంచుకొన్నవి.

దేశములోని వాణిజ్య బ్యాంకులకు క్రొత్త బ్రాంచీలను ఏర్పాటు చేసే విషయంలోను, ఆర్థిక సౌలభ్యం లేని బ్యాంకులను మూసివేసే విషయంలోను, పరపతి విధానాలను రూపొందించే విషయంలోను సంపూర్ణ స్వేచ్ఛనివ్వటము జరిగినది. అయితే ఈ స్వేచ్ఛను ఉపయోగించుకునేటప్పుడు దేశీయ అంతర్జాతీయ అకౌంటింగ్ ప్రమాణాలను పాటించాలి.

నరసింహం కమిటీ చేసిన సూచనలలో భాగంగా ప్రయివేటు రంగంలో 10 బ్యాంకులు పనిచేయటాన్ని ప్రారంభించగా ప్రభుత్వం వద్ద మరో మూడు బ్యాంకుల స్థాపనకు దరఖాస్తులున్నవి. ఈ ప్రయివేటు బ్యాంకులు తమ మూలధన నిధుల కొరకు విదేశీ సంస్థాగత పెట్టుబడుదారులనుండి 20% వరకు, నివాసేతర భారతీయులనుండి 40% వరకు నిధులను పొందవచ్చు. గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని పొదుపులను పెట్టుబడులుగా మార్చటానికి భారత ప్రభుత్వము 1996-97 బడ్జెట్‌లో స్థానిక ప్రాంత బ్యాంకుల ఏర్పాటుకు శ్రీకారము చుట్టినది. ఇలాంటి బ్యాంకులు అందుబాటులో ఉన్న కనీసం మూడు జిల్లాలకు సేవలను అందించును. ఇందులో భాగంగా మహారాష్ట్ర, కర్ణాటకలలో ఒక్కొక్క బ్యాంకును ప్రారంభించటము జరిగినది.

వాణిజ్య బ్యాంకుల పనితీరు పర్యవేక్షణకు కూడా పటిష్టమైన చర్యలను చేపట్టటము జరిగినది. ఇందుకొరకు RBI లో ప్రత్యేకమైన ఒక పర్యవేక్షణా విభాగాన్ని కూడా ఏర్పాటు చేయటమైనది.

బ్యాంకులకు రావలసిన వసూలు కొరకు 1993 లో ఒక ప్రత్యేక చట్టాన్ని కూడా రూపొందించటము జరిగినది. ఇందులో భాగంగా 6 ప్రత్యేక ట్రిబ్యునల్‌లను, ఒక అప్పీలు ట్రిబ్యునల్‌ను కూడా ఏర్పాటుచేసినారు.

పై చర్యల ఫలితంగా దేశములోని వాణిజ్య బ్యాంకులు తమ పనితీరును క్రమక్రమంగా మెరుగుపరచుకొంటున్నవి.

8.2.6. బ్యాంకింగ్ సంస్కరణల అమలు తీరుపై ఏర్పాటుచేసిన నరసింహం కమిటీ - 1998 : భారత ప్రభుత్వ ఆర్థిక మంత్రిత్వశాఖ మరోసారి మాజీగవర్నరు నరసింహం అధ్యక్షతన 1998 లో మరోకమిటీని ఏర్పాటు చేసినది. ఈసారి ఈ కమిటీ బ్యాంకింగ్ రంగంలో చేపట్టిన సంస్కరణల పనితీరును పరిశీలించవలిసి ఉన్నది. ఈ కారణాన ఈ కమిటీని బ్యాంకింగ్ రంగ సంస్కరణల కమిటీగా వ్యవహరించటము జరిగినది. కమిటీ నియమాకము తేదీవరకు బ్యాంకింగ్ రంగములో చేపట్టిన సంస్కరణల పనితీరును సమీక్షించి ఆర్థిక రంగములో ఇంకా చేపట్టవలసిన సంస్కరణలను సూచించవలసినదిగా ప్రభుత్వము ఈ కమిటీని కోరినది. వీరిచ్చే సూచనలు ఆర్థిక రంగములో ముఖ్యంగా బ్యాంకింగ్ రంగంలో అంతర్జాతీయ రంగంలో నెలకొనియున్న పోటీని తట్టుకునే విధంగా భారతీయ వాణిజ్య బ్యాంకులను తీర్చిదిద్దటానికి అనువుగా ఉండాలి. నరసింహం కమిటీ తమ సమగ్ర నివేదికను 1999 ఏప్రిల్‌లో సమర్పించినారు. ఇందులో దాదాపు అన్ని అంశాలను పరిగణనలోనికి తీసికొనటము జరిగినది. ఈ నివేదికలోని అంశాలు క్రిందివిధంగా ఉన్నాయి:

8.2.7. నరసింహం కమిటీ 1998 సూచనలు :

పటిష్టమైన బ్యాంకింగ్ ఆవశ్యకత : అంతర్జాతీయంగా వస్తున్న మార్పుల కారణంగా ముఖ్యంగా WTO (World Trade Organisation) ఏర్పాటు పర్యవసానంగా సంపూర్ణ స్థాయిలో మూలధన ఖాతాల బదిలీ విధానాన్ని (capital account convertibility) ప్రతిదేశము అమలుచేయటము జరుగుతుంది. దీని ఫలితంగా విదేశీ ద్రవ్యమారకం రేటు, దేశీయ ద్రవ్యతను పరిరక్షించటములో అనేక ఇబ్బందులు తలయెత్తును. వీటిని తట్టుకొనటానికి పటిష్టమైన బ్యాంకులను, బ్యాంకింగ్ విధానాన్ని రూపొందించవలసి ఉన్నది. ఇందుకొరకు పెద్ద పెద్ద బ్యాంకులను సంలీన ప్రక్రియ ద్వారా పటిష్టంగా రూపొందించవలసినదిగా నరసింహం కమిటీ సూచించినది. ఇలా చేసేటపుడు రెండు బలమైన బ్యాంకులను ఒకటిగా చేయాలేకానీ, ఒక బలహీనమైన బ్యాంకును మరో బలమైన బ్యాంకులో విలీనం చేయటం వలన బలమైన బ్యాంకు కూడా బలహీనంగా మారుతుందని కమిటీ అభిప్రాయపడింది;

సంకుచిత బ్యాంకింగ్ భావనా ప్రయోగము : (Experiment of the Concept of Narrow Banking)

అవాంఛనీయ స్థాయిలో (20% నికి మించి) నిరుపయోగ ఆస్థులను కల్గియున్న బ్యాంకుల పునరావాసం కొరకు ఈ విధానాన్ని ప్రయోగాత్మకంగా ఆచరించాలని కమిటీ పేర్కొన్నది. ఈ ప్రయోగంలో బలహీనమైన బ్యాంకులు తమ నిధులను స్వల్పకాల, రిస్కులేని సెక్యూరిటీలలో పెట్టుబడి పెట్టాలనీ, ఆ విధంగా బ్యాంకులు తమ డిమాండు డిపాజిట్లకవసరమైన రక్షణ కల్పించాలని కమిటీ సూచించినది. ఈ ప్రయోగం విఫలమైతే అలాంటి బలహీన బ్యాంకులను మూసివేసే ఆలోచనను చేపట్టాలి;

పరిమిత స్థాయిలో స్థానిక బ్యాంకులు (Small Local Banks) :

భారతదేశం మొత్తం మీద అంతర్జాతీయస్థాయి కలిగిన బ్యాంకులు రెండు లేక మూడు ఉండాలనీ, 8 నుండి 10 జాతీయ స్థాయి బ్యాంకులుండాలని నరసింహం కమిటీ అభిప్రాయపడింది. ఈ జాతీయస్థాయి బ్యాంకులు మధ్య, భారీ తరహా, పరపతి సౌకర్యాలను కలుగజేయును. ఇలా చేసిన తరువాత స్థానిక అవసరాల కొరకు పరిమితస్థాయి కలిగిన స్థానిక బ్యాంకుల నేర్పాటు చేయాలని కమిటీ సలహా ఇచ్చినది. ఈ విధంగా ఉన్న 3 దశల బ్యాంకులమధ్య పటిష్టమైన కమ్యూనికేషన్ వ్యవస్థ ఉండాలని కమిటీ సూచించినది.

మూలధన సంవృద్ధి నిష్పత్తి (Capital Adequacy Ratio):

బ్యాంకుల అంతర్గత శక్తిని పటిష్టపరచటానికి, డిపాజిట్లకు, మూలధనానికి మధ్య ఉన్న నిష్పత్తిని గణనీయంగా పెంచాలని నరసింహం కమిటీ సూచించినది. బ్యాంకుల వసూలుకాని బాకీలకు వెసులుబాటు కల్పించటానికి ఆస్తుల పునర్మూల్యాంకన నిధిని (asset reconstruction fund) కమిటీ సూచించినది.

ప్రజా యాజమాన్యం ద్వారా నిజమైన స్వయం ప్రతిపత్తి -

బ్యాంకులు సంపూర్ణంగా ప్రభుత్వ యాజమాన్యం క్రింద ఉంటే సంపూర్ణ స్వయం ప్రతిపత్తిని పొందలేవని, ఈ కారణాన బ్యాంకుల నిర్వహణా బోర్డును వాటాదారులకు జవాబుదారీగా ఉండాలని వారు తమ విధి విధానాలను రూపొందించటంలో కార్పొరేట్ భావనను కలిగి ఉండాలిని కమిటీ సలహా ఇచ్చినది. బ్యాంకుల నిర్వహణలో RBI మార్గదర్శిగా మాత్రమే ఉంటూ కొంతదూరాన్ని పాటించాలని కమిటీ అభిప్రాయపడింది;

చివరగా నరసింహం కమిటీ బ్యాంకింగ్ రంగానికి సంబంధించి ఉన్న RBI చట్టము, బ్యాంకింగ్ రెగ్యులేషన్ చట్టము, SBI చట్టము, బ్యాంకుల జాతీయాకరణ చట్టాలను సమగ్రంగా విశ్లేషించి మారుతున్న కాలానికనుగుణంగా ఈ చట్టాలలో మార్పులు తేవాలని కమిటీ అభిప్రాయపడింది.

పై సూచనలతోపాటు బ్యాంకులలో కంప్యూటర్లను ప్రవేశపెట్టటాన్ని తీవ్రతరం చేయాలనీ, బ్యాంకుల నిర్వహణా బోర్డులను ఏర్పాటు చేయటంలో రాజకీయాలను చొప్పించరాదనీ, ఉద్యోగాల నియామక విధానాలు, శిక్షణ, జీతాలు, ఇతర ప్రోత్సాహక విధానాలను ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌లో విస్తృతస్థాయిలో కార్యకలాపాలు నిర్వహించటానికి E.D.I (Electronic Data Interchange) సహాయపడును. ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌లో ఎలక్ట్రానిక్ పద్ధతిలో నిధుల బదలాయింపు, ఖాతాల నిర్వహణ జరుగును. ఈ విధమైన నిర్వహణకు అంతర్గతంగా లింకుచేయబడిన కంప్యూటర్లను ఉపయోగించుట వలన దీనిని కాగితాలు అవసరంలేని కార్యకలాపాల నిర్వహణగా భావించవచ్చును. ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌ను Smart Card, Electronic Data interchange, Electronic House and Office Banking, Electronic Clearance A.T.Ms, Credit card, Debit card ల రూపాలలో చూడవచ్చును.

ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్ ప్రయోజనాలు :

- ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌ను ఇంటర్‌నెట్ బ్యాంకింగ్‌గా పరిగణించవచ్చును. ఇందులో వేచి ఉండటముగానీ, బారులు తీరిన క్యూలుగానీ, పరిమితమైన ఆఫీసు గంటలుగానీ ఉండవు;
- ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌ను తక్కువ ఖర్చు బ్యాంకింగ్ (Low Cost Banking) గా పరగిణించవచ్చును;
- అన్ని రకాల సేవలను రోజులో 24 గంటలు, వారంలో ఏడు రోజులు నిర్వహించే అవకాశముండును.
- ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌ను Just-in-Time బ్యాంకింగ్‌గా వ్యవహరిస్తారు;
- వసతుల ఏర్పాటును అతి తక్కువ ఖర్చుతో ఏర్పాటు చేయవచ్చును;
- ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్ తక్కువ ఖర్చు దృష్ట్యా కార్పొరేట్ రంగానికి ఎక్కువ ఉపయోగకారిగా ఉండును;
- E.B ద్వారా ఆస్తులు, అప్పులను సమర్ధవంతంగా నిర్వహించవచ్చును; దీనిని E.A.L.M (Electronic Asset Liability Management) అని అంటారు.

ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్ పరిమితులు మరియు పరిష్కారాలు :

ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌ను అమలు చేసేటప్పుడు క్రింది విషయాలను దృష్టిలో ఉంచుకోవాలి, సమీక్షించాలని కూడా కమిటీ సలహా ఇచ్చింది.

8.3. ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్ :

వాణిజ్య కార్యకలాపాలలో బ్యాంకింగ్‌కు ఒక ప్రధానమైన పాత్ర ఉన్నది. వ్యాపార వాణిజ్య కార్యకలాపాలు ఎలక్ట్రానిక్ పద్ధతిలో నిర్వహించబడుతున్న ఆధునిక కాలములో బ్యాంకింగ్ కార్యకలాపాలు సాధారణ పద్ధతులలో నిర్వహించబడే అవకాశము లేదు. ఈ విధంగా ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌కు మాతృక, ప్రోద్బలము ఎలక్ట్రానిక్ కామర్స్‌గా చెప్పుకోవచ్చును. వస్తుసేవలకు సంబంధించిన కార్యకలాపాల నిర్వహణ ఎలక్ట్రానిక్ పద్ధతిలో నిర్వహించబడితే దానిని ఎలక్ట్రానిక్ కామర్స్‌గాను అలాకాక ద్రవ్యవ్యవహారాలు ఎలక్ట్రానిక్ పద్ధతిలో నిర్వహించబడితే దానిని ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌గా పరిగణించవచ్చును. 21 వ శతాబ్దంలో సమాచార కమ్యూనికేషన్ రంగాలలో వచ్చిన సాంకేతిక మార్పులపరంగా బ్యాంకింగ్ కార్యకలాపాలను నిర్వహించటాన్ని ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌గా పరిగణించవచ్చును. బ్యాంకు కార్యకలాపాలను ఎలక్ట్రానిక్ పద్ధతిలో నిర్వహించే విధానాన్ని 1971 లోనే U.K. లో ప్రవేశపెట్టటము జరిగినది. భారతదేశములో ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌ను మొట్టమొదటగా ప్రవేశపెట్టిన ఘనత భారతీయ పారిశ్రామిక పరపతి మరియు పెట్టుబడుల కార్పొరేషన్ (Industrial Credit and Investment Corporation of India) కు చెందును. ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌లో శక్తివంతమైన సమాచార పంపిణీ, కార్యక్రమాల అమలు, విస్తృత ప్రత్యామ్నాయాలు, శక్తివంతమైన వేగము, సౌకర్యము, ఆర్థిక వెసులుబాటు ఉండును.

ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌లో క్రింది భాగాలుండును.

ఖాతాదారుడు మరియు బ్యాంకుపరంగా ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకు;

బ్యాంకుకు, బ్యాంకుకు మధ్య ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్;

ఎలక్ట్రానిక్ కేంద్రీయ బ్యాంకింగ్,

బ్యాంకుకు, దాని బ్రాంచీలకు మధ్య ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్;

ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్ విధానాన్ని క్రింది చిత్రం ద్వారా సమీక్షించవచ్చును.

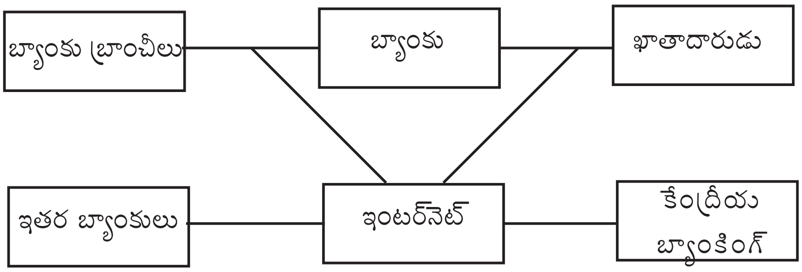

ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్ ఒకవిధంగా తెర ఆధారిత (screen based) నిర్వహణ. దీనివలన మూడవపార్టీ జోక్యానికి అవకాశముండి, ఈ సౌకర్యాన్ని మోసపూరిత ఉద్దేశ్యంతో ఉపయోగించుకునే అవకాశముండును. ఈ కారణాన పటిష్టమైన పర్యవేక్షక చర్యలు తీసికోవలసి ఉన్నది; ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌లో అనేకరకాలైన రిస్కులకు అవకాశమున్నది. ఇందులో ముఖ్యమైనవి- Counter Play Risk, Settlement Risk మరియు Speculation Risk లు ప్రధానమైనవి.

ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకు కాగితాలు లేని కార్యకలాపాల నిర్వహణ అగుటవలన అనేక రకాలైన సెక్యూరిటీ రిస్కులకవకాశమున్నది.

ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌ను అమలు చేయటానికి వివిధ బ్యాంకింగ్ చట్టాలలో అవసరమైన సవరణలు చేయవలసిన ఆవశ్యకత కూడా ఉన్నది.

8.4. ఆటోమేటిక్ టెల్లర్ మేషీన్ (Automatic Teller Machine ATM) :-

బ్యాంకులో ఖాతా కలిగిన వ్యక్తికి తన ఖాతాలో ఉన్న మొత్తాన్ని నిర్దేశించిన ప్రాంతాలలో నెలకొల్పబడిన ప్రత్యేక యంత్రాలద్వారా నగదును తీసికొనటానికి సహాయపడే కార్డులను ATM కార్డులని అంటారు. ATM కార్డుల సహాయంతో నగదును తీసికొనటంతోపాటు ఖాతాలో నిల్వ ఉన్న మొత్తాన్ని తెలుసుకునే సౌకర్యము, ఖాతాలో నగదును డిపాజిట్ చేసే సౌకర్యాన్ని కల్పించటము జరుగుతుంది. ఈ ATM యంత్రాలద్వారా సంక్షిప్త ఖాతా నివేదికనుకూడా పొందవచ్చు. ATM కార్డులను ప్రత్యేకించబడిన ప్లాస్టిక్‌తో తయారుచేస్తారు. ఇందులో ఖాతాదారుని పేరుతోపాటు ATM యంత్రం గుర్తించటానికి వీలుండే విధంగా ఖాతాదారుని సంతకం కూడా ఉండును. కార్డుపై ఉన్న సంతకము ఆపాటికే Scan చేయబడి ATM లో నిక్షిప్తము చేయబడిన సంతకము సరిపడగానే ATM యంత్రము కార్యకలాపాల నిర్వహణకు అనుమతిస్తుంది. అదనపు భద్రత కొరకు ప్రతి ఖాతాదారునికి ప్రత్యేకించబడిన ఒక కోడ్ నెంబరును కేటాయిస్తారు. ATM ద్వారా 24 గంటలు కార్యకలాపాలను నిర్వహించే అవకాశమున్నప్పటికీ నిర్ణీత మొత్తము మేరకు మాత్రమే ఒక రోజులో నగదు తీసికొనటానికి అనుమతిస్తారు. ATM వ్యవస్థ ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్‌లో ఒక భాగముకాగా, చాలా బ్యాంకులు ప్రతి ఖాతాదారుకు ఈ తరహాకార్డులను కేటాయిస్తున్నారు. ఈ సౌకర్యము వలన బ్యాంకులలో రద్దీ తగ్గటమే కాక బ్యాంకునుండి నగదు తీసికొనటానికి గంటల తరబడి క్యూలలో నిలుచునే ఇబ్బంది ఖాతాదారులకు తప్పింది. ఇతర బ్యాంకులతో ముందుగా ఏర్పాటు చేసుకొన్న ఒప్పందాల కారణంగా ఒక బ్యాంకు ATM కార్డుతో మిగిలిన బ్యాంకుల ATM ల ద్వారా నగదును పొందే అవకాశము ఏర్పడుచున్నవి. అయితే ఇలాంటి వ్యవహారాలకు స్వల్ప మొత్తములో ఛార్జీలను వసూలు చేయటము జరుగుతుంది. ATM విధానము వలన అన్నివేళలా నగదును తీసికొనివెళ్ళవలసిన ఇబ్బంది

లేదు. ఈ ATM కార్డులు, Credit Card Debit కార్డుల కారణంగా ప్లాస్టిక్ మనీ అనే భావన వాడుకలోనికి వచ్చినది. నేడు ATM కార్డుల విధానాన్ని అమలుచేయని బ్యాంకంటూ ఏదీలేదన్న సత్యము వీటి ప్రాధాన్యతను తెలియజేస్తుంది.

8.5. క్రెడిట్ కార్డులు (Credit Cards) :-

వాణిజ్య బ్యాంకులందించే అనేకరకాల ఆర్థికసేవలలో నూతనత్వము కల్గినదీ, బహుళ ప్రయోజనకారి అయినదీ క్రెడిట్ కార్డుల విధానము. మొట్టమొదటిసారిగా ఈ క్రెడిట్ కార్డుల విధానాన్ని మెక్నమారా అనే అమెరికన్ వ్యాపారవేత్త ప్రవేశపెట్టినాడు. దీని సమగ్రరూపమే 1950 నుండి ఆచరణలోకి వచ్చిన (Dinars Card) విధానము. బ్యాంకింగ్ రంగంలో బ్రిటన్‌కి చెందిన Barclays బ్యాంకు 1966 లో మొట్టమొదటిసారిగా Credit Card లను ప్రవేశపెట్టినది. వాస్తవానికి పాశ్చాత్యదేశాలలో ఈ విధానము పాతదైనప్పటికీ, భారతదేశములో ఇప్పుడిప్పుడే పుంజుకుంటున్నది. రాబోయే కాలములో ఈ విధానము నగదు అవసరములేని సమాజాన్ని రూపొందించును.

క్రెడిట్ కార్డు అనగా కార్డు కలిగి ఉన్న వ్యక్తికి అరువుకు (నగదు లేకుండా) సరుకులను కొనుగోలు చేసే అవకాశము, ప్రయాణముచేసే అవకాశము లేక ఒక హోటల్‌లో కొంతకాలము నివాసముండే సదుపాయము కలుగజేసేది అని అర్థము. దీనివలన చెల్లింపులను కొంతకాలముపాటు వాయిదా వేయివచ్చును. నగదును తీసుకెళ్ళటంలోని ఇబ్బందులనుండి రక్షించును. భద్రత, సౌకర్యము, గౌరవము మరియు అరువు సదుపాయానికి క్రెడిట్ కార్డును ఒక Passport గా భావించవచ్చును.

క్రెడిట్ కార్డు రకాలు :

క్రెడిట్ కార్డులుపయోగపడే పద్ధతులనుబట్టి క్రెడిట్ కార్డులను మూడు రకాలుగా విభజించవచ్చును. ఇందులో మొదటిది మామూలు క్రెడిట్ కార్డు - అరువు సౌకర్యమనే పదం సహాయంతో ఉద్భవించిన క్రెడిట్ కార్డు సహాయంతో నిర్ణీత దుకాణాలలో నిర్ణీత మొత్తం వరకు అరువుకు సరుకును కొనుగోలు చేయవచ్చును. ప్రయాణ సౌకర్యాన్ని పొందవచ్చును. అవసరమైనపుడు నగదు సదుపాయాన్ని కూడా పొందవచ్చును. ఇలాంటి సదుపాయాన్ని నిర్ణీత కాలానికి మించి ఉపయోగించుకున్నపుడు స్వల్పమొత్తములో వడ్డీని చెల్లించవలసియుండును. ఈ సదుపాయాన్ని ఒక పద్ధతిలో ఉపయోగించుకోవటం ద్వారా వినియోగదారులు బహుళ ప్రయోజనాన్ని పొందగలరు. రెండవ రకానికి చెందిన కార్డులను ఛార్జి కార్డులని అంటారు. ఈ తరహా కార్డుల సదుపాయం సభ్య సంస్థలలో చేసే కొనుగోళ్ళకు మాత్రమే పరిమితమై ఉండును. ఇందులో కొనుగోలుచేసిన ప్రతిసారీ మొత్తాన్ని చెల్లించే బదులుగా ఛార్జి కార్డును ఉపయోగిస్తారు. ఈ విధంగా సంచితమైన మొత్తాన్ని ఏకమొత్తంగా చెల్లించటము జరుగును. ఇందులో పరపతి పరిధులుకానీ, ఛార్జీలు లేక వడ్డీలను వసూలు చేయటం ఉండదు. డైనర్స్ (Dinar's Club) క్లబ్ కార్డును ఈ కోవకు చెందిన కార్డుగా భావించవచ్చును. ఇక మూడవ రకానికి చెందిన క్రెడిట్ కార్డులను స్టోర్ కార్డులని అంటారు. ఎవరైతే ఈ కార్డులను జారీచేస్తారో వారి దుకాణాలలో మాత్రమే ఈ కార్డుల ద్వారా పరపతి సౌకర్యాన్ని పొందవచ్చును. ఇలాంటి పరపతిపై వడ్డీలను కూడా వసూలుచేస్తారు. భారతదేశములో ఇలాంటి కార్డులను పెద్ద పెద్ద స్టార్ హోటళ్ళు, గొలుసు విక్రయశాలలు జారీచేయును.

ఆధునిక తరహాకు చెందిన క్రెడిట్ కార్డులు :

పైన వివరించిన క్రెడిట్ కార్డులే కాకుండా ఆధునిక కాలములో అనేకరకాలైన క్రొత్త క్రొత్త క్రెడిట్ కార్డుల సదుపాయము ఆచరణలోనికి వచ్చినది. ఇందులో ముఖ్యమైనవి కార్పొరేట్ క్రెడిట్ కార్డులు. వ్యాపారపరమైన కార్డులు, స్మార్ట్ కార్డులు. కార్పొరేట్ కార్డులను ప్రయివేటు మరియు పబ్లిక్ లిమిటెడ్ కంపెనీలకు, పబ్లిక్ రంగ సంస్థలకు జారీచేయటం జరుగును. ఇలా జారీచేసిన కార్డులను ప్రధాన కార్డులంటారు. ఈ ప్రధాన కార్డులు కేవలము గుర్తింపుకొరకు మాత్రమే ఉపయోగపడును. ఈ ప్రధాన కార్డుకు అనుబంధంగా జారీచేసే కార్డులను Add-On-Cards అని అంటారు. ఆచరణలో ఈ Add-On-Cards ను కంపెనికీ సంబంధించిన వ్యక్తులకు జారీచేయటం జరుగును. ఈ Add-On-Cards లను ఉపయోగిస్తూ చేసిన కొనుగోళ్ళకు సంబంధించిన మొత్తాలన్నీ ప్రధాన కార్డుపేరుతో ఖర్చు వ్రాయటం జరుగును. ఈ విధంగా కార్పొరేట్ సంస్థలు తమ సిబ్బందికీ, ఇతర వ్యక్తులకు ఈ తరహా క్రెడిట్ కార్డు సదుపాయాన్ని కలుగజేయును. రెండవరకానికి చెందిన కార్డులను వ్యాపార కార్డులు (Business Cards) గా వ్యవహరిస్తారు. ఈ తరహా కార్డులను

ఒకేరకానికి చెందిన వివిధ సంస్థలు ఉపయోగిస్తాయి. ఈ తరహా కార్డుల సహాయంతో కొన్ని ప్రత్యేక సదుపాయాలను పొంది తమ వ్యాపారాలను వృద్ధి చేసుకొంటారు. సొంత వ్యాపార సంస్థలు, భాగస్వామ్య సంస్థలు, ఛార్టర్డ్ ఎక్కౌంటెంట్లు మొదలైనవారు ఈ తరహా కార్డులను ఉపయోగిస్తారు. ఇక మూడవ రకానికి చెందిన ఆధునిక కార్డులను Smart Card లని అంటారు. వీటిని క్రొత్తతరం కార్డులుగా పరిగణించవచ్చును. ఇందులో అంతర్గతంగా నిక్షిప్తంచేయబడిన మైక్రోచిప్‌లో కొంత మొత్తాన్ని ముద్రించటము జరుగును. కార్డునుపయోగించిన ప్రతిసారీ ఈ నిల్వ ఆటోమేటిక్‌గా తగ్గిపోవును. ఇందులోని నిల్వ పూర్తిగా అయిపోయిన తరువాత తిరిగి నిల్వను ఛార్జి చేయవలెను. ఈ తరహా కార్డుల ప్రధాన సౌలభ్యము రక్షణ. ఇందులో మోసాలకు, పొరపాట్లకు అవకాశముండదు. Smart Card లను గుర్తింపు కార్డులుగా కూడా ఉపయోగించవచ్చును. Smart Card లను ఎలక్ట్రానిక్ పర్సులుగా వ్యవహరిస్తారు. భారతదేశములో ఈ తరహా కార్డులను మంబైనగరంలో దీనా బ్యాంకు జారీచేసినది.

క్రెడిట్ కార్డు ప్రయోజనాలు :

క్రెడిట్ కార్డువలన కార్డులు కల్గి ఉన్నవ్యక్తికి నగదు, సరుకుల కొనుగోలుకు సంబంధించి పరపతి సౌకర్యము కలిగించును. కార్డులను జారీచేసిన బ్యాంకులకు ద్రవ్యవ్యవహారాలతోపాటు వ్యాపారవస్తువుల కొనుగోళ్ళు, అమ్మకాలపై కూడా కమీషన్ లభించును. మరియు పరపతిపై వడ్డీ లభించును. అదేవిధంగా క్రెడిట్ కార్డులనాదరించే దుకాణాల సముదాయానికి సంబంధించిన దుకాణదారులకు వ్యాపార పరిమాణం పెరగటంతోపాటు రాని బాకీల బెడద కూడా ఉండదు. ఈ విధంగా క్రెడిట్ కార్డులు బహుముఖ ప్రయోజనాలు కలుగజేయును.

8.6. డెబిట్ కార్డులు (Debit Cards) :

అంతర్జాతీయంగా గత దశాబ్దకాలంలో క్రెడిట్ కార్డుల విధానము కాగితపు ద్రవ్యానికి ఖచ్చితమైన ప్రత్యామ్నాయంగా ఎదిగినది. USA లాంటి అభివృద్ధిచెందిన దేశాలు ఒకదశ ముందుకు వెళ్ళి డెబిట్ కార్డుల విధానాన్ని ప్రాచుర్యములోనికి తెచ్చినవి. ఒక్క USA లోనే **1997** మార్చి నాటికి **6.7** కోట్ల డెబిట్ కార్డులు **62.9** బిలియన్ డాలర్ల విలువ కలిగిన వ్యవహారాలను నిర్వహించినవి. క్రెడిట్ కార్డుదారుల మాదిరిగానే డెబిట్ కార్డులు కలిగి ఉన్నవారు కూడా నిర్ణీత దుకాణాలలో సరుకులను కొనుగోలు చేసి కొనుగోలు గుర్తుగా వారి దుకాణాల అమ్మకపు చీటీలపై సంతకం చేయాలి. ఈ మొత్తానికి ఆటోమేటిక్‌గా డెబిట్ కార్డుదారుల బ్యాంకు ఖాతాకు డెబిట్ చేయటం జరుగును. ఇలా డెబిట్ చేయబడిన మొత్తాలకు సంబంధించిన నెలవారీ స్టేట్‌మెంట్‌లను 2 కార్డుల దారులకు పంపించటం జరుగును. వారు వీరి వీలునుబట్టి మొత్తాలను చెల్లిస్తుంటారు. ఈ సదుపాయము ఓవర్‌డ్రాఫ్ట్ సదుపాయాన్ని పోలి ఉండును. ఒకరకంగా దీనిని దుకాణాల సముదాయాలకు విస్తరించబడిన ఓవర్‌డ్రాఫ్ట్ సౌకర్యంగా భావించవచ్చును. వ్యవహారము జరిగిన వెంటనే వ్యవహార మొత్తానికి, వ్యాపారస్తునికి జమకూడా ఇవ్వటము జరుగును. బ్యాంకులో ప్రత్యేకముగా ఖాతా ఉండటము మినహా క్రెడిట్ కార్డు, డెబిట్ కార్డు విధానాలలో పెద్ద తేడా లేదు.

8.7. పదకోశము :

A.T.Ms ` Automatic Teller Machines

Credit Cards - నగదు అరువు కొనుగోలు సౌలభ్యాన్ని సమకూర్చే కార్డులు

Debit Cards - ఖాతాదారు చేసిన కొనుగోలు మొత్తానికి ఖాతాదారు ఖాతాను డెబిట్ చేసే విధానము

S.L.R - Statutory Liquidity Ratio

C.R.R. - Cash Reserve Ratio

I.R.D.P. - Integrated Rural Development Programme

B.I.F.R. - Board for Industrial and Finance Reconstruction

R.B.I - Reserve Bank of India

P.L.R. - Prime Lending Rate

మూలధన సంవృద్ధి రేటు - (Capital Adequacy Rate)

W.T.O. - World Trade Organisation

E.A.L.M. - Electronic Asset Liability Management

8.8. స్వయం మదింపు ప్రశ్నలు :

5 మార్కుల ప్రశ్నలు :

1. ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్
2. A.T.Ms
3. Credit Cards
4. Debit Cards
5. నిర్దేశిత పెట్టుబడులు
6. నిర్దేశిత పరపతి పథకాలు

10 మార్కుల ప్రశ్నలు :

1. నరసంహం కమిటీ ఏర్పాటు ఆవశ్యకత
2. బ్యాంకింగ్ రంగ సంస్కరణలను క్లుప్తంగా వ్రాయుము

20 మార్కుల ప్రశ్నలు :

1. బ్యాంకింగ్‌రంగ సంస్కరణలకు సంబంధించి నరసింహం కమిటీ సూచనలు మరియు సూచనల అమలు గురించి వ్రాయుము.
2. ఎలక్ట్రానిక్ బ్యాంకింగ్ అనగానేమో తెలియజేసి అందులోని కొన్ని అంతర్భాగాలను వివరించండి

8.9. సిఫారసు చేసిన పుస్తకాలు

1. Indian Economy - Ruddar Datt & KPM Sundaram
2. బ్యాంకింగ్ సిద్ధాంతం - ద్రవ్యవ్యవస్థలు
   (Banking Theory and Financial Systems)
   - K. Anjaneyulu,
   - K. Lalitha,
   - M. Prabhakar Reddy
3. Banking and Financial Systems`«
   - Mithani & Gordon

- Dr. C.V. BRAHMA CHARY

ద్రవ్య విధానం - చక్రవర్తి కమిటీ

(Banking Sector Reforms – Chakravarthy Committee Report)

9.0 – ఉద్దేశ్యాలు:

- భారతదేశంలోని ద్రవ్యవిధానాన్ని నియంత్రణ చేయుటకు భారత ప్రభుత్వం ఆచార్య సుఖమోయ్ చక్రవర్తి నియంత్రణలో కమిటీని నియమించింది.
- 1970-80 వ సంవత్సరాల మధ్య కాలంలో బ్యాంకింగ్ రంగంలో అనేక సమస్యలను ఎదుర్కొన్నది.
- ఈ కమిటీ ముఖ్యంగా సౌకర్యవంతమైన వడ్డీ రేట్లను సిఫార్సు చేసినది.
- ముఖ్యంగా ప్రభుత్వం ట్రెజరీ బిల్లులు మరియు దీర్ఘకాలిక మెచ్యూరిటీల విషయంలో చర్యలను తీసుకున్నది.
- బ్యాంకుల డిపాజిట్లపై మరియు రుణ రేట్లపై చక్రవర్తి కమిటీ చేసినది.

9.1 –పరిచయం
9.2– చక్రవర్తి కమిటీ నియామకం
9.3 –ద్రవ్య లక్ష్యం
9.4 – ద్రవ్య విధాన రూపకల్పనలో లక్షణాలు:
9.4.1 – విస్తృత కొలత
9.4.2 –నగదు బడ్జెట్
9.4.3 –నగదు యొక్క వివిధ రంగాల విస్తృతమైన రూపురేఖలు
9.5 –సౌకర్యవంతమైన వడ్డీరేట్లు
9.5.1 –వడ్డీరేట్లు మరియు ద్రవ్యోల్బణం అంచనా రేటు
9.5.2 –ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలపై వడ్డీరేట్లు
9.5.2.1 –"T" బిల్లులపై విశ్లేషణ
9.5.3 –బ్యాంకుల డిపాజిట్ మరియు రుణరేటు
9.5.3.1 – బ్యాంకుల రుణరేటు
9.6 – చక్రవర్తి కమిటీపై విమర్శలు
9.7 – ముగింపు
9.8 – మాదిరి పరీక్ష ప్రశ్నలు
9.9 – సిఫార్సు చేసిన గ్రంథాలు

9.1 – పరిచయము:

ఆచార్య సుఖమోయ్ చక్రవర్తి అధ్యక్షతన డిసెంబర్ - 1982 వ సంవత్సరంలో భారతదేశ ద్రవ్య వ్యవస్థ పనితీరును అంచనా వేయడానికి ఏర్పాటు చేయబడినది. ముఖ్యంగా ద్రవ్య నియంత్రణను మెరుగుపరచడం దీని లక్ష్యం. ఏప్రిల్ - 1985 వ సంవత్సరంలో తన నివేదికను సమర్పించింది.

9.2 – చక్రవర్తి కమిటీ నియామకం:

1970 వ సంవత్సరం మరియు 1980 వ సంవత్సరం ప్రారంభంలో, భారతదేశ ఆర్థిక వ్యవస్థ ద్రవ్య వ్యవస్థ పనితీరుకు సంబంధించి అనేక సమస్యలను ఎదుర్కొన్నది. ప్రభుత్వం రుణాలను తీసుకునే కార్యక్రమం వేగంగా పెరిగింది. ప్రభుత్వం నుండి పెరుగుతున్న ఈ విధమైన అవసరాలను ఈ క్రింది విధంగా వివరించవచ్చును. అవి:

- రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా నుండి ప్రభుత్వానికి రావలసిన వాటిని పెంచడం.
- బ్యాంకులు నిర్వహించాల్సిన చట్టబద్ధమైన ద్రవ్య నిష్పత్తిని పెంచడం ద్వారా తీర్చవచ్చును.

పై వాటి ఫలితంగా ప్రభుత్వం యొక్క నిల్వలు పెరుగుతున్నాయి. మరియు ఇది ద్రవ్య సరఫరాలో పెరుగుదలకు దారితీసింది. దీని ఫలితంగా ఆర్థిక వ్యవస్థలో ద్రవ్యోల్బణఒత్తిడి ఏర్పడింది. ద్రవ్య సరఫరాలో ఈ పెరుగుదల ప్రభావాన్ని ఎదుర్కోవడానికి రిజర్వ్ బ్యాంక్ అవసరాలు ఎప్పటికప్పుడు పెంచబడ్డాయి. ప్రభుత్వ ద్రవ్యలోటును పూడ్చేందుకురిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా నిర్ణయం. ద్రవ్య వ్యవస్థను సమీక్షించడానికి చక్రవర్తి కమిటీని నియమించడానికి ఇది అత్యంత ప్రముఖమైన కారణాలు. ఆచార్య సుఖమోయ్ చక్రవర్తి స్వయంగా పేర్కొన్నట్లుగా ద్రవ్యవ్యవస్థ ఆచార్య చక్రవర్తి విశ్లేషణ రాబోయే సంవత్సరాలలో ద్రవ్యోల్బణం లేని ప్రణాళికాబద్ధమైన అభివృద్ధిని నిర్ధారించే దృక్కోణం నుండి జరగాలి.

9.3 – ద్రవ్య లక్ష్యం:

ద్రవ్య లక్ష్యం అనేది ద్రవ్య నియంత్రణ విధానానికి పునాదిగా ద్రవ్యసప్లయ్ వృద్ధికి అత్యంత అనుకూలమైన లక్ష్యరేటును నిర్ణయించడాన్ని సూచిస్తుంది. ధరల స్థిరత్వం ద్రవ్య సప్లయ్ పెరుగుదల ద్వారా గణనీయంగా ప్రభావితమవుతుంది అనే వాస్తవం కారణంగా ఇది చాలా ముఖ్యమైన సిఫార్సులలో ఒకటి. ఇది ఒక్కటే అంశం కానప్పటికీ, ఇది అనేక ఇతర ద్రవ్యేతర కారకాలచే కూడా ప్రభావితమౌతుంది. ముఖ్యంగా టోకు ధరల సూచికలో సంవత్సరానికి సగటున 4.0% కంటే అధిక పెరుగుదల ఆమోదయోగ్యంగా పరిగణించబడాలని చక్రవర్తి కమిటీ పేర్కొన్నది. అయినప్పటికీ ముఖ్యంగా వార్షిక ద్రవ్యోల్బణం 1970 వ సంవత్సరం, 1980 వ సంవత్సరం మరియు 1990 వ సంవత్సరాలలో వరుసగా 8.0%, 9.0% మరియు 10.0% పెరిగింది. ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ఉన్న దేశాలలో అమలులో ఉన్న ద్రవ్యలక్ష్యం పై చక్రవర్తి కమిటీ అదే అభిప్రాయాన్ని పంచుకోలేదు.ఇది కఠినమైన లక్ష్యాలను నిర్దేశించడాన్ని విశ్వసించలేదు. వారికి ద్రవ్యలక్ష్యం అనేది ఒక అస్థిరమైన నియమం, ఇది వృద్ధి మొదలైన ఆర్థిక వ్యవస్థలోని కారకాలపై ఆధారపడి నిరంతరం మారవలసి ఉంటుంది. అదేవిధంగా , ద్రవ్య సప్లయ్ వృద్ధిని

ద్రవ్య డిమాండులో ఆశించిన వృద్ధికి అనుగుణంగా మార్చాలి. స్థిరమైన ధరలవద్ద వాస్తవ ఆదాయంలో ఆశించిన వృద్ధికి సంబంధించినది. ద్రవ్య సప్లయ్ యొక్క లక్ష్య వృద్ధిరేటు అవసరమనీ సూచిస్తుంది. అవి:

- వాస్తవ ఉత్పత్తి వృద్ధిరేటును అంచనావేయడానికి;
- నిజమైన ద్రవ్యం (Real Money) కోసం డిమాండ్ యొక్క నిజమైన ఆదాయ స్థితిస్థాపకతను అంచనా వేయడానికి ఉపయోగపడుతుంది.

పై వాటియొక్క ఉత్పత్తి ద్రవ్య సప్లయ్ వృద్ధికి సరియైన లక్ష్యరేటును అందించాలి. చక్రవర్తి కమిటీ అయితే, పైన పేర్కొన్న విధంగా ద్రవ్య సరఫరా పెరుగుదల లక్ష్యాన్ని ఉపయోగించలేదు. ఇది డిమాండ్ యొక్క ఆదాయ స్థితిస్థాపకత గురించి ఎటువంటి అంచనాను ముందుకు తీసుకురాలేదు. ఇంకా చక్రవర్తి కమిటీ ఏదైనా లక్ష్యవిలువ కంటే ద్రవ్య సరఫరా పెరుగుదల కోసం ఒక పరిధిని సూచించింది. ఇది సుదీర్ఘ కాలంలో సగటు వార్షిక రేటును పేర్కొనలేదు. ద్రవ్య విధానానికి తగినంత సౌలభ్యాన్ని అందించాలనే ఆత్రుతతో, ఉత్పత్తి మరియు ధరలలో ఉద్భవిస్తున్న ధోరణుల వెలుగులో ద్రవ్య సరఫరా వృద్ధి లక్ష్యం పరిధిని కూడా సంవత్సరంలో సవరణలకు లోబడి ఉండాలని కమిటీ సిఫార్సు చేసింది. ఇది ఫీడ్ బ్యాక్ తో ద్రవ్య లక్ష్యం లాంటి సౌకర్యవంతమైన ద్రవ్య లక్ష్యాన్ని సూచించింది. ముఖ్యంగా చక్రవర్తి కమిటీ యొక్క దృక్కోణం ఏమిటంటే, ద్రవ్య లక్ష్యం యొక్క ఈ పద్ధతి ద్రవ్య సరఫరాలో కావలసిన వృద్ధిని సాధించడానికి ఒక ఉమ్మడి ప్రయత్నంలో భారత రిజర్వ్ బ్యాంకు మరియు భారతదేశ ప్రభుత్వాన్ని బంధిస్తుంది.

9.4 - ద్రవ్య విధాన రూపకల్పనలో లక్షణాలు:

దీనిని రెండు వర్గాలుగా విభజించవచ్చు. అవి:

9.4.1 - విస్తృత కొలత:

చక్రవర్తి కమిటీ M_3అనేది M యొక్క అనుకూలమైన కొలత,మరియు M_1కాదు. ఈ ప్రాధాన్యతకు ఇది ఎటువంటి ఆధారాన్ని ఇవ్వలేదు. M_1 కంటే M_3అనేదిద్రవ్య సరఫరా యొక్క విస్తృత కొలత.

9.4.2 – నగదు బడ్జెట్ (Credit Budget):

నగదు బడ్జెట్ యొక్క ప్రధాన లక్ష్యాలను ఈ క్రింది విధంగా నిర్ణయించవచ్చును.

వాణిజ్య రంగానికి బ్యాంక్ క్రెడిట్ యొక్క అనుమతించదగిన స్థాయి. దీనిలో వచ్చే సంవత్సరపు ద్రవ్య లక్ష్యాన్ని నిర్ణయించిన తరువాత, ఈ లక్ష్యంతో పటు నగదు డిపాజిట్ నిష్పత్తిని అన్ని రంగాల కోసం పెరుగుతున్న బ్యాంక్ క్రెడిట్ ని నిర్ణయించవచ్చును. M_3కోసం లక్ష్యాన్ని నిర్ణయించడం.M_3తో సహనిర్ధారణ చేయబడినందున బ్యాంకు క్రెడిట్ ని నిర్ణయించడానికి ద్రవ్య అధికారంతో ఎటువంటి స్వేచ్ఛాలేదు. అయినప్పటికీ బ్యాంకులు ఇతర వనరులను మార్చడం ద్వారా తక్కువ ద్రవ్యంతో బ్యాంకు క్రెడిట్ ను మార్చవచ్చును.

ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలు మరియు ఇతర సెక్యూరిటీలలోకి వెళ్లే బ్యాంకు క్రెడిట్ వాటాను తీసుకోవడం ద్వారా వాణిజ్యం కోసం పెరుగుతున్న బ్యాంకు క్రెడిట్ మొత్తం నిర్ణయించబడుతుంది. అటువంటి పెట్టుబడి ప్రస్తుత చట్టబద్ధమైన లిక్విడిటీ నిష్పత్తి మరియు బ్యాంకు మొత్తం నికర బాధ్యతల ద్వారా ఇవ్వబడుతుంది.

9.4.3 – నగదు యొక్క వివిధ రంగాల విస్తృతమైన రూపురేఖలు:

ఇది వాణిజ్య రంగంలో నగదు యొక్క విస్తరణకు మాత్రమే సంబంధించినది. వాణిజ్య రంగంలో క్రెడిట్ గా, ప్రభుత్వం మరియు ఇతర సెక్యూరిటీల కోసం గతంలో ఆమోదింపబడిన క్రెడిట్ గా ప్రభుత్వానికి వెళ్ళే క్రెడిట్. ఆ విధంగా చక్రవర్తి కమిటీకి 3 ముఖ్యమైన అంశాలను ప్రతిపాదించినది. అవి:

→ క్రెడిట్ బడ్జెట్ లో, క్రెడిట్ యొక్క వివిధ రంగాల కేటాయింపు ప్రణాళిక ప్రాధాన్యతల వెలుగులో నిర్ణయించబడుతుంది.

→ ఉత్పత్తి ధోరణి మరియు ధరల ప్రవర్తన కారణంగా సంవత్సర కాలంలో M3 సవరించబడితే క్రెడిట్ బడ్జెట్ కూడా తగిన విధంగా సవరించబడుతుంది.

→ వాణిజ్య రంగానికి సంబంధించిన క్రెడిట్ బడ్జెట్ ను అలాంటి క్రెడిట్ కోసం డిమాండ్ అంచనాలతో పోల్చాలి.

9.5 – సౌకర్యవంతమైన వడ్డీరేట్లు:

చక్రవర్తి కమిటీ సిఫార్సు చేసిన ద్రవ్య నియంత్రణ పథకం యొక్క మూడవభాగం మరియు భారతదేశంలో అమలులో ఉన్న ద్రవ్య విధాన అభ్యాసం నుండి ముఖ్యమైన నిష్క్రమణను సూచిస్తుంది. ఇది అమలులో ఉన్న వడ్డీరేట్ల వ్యవస్థలో గణనీయమైన సడలింపులకు సంబంధించినది. ప్రభుత్వ లేదా ప్రైవేట్ రంగాలలో ప్రభుత్వానికి మరియు వాణిజ్య రుణగ్రహీతలకు క్రెడిట్ చాలా తక్కువగా ఉండాలనే ఆలోచనకు కమిటీ మద్దతు ఇవ్వదు. తక్కువ వడ్డీరేట్లు, ప్రభుత్వ రుణం యొక్క అధిక ద్రవ్య ఆర్జనను ప్రోత్సాహిస్తాయి మరియు భారత రిజర్వ్ బ్యాంక్ కు చాలా తక్కువగా మిగిలిపోవడమే దీనికి ముఖ్య కారణమని చెప్పవచ్చును. అంతేకాకుండా డిపాజిట్లను ఆకర్షించడం కోసం మరియు వాణిజ్య రుణగ్రహీతలకు రుణాలు ఇవ్వడం కోసం అనేక వడ్డీరేట్లను సవరించాలని చక్రవర్తి కమిటీ సూచించింది ముఖ్యంగా వడ్డీరేట్లను గురించి చక్రవర్తి కమిటీ సిఫార్సులలో మూడు ప్రధాన అంశాలను ఈ క్రింది విధంగా చర్చించవచ్చును. అవి:

9.5.1 – వడ్డీరేట్లు మరియు ద్రవ్యోల్బణం అంచనా రేటు:

చక్రవర్తి కమిటీ వడ్డీరేట్లను ద్రవ్యోల్బణం రేటుతో అనుసంధానించినది. ఇది ద్రవ్య మరియు నిజమైన వడ్డీరేట్ల మధ్య సంబంధం గురించి ప్రముఖ ఆర్థిక శాస్త్రవేత్త అయినా ఇర్వింగ్ ఫిషర్ యొక్క పరికల్పనపై ఆధారపడినది.

$i = r+P^{e}$ ఇందులో

i = ద్రవ్య వడ్డీరేటు,

r = వడ్డీరేటు.

చక్రవర్తి కమిటీ యొక్క సిఫార్సు ఈ సమీకరణాన్ని వాస్తవ ఆచరణలోకి అనువదించడంపై దృష్టి సారించింది. రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా నిర్దిష్టంగా నిర్వహించబడే ' i ' కోసం లక్ష్యంగా పెట్టుకోవాల్సిన లక్ష్యాన్ని దాని స్వంతవైపు నుండి సూచించింది. ఇది 'P" ని కూడా అంచనా వేస్తుంది. అవసరమైనంత స్వల్పకాలిక లేదా దీర్ఘకాలిక విలువలను ఉపయోగించడం వలన ' i ' యొక్క తగిన విలువ లభిస్తుంది.

9.5.2 – ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలపై వడ్డీరేట్లు:

భారదేశ ప్రభుత్వం ట్రెజరీ బిల్లులు మరియు మధ్యస్థ, దీర్ఘకాలిక మెచ్యూరిటీల మార్కెట్ చేయదగిన రుణాల ద్వారా నిధులను తీసుకుంటుంది. వీటిలో 90.0% కంటే అధికంగా 'T' బిల్లులు మరియు 30.0% కంటే అధిక డేటెడ్ సెక్యూరిటీలు రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా వద్ద ఉన్నాయి. రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా ఈ సెక్యూరిటీల ప్రధాన నాయకత్వం వహించుట వలన వారు 1974 వ సంవత్సరం నుండి దాదాపు 1983 వ సంవత్సరం వరకు సంవత్సరానికి 4.9% తక్కువ వడ్డీరేటును స్థిరంగా ఉంచగలిగారు. తక్కువ రేట్లు ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీల స్వచ్ఛంద డిమాండును తగ్గించాయి. ఈ రేట్లను ఇంకా సవరించాలనేది చక్రవర్తి కమిటీ ప్రధానమైన సిఫార్సు బహిరంగ మార్కెట్లో ఇతర రేట్లతో పోటీని ప్రోత్సహించడానికి ఇది జరిగింది. తద్వారా ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలలో తగినంత స్వచ్ఛంద పెట్టుబడిని ఆకర్షిస్తుంది.

ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలనిర్మాణాన్ని సవరించడానికి ప్రధాన ప్రేరణ దాని ఆర్థిక లోటును తీర్చడానికి రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా నగదుపై అదనంగా ఆధారపడటం వలన "H" (అధిక విలువ గల ద్రవ్యం) ద్రవ్యం వరుసగా వార్షిక పెరుగుదలపై చక్రవర్తి కమిటీ యొక్క ఆందోళన నుండి ఉద్భవించినది. "H" ద్రవ్యంలో ఈ పెరుగుదల యొక్క ఫలితం ద్రవ్య గుణకం ప్రక్రియ ద్వారా "M" ద్రవ్యంలో పెరుగుదల. "M" ద్రవ్యంలో పెరుగుదల వాస్తవ ఉత్పత్తికి సంబంధించినది. అందువలన ఆర్థిక వ్యవస్థలో ద్రవ్యోల్బణ ఒత్తిళ్లు మరియు ధరల స్థిరత్వానికి ముప్పు ఏర్పడుతుంది.

9.5.2.1 –"T" బిల్లులపై విశ్లేషణ:

— ఇది ద్రవ్య మార్కెట్ లో ఆదర్శవంతమైన స్వల్పకాలిక **పేపర్ గా** ఉపయోగపడాలి. మరియు క్రియాశీల ద్రవ్య సాధనంగా అభివృద్ధి చేయాలి.

— ఇది సాధ్యం కావాలంటే "T" బిల్లులపై రాబడిని అధికంగా పెంచాలి.

— "T" బిల్లులు తప్పనిసరిగా ఊహించని స్వల్పకాలిక బడ్జెట్ లోటును తీర్చడానికి మాత్రమే ఉపయోగపడాలి. మరియు దీర్ఘకాలిక మార్కెట్ రుణాల స్థానంలో ప్రభుత్వం కోసం దీర్ఘకాలిక నిధులను చౌకగా ఉపయోగించకూడదు.

చక్రవర్తి కమిటీ సిఫార్స్ చేసిన పరిష్కారం బహిరంగ మార్కెట్ రుణాలపై ఎక్కువ ఆధారపడటం. ప్రైవేట్, కార్పొరేట్ సెక్యూరిటీలతో పోలిస్తే, పోటీ వడ్డీరేట్లు, భద్రత మరియు లిక్విడిటీ ద్వారా ప్రజలు ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీల వైపు ఆకర్షితులవుతారని చక్రవర్తి కమిటీ ఆశించింది.

9.5.3 – బ్యాంకుల డిపాజిట్ మరియు రుణరేటు:

బ్యాంకుల డిపాజిట్ మరియు రుణ రేట్లపై చక్రవర్తి కమిటీ యొక్క ముఖ్య సిఫార్సులు ఈ క్రింది విధంగా వివరించబడినాయి. అవి:

→ 5 సంవత్సరాల కంటే అధిక మెచ్యూరిటీ కలిగి ఉన్న డిపాజిట్లు తప్పనిసరిగా డిపాజిట్ రేటును కలిగి ఉండాలి. అది తప్పనిసరిగా దీర్ఘకాలికంగా నిర్ణయించబడాలి. P^e+ సానుకూల వాస్తవిక “r” 2% కంటే తక్కువ కాదు.

→ ఒక సంవత్సరం డిపాజిట్ రేటు వాస్తవ పరంగా స్వల్పంగా సానుకూలంగా ఉండాలి. ఇది స్వల్పకాలానికి సమానం అని సూచిస్తుంది. అనగా ఒక సంవత్సరంP^e+ఒక చిన్న సానుకూల వాస్తవ 'r '.

→ పొదుపు డిపాజిట్లపై వడ్డీరేటు ప్రతి సంవత్సరం 5% మాత్రమే ఉండాలి.

ఈ వడ్డీరేట్లు తప్పనిసరిగా రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియాచే నిర్ణయించబడాలి. అయితే ఈ రేట్లను ఎంత తరచుగా మార్చాలి మరియు వాస్తవ ధరలు భిన్నంగా మారినప్పుడు రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా ధర అంచనాలను సవరించాల్సిన అవసరం ఉన్నట్లయితే చక్రవర్తి కమిటీ పేర్కొనలేదు.

చక్రవర్తి కమిటీఆర్థిక ప్రోత్సాహకాలను ఆమోదించింది, అనగా బ్యాంకు డిపాజిట్ల నుండి లభించే వడ్డీ ఆదాయంపై పన్ను మినహాయింపు, ఇది కాలక్రమేణా ఫిక్సెడ్ డిపాజిట్లలో అసాధారణ పెరుగుదలకు దారితీసింది. అయితే, ఈ ప్రోత్సాహకాలు పెద్ద పెద్ద ఆదాయ వ్యక్తులకు మాత్రమే.ఈ విధమైన ప్రోత్సాహకాల నుండి చిన్న పొదుపుదారులకు ప్రయోజనంలేదు మరియు చక్రవర్తి కమిటీ ఈ దశలో సిఫార్సు చేయలేదు.

9.5.3.1 - బ్యాంకుల రుణరేటు:

రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియాకనీస రుణ రేటును మాత్రమే ఒక భాగంగా అందించాలి మరియు మిగిలిన మొత్తాన్ని బ్యాంకుల మధ్య మార్కెట్ పోటీకి వదిలివేయాలి. డిపాజిట్ల గరిష్టరేటు కంటే రుణరేటు 3% ఎక్కువగా నిర్ణయించాలని సిఫార్స్ చేయబడినది.

P^e+2% ప్రతి సంవత్సరం కాబట్టి రుణరేటు ఈ విధంగా ఉండాలి. Pe+5% ప్రతి సంవత్సరం.అందువలన 3% రుణరేటు మరియు బ్యాంకుల డిపాజిట్లపై రేటు మధ్య కనీస నిర్వహణ వ్యాప్తిని ఏర్పరుస్తుంది. ముఖ్యంగా వాస్తవ వ్యాప్తి మారుతూ ఉంటుంది. రాయితీ లేని రుణాలు మరియు

అడ్వాన్సులకు ఎలాంటి సీలింగ్ రేటును కూడా కమిటీ వ్యతిరేకించింది.బ్యాంకుల మధ్య నియంత్రిత పోటీ అని చక్రవర్తి కమిటీ పిలిచేవన్నీ పరిచయం చేస్తాయి. ఇది రుణగ్రహీతల ద్వారా క్రెడిట్ యొక్క మెరుగైన వినియోగాన్ని ప్రోత్సహిస్తుందని మరియు వారి బ్యాంకర్ల నుండి మరింత అనుకూలమైన నిబంధనలను పొందేందుకు వారి క్రెడిట్ రేటింగును మెరుగుపరచడానికి వారిని ప్రోత్సహిస్తుంది. మరియు బ్యాంకర్లకు మరింత ఖర్చు మరియు లాభదాయకత మరియు వాస్తవ అవసరాలకు మరింత ప్రోత్సహించేలా చేస్తుంది వారి వినియోగదారుల సమస్యలు.

చక్రవర్తి కమిటీరాయితీ రేట్ల సంఖ్యను నియంత్రించడానికి ప్రయత్నించింది, అనగా ప్రాధాన్యత రంగానికి బ్యాంకు రుణాలు ఇవ్వడం గురించి. ఇది కేవలం రెండు రాయితీ రేట్లను మాత్రమే సిఫార్స్ చేసింది.

— మొదటిది ప్రాథమిక కనీస రుణరేటు;
— రెండవది ఇతర రేటును ప్రభుత్వంతో సంప్రదించి ప్రాథమిక కనీస రుణరేటు కంటే కొద్దిగా తక్కువగారిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియానిర్ణయించాలి. ప్రాధాన్యతారంగానికి క్రెడిట్ పంపిణీ వ్యవస్థను పటిష్టం చేయాలనీ కూడా చక్రవర్తి కమిటీ సిఫార్స్ చేసింది.

9.6 - చక్రవర్తి కమిటీపై విమర్శలు:

ఈ క్రింది కారణాల వలన చక్రవర్తి కమిటీ సిఫార్స్ లు ద్రవ్య సరఫరాను అరికట్టలేవని భావించినందున చక్రవర్తి కమిటీపై తీవ్ర విమర్శలు వచ్చాయి. అవి:

— చక్రవర్తి కమిటీ వార్షికంగా వృద్ధి చెందే ద్రవ్య సప్లయ్ కోసం వాస్తవ లక్ష్యం కాకుండా సిఫార్స్ చేసింది. ఈ నిబంధనను ప్రభుత్వం ఉదారంగా వివరించే అవకాశం ఉందనిరిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియాఅంగీకరిస్తుందని, అందువలన ప్రయోజనం దెబ్బతింటుందని ప్రజలు అభిప్రాయపడ్డారు. ముఖ్యంగా మానిటరీ టార్గెటింగ్ విత్ ఫీడ్ బ్యాక్ వ్యవస్థతో మరింత సౌలభ్యం అందించబడినది. ఇది స్వల్పకాల ద్రవ్య సప్లయ్ వృద్ధి లక్ష్యాన్ని అందిస్తుంది. మరియు వారు సాధించాలనుకునేది ఏదైనా ద్రవ్య క్రమశిక్షణను మరింత తక్కువ చేస్తుంది.
— ప్రతి నామమాత్రపు రేట్లను లక్ష్య వాస్తవ వడ్డీ మరియు స్వల్పకాలిక మరియు దీర్ఘకాలిక ధరల ద్రవ్యోల్బణంవృద్ధి రేటు ఆధారంగా నిర్వహించాలని చక్రవర్తి కమిటీ సిఫార్సు చేసింది. అసలు నిజమైన 'r ' కి సమానంగా మారుతుందని అంతర్గత అంచనా. స్పష్టంగా ఇది $P=P^e$ అయితే మాత్రమే అవుతుంది. 'P' యొక్క లోపం లేని అంచనా సులభంగా గ్రహించబడదు. అలాగే రిజర్వ్ బ్యాంక్ అఫ్ ఇండియా ధర అంచనాలు ప్రజల ధరల అంచనాల నుండి చాలా భిన్నంగా ఉండవచ్చును.
— రిజర్వ్ బ్యాంక్ అఫ్ ఇండియా ఒక సంవత్సరం మరియు 5 సంవత్సరాలు మరియు అంతకంటే ఎక్కువ కాలం డిపాజిట్లపై నామమాత్రపు రేట్లను మరియు బ్యాంకుల కోసం ప్రాథమిక రుణరేటును

కూడా నిర్ణయించడం సాపేక్షంగా తేలికగా ఉండాలి. ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీల మార్కెట్టును నిర్వహించడం ద్వారా నిర్దిష్ట ఎంచుకొన్న వడ్డీరేటు నిర్మాణాన్ని నిర్వహించడం మరియు ప్రభుత్వ బ్యాంకులను మరియు బిల్లులకు తగినంత స్వచ్ఛంద డిమాండ్ ఉండేలా చేయడం అంత సులభం కాదు.

— చక్రవర్తి కమిటీ ట్రెజరీ బిల్లులను స్వల్పకాలిక 'Pe' తో మరియు అన్ని ఇతర వడ్డీరేట్లను దీర్ఘకాలిక 'Pe' తో ఎలాంటి కారణం చెప్పకుండా లింక్ చేసింది.

— నామమాత్రపు వడ్డీరేట్లను ఎలా మరియు ఎప్పుడు సవరించాలనే దానిపై చక్రవర్తి కమిటీ ఎలాంటి సిఫార్సు చేయలేదు.

9.7 - ముగింపు:

ప్రణాళికా కాలంలో భారతదేశ RBI ద్రవ్య విధానాన్ని నియంత్రించుటకు తన శక్తియుక్తులను ప్రదర్శించింది. అయినప్పటికీ ద్రవ్య విధానాన్ని నియంత్రించుటలో విజయం సాధించలేదు. అప్పటి RBI గవర్నర్ డా॥.మన్మోహన్ సింగ్ డిసెంబర్ 1982 న ఆచార్య సుఖ్ మయ్ చక్రవర్తి అధ్యక్షతన కమిటీ నియమించింది. ఈ కమిటీ అమలులో అతి ముఖ్యమైనది ప్రణాళికాబద్ధమైన అభివృద్ధి కొరకు కృషి చేస్తుంది. ఆ విధంగా ఈ కమిటీ వివిధ అంశాలను పరిశీలించి 1985 సంవత్సరం ఈ నివేదికను కేంద్ర ప్రభుత్వానికి సమర్పించింది.

9.8 - మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు:

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు:

1. ద్రవ్య వ్యవస్థపై చక్రవర్తి కమిటీ సిఫార్సులను వివరించండి?
2. భారదేశ ద్రవ్య విధానంపై చక్రవర్తి కమిటీ పాత్రను వివరించండి?
3. చక్రవర్తి కమిటీ అనగానేమి? దానిని విమర్శనాత్మకంగా విశ్లేషించండి?

II. సంక్షిప్త రూప ప్రశ్నలు:

1. చక్రవర్తి కమిటీపై విమర్శను వివరించండి?
2. చక్రవర్తి కమిటీ - బ్యాంకు రుణరేటు అనగా నేమి?

III. సంక్షిప్త ప్రశ్నలు:

1. ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలపై చక్రవర్తి కమిటీ అభిప్రాయాన్ని వివరించండి?
2. బ్యాంకుల డిపాజిట్ మరియు రుణ రేటు?
3. సౌకర్యవంతమైన వడ్డీరేటు అనగా నేమి?

9.9- సిఫార్సు చేసిన గ్రంధాలు:

1). Rangrajan,C (2001) – Some Critical Issues in monetary policy". Economic and political weekly.24.39:2139.

2). Gupta, Suraj (2008) Monetary Economics – inistitutions, Theory and Policy, New Delhi; S.Chand & Co. Ltd., PP.409 -423.

3). Ghost Arun (1987) “Monetary Targeting and the Banking sector”. Economic and political weekly.22 (1/2):13-19.

4). 21వ శతాబ్దంలో భారతదేశ ఆర్థిక వ్యవస్థ, న్యూ ఢిల్లీ, అకడమిక్ ఫౌండేషన్, 2002, P.200.

బ్యాంకింగ్ రంగ సంస్కరణలపై నరసింహం కమిటీ

(Narasimham Committee Report on Banking Sector)

10.0 – ఉద్దేశ్యాలు:

→ బ్యాంకింగ్ రంగంలో భారీ సంస్కరణలను తీసుకురావడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం బ్యాంకింగ్ రంగ సంస్కరణలపై కమిటీని నియమించింది.

→ ఈ బ్యాంకింగ్ సంస్కరణల వలన మన దేశంలో విదేశీ బ్యాంకులు పెద్ద ఎత్తున ప్రవేశించేటందుకు వీలౌతుంది.

→ 1991 వ సంవత్సరం తరువాత బ్యాంకింగ్ రంగంలో సమస్యలు తీవ్రంగా పెరిగాయి. ఈ సమస్యలను పరిష్కరించుటకు M. నరసింహం కమిటీని నియమించారు.

→ ప్రభుత్వ రంగ బ్యాంకులు అంతర్జాతీయ బ్యాంకులతో సమానంగా వృత్తి నైపుణ్యత సాధించుటకు ఈ కమిటీ కృషి చేసినది.

→ ముఖ్యంగా నిరర్థక ఆస్తులను తగ్గించుటకు ఈ కమిటీ ప్రతిపాదనలను సిద్ధం చేసినది.

10.1 – పరిచయం
10.2 –కమిటీ నేపథ్యం
10.3 – M.నరసింహంకమిటీసిఫార్సులు
10.3.1 – బ్యాంకింగులో స్వయం ప్రతిపత్తి
10.3.2 – రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా (RBI) పాత్రలో సంస్కరణ
10.3.3 – బలమైన బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థ
10.3.4 – నిరర్థక ఆస్థులు
10.3.5 – మూలధన సమృద్ధి - ప్రొవిజనింగ్ నిబంధనలను కఠినతరం చేయడం
10.3.6 – విదేశీ బ్యాంకుల ప్రవేశం
10.4 – నరసింహం కమిటీ సిఫార్సుల అమలు
10.5 – నరసింహం కమిటీపై విమర్శ
10.6 – బ్యాంకు నిర్మాణాలు మరియు విలీనాలు
10.7 – ఆస్తి పునర్నిర్మాణం
10.8 – ప్రైవేట్ బ్యాంకులు మరియు ప్రభుత్వరంగ బ్యాంకుల ఆధునికీకరణ
10.9 – నరసింహం కమిటీఆతిధ్యం
10.10 – ముగింపు
10.11 – మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు
10.12 – ఆచూకీ గ్రంథాలు

10.1. పరిచయం:

1991 వ సంవత్సరంలో భారతదేశ ఆర్థిక సంక్షోభం నుండి 2011 వ సంవత్సరం నాటికి ప్రపంచంలో మూడవ అతి పెద్ద ఆర్థిక వ్యవస్థగా దాని స్థితికి, భారతదేశం ఆర్థికాభివృద్ధి పరంగా గణనీయంగాఅభివృద్ధి చెందినది. భారతదేశ బ్యాంకింగ్ రంగం కూడా అలాగే ఉన్నది. ఈ కాలంలో, ఈ రంగం యొక్క అభివృద్ధి చెందుతున్న అవసరాలను గుర్తించి, భారత ప్రభుత్వ ఆర్థిక మంత్రిత్వ శాఖ భారతదేశ బ్యాంకింగ్ రంగాన్ని విశ్లేషించే నిమిత్తం వివిధ కమిటీలను ఏర్పాటు చేసింది. మరియు దానిని మరింత ప్రభావ వంతంగా, పోటీగా మరియు సమర్ధవంతంగా చేయడానికి చట్టాలు మరియు నిబంధనలను సిఫార్సు చేసింది. అటువంటి రెండు నిపుణుల కమిటీలు మైదవోలు నరసింహం అధ్యక్షతన ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. వారు 1990వ సంవత్సరంలో నరసింహం కమిటీ (1991) నివేదికగా ప్రసిద్ధి చెందిన నివేదికలలో తమ సిఫార్సులను సమర్పించారు. నరసింహం కమిటీ - II (1998) నివేదిక. ఈ సిఫార్సులు భారతదేశంలో బ్యాంకింగ్ సామర్ధ్యాన్ని వెలికి తీయడంలో సహాయపడటమే కాకుండా, 2007 వ సంవత్సరంలో ప్రారంభమయ్యే ప్రపంచ ఆర్థిక సంక్షోభం యొక్క ప్రభావాన్ని తగ్గించే అంశంగా కూడా గుర్తించబడ్డాయి. 1960-80 సంవత్సరాల మధ్య కాలంలో సామ్యవాద -ప్రజాస్వామ్య యుగం వలే కాకుండా, భారతదేశం ప్రపంచ ఆర్థికవ్యవస్థ నుండి రక్షించబడలేదు. అయినప్పటికీ దాని బ్యాంకులు 2008 వ సంవత్సరంలో ఆర్థిక సంక్షోభాన్ని సాపేక్షంగా క్షేమంగా తప్పించుకున్నాయి.

మైదవోలు నరసింహం ఒక భారతీయ బ్యాంకర్, 02-05-1977నుండి 30-11-1977వ సంవత్సరం వరకు భారతీయ రిజర్వ్ బ్యాంకు (RBI) యొక్క పదమూడవ గవర్నర్ గా పని చేసారు. బ్యాంకింగ్ మరియుఆర్థిక రంగానికి నరసింహం చేసిన కృషికి గాను భారతదేశంలో బ్యాంకింగ్ రంగ సంస్కరణల పితామహుడిగా సూచించబడ్డారు. బ్యాంకింగ్ నిర్మాణాలలో మార్పులు, ప్రైవేట్ రంగ బ్యాంకుల పరిచయం, ఆస్తుల పునరుద్ధరణ నిధుల సృష్టి, గ్రామీణ బ్యాంకింగ్, మూలధన సంవృద్ధి మరియు ప్రొవిజనింగ్ ప్రమాణాలకు మార్పులు, సాంకేతికత మార్పులు మరియు ప్రభుత్వ రంగాన్ని ఆధునికీకరించడం లాంటి కొన్ని సంస్కరణలు నరసింహం సిఫార్సులకు ఆపాదించబడినాయి. ముఖ్యంగా నరసింహం ప్రపంచ బ్యాంక్ లో భారతదేశ ఎగ్జిక్యూటివ్ డైరెక్టర్ గా పని చేశారు. ఆసియా అభివృద్ధి బ్యాంకులో కూడా పని చేశారు. అంతే కాకుండా ఆర్థికశాఖ అదనపు కార్యదర్శిగా మరియు ఆర్థిక వ్యవహారాల శాఖ అదనపు కార్యదర్శిగా కూడా పని చేశారు. అంతే కాకుండా 2,000 సంవత్సరం లో భారతదేశం యొక్క రెండవ అత్యున్నత పౌర పురస్కారం, పద్మ విభూషణ్ ను అందుకున్నారు.

10.2 - కమిటీ నేపథ్యం:

1969 వ సంవత్సర మరియు 1980వ సంవత్సర మధ్య కాలంలో, భారతదేశంలో చాలా (14+6=20) బ్యాంకులను జాతీయం చేసింది. ఇది భారత ఆర్థికవ్యవస్థ యొక్క చెల్లింపుల బ్యాలెన్స్ సంక్షోభంతో పరాకాష్టకు చేరుకుంది, ఇక్కడ భారతదేశం తన ఆర్థికబాధ్యతలను తీర్చడానికి డబ్బును

రుణం చేయడానికి అంతర్జాతీయ ద్రవ్యనిధికి (IMF) బంగారాన్ని విమానంలో పంపవలసి వచ్చింది. ఈ సంఘటన భారతదేశం యొక్క మునుపటి బ్యాంకింగ్ విధానాలను ప్రశ్నించింది మరియు 1991వ సంవత్సరంలో భారతదేశంలో ఆర్థికసరళీకరణ యుగాన్నిప్రేరేపించింది.

1980 వ దశాబ్దం చివరి నాటికి భారతీయ బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలోదృఢత్వం మరియు బలహీనతలు తీవ్రంగా ప్రవేశించినందున, సంక్షోభం తరువాత భారత ప్రభుత్వం దేశ ఆర్థికవ్యవస్థను పునర్నిర్మించడానికి అనేకచర్యలు తీసుకున్నది. బ్యాంకింగ్ రంగం, ఆర్థికవ్యవస్థలో 80.0% ద్రవ్య ప్రవాహాన్ని నిర్వహిస్తుంది. అంతర్జాతీయంగా ఖ్యాతిని పొందేందుకు, సంస్కరణల వేగాన్ని వేగవంతం చేయడానికి మరియు తగినంతగా సమర్థవంతమైన, శక్తివంతమైన మరియు పోటీతత్వ ఆర్థికవ్యవస్థను నిర్మాణాత్మకంగా అభివృద్ధి చేయడానికి తీవ్రమైన సంస్కరణలు అవసరం. ముఖ్యంగా ఇది దేశం యొక్క ఆర్థిక అవసరాలకుమద్ధతు ఇస్తుంది.

ఈ అవసరాల దృష్ట్యా 1990 వ దశకంలో రిజర్వ్ బ్యాంకు ఆఫ్ ఇండియా మాజీ గవర్నర్ ఎం.నరసింహం అధ్యక్షతన రెండు నిపుణుల కమిటీలు ఏర్పాటు అయ్యాయి. ఇవి భారతదేశంలో ఆర్థిక రంగ సంస్కరణలకు నాయకత్వం వహించేటందుకు విస్తృతంగా ఘనత పొందాయి. మొదటి నరసింహం కమిటీ (ఆర్థిక వ్యవస్థ పై కమిటీ) 14-08-1991 వ సంవత్సరంలో భారతదేశ ఆర్థిక మంత్రిగా డా॥. మన్మోహన్ సింగ్ చే నియమించబడినది.

రెండవ కమిటీ బ్యాంకింగ్ రంగ సంస్కరణలచే కమిటీ. డిసెంబర్ - 1997 వ సంవత్సరంలో ఆర్థిక మంత్రి P. చిదంబరంను నియమించారు. తదనంతరం మొదటిది నరసింహం కమిటీ - 1 (1991) వ సంవత్సరం మరియు రెండవది విస్తృతంగా ప్రసిద్ధి చెందినది.

నరసింహం -Iకమిటీ యొక్క ముఖ్యమైన ఉద్దేశ్యం ఆర్థిక వ్యవస్థ నిర్మాణం, సంస్థ విధులు మరియు విధానాలకు సంబంధించిన అన్ని అంశాలను అధ్యయనం చేయడం మరియు వాటి సామర్థ్యం మరియు ఉత్పాదకతలో మెరుగుదలను సిఫార్స్ చేయడం. ఈ కమిటీ తన నివేదికను నవంబర్ - 1991 వ సంవత్సరంలో ఆర్థిక మంత్రికి సమర్పించింది. దీనిని 17-12-2016 పార్లమెంటులో సమర్పించారు.నరసింహం -II కమిటీభారతదేశ ఆర్థిక సంస్థలను మరింత బలోపేతం చేసే లక్ష్యంతో 1992వ సంవత్సరం నుండి బ్యాంకింగ్ సంస్కరణల అమలు పురోగతి సమీక్షకు బాధ్యత వహించింది. ఇది ఇతర విషయాలతో పాటు బ్యాంకుల పరిమాణం మరియు మూలధన సంవృద్ధినిష్పత్తి లాంటి సమస్యలపై దృష్టి సారించింది. M.నరసింహం చైర్మన్, బ్యాంకింగ్ రంగ సంస్కరణల కమిటీ (కమిటీ -II) నివేదికను ఏప్రియల్ -1998 వ సంవత్సరంలో ఆర్థికమంత్రి యశ్వంత్ సిన్హాకు సమర్పించింది.

10.3 - M.నరసింహంకమిటీసిఫార్సులు:

1998వ సంవత్సరంకేంద్ర ప్రభుత్వం ఈ కమిటీ యొక్క నివేదిక క్రింది ప్రధాన సిఫార్సులు చేసినది. వాటిని ఈ క్రింది విధంగా వివరించవచ్చును.అవి:

10.3.1 – బ్యాంకింగులో స్వయం ప్రతిపత్తి:

ప్రభుత్వ రంగ బ్యాంకులు తమ అంతర్జాతీయ ప్రతిరూపాలుగా సమానమైన వృత్తి నైపుణ్యంతో పనిచేయడానికి గ్రేటర్ స్వయం ప్రతిపత్తిని ప్రతిపాదించారు. దీనికోసం ప్రభుత్వరంగ బ్యాంకుల నియామక విధానాలు, శిక్షణ మొదలైనవి చేశారు. బ్యాంకుల బోర్డులకు ప్రభుత్వ నామినీలు తరచుగా పార్లమెంట్ సభ్యులు, రాజకీయ నాయకులు, అధికారులు మొదలైన వారు తరచూ బ్యాంకు యొక్క రోజువారీ కార్యకలాపాలలో జోక్యం చేసుకుంటారని కమిటీ పేర్కొన్నది. ముఖ్యంగా కార్పోరేట్ వ్యూహాన్ని రూపొందించడం మరియు ప్రభుత్వ ఈక్విటీని తగ్గించడం ద్వారా వాటాదారుల విలువను పెంపొందించడానికి బ్యాంకుల బోర్డులను బాధ్యతాయుతంగా ఉంచే ఉద్ధేశ్యంతో నరసింహం కమిటీ వాటిని సమీక్షించాలని సిఫార్సు చేసింది.

దీనిని అమలు చేయడానికి, స్వయం ప్రతిపత్తి స్థితికి సంబంధించిన ప్రమాణాలు మార్చి -1999 వ సంవత్సరం నాటికీ గుర్తించబడ్డాయి మరియు 17 బ్యాంకులు స్వయం ప్రతిపత్తికి అర్హతగా పరిగణించబడ్డాయి. కానీ ప్రభుత్వ ఈక్విటీని 33%కి తగ్గించడం లాంటి కొన్ని సిఫార్సులు, ప్రభుత్వ రంగ బ్యాంకుల డైరెక్టర్ల బోర్డు యొక్క అధిక వృత్తి నైపుణ్యం మరియు స్వతంత్రత సమస్య ఇప్పటికీ ప్రభుత్వ అనుసరణ మరియు అమలు కోసం వేచి ఉన్నది.

10.3.2 - రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా (RBI) పాత్రలో సంస్కరణ:

నరసింహం కమిటీమొట్టమొదటి ప్రతిపాదన '91' రోజుల ట్రెజరీ బిల్లుల మార్కెట్ నుండి రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా వైదొలగాలని మరియు ఇంటర్ బ్యాంక్ కాల్ మనీ మరియు టర్మ్ మనీ మార్కెట్లను బ్యాంకులు మరియు ప్రాధమిక డీలర్లను పరిమితం చేయాలని నరసింహం కమిటీ సిఫార్సు చేసింది. రెండవది, బ్యాంకుల నియంత్రణదారుడిగా మరియు బ్యాంకు యజమానిగా రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా పాత్రల విభజనను నరసింహం కమిటీ ప్రతిపాదించింది. రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా ద్రవ్య వ్యవస్థ యొక్క రెగ్యులేటర్ గా ఒక బ్యాంకు యజమానిగా ఉండకూడదు. ఆసక్తుల వైరుధ్యాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకుని, అందుకు సమర్ధవంతమైన పర్యవేక్షణలో రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియాసరిపోదని, బ్యాంకులు మరియు ఆర్థిక సంస్థలలో తన హోల్డింగులను ఉపసంహరించుకోవాలని దానిని హైలైట్ చేసింది.

నరసింహం కమిటీసిఫార్సులకు అనుగుణంగా ద్రవ్యమార్కెట్ వడ్డీరేట్ల కోసం ఒక కారిడార్ ను సెట్ చేయడానికి రెపో మరియు రివర్స్ రెపోల నిర్వహించబడే లిక్విడిటీ అడ్జస్ట్ మెంట్ ఫెసిలిటీ (LAF) నిరిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియాప్రవేశపెట్టింది. దీనిని ప్రారంభించడానికి, ఏప్రియల్, 1999 సంవత్సరంలో, ఎలక్ట్రానిక్ బదిలీని సులభతరం చేయడానికి సాంకేతికత, చట్టపరమైన మరియు విధానపరమైన మార్పులతో మరింత మార్పులతో పెండింగులో ఉన్న మధ్యంతర లిక్విడిటీ అడ్జస్ట్ మెంట్ ఫెసిలిటీ (ILAF) ప్రవేశపెట్టబడింది. అంతే కాకుండా ఈ రెండవ సిఫార్సు విషయానికొస్తే, స్టేట్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా (SBI) నేషనల్ హౌసింగ్ బ్యాంక్ (NHB)మరియు జాతీయ వ్యవసాయ గ్రామీణాభివృద్ధి బ్యాంక్ (NABARD) లాంటి ప్రభుత్వ బ్యాంకుల సంబంధిత వాటాలను బదిలీ చేయాలని రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా నిర్ణయించింది. జాతీయ వ్యవసాయ మరియు గ్రామీణాభివృద్ధి బ్యాంక్ (NABARD) నుండి భారత ప్రభుత్వానికి, తదనంతరం 2007-08 సంవత్సరాలలో, స్టేట్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా, నేషనల్ హౌసింగ్

బ్యాంక్ మరియు జాతీయ వ్యవసాయ మరియు గ్రామీణాభివృద్ధి బ్యాంకులలో రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా యొక్క మొత్తం వాటాను కొనుగోలు చేయాలని కేంద్ర ప్రభుత్వం నిర్ణయించినది.

10.3.3 – బలమైన బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థ:

అంతర్జాతీయ వాణిజ్యానికి మద్ధతు ఇవ్వడానికి పెద్ద భారతీయ బ్యాంకులను విలీనం చేయాలని నరసింహం కమిటీ సిఫార్సు చేసింది. ఇది అంతర్జాతీయ ఉనికితో మూడు పెద్ద బ్యాంకులు, 8 నుండి 10 జాతీయ బ్యాంకులు మరియు పెద్ద సంఖ్యలో ప్రాంతీయ మరియు స్థానిక బ్యాంకుల ఏర్పాటు ద్వారా భారతదేశంలో మూడు అంచెల బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థను సిఫార్సు చేసింది నరసింహం కమిటీ. ఏది ఏమైనప్పటికి, పెద్ద బ్యాంకులు కేవలం సమాన పరిమాణంలో ఉన్న బ్యాంకులతో మాత్రమే విలీనం కావాలని, బలహీనమైన బ్యాంకులతో కాకుండా, తమను తాము పునరుద్ధరించుకోలేకపోతే మూసివేయాలని నరసింహం కమిటీ హెచ్చరించినది. బలహీనమైన బ్యాంకుల కోసం అధిక శాతం నిరర్ధక ఆస్తులు కొని వాటి మొత్తం ఆస్థులలో 20.0% వరకు ఉన్నందున వారి పునరావాసంలో సహాయం చేయడానికి ఇరుకైన బ్యాంకింగ్ భావన నరసింహం కమిటీ ప్రతిపాదించినది. ముఖ్యంగా 1990 దశకం చివరిలో మరియు 2000 వ దశాబ్దం ప్రారంభంలో భారతదేశంలోని బ్యాంకులలో విలీనాల పరంపర జరిగినది. నరసింహం కమిటీ సిఫార్సులకు అనుగుణంగా భారతదేశ ప్రభుత్వం గట్టిగా ప్రోత్సహించింది. అయినప్పటికీ నరసింహంకమిటీ సిఫార్సు చేయబడిన ఏకీకరణ స్థాయి ఇంకా తగినంత ప్రభుత్వ ప్రోత్సాహం కోసం వేచిఉన్నది.

10.3.4 – నిరర్థక ఆస్థులు:

భారతదేశంలోని బ్యాంకింగ్ రంగానికి అంత్యంత సమస్యాత్మకమైన అంశం నిరర్థక ఆస్థులు ఏకైక అతిపెద్ద కారణం. భారతదేశంలోని వాణిజ్య బ్యాంకుల లాభదాయకత తగ్గడానికి ప్రధాన కారణం ప్రాధాన్యత రంగ రుణాలేనని నరసింహం కమిటీ నిర్ధారించినది. ప్రాధాన్యత రంగ రుణాలు బ్యాంకుల నిరర్థక ఆస్థుల పెరుగుదలకు దారితీస్తున్నాయని, అందువలన దానిని దశలవారీగా రద్దు చేయాలని నరసింహం కమిటీ సిఫార్సు చేసినది. దీని తదనంతరం నరసింహం కమిటీ –II అంతర్జాతీయ ఉనికిని కలిగి ఉన్న అన్ని భారతీయ బ్యాంకులకు “సున్నా” నిరర్థక ఆస్థుల అవసరాన్ని కూడా ప్రతిపాదించినది. 1998 వ సంవత్సరం నివేదిక ప్రకారం ఈ బ్యాంకుల నిరర్థక ఆస్థులు అసౌకర్యంగా అధిక స్థాయికి పెరగడానికి ఇతర కారణాలతో పాటు పేలవమైన క్రెడిట్ నిర్ణయాల ఆదేశిక రుణాలు మరియు చక్రీయ ఆర్థిక కారణాలను నిందించింది.

బ్యాంకుల మొండి బకాయిలను టేకోవర్ చేయడానికి ఆస్తుల పునర్నిర్మాణ ఫండ్ లేదా ఆస్తుల తిరిగి చెల్లింపుల కంపెనీలను రూపొందించాలని నరసింహం కమిటీ సిఫార్సు చేసింది. ఆవిధంగా వాటికి క్లీన్-స్టేట్ లో ప్రారంభించవచ్చును. అంతేకాకుండా బడ్జెట్ కేటాయింపుల ద్వారాపునర్నిర్మాణపెట్టుబడిని ఎంపికను త్రోసిపుచ్చింది. మొత్తం మీద నరసింహం కమిటీ NPA (నిరర్థక ఆస్థులు) లను 2002 సంవత్సరం నాటికి 3.0% తగ్గించాలి మరియు రుణ పోర్ట్ ఫోలియోల మెరుగైన నిర్వహణ కోసం స్వతంత్ర రుణ సమీక్ష విధానం కోసం నరసింహం కమిటీ యొక్క సిఫార్సులు నూతన చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టడానికి దారితీసాయి. ఇది ఆర్థిక ఆస్తుల భద్రత మరియు పునర్నిర్మాణం మరియు సెక్యూరిటీల వడ్డీ యొక్క అమలు చట్టం, 2002 సంవత్సరంగా అమలు చేయబడినది. మరియు 21.06.2002 వ సంవత్సరం నుండి అమలులోకి వచ్చింది.

10.3.5 – మూలధన సమృద్ధి - ప్రొవిజనింగ్ నిబంధనలను కఠినతరం చేయడం:

భారతీయ బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థ యొక్క స్వాభావిక బలాన్ని మెరుగుపరచడానికి నరసింహం కమిటీ ప్రభుత్వం సూచించిన మూలధన సమృద్ధి నిబంధనను పెంచాలని సిఫార్సు చేసింది. ఇది బ్యాంకుల రిస్క్ తీసుకునే సామర్థ్యాన్ని కూడా మెరుగుపరుస్తుంది. 2000 సంవత్సరం నాటికి మూలధన సంవృద్ధి నిష్పత్తిని 9.0 శాతానికి మరియు 2002 వ సంవత్సరం నాటికి 10.0 శాతానికి పెంచాలని నరసింహం కమిటీ లక్ష్యంగా పెట్టుకున్నది. మరియు ఈ అవకాశాలను తీర్చడంలో విఫలమైన బ్యాంకులకు జరిమానా నిబంధనలకు నరసింహం కమిటీ సిఫార్సులను అమలు చేయడానికి, రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా(RBI)అక్టోబర్ - 1998 వ సంవత్సరంలో, బ్యాంకుల మూలధన సంవృద్ధి నిష్పత్తిని 1.0 శాతానికి పెంచడం ద్వారా ఆర్థిక రంగ సంస్కరణల యొక్క రెండవ దశను ప్రారంభించినది. మరియు నరసింహం కమిటీ తరహాలో దశలవారీగా ప్రొవిజనింగ్ మరియు ఆస్తుల వర్గీకరణ కోసం వివేకవంతమైన నిబంధనలను కఠినతరం చేసింది. అలాగా నరసింహం కమిటీ –II నివేదిక. మార్చి -2001 వ సంవత్సరం నాటికి మూలధన సంవృద్ధి నిష్పత్తిని 9.0 శాతానికి తీసుకురావాలని రిజర్వ్ బ్యాంక్ లక్ష్యంగా

పెట్టుకున్నది. అదేవిధంగా రిజర్వ్ బ్యాంక్ యొక్క ద్రవ్య మరియు పరపతి విధానం యొక్క మధ్యకాల సమీక్ష కమిటీతో చేసిన సిఫార్సులకు అనుగుణంగా, మరొక సంస్కరణల శ్రేణిని ప్రకటించినది. దానిని అక్టోబర్ -1999 వ సంవత్సరం నూతన సమీక్ష కమిటీ ఏర్పాటు చేయబడినది.

10.3.6 – విదేశీ బ్యాంకుల ప్రవేశం:

భారతదేశంలో వ్యాపారాన్ని స్థాపించాలనుకునే విదేశీ బ్యాంకులు ప్రస్తుతం ఉన్న $10 మిలియన్ల కంటే కనీసం $25 మిలియన్ల ప్రారంభ మూలధనాన్ని కలిగి ఉండాలని నరసింహం కమిటీ సూచించినది. ప్రైవేట్ బ్యాంకులతో సమానంగా పరిగణించాల్సిన అనుబంధ సంస్థలు మరియు జాయింట్ వెంచర్లను ఏర్పాటు చేయడానికి విదేశీ బ్యాంకులను అనుమతి ఇచ్చింది.

10.4 –నరసింహం కమిటీ సిఫార్సుల అమలు:

1998వ సంవత్సరంలో రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా గవర్నర్ అయినా బిమల్ జలాన్, నరసింహం కమిటీ సిఫార్సుల అమలుపై రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియాకి మూడు నుండి నాలుగు సంవత్సరాల దృక్పథం ఉన్నదని బ్యాంకులకు తెలియచేశాడు. నరసింహం కమిటీ యొక్క ఇతర సిఫార్సుల ఆధారంగా యూనివర్సల్ బ్యాంక్ భావన రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియాచే చర్చించబడినది. మరియు చివరకు ICICI బ్యాంక్ భారతదేశం యొక్క మొదటి సార్వత్రిక బ్యాంకుగా అవతరించింది. రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా తన స్వంత వెబ్ సైటులో 31.10.2001 న నరసింహం కమిటీ సిఫార్సులపై తీసుకొన్న చర్యలు నివేదికను ప్రచురించింది. నరసింహం కమిటీ యొక్క చాలా సిఫార్సులను అమలు చేయబడినాయి.

10.5 –నరసింహం కమిటీపై విమర్శ:

M.నరసింహం కమిటీ నివేదికకు వ్యతిరేకంగా భారతదేశంలోని బ్యాంకుల ఉద్యోగ సంఘాలు నిరసనలు తెలిపాయి. ముఖ్యంగా నరసింహం -II కమిటీ నివేదికపై రిజర్వ్ బ్యాంకు ఉద్యోగుల సంఘం తీవ్రమైన నిరసన వ్యక్తం చేసింది. భారతదేశంలో దాదాపు 1.3 మిలియన్ల బ్యాంకు ఉద్యోగులకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్న యునైటెడ్ ఫోరమ్ ఆఫ్ బ్యాంక్ యూనియన్స్ (UFBU) ఢిల్లీలో సమావేశమై బ్యాంకింగ్ సంస్కరణలపై నరసింహం కమిటీ నివేదిక నేపధ్యంలో కార్యాచరణ ప్రణాళికను రూపొందించేందుకు ఇతర ప్రణాళికలు రూపొందించినది. ఈ నరసింహం కమిటీ పేదలకు వ్యతిరేకం అని కూడా కొన్ని వర్గాలలో విమర్శలు వచ్చాయి. కొందరి అభిప్రాయం ప్రకారం నూతన ఉపాధిని సృష్టించడం ద్వారాభారతదేశంలో పేదరికాన్ని వేగంగా నిర్మూలించే చర్యలను సిఫార్సు చేయడంలో కమిటీ విఫలమయ్యాయి. ఇది చిన్న రుణ గ్రహీతలకు మరియు చిన్న, సూక్ష్మ మరియు చిన్న తరహా రంగాలలోని వ్యక్తులు మరియు వ్యాపారాలు చాలావరకు ఇబ్బందులను కలిగించినది.

10.6 – బ్యాంకు నిర్మాణాలు మరియు విలీనాలు :

బలమైన ప్రభుత్వరంగ మెగా – బ్యాంకుల సృష్టికి బ్యాంకుల విలీనాలను మొదటగా 1991 వ సంవత్సరంలో నరసింహం కమిటీ సిఫార్సు చేసింది. 2020 వ సంవత్సరంలో భారతదేశం యొక్క “10” ప్రభుత్వరంగ బ్యాంకులను విలీనం ఈ కమిటీ సిఫార్సుల ఆధారంగా రూపొందించబడినది.

10.7– ఆస్తి పునర్నిర్మాణం:

ఆస్తి పునర్నిర్మాణ కంపెనీల సృష్టికి సంబంధించిన కొన్ని సిఫార్సులు, చెడ్డ రుణాన్ని సెక్యూరిటైజ్ చేసే సాధనంగా నరసింహం కమిటీ సిఫార్సుల ఆధారంగా రూపొందించబడినాయి. ముఖ్యంగా నరసింహం కమిటీ చెడ్డ రుణాలను స్వాధీనం చేసుకోవడానికి ఆస్తి పునర్నిర్మాణ నిధి అనే భావనను కూడా ప్రవేశపెట్టినది. దీనికి కొనసాగింపుగా ఆరు ప్రత్యేక రుణ రికవరీ ట్రిబ్యునల్ లను ఏర్పాటు చేశారు. ఇది 2016 వ సంవత్సరంలో క్రోడీకరించబడిన భారతదేశం యొక్క ప్రస్తుత ఇన్సాల్వెన్సీ మరియు దివాలా కోడ్ కు పునాదిగా పనిచేసింది.

10.8– ప్రైవేట్ బ్యాంకులు మరియు ప్రభుత్వరంగ బ్యాంకుల ఆధునికీకరణ:

నరసింహం నుండి వచ్చిన కొన్ని ఇతర సిఫార్సులు ICICI బ్యాంకు, HDFC బ్యాంక్ మరియు కొటక్ మహీంద్ర బ్యాంక్ తో సహా నూతనతరం ప్రైవేట్ రంగ బ్యాంకుల ఏర్పాటును కలిగి ఉన్నాయి. నరసింహం సిఫార్సుల ప్రకారం బ్యాంకులు మూలధన మార్కెట్ల నుండి డబ్బును సేకరించాయి. బ్యాంకుల మధ్య పోటీని పెంపొందించేందుకు వడ్డీరేట్లు కూడా నియంత్రణను రద్దు చేశాయి. ఇతర ప్రభుత్వ రంగ బ్యాంకులలో నిర్వహణ నుండి యాజమాన్యాన్ని ప్రభుత్వం వేరు చేయాలని నరసింహం కమిటీ సిఫార్సు చేసింది.

10.9 - నరసింహం కమిటీఆతిధ్యం:

నరసింహం కమిటీపై ప్రారంభంలో, భారత ప్రణాళిక సంఘంతో సహా అన్ని వర్గాలలో సిఫార్సులకు మంచి స్పందన లభించింది. నరసింహం కమిటీ సిఫార్సులలో చాలావరకు విజయవంతంగా అమలులోకి వచ్చింది. 2007-08 వ సంవత్సరంలో ఆర్థిక సంక్షోభ సమయంలో, భారతీయ బ్యాంకింగ్ రంగం పనితీరు దాని అంతర్జాతీయ ప్రత్యర్థులకంటే మెరుగ్గా ఉన్నది. మూలధన సంవృద్ధి ప్రయోగాలు మరియు ప్రభుత్వ రంగ బ్యాంకుల పునఃపెట్టుబడికి సంబంధించిన ప్రత్యేక సూచనలతో నరసింహం కమిటీ – IIయొక్క సిఫార్సులను విజయవంతంగా అమలు చేయడంలో కూడా ఇది ఘనత వహించింది. ఈ రెండు కమిటీల ప్రభావం చాలా ముఖ్యమైనది. ముఖ్యంగా రాజకీయ నాయకులు మరియు ఆర్థిక రంగాల నిపుణులు వారి సానుకూల సహకారాన్ని ప్రశంసిస్తూ వారి మొదటి సమర్పణ నుండి దశాబ్దానికి పైగా ఈ నివేదిక చర్చిస్తున్నారు.

10.10 - ముగింపు:

భారతదేశంలో ప్రభుత్వ మరియు ప్రైవేట్ రంగంలోని బ్యాంకులు 1991 నూతన ఆర్థిక విధానాన్ని ప్రకటించేవరకు సంతృప్తికరంగా పనిచేయలేదు. అదేవిధంగా ఆర్థిక సంక్షోభ సమయంలో భారతదేశ

బ్యాంకుల పాత్ర ఆర్థిక వ్యవస్థను ఏవిధంగా ముందుకు నడిపించాలనే భావాన్ని కల్పించాలి, అదేవిధంగా బ్యాంకింగ్ రంగం మరింత పోటీతత్వంతో పనిచేయాలనే దృక్పధంతో భారతదేశ ఆర్థిక మంత్రిత్వ శాఖ ఆధ్వర్యం లో అప్పటి ఆర్థిక మంత్రి Dr.మన్మోహన్ సింగ్, నరసింహం కమిటీ భారతదేశంలోని బ్యాంకుల విశ్లేషణకు గుర్తింపునిచ్చింది.ఈ కమిటీని మైదవోలు నరసింహం అధ్యక్షతన ఏర్పాటు చేయబడినది. అదేవిధంగా ఆర్థిక మంత్రి P. చిదంబరం మరోసారి M. నరసింహం అధ్యక్షతన 1998 వ సంవత్సరంలో రెండవసారి బ్యాంకులపై కమిటీని వేయబడింది. ఆవిధంగా నరసింహం కమిటీని, నరసింహం కమిటీని -I మరియునరసింహం కమిటీని -IIగా గుర్తించబడినది. నరసింహం కమిటీ ముఖ్యమైన నిర్ణయాలు బ్యాంకుల వ్యవస్థను బలోపేతం చేయాలి, న్యారో బ్యాంకింగ్ విధానం, సంస్కరణలతో RBI పాత్రా, ప్రభుత్వ యాజమాన్యం, NPA ల నిష్పత్తిని తగ్గించడం లేదు సూన్యం చేయడం మరియు విదేశీ బ్యాంకులను ఏర్పాటు చేయడం అతిముఖ్యమైన సంస్కరణలుగా చెప్పవచ్చును.

10.11 - మాదిరి పరీక్షా ప్రశ్నలు:

I. వ్యాసరూప ప్రశ్నలు:

1. ద్రవ్య విధానంపై పై నరసింహం కమిటీ సిఫార్సులను పేర్కొనండి?

2. బ్యాంకింగ్ రంగ సంస్కరణలపై M. నరసింహం కమిటీ యొక్క ప్రభావాన్ని వివరించండి?

3. M. నరసింహం కమిటీ సిఫార్సులను విమర్శనాత్మకంగా తెలియజేయండి?

II. సంక్షిప్త వ్యాసరూప ప్రశ్నలు:

1. నరసింహం కమిటీ సిఫార్సులనువివరించండి?
2. నరసింహం కమిటీ పై విమర్శను ప్రస్తావించండి?
3. నరసింహం కమిటీ నేపధ్యం వివరించండి?

III. సంక్షిప్తప్రశ్నలు:

1. నరసింహం కమిటీ బలమైన బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థ

2. నిరర్ధక ఆస్తులు

3. RBI పాత్ర సంస్కరణ

7.12 - ఆచూకీ గ్రంథాలు

1. Prime Minister's address at RBI Platinum Jubilee celebrations". Press Information Bureau,Government of India. 1st April, 2010.
2. "Financial Reforms and Development". S.D.Naik, Business Line, the Hindu. 26th April, 2002.
3. T.R.Jain; OP Khanna (2011):Macro Economics. F.K.Publications. P.345.
4. "Narasimham Committee Report 1991 and 1998, Recommendations". Gauraw Akrani. 16-09-2010.

5. Anurag (2011) – "Banking Sector Reforms 1999-2000" BanknetIndia.com.
6. Banking Reforms (2008) Sudha Mahalingam, Frontline,ol.15, No.10, PP.9-22, May, 1998.

-000-

202EC21

M.A (Economics) **DEGREE EXAMIANTIONS**

Second Semester

Economics

Paper-II – MONETARY ECONOMICS

Time : Three hours Maximum : 70 marks

Answer ALL questions.

All questions carry equal marks.

1. (a) What are the determinants of money supply and discuss the functions of money?

Or

(b) Discuss the various determinants of High powered money.

2. (a) Discuss the major features of Tobin's theory of demand for money

Or

(b) Explain the major features of friedman theory of demand for money.

3. (a) Explain the importance of IS-LM model.

Or

(b) Briefly outline the equilibrium in product market.

4. (a) Write about the different methods of credit control.

Or

(b) Analyse the different issues relating to naturalization of commercial banks in India.

5. (a) Discuss the need for banking sector reforms of India.

Or

(b) Write about the important issues relating to Chakravarthi committee report.